

Тадэвуш Канвіцкі

Малы Апакаліпсыс

Тадэвуш Канвіцкі (нар. 1926) — польскі пісьменьнік і кінарэжысэр. Падчас апошняй вайны партызаніў у аддзеле Арміі Краёвай на Віленшчыне, пасля вайны пісаў сацрэалістычную прозу і публіцыстыку (кнігі “Падчас будовы”(1950), “Улада” (1954). Пачынаючы з 60-х, адыходзіць ад ранейшай эстэтыкі і зьвяртаецца да мэтафарычна-гратэскавых мастацкіх формаў (раманы “Нішто або нішто” (1971), “Польскі комплекс”(1977) і г.д.

У 2001 годзе выйшла друкам кніга інтэрвію з Канвіцкім “*Pamiętam, że było gorąco. Rozmowy z Tadeuszem Konwickim przeprowadzili Katarzyna Bielias i Jacek Szczerba*”.

Пераклад на беларускую мову “Малога апакаліпсысу” (першае выданьне — 1979) друкуецца з ласкавага дазволу аўтара.

Пераклад пабачыў сьвет пры дапамозе Польскага інстытуту ў Менску й Польскай фундацыі “©POLAND” Міністэрства культуры й нацыянальнай спадчыны Рэспублікі Польшчы.

Гэта надыходзіць канец сьвету. Гэта насоўваецца, набліжаецца ці, хутчэй, падпаўзае мой уласны канец сьвету. Канец майго асабістага сьвету. Але, перш як мой сусьвет распаднецца на аскепкі, рассыплецца на атамы, выбухне ў вакууме, мяне яшчэ чакае апошні кілямэтар маёй Галгофы, апошні круг у гэтым марафоне, некалькі апошніх прыступак уверх або ўніз па лесьвіцы абсурду.

Я абудзіўся ў тую змрочную часіну, якой пачынаецца безнадзейны восеньскі дзень. Ляжу і гляджу ў поўнае хмараў акно, дакладней, поўнае адной хмары, падобнай да счарнелай ад старасьці шпалерыны. Гэта часіна падбіцьця баянсу жыцьцёвага капіталу, часіна штодзённага “пераўліку”. Некалі людзі маракавалі апоўначы, перад цяжкім сном, цяпер яны б’юць сябе ў грудзі пад раніцу, абуджаныя тахканьнем надарванага сэрца.

Побач, на століку, ляжыць чыстая папера. Нітрагліцэрына сучаснага літаратара, наркатычны парашок зьнядужанага індывіда. Можна занурыцца ў плыткае белае жарало старонкі, схвацца ад самога сябе і ад прыватнага сусьвету, які неўзабаве ўжо выбухне і зьнікне. Гэтую безабаронную бель можна запэцкаць злой крывёй, моцным ядам, смуродлівымі рыгамі — а гэтага ніхто ня любіць, нават сам аўтар. На гэтую бяздумную бель можна выцадзіць слодыч штучнай згоды, амброзію робленай бадзёрасьці, саладжавы сироп лісьлівасьці — а гэта любяць усе, нават сам аўтар.

У які бок пахіліць на гэтым апошнім крузе? У горкае лева ці салодкае права? За акном тая самая хмара або груд аднастайных хмараў. Па заржавелым падвакоўні праяцеў дождж на доўгіх тонкіх нагах. Нешта там некалі было. Імклівы рух формаў, фарбаў, кавалкаў эмоцыяў. Маё або чужое жыцьцё. Хутчэй нейкае выдуманое. Зьлепак з прачытанага, нязробленага, старых фільмаў, няскончаных мараў, пачутых легендаў, несасьнёных сноў. Маё жыцьцё. Катлета зь бялку і касьмічнага пылу.

У гэтай хмары або ў гэтых некалькіх злучаных ў адно восеньскіх хмарах патанае Палац культуры, што некалі, за часамі маёй маладосьці, быў Палацам культуры

і навукі імя Іосіфа Сталіна. Агромністая сьпічастая пабудова абуджала страх, нянавісьць, несла магічную пагрозу. Помнік пыхі, статуя несвабоды, каменны торт перасьцярогі. А цяпер гэта толькі вялікі барак, пастаўлены рубам. Зьедзеная грыбком і бросьняю старая прыбіральня, забытая на сярэднеэўрапейскім раздарожжы.

Аконца міргае мне некалькімі завялымі флэксамі. Какетуе зь лісьлівай фамільярнасьцю. А хто мяне паставіў рубам? Мяне паклалі на бок. Кінулі на бок. Я ляжу на левым баку і слухаю сваё сэрца, якога не чуваць. І думаю пра той нясьпешны лацужок хімічных рэакцыяў, у выніку якога ў мяне расплюшчваюцца вочы, у мяне буркоча ў страўніку, у мяне моршчыцца скура на лбе, у мяне скавыча прыглушаным болем незалечаны пухір, у мяне ў галаве або вонках адбываецца рух слоў, уяўленьняў, якія мы называем думкамі, у выніку якога зьяўляецца аблачына хваляў, якая ёсьць нудой або спазмам нянавісьці, што страляе ў касьмічную прастору снарад страху перад вечным няведамым або патрон асалоды пазнаньня долі праўды. У шмат якіх маіх сяброў аднойчы раптам абрываўся гэты ланцужок хімічных рэакцыяў, і я ня ведаю, дзе яны цяпер: ці каюцца ля прыгаршчы фосфару, закапанай у магільную зямлю, ці імкнуцца ў глыб бясконцасьці і адбіваюцца ад чорнай сьцяны канца гэтае бясконцасьці, каб вярнуцца сюды, дзе мяне ўжо ня будзе.

У доме чуваць першыя адзнакі жыцьця. Гэты вялікі лякамабіль у выглядзе прыбыткавага дому патроху рушыць у штодзённасьць. І я бяру першую цыгарэту. Найсмачнейшая цыгарэта — цыгарэта перад сьнеданьнем. Яна скарачае жыцьцё. Я шмат гадоў заўзята скарачаю сабе жыцьцё. І ўсе крадком скарачаюць сваё жыцьцё. Нешта ў гэтым ёсьць. Нейкі вышэйшы загад або, можа, закон прыроды перанаселенай плянэты.

Я люблю гэтае лёгкае кружэньне галавы пасья моцнай зацяжкі горкім дымам. Я хацеў бы годна разьвітацца зь сьветам. Бо я змалку разьвітваюся з жыцьцём і не магу разьвітацца. Забаўляюся на чыгуначных пераездах, хаджу пад сьценамі, дзе падае дахоўка, напіваюся да непрытомнасьці, задзіраюся з хуліганамі. І гэтак набліжаюся да фінішу. Я на фінішнай прамой. Я хацеў бы неяк разьвітацца з вамі. Хачу завыць нялюдзкім голасам, каб мяне пачулі ў найглушэйшым кутку плянэты, можа нават у суседніх галяктыках, можа нават у сядзібе Госпада Бога. Ці гэта марнасьць? Ці гэта абавязак? Ці гэта інстынкт, які, нібы падчас катастрофы, нібы падчас касьмічнай катастрофы, загадвае нам крычаць празь вякі ва ўнізаную зорамі прастору?

Мы сталі фамільярнымі з сусьветам. Космасам выцірае сабе рот прадажны паэт, недалёкі гумарыст, падступны журналіст, таму я і не магу задзіраць галаву ўверх, дзе носяцца заржавелыя спадарожнікі і задубелыя адкіды касманаўтаў.

Хацелася б неяк разьвітацца. Усю ноч сьніў зубы. Трымаў у прыгаршчы купу зубоў, як зерне кукурузы. У адным нават сядзела плёмба, танная плёмба з варшаўскай стаматалягічнай паліклінікі. Нешта сказаць пра сябе да канца. Не для перасьцярогі, не для навукі, не для забавы. Проста сказаць тое, чаго ніхто іншы ня можа выказаць. Бо я перад сном або, можа, у першай мімалётнай аблачынцы сну пачынаю разумець сэнс экзыстэнцыі, сэнс часу і сэнс быцьця па-за жыцьцём. Я разумею гэтую тайніцу за долю сэкунды, за імгненьне далёкіх успамінаў, за кароткую хвіліну прыемных або страшных прадчуваньняў і адразу падаю на камяністае дно бліжэйшых сноў. Усе зь неяк так уладкаванымі мазгамі напружваюць рэшту сілаў, каб зразумець. А я ўжо блізка. Гэта значыць, наблізіўся. І аддаў бы ўсё, што маю, да апошняга драбочка, але ў мяне нічога

няма, і таму я аддаў бы ўсё гэтае нічога, каб пабачыць таямніцу ва ўсёй яе прастасьці, пабачыць раз і запомніць назаўсёды.

Я двуногі, народжаны пад Віслаю немаладымі бацькамі, гэта значыць, што я ўспадкаваў у генах увесь іх двуногі досвед. Я сам бачыў вайну, гэты страшны шал сысуноў, якія забіваюць адзін аднаго аж да поўнага зьнядужаньня. Я назіраў пачатак жыцьця і яго канец у выглядзе таго акту, які мы называем сьмерцю. Я пазнаў усю жывэльнасьць сабе падобных і ўсю іх надзвычайную анэльскасьць. Я прайшоў цяжкімі шляхам індывідуальнай эвалюцыі, якую завуць лёсам. Я адзін з вас. Я дасканалы ананім гома сапіенс. Таму наравісты выпадак не павінен даверыць мне таямніцу, калі яна наагул паддаецца раскрыцьцю.

Тое, што я кажу, удае на нейкую ўзьнёсласьць, на раскошу латругі або на адхіленьне выраджэнца. Але і ўсе вы, хто часам напружвае свае ляньныя мазгавыя зьвіліны, зазнаеце такія самыя жаданьні і амбіцыі. Такія самыя страхі і інстынкты самагубства. Такія самыя бунты і рахманасьць.

Дзьве п'яныя нашэньніцы скінулі высокі стос скрынак з бутэлькамі малака. Цяпер, зьнерухомеўшы, назіраюць вынікі катаклізму, перажываючы складаны, але разам з тым просты працэс трансфармацыі жаху ў легкадумную весець. Празрысты дождж зачэпіў крылом наш струхлелы ад старасьці дом. Наш варшаўскі дом эпохі позьняга сталінізму, эры дэкадэнцкага сталінізму, пэрыяду спольшчанага і спаракнелага сталінізму.

Трэба ўставаць. Трэба ўзьняцца з ложка і выканаць пятнаццаць спраў, над сэнсам якіх нельга задумвацца. Нарост аўтаматычных звычак. Бласлаўлены раб бяздумнага парадку традыцыі. Але апошняя вайна ня толькі забіла некалькі мільёнаў людзей. Апошняя вайна зьнячэўку і незнарок ператварыла ў дзур вялікі палац культуры эўрапейскай маральнасьці, эстэтыкі і абыч'яю. У “ролс-ройсах”, “мэрсэдэсах” і “масквічах” эўрапейскае людзтва ўехала назад у змрочныя пячоры і ледзяныя гроты.

За акном мой горад пад хмарай, як старая, счарнелая шпалерына. Горад, у які мяне закінуў кон майго ўласнага гораду, якога ўжо ня помню і ўсё менш сьню. Кон загнаў мяне ўсяго на некалькі соцень кілямэтраў, але аддаліў ад няспраўджанай экзыстэнцыі на цэлую вечнасьць рэінкарнацыі. Гэты горад цяпер сталіца народу, які ператвараецца ў нішто. Пра гэта таксама трэба сказаць. Але каму? Тым, каго ўжо няма або хто адыходзіць у нябыт? А можа, тым, хто жарэ асобных людзей і цэлыя народы?

Горад пачынае шумець, як прывадны пас. Ён выходзіць з начнога забыцьця. Ён рухаецца да свайго прызначэньня, якое я ведаю і якому хачу запабегчы.

Павук зьяжджае па невідомай нітачцы з-пад столі. Схуднеў, нябожа, зьмізарнеў, бо мух усё меней. Жыве так з мной зь вясны. У свой час я палегчыў яму ловы. Мы пасябравалі з мусу. У яго чамусьці няма сяброўкі, а мае адышлі з гэтага сьвету.

Таму перш згавару пацеры. За сябе, за блізкіх і памерлых сяброў. Мая малітва, укладзеная мною практычна і сьцісла, выглядае як плаксівы ўльтыматум. Адны жаданьні і крыху куртуазнасьці. Калі я малюся, дзікія блюзьнерскія думкі пабразгваюць каля галавы. Я старанна іх адганяю, хоць яны толькі прымяраюць маю

сьціплую веду да агромністай і старасьвецкай канструкцыі рэлігійных аксіёмаў, інкруставаных у гэты пахмурны і мэлянхалічны будынак, узьведзены людзьмі зь сьветлых і цёмных эпохаў, добрых і ліхіх. Потым я доўга хрышчуся, без канца распачна хрышчуся, каб гэтым рытуальным жэстам адагнаць благія думкі, благія жаданьні і благіх духаў.

Я свабодны. Я адзін зь нешматлікіх свабодных людзей у гэтай краіне нябачнага заняволеньня. Заняволеньня, нехайна пакрытага лякам мадэрнасьці. Я доўга і бяскроўна змагаўся за гэтую марную асабістую свабоду. Змагаўся за сваю свабоду з спакусамі, з амбіцыямі і голадам, які безвач гоніць усіх да разьніцаў. Да быццам бы сучасных разьніцаў чалавечае годнасьці, гонару і нечага там яшчэ, пра што мы даўно забыліся.

Я свабодны і адзін. Бо адзінота — досыць нізкая цана за гэтую маю невялікую раскошу. Я вызваліўся на апошнім крузе, калі ўжо няўзброеным вокам відаць фініш. Я свабодны ананім. Мае ўзьлёты і падзеньні пайшлі ў шапках-няўгледках, мае посьпехі і грахі паплылі на карвэтах-няўгледках і мае фільмы і кнігі паляцелі скрозьдонна ў сэйфах-няўгледках. Я вольны ананім.

Дзеля гэтага я закуру яшчэ адну цыгарэту. На галодны страўнік. Вось надыходзіць мой канец сьвету. Гэта я ведаю пэўна. Мой заўчасны канец сьвету. Хто будзе яго вестуном? Раптоўны пранізьлівы боль пад грудзямі? Жудасны віскат колаў аўто, якое хоча затармазіць? Вораг, а можа, сябар?

А гэтыя бабы за акном дагэтуль яшчэ абмяркоўваюць катастрофу з малаком. Расьселіся на дабітых кантэйнэрах зь цёмна-шэрага плястыку, закурылі цыгарэты і назіраюць, як вадзяністае малако сьцякае ў каналізацыйны люк, зь якога бухае пара, бо, відаць, ізноў памылкова ў вадаводныя трубы пусьцілі гарачую вадку зь цеплаэлектрацэнтралі. І я раптам усьведамляю, што ўжо шмат гадоў ніхто не разносіць малака, што гэтая карціна бабаў-работніцаў няпэўнага веку, якія пхаюць вазкі з бутэлькамі малака, што гэты вобраз асацыюецца ў маёй сьведамасьці з прамінулымі гадамі, калі я быў малады і сьвет быў малады.

Мабыць, здымаюць касьцюмаваны фільм, думаю я і прытуляюся лобам да вільготнае шыбы. Але за акном нармальная, штодзённая брудная вуліца. Невялікія купкі людзей пад сьценамі дамоў сьпяшаюцца па сваіх справах. З Палацу Культуры, як і звычайна раніцай, калі падвышаецца тэмпэратура, адрываецца спархнелы блёк каменнай абкладкі і з шоргатам ляціць уніз па шчарбатых расколінах будынку. Адно цяпер я заўважаю на сьцяне гэтага гмаху вялікага арла на чорным тле, гэта значыць на чырвоным, але счарнелым ад дажджу. Наш белы арал маецца няблага, бо зьнізу яго трымае агромністы зямны шар, абняты сярпом і молатам. Нейкі вадасьцёк аказваецца глыбокім голасам акарыны. Гэта вецер, можа, яшчэ летні, а можа, ужо зімовы, прыляцеў з плошчы Дэфілядаў і абяртае таполі срэбным бокам да сонца, якое ўвязла ў мокрых хмарах.

Скончыліся цыгарэты. А калі канчаюцца цыгарэты, чалавека агортвае раптоўнае жаданьне зацягнуцца дымам. І я адчыняю чарговыя шуфляды маёй шафы, дзе хаваю зьняважлівыя лісты і старыя рахункі, сапсаваныя запальніцы і фінансавыя квіты, фатаграфіі з маладосьці і сонныя парашкі. І тут, паміж касмылёў ваты ды ролікаў бінтоў з тых даўніх добрых часоў, калі яшчэ для мяне быў сэнс класьціся на апэрацыю,

якраз у гэтай замшэлай ад старасьці каморы знаходжу пажоўклую старонку, праляжалую шмат гадоў бачыну, як узгалолак помніка або як надмагільная пліта, паперу, зь якой я некалі распачаў новую прозу, што ніколі ўжо не атрымае канца. А пачынаў я працу ў тую дзівосную пару на Новы год, адразу пасья Калядаў, яшчэ з прыемным пахмельлем, якое пульсавала ў здаровай галаве. А пачынаў на Новы год таму, што трымаўся тады забабонаў і хацеў новы біялягічны і астранамічны цыкл ушанаваць працай. Пазьней я зразумеў, што мой уласны Новы год пачынаецца ў канцы лета або на пачатку восені, і, відаць, таму я пакінуў пісаць і ніколі ўжо больш не напісаў ні слова.

Значыць, ляжала тая паперына, некалі белая, а цяпер жоўтая, доўгімі месяцамі, кварталамі і гадамі так і ня скончаная, не запоўненая, з выцьвілым дэвізам, пакліканым блаславіць кранальныя сцэны, узнёслыя думкі і вытанчаныя апісаньні прыроды. Я здзьмухаваю пыл варшаўскіх фабрык з гэтага васковага трупа майго ўяўленьня і чытаю словы, якія былі жыцьцявым дэвізам аднаго старога польскага магната ў XIX стагодзьдзі: “Калі інтарэсы Расеі гэта дазваляюць, я ахвотна зьвяртаю пачуцьці да сваёй першай бацькаўшчыны”.

Што тады я меў на ўвазе? Ці я хацеў штраніцы, нашча, чытаць гэтае прызнаньне сваім дзецям? Ці меўся разаслаць яго на сьвяточных паштоўках да сучасных сабе магнатаў навукі, літаратуры або кінэматографу? Ці спрабаваў убіцца ў ласку цэнзару дзеля прозы, памерлай ужо ў ложку анэмічнага натхненьня?

Шыбы ў вокнах хваравіта дзынкнулі. Недзе з суседняй вуліцы выскачыў гістэрычны сыгнал міліцэйскіх аўтамабіляў. Я зірнуў на гадзіннік, прывезены мне калісьці сябрам, Станіславам Д., з экскурсіі па Савецкім Саюзе. Я ведаў, што гэта значыць. Як і штодня ў гэты час, па горадзе ў атачэньні міліцэйскага эскорту імчаў бранявы рэфрыжэратар з прадуктамі для міністраў і сакратароў партыі. Кавалькада машын праляцела пад маім домам, распырскваючы калюгі малака па праезнай частцы. Архаічныя малочніцы, выцягнутыя на гэты дзень зь нейкага дому для састарэлых, затапталі, тайком хрысьцячыся, недакуркі на брудным ходніку.

Раптам азваўся гонг ля маіх дзьвярэй. Я сьцішыўся ля акна, ня верачы сваім вушам. Я быў перакананы, што гэтая прылада не функцыянуе ўжо колькі гадоў. Але вытанчаны гук ксыляфону паўтараўся настойлівей. Нацягваючы на хрыбеціну стары халат, падарунак швагра Яна Л., я асьцярожна рушыў за парог. Прыадчыніў дзьверы. На лесвічнай пляцоўцы стаялі Губэрт і Рышард, абодва ў сьвяточных гарнітурах, што помнілі сярэдзіну спакойных сямідзясятых гадоў. Губэрт у правай руцэ трымаў палку, а ў левай — грознага выгляду чорную торбу. У мяне хутка забілася сэрца, і не без дай прычыны, бо абодва за цэлы год прыходзілі разы з два і кожны іх візыт азначаў радыкальныя зьмены ў маім жыцьці.

— Можна? Не зарана? — весела запытаўся Губэрт.

Я добра ведаў гэтыя іх штучныя ўсьмешкі, за якімі крыўся ўдар, скіраваны ў мой спакой.

Я таксама звольна ўсьміхнуўся, гасьцінна расчыніў дзьверы і, калі яны цырымонна ўваходзілі ў калідор, у думках пачаў ліхаманкава адгадваць мэту іх прыходу. Дзякуючы ім я падпісаў дзясяткі пэтыцыяў, адозваў і пратэстаў, якія гадамі

скіроўваліся да нашага негаваркога ў гэтым сэнсе рэжыму. Я некалькі разоў траціў працу, шмат разоў цішком пазбываўся грамадзянскіх правоў, амаль штодня мне даводзіцца перажываць нейкія дробныя, няяўныя прыніжэньні, пра якія сорам нават успамінаць, але з-за якіх, калі яны назапашваюцца гадамі, перастае хацецца жыць. Таму мы сардэчна абняліся, пхнучыся па цесным калідоры з усьмешкамі старых дружбакоў, але мяне агарнула вялікая напружанасьць і перасохла ў горле.

Урэшце мы апынуліся ў маім пакоі і ўселіся на драўляных крэслах, пастаўленых у адзін рад, быццам у самалёце, які ляціць да невядомых і жаданых прыгодаў.

— Ты добра выглядаеш, — гукнуў Губэрт, стаўляючы каля сябе гэтую злавесную кульбу.

— І ты нішто сабе, — зычліва адказаў я.

Нейкі час мы натужна пераглядаліся. Губэрт паклаў жылістыя далоні на кавеньку. Яго сьляпое вока глядзела нерухома, другое вока ён прымружыў, углядаючыся ў мяне ці то прызна, ці то іранічна. Некалі яго катавала або антыкамуністычнае падполье, або афіцэры-сьледчыя з службы бясьпекі, і ад таго забытага ўсімі інцыдэнтна ён хадзіў заўсёды з кавенькаю ды наракаў на здароўе. Рышард, якога я помніў яшчэ як золатавалосага анёлка, быў паўнаватым лысаватым бляндынам, героем бессюжэтных раманаў бяз знакаў прыпынку і без дыялёгаў.

Як на старых дзядзькоў, дык мы яшчэ добра выглядалі, гэта факт. Але паўза трохі зацягнулася і трэ было нешта казаць.

— Можа, возьмеце па чарцы?

— Чарка не зашкодзіць, — гукнуў Губэрт. — Якая ў цябе?

— Чыстая, бульбяная. З імпартнай бульбы.

— Тым больш нельга адмовіцца.

Голас Губэрта быў зычны, быццам настроены на большае памяшканьне, чым мой загрузачаны пакой.

Калі я даставаў з шафкі пляшку і чаркі, яны абодва з Рышардам цішком аглядалі пакой. Забулькатала вадкасьць з імпартнай сыравіны, я прысеў на край крэсла. Цыгарэта нашча — гэта нездарова, а сотка бульбянай гарэлкі — гэта проста сьмерць. Можа, і лепш. Я падняў чарку ўверх.

— Будзьма!

— Тваё здароўе, — аказаўся нарэшце Рышард і хутка пракаўтнуў зьмесьціва чаркі.

За акном на імгненьне аціх вецер і таполі павярнулі сьпелую буяную зеляніну ў наш бок. Дом быў, як на злосьць, надзвычай ціхі, і наша маўчаньне становілася ўсё

гучнейшым. Але я цьвёрда наважыўся не распачынаць першым размовы і змусіць іх раскрыць карты.

Губэрт разважліва адставіў чарку.

— Ты мала выходзіш з дому, — сказаў ён.

— Але. Восень выбівае мяне з каляіны.

— Дэпрэсія?

— Нешта накшталт.

— Пішаш нешта?

— Во цяпер пачаў.

Ён прыглядаўся да мяне неяк недаверліва. Рышард наліў сабе наступны кілішак.

— І што гэта будзе?

— Нічога асаблівага. Нешта я падахвоціўся напісаць трохі дурніны пра сябе.

— Ты заўсёды пісаў пра сябе.

— Можа, і маеш рацыю. Але я хацеў пра іншых.

— Найлепшы час.

— Каб забыцца.

Усё гэта ўдавала на экзамен. І я пачуваўся экзаменаваным. Але я ўсё жыццё адчуваў сябе экзаменаваным выпускніком, у найлепшым разе — студэнтам.

— Ну што, Рышардзе, — гукнуў раптам Губэрт. — Відаць, час брацца за справу.

Рышард хітнуў галавой.

— Трэба нешта падпісаць? — паслужліва здагадаўся я, зіркаючы на чорную торбу.

— Не, гэтым разам у нас іншая справа. Можа, ты, Рышардзе, пачнеш?

— Гавары, гавары, калі ўжо пачаў, — хапатліва сказаў Рышард.

Ува мне расло нейкае дурнаватае цяпло. Я машынальна ўзяўся за бутэльку. Хацеў наліць і Губэрту заадно.

— Дзякую. До, — ён стрымаў мяне як бы крышку афіцыйна, і я падумаў, што гэта нядобры знак.

Па сутнасці, мне ўсё адно. Я вольны чалавек, які лунае высока над гэтым горадам і здалёк, з лагодным задуменьнем прыглядаецца да дзіўных людзей і іх дзіўных пачынаньняў. Я несьвядома ўключыў тэлевізарчык, які стаяў на сталі. Пачулася вышцё ветру, шорганьне нейкіх палотнаў, а праз імгненьне з срэбнага экрану выплыла відовішча ўрачыста ўбранага аэрапорту. Ганаровая варта маршавала ўпоперак экрану, нейкія цывільныя прыкрываліся палітончыкамі ад ветру, а над ганаровай вартай і над цывільнымі як ветразі ўздымаліся чырвоныя сьцягі, якія дзе-нідзе, як бы сарамліва, чаргаваліся зь бела-чырвонымі штандарамі.

— Во-во, — наважыўся перарваць маўчаньне Губэрт. — Даўно мы з табой не гаманілі.

Я ўздыхнуў, саромеючыся свайго ўздыху. Глыбей сеў у крэсла.

— Але. Страчваем паміж сабою кантакт, — сказаў я тонам сьвецкага чалавека. — Нас усё менш.

— Кожны толькі пра сябе думае, — дадаў Рышард.

— Але я бачу вынікі вашай дзейнасьці.

— Якая там дзейнасьць, — махнуў рукой Губэрт. — Падтрымліваем слабы агеньчык.

— Гэта факт. Выглядае так, што гэтая краіна сапраўды як бы памерла, — гукнуў я, ня ведаючы, куды яны хіляць.

— Гэтулькі гадоў мітусьні. Мы пастарэлі, зьмізарнелі, выдаючы свае паўлегальныя бюлетэні, пэрыёдыкі, адозвы, якія мала хто чытае. Хіба толькі моладзь. Але моладзь жэніцца, заводзіць дзяцей, купляе малы “фіят”, атрымвае прысядзібную дзялку, садзіць памідоры. Нас зацягвае мяшчанства, савецкае мяшчанства.

— Канец. Магіла, — дадаў Рышард, наліваючы сабе чарку.

Празь няшчыльныя дзьверы балькону на падлогу праточвалася вада. Трэ было б знайсці анучу і выцерці, але мне крышку ня хочацца, а крышку я саромлюся сяброў. Цяжка нам даецца гутарка. Нязручна прастарэкаваць аб справах, пра якія мы думаем кожны божа дзень, якія нават сьнім у благія ночы. Некалі гэта выглядала лепей. Мы былі дзецьмі XIX стагодзьдзя. Нашыя бацькі належалі да легіёнаў або да POW^{*}, мы былі ў АК^{**} або ZWZ^{***}. Гэта значыць, як гэта сёньня сказаць, гэта значыць, як гэта пасля гэтулькіх гадоў выказаць, гэта значыць, гэта нічога ня значыць, нічагусенькі, у канцы нашага цудоўнага XX стагодзьдзя, стагодзьдзя тыраніі і расьперазанай дэмакратыі, недарэчнай сьвятасці і геніяльнага гультайства, нікчэмнага мастацтва і начэпнай графаманіі.

Бачу ўзоранае ў мяне здаровае вока Губэрта.

— Чуеш?

— Так, пэўна ж.

— Мы хочам табе сёе-тое прапанаваць. Ад імя сяброў.

Адчуваю нейкі мароз на сьпіне. Вельмі павольна адстаўляю чарку.

— Што вы хочаце прапанаваць?

— Каб ты сёньня а восьмай вечара ўчыніў акт самаспаленьня ля будынку Цэнтральнага Камітэту партыі.

На экране тэлевізару нічога не зьмянілася. Вецер, вялікае шаргатаньне сьцягоў і чаканьне. Адно цяпер пачынае гучаць музыка з студыі, паважная і ўрачыстая.

Я зь цяжкасьцю праглынуў сьліну, зьмяшаную з гарэлкай.

— Ты жартуеш, Губэрце?

— Не. Не жартую, — ён выцер з лобу нябачны пот.

— Але чаму я? Чаму вы да мяне з гэтым прыйшлі?

— Ну а хто? Нехта гэта мусіць зрабіць.

— Я разумею, усё разумею, толькі не разумею, чаму я?

Губэрт зірнуў на Рышарда.

— Я ж казаў, што так будзе.

Рышард узіраецца ў падлогу.

— Слухай, — пакутліва адгукваецца ён нарэшце, — мы доўга меркавалі. Прааналізавалі ўсе кандыдатуры. Выпаў ты.

На акне стаіць маё дрэўца шчасьця. Адно цяпер я бачу, як яно забуяла апошнім часам, як абрасло маладымі, дужымі лісткамі. Гэтулькі гадоў яно чаўрэла, а цяпер раптам безь ніякай звонку прычыны пайшло ўгору, пусьціла ў бакі шмат магутных вузлаватых галінак.

— Ведаеш, — ціха кажа Губэрт, — такі ўчынак толькі тады будзе мець сэнс, калі ўзрушыць людзей, тут, у краіне, і паўсюль за мяжой. Ты ведамы нашым чытачам, і на Захадзе дзе-нідзе чулі пра цябе. Твая біяграфія і твой характар найлепш адпавядаюць гэтай сытуацыі. Пэўна ж, мы цябе ня можам намаўляць і ня будзем гэтага рабіць, гэта твая справа, твайго сумленьня. Я хачу перадаць табе думку ня толькі маю ці Рышардаву, але ўсяе суполкі, якая спрабуе змагацца. Даруй, што я не ўжываю ўзьнёслых слоў.

— Я сумняюся, што мая сьмерць выканае тую ролю, якая на яе ўскладзеная. Я ведаю такіх, якіх гэтка ахвяра зрабіла б сымбалам у сусьветным маштабе.

Яны зірнулі на мяне зь цікавасьцю. Губэрт настойліва расьціраў сьсінелыя пальцы.

— Пэўна, маеш на ўвазе Яна? — спытаўся ён.

— А хаця б. Яго фільмы ведае ўвесь сьвет, і яго кнігі чытаюць у шмат якіх краінах на правах унівэрсальнай літаратуры. Штогод мы зь біцьцём сэрца чакаем, што ён будзе ўзнагароджаны Оскарам або Нобэлем.

Губэрт ледзь заўважна ўсьміхнуўся.

— Гэта завялікая цана, завялікі кошт для гэтай краіны і гэтага грамадства. Ты сам сабе адказаў.

— Добра. А нашыя кінэматаграфісты, а нашыя кампазытары? Я магу адразу пералічыць некалькі прозьвішчаў, гаднейшых ад мяне.

— Ты ў самы раз, стары, — сказаў Рышард і ўзяў бутэльку.

Адчуў, відаць, што слабее, надумаў падбадзёрыцца.

— Жыцьцём і крывёй трэба распараджацца абачліва, — азваўся змучаным голасам Губэрт. — Яны маюць выканаць іншую ролю. У гэтым зьнявечаным народзе кожны геній-самародак мае найвышэйшую цану. Іхная сьмерць не нашмат бы нас узбагаціла і страшна зьбядніла.

— А чаму ня ты, ня Рысік?

Яны незадаволена зірнулі на мяне. Іх прысароміла мая хісткасьць.

— Нашто ж тады нам было да цябе прыходзіць? — спытаўся Губэрт. — Скажам табе адкрыта: твая сьмерць будзе мець на парадак большы эфэкт. Ці ж ты гэтага не разумееш?

— Стары, ты ў самы раз, — дадаў мяккасардэчны Рышард, які мучыўся цяпер разам з мной.

— Паслухай мяне, Губэрце. Я ніколі не мяшаўся ў функцыянаваньне нашага творчага арганізму. У вашыя справы, справы шматпакутнай апазыцыі ў краіне, якая нікога не цікавіць, у гэтыя вашыя справы я таксама ніколі не мяшаўся. Але цяпер мушу табе сказаць, што я пра гэта думаю. Вы выгадавалі глухіх і сьляпых дэміюргаў. Такіх, якія ў цудоўным творчым натхненьні, прадукуючы ўнівэрсальнае прыгожае мастацтва, не заўважалі ні нас, што поўзалі ў брудзе, ні штодзённых мукаў грамадства. Яны самааддана пільнавалі распалены ў іх агонь геніяльнасьці і хапатліва карысталіся славай, створанай масавай прапагандай рэжыму, якая штодня імі хвалілася і іх сусьветным прызнаньнем песьціла свае комплексы. Вы, зьнясіленая апазыцыя, таксама ня скупіцеся на пахвалы ім, падмазваючы харызмай маральнае згоды. Яны адкарміліся

на нашай паняверцы, на нашых прыніжэньнях, на нашай ананімнасьці. Яны свабодна гойсалі па нівах нацыянальнага мастацтва, адкуль выгналі нас або адкуль мы самі сышлі па ўласнай волі. Калі вы прыходзілі да іх па подпіс пад самым сьціплым публічным зваротам, які не падабаўся расьперазанай кіраўнічай вярхушцы, яны вас нахабна выстаўлялі за дзьверы, міргаючы сваёй прыслузе, што вы правакатары, агенты спэцслужбаў. Іх веліч паўстала з нашага добраахвотнага скурчваньня. Іх геній вырас на нашых творчых магілах. Чаму хто зь іх не павінен заплаціць жорсткай фізычнай сьмерцю за дзесяцігодзьдзі скрадзенай, звышчалавечай велічы?

Я вымыкнуў тэлевізар, у якім цывільныя і вайскоўцы чакалі некага і не маглі дачакацца. Па бальконе праляцеў град, зрынаючы ў бездань прэзэрватыў, што завяў на жалезнай балюстрадазе. Гэтыя прэзэрватывы для мяне былі нібы букецікі ландышаў, якімі абдорвалі мяне суседзі зь верхніх паверхаў у вольныя ад працы дні.

— Кожнага з нас у большай ці меншай ступені мучае зайздасьць, — зьбянтэжана сказаў Губэрт, зьбялеўшы і ўсё гарлівей расьціраючы сьсінілыя пальцы. — Але пра гэта сёньня ня будзем гаварыць, можа, калі пасья.

— А калі ты з мной пагаворыш, калі я зараз выканаю твой загад?

— Ну, ведаеш, стары, — адставіў чарку Рышард. — Гэта нягожыя аргумэнты.

— Я ніколі нічога не казаў, хоць у мне ўсё клякатала. Ці трэба табе, Губэрце, пералічыць тых, хто ўсё жыцьцё ішоў пад руку з урадам, удаючы, што ідзе асобна? А спрытнейшыя ўбралі свае опусы ў адзежкі ўнівэрсальных модаў, сусьветных фрустрацыяў, заходніх мэлянхоліяў і нібыта левых нэўральгіяў. Калі ссаветызаваліся да такой ступені, што і ў нас зьявіўся культ недазволенага, двухсэнсоўная жарсьць лізаньня забароненага, убогая асалода ад палітычнай парнаграфіі, прыбранай у порткі альязіі, калі і ў нас узьнікла гэтае перакручваньне ўдзелу ў выхітраным пратэсьце для самапраўданьня за ўсе грахі калябарацыі, то яны першыя, прагныя прызнаньня, ахвочыя да посьпеху, учапіліся за новую каньюнктуру і засьмецілі мастацтва фальшывымі жэстамі нацкаваных Рэйтанаў^{*}, праехаліся ўздоўж і ўпоперак па нашым бедным мастацтве, затапталі ў ім рэшткі сумленьня. Навошта ты перад імі падаеш ніцма, калі яны па тваіх крыжох караскаюцца на залатыя яблынькі, якія сілкуюць іх пыху? Нашто лісьлівіш, калі іх доля разыходзіцца з тваёю доляй?

— Ты сам выбраў сваю долю. Няма часу на такія дыскусіі. Што, Рысю, мо выйшаў наш час? — Губэрт цяжка нахіліўся і выцягнуў зьнізу гэтую чорную торбу, у якой мог ляжаць зварот аб скасаваньні сьмяротнай кары або звычайная бомба, вырабленая ў хатніх умовах.

— Пачакай, Губэрце, — я стрымаў яго руку. — Скажы мне асабіста, як чалавек чалавеку, чаму ты выбраў мяне?

Ён вырваў руку з маёй далоні.

— Я нікога не выбіраў. У мяне такія самыя правы, як і ў цябе. І абавязкі такія самыя.

— Але ў мне мусіць быць нешта такое, чаму я падыходжу, а іншыя падыходзяць менш.

Дождж замгліў шыбы. Нейкае дзіцё па суседстве грала адным пальцам мэлёдыю, якую я помніў з даўніх, вельмі даўніх часоў.

— Дык жа ты жывеш, апантаны сьмерцю, — ахрыпла шапнуў Губэрт. — Я ніколі не разглядаў твой комплекс як літаратурную манеру. Ты найбліжэйшы да гэтай сьмерці, ты не павінен яе баяцца. Ты вельмі старанна падрыхтаваў сябе і нас да свае сьмерці. Пра што ты думаў да таго, як мы прыйшлі?

— Пра сьмерць.

— Бач, яна ля цябе. Досыць падаць руку.

— Досыць падаць руку.

— Але, гэтага досыць.

— Сёньня?

— Сёньня а восьмай вечара, калі скончыцца паседжаньне зьезду партыі і дэлегаты з усёй краіны будуць выходзіць з будынку.

— А яны ўсе?

— Хто?

— Тыя, патрэбныя народу.

— Яны ў граху і сьвятасьці, у канфармізьме і бунце, у здрадзе і выкупленьні нясуць у вечнасьць душу народу.

— Брэшаш. Задушышся гэтым трызьненнем. Твае вочы ўжо вылазяць з арбіт.

Рышард зрываўся з крэсла, перакульваючы чарку.

— Пакінь яго! — крыкнуў ён і пачаў шнарыць за пазухаю ў Губэрта, які здранцьвеў, выцягнуў ногі, быццам хацеў абгледзець свае брудныя боты.

Рышард пачаў пхаць яму ў сьсінілыя вусны белыя гарошыны таблетак. Сілкам уліў паміж сьцятых зубоў некалькі кропелек гарэлкі. Губэрт паварушыў сківіцамі, прыплюшчыў павекі, потым разгрыз адну таблетку і паспрабаваў яе праглынуць.

Нехта пазваніў у дзьверы. Я адшчапіў дрыготкімі рукамі. На парозе стаяў падпіты госьць, трымаючыся за вушак.

— Набярэце вады, бо будзем адключаць, — ад яго сьмярдзела непэратраўленым алькаголем.

— Вада мне ўжо непатрэбная.

— Наліце мо ванну і яшчэ што. Адключаем на цэлы дзень.

— Дзякую. Пэўна, труба лопнула?

— Усё лопаецца. Можна, пасяджу ў вас пяць хвілін, ледзьве на нагах стаю.

— Даруйце, але прымлеў прыяцель. Мушу выклікаць хуткую дапамогу.

— Усе цяпер слабыя. Ня буду замінаць. Будзьце здаровы.

— І вы бывайце.

Ён пайшоў стукацца да суседзяў. Я бегма вярнуўся праз калідор. Губэрт, ужо выпрастаны, сядзеў на сваім крэсьле. Натужна ўсьміхаўся, каб схаваць раптоўны спалох.

— Пазваніць лекару?

— Ня трэба. Ужо палепшала. На чым мы спыніліся?

Нібы вялікі паветраны зьмей, па-над дахамі места плыў лапik сонечнага сьвятла. Знаёмы верабей ускочыў на парэнчу балюстрадаы і дзівіўся, што я яго не вітаю.

— Губэрце, ці ёсьць сэнс? Ці ты верыш у гэты сэнс?

— Ты толькі сённяя пытаешся?

— Чаму ты ўсё жыцьцё быў такі заўзятый? Ва ўсім. Справа ў гармонах ці ў голасе зь нябёсаў?

— Пакінь яго, яму трэба дахаты, — адпіхваў мяне Рышард.

— Мо бліжэй да будынку партыі?

— Бачыш, сьмерць сьмерці не раўня, — здушаным голасам гукнуў Губэрт. — Нам усім трэба ўзьнёслая, шляхетная, сьвятая сьмерць. Ты можаш падарыць нам менавіта такі скон.

— За грахі, стары, — дадаў Рышард і паспрабаваў усьміхнуцца. — Маеш досыць сваіх і нашых грахоў на сумленьні.

— Але яны ўсе маюць гэтулькі сама, — сказаў я распачна, бо і мне перадалася гістэрыя таго паскуднага восеньскага дня.

— Іх ужо няма. Ты цяпер сам-адзін з Богам альбо, калі хочаш, з сваім сумленьнем.

— І куды ж яны падзеліся?

— Засталіся далёка, на малой нешчасьлівай плянэце.

— Губэрце, гэта нейкі дурны жарт. Вас нехта на гэта падбіў.

— Не, гэта ня жарт. Ты сам добра ведаеш. Ты шмат гадоў чакаў нас. Годзе сабе хлусіць, скажы, што чакаў.

Ён доўга глядзеў на мяне сваім здравым вокам, а тады пачаў шукаць торбу, якую ў часе прыступу скінуў пад стол.

— Губэрце, гэта ты мне адкажы, ці верыш ты ў карысьць ад гэтага.

Ён зь цяжкасьцю падышоў, абняў мяне і пацалаваў халоднымі вуснамі ў абедзьве шчакі.

— Аб адзінаццатай ты мусіш быць на вуліцы Вісьлянай, 63. Там цябе чакаюць Галіна і Надзежда. Яны з тэхнікі.

— З тэхнікі самаспаленьня?

— Не ўскладняй справы, стары, — уставіў сваё слова Рышард.

Мяне ахапіла раптоўная злосьць.

— І што ты тут мне ўдаеш наіўнага мужыка з-пад піўбару? Лепей ужо, чорт цябе бяры, расстаў усе коскі і кропкі.

Рышард разгубіўся, адступіў да дзвярэй.

— Табе замінае адсутнасьць кропак? — спытаўся ён няпэўна.

— Бо калі б ты ўжываў знакі прыпынку, дык, можа, ня трэ было б у гэтай краіне паміраць напаказ.

Млявы гром прагрукатаў з аднаго канца места ў другі. Дзверы балкону зь енкам адчыніліся пад парывам ветру. Я хацеў іх прымкнуць, але клямка адарвалася.

— Стары, і пазыч яшчэ пяць тысяч на таксоўку. Ён ня дойдзе дахаты ў такое надвор'е, — Рышард забраў у Губэрта зачараваную торбу і ўжо паглядаў у змрок калідору.

Я выцягнуў з кішэні пяцітысячную банкноту. Яны ўзялі без падзякі, рушылі ў перадпакой. І тут нас сустрэў нейкі гуд, высокі гук тэлефонных дратоў, які веставаў непагадзь. Гэтым шклянным енкам яны гучалі шмат гадоў таму, калі сьвет яшчэ быў нармальны і спакойны.

Губэрт стаў перад гурбою старых тапак, што назьбіраліся няведама скуль за цэлае жыцьцё.

— Калі ты кінуў пісаць? Ужо ня помню, — сказаў ён, касавурачыся невідущым вокам на гэтае сьмецьце на падлозе.

— Але ж я пішу.

— Ты зноў пачаў пісаць у гэтую пару. Пішаш свой тэстамэнт. Але я пытаюся пра бэлетрыстыку.

— Ня помню. Можа, пяць, можа, сем гадоў таму. Тады я адным махам пераступіў церазь дзеве цэнзуры, собскую і дзяржаўную. Напісаў апавяданьне ў нейкі самвыдатаўскі часопіс, і гэта быў мой апошні тэкст. Я стаў вольным імпатэнтам.

— Ты нарадзіўся нявольнікам. Няволя цябе вызваліла, дала табе крылы і зрабіла правінцыйным клясыкам. А потым на кару, як злая чарадзейка, усё забрала.

— Няволя заўжды гінула ад рук нявольнікаў, — азваўся Рышард. — Разумееш мяне, стары?

Гэты дзіўны гук, гук, нібы шчуроў забіваюць, зьявіўся ў нашым доме колькі месяцаў таму. Тыднямі шукаў яго крыніцу, абшукаў гарышчы, скляпы, але нічога не знайшоў. Ён усчынаўся зьянацку і раптам за колькі дзясяткаў хвілін сыціхаў. Удзень і ўночы. Ён трымаў жыхароў дому ў стане гістэрыкі.

— Але твор гэты я дапішу да канца. Ня твор, жалобны трэн. Напішу ў думках і адразу ж забудуся. Літаратурны твор для аднаго чытача.

— Выбірай словы. Найлепшыя захавай на вечар. Ты будзеш там крычаць з усіх сілаў. Самымі залатымі думкамі. Людзі іх запішуць і будуць перахоўваць, як біблейныя вершы. Твой літаратурны шэдэўр.

Ён знайшоў у цемрадзі маю руку і моцна сьціснуў яе. Мне падалося, што ў ягоным здаровым воку мільгаюць хуткія іранічныя іскры. Мяне зноў агарнула злосьць.

— Хто вас падбухторыў? Які сукін сын нацкаваў вас на мяне?

— Нехта мусіць гэта зрабіць. Мы даём табе шанец. Ты будзеш першы. Апярэдзіш усіх канкурэнтаў. Яны паціху будуць прымяншаць твой чын. Першы раз ты пэўна іх пераможаш.

— Ці варта? Трэба штодня спальваць сябе там, у цэнтры, пад мурамі Крамля. Тамтэйшыя пажары захапляюць разывакаў па ўсім сьвеце. А нашыя рэгіянальныя падпалы раздражняюць міжнародную публіку, дадаюць лішнія дэталі да захапляльнага відовішча барацьбы дабра зь ліхам. Слухай, Губэрце, а можа, наша сонечная сыстэма зышла з свайго вызначанага найвышэйшай воляй шляху і цяперака рушыць у глыб сусьвету, дзе ўсіх нас замірыць няведамы касьмічны кон? Можа, нас чакае супольная перамога альбо супольная параза?

— Што можна выйграць ці прайграць апроч таго, што можам выйграць ці прайграць тут?

— Добра, ідзеце ўжо.

Я адчыніў дзверы. Яны неяк марудзілі з адыходам. Губэрт пачаў чытаць шыльдачку на дзвярох суседа. Яны заўсёды цікавалі маё жыццё, хоць добрым тонам было пагарджаць ім. Вось ён чытаў гэтую таблічку, нібы візытоўку сакратара ЦК, і ня ведаў, што за гэтымі дзвярыма ўжо дзесяць гадоў памірае стары пэнсіянэр, штодня з высілкам памірае і ня можа памерці. Згары, па прыступках і па ўскрайках сходаў, падалі брудныя кроплі вады. Гэта наш кансьерж, якога цяпер пачалі называць домакіраўніком, невылечны псих, мыў лесьвічную клетку. Яго ўжо гэтулькі разоў паказвалі па тэлевізіі, пісалі пра яго ў газэтах, а ён усё працягваў з той жа ўпартасьцю мыць штоквартал нашы сходы, адзіны домакіраўнік у цэлай краіне, які гэта рабіў.

— Не падвядзі, стары, — азваўся Рышард.

— Мне трэба падумаць.

— Яны чакаюць аб адзінаццатай. Галіна і Надзежда, — дадаў Губэрт.

— А калі я гэтага не зраблю?

— То будзеш жыць так, як жыў дагэтуль.

Яны пайшлі ўніз па сходах, падтрымліваючы адзін аднаго, нібы два сьвятыя, нібы Кірыл і Мэтод. А я ж помніў Рышарда здаўна, калі мы былі маладыя. Помню шалёную п'яную ноч у нейкім двары пад Варшавай і супольны начлег у пуні на саломе. Рышард быў тады ці то крытыкам, ці то кізнаўцам і ляжаў побач, а паміж намі была п'яная дзеўка, якой я потым ніколі не спатыкаў. Мы ляжалі ледзь прытомныя на маім зялёным брызэнтавым плашчы, які я прыслужліва разаслаў, дзяўчына паенквала празь цяжкі п'яны сон, Рышард важдзеся пры ёй, хрыпла сапучы ад раптоўнага юру, таму яна адварнула да мяне тварам, а сьпінай да Рысіка. Я адчуваў яе вільготны, сонны подых у сябе на шчацэ. Рышард не адступаўся, непрытомны, але пажадлівы, усё поркаўся пры ёй, ірваў ёй апранахі, гістэрычна дыхаючы, падкладаўся пад яе безуладнае цела. А потым, калі я ўжо затрызьніў, Рысік, відаць, дабіўся свайго, бо раптам заскуголіў, закачаўся ў растрэсенай саломе. Яна, ня чуючы экстазу суседа, абвейвала мяне лёгкім, спакойным подыхам. Толькі наранку, калі ўсе сп'яну ўставалі з той вясковай пасьцелі, я накінуў свой брызэнтавы плашч, машынальна сунуў руку ў кішэнь і з абурэньнем пераканаўся, што гэта мая кішэнь папоцёмку стала ахвяраю Рысікавай жарсьці, што юнацкай прагнай любасьцю, можа нават першай любасьцю, ён любіў маю кішэнь.

А цяпер Рысік піша аморфную прозу бяз знакаў прыпынку, ходзіць ад'ютантам пры Губэрту — паважаная постаць літаратурнага сьвету. Я вярнуўся ў свой пакой, каб паглядзець на іх у акно. Якраз нейкім цудам ім на дарозе папалася вольная таксоўка, але яны абмінулі яе і годна пайшлі ў бок Новага Сьвету. Мне было цікава, ці сочаць за імі. Але ніводная машына ня рушыла зь месца і ніхто ня выбег за імі з аркі суседняга дому. Агенты мелі сёньня важнейшыя справы.

Губэрт раз павесіўся ў шафе, калі яго зацкавалі падчас нейкай акцыі, бо тады, пры канцы шэсьцьдзясятых, рэжым яшчэ любіў жорсткія відовішчы і брутальныя акцыі. Вось Губэрт і павесіўся, але рабіў гэта, пэўна, першы раз у жыцці і спрыту ня

меў. Вяшак абарваўся, шафа перакулілася, і Губэрт выжыў. Так, выжыў, каб праз гады вынесці мне сьмяротны прысуд.

Ізноў загрымела ў цесным нізкім небе. Я пайшоў у ванну памыцца. Кран балесна захрыпеў, гікнуў, але рэшткі вады яшчэ цяклі. Я машынальна мыўся і думаў, ці добра я раблю, што мыюся і прыбіраюся перад такой пэрспэктывай. Але ж сьмерць трэба прыняць як прычасьце, нашча і ахайна. Ці трэба аднак, паміраць? Ці мяне хто сілком сьпіхне з моста ці абліе бэнзынам? Пастанова ж у маіх руках. Магу годна памерці і нягодна жыць далей.

Ізноў азваўся гонг. Я падумаў, што Рышард з Губэртам забыліся нешта ці вяртаюцца, каб адклікаць прысуд. Сьцякаючы кроплямі вады, я падбег да дзвярэй. На прыступцы сядзеў стары зь вялікай скураной торбай.

— Вы да мяне? — спытаўся я.

— Так, да вас. У мяне загад адключыць газ.

— Але сёлета ж ужо тры разы адключалі.

— Слухайце, я ня ведаю, загадаюць — адключаю, загадаюць — падключаю. У іх, бач, галавы няма. Штодзень нейкі дом бухае, дык, каб паставіць пракладку, загадваюць адключаць. Добра яшчэ, што ваша кватэра ёсьць, бо ў мяне тут нумары кватэраў, якіх ва ўсім доме няма, — і ён паказаў мне брудную паперку.

— Ну дык вымыкайце за адным махам і электрычнасьць. Мне ўсё адно.

— Вам усё адно, — вымавіў з хітрай усмешкай стары і спрытна ўскочыў у ванну, — а мне ня ўсё адно. У мяне паўнамоцтвы толькі на газ.

І праўда, ён умомант закруціў вэнтыль, здэмантаваў паклю ў газавай калёнцы і ўжо сядзеў на ўскрайку ванны, прыпальваючы склееную цыгарку.

— У цёплай вадзе добра выкупацца ці хаця б, выбачаюся, сраку памыць, — гаманіў стары, аглядаючыся ў ваньне. — Але што рабіць, загад ёсьць загад. Хіба што пагаварыць з кіраўніцтвам, ну, разумеецца. Даць у лапу.

— Не хачу я гаварыць з кіраўніцтвам. Я сёньня памру.

Стары сьлесар весела заўсьміхаўся.

— Што гэта вы акурат сёньня надумаліся? Сёньня такі дзень добры! Гэты іхны расейскі сакратар прыяжджае. Увесь горад прыбраны, ад ранку аркестры паўсюль граюць. Кажуць, што нейкі фэстываль цяпер, вялікае іхнае сьвята, а можа, і нашае. Выкінулі тавары на прылаўкі, паўсюль — пад Палацам культуры, па-над Віслай — людзі зранку стаяць у чэргах, а вы памерці надумалі.

— Дык памру ім на зло.

Сівы майстэрак выцер сьлёзы радасьці.

— Ну вы гумарыст. Калі б можна было памерці ім на зло, дык ужо палякаў на сьвеце не было б. Ведаеце што, я падключу вам газ, але ручкі вэнтыляў заплямбую. Зраблю такую шырокую пятлю, што зможаце газам карыстацца, толькі каб асьцярожна.

— Ня трэба мне газу. Вазьмеце калёнку на ўспамін.

— Крыўдлівы вы. Не дык не. Падпішэце тут, калі ласка.

Я правёў яго ў калідор. Мінаючы, ён памацаў мой плашч, што вісеў пры дзвярох.

— Добрая воўна. Замежная.

— Бярэце на здароўе.

— А што, магу заплаціць. Пяцьдзясят тысяч дам.

— Аддам задарма. Толькі калі будзеце апранаць гэты плашч, уздыхайце па маёй душы.

— Вы, можа, артыст, га? Любіце пажартаваць, га?

Але спрытна злажыў плашч, паклаў у торбу і ўжо стаяў перад дзвярыма суседа. З суровым выразам твару націснуў кнопку званка.

Я вярнуўся ў свой пакой, сеў у фатэль, які яшчэ не астыў пасля Губэрта. Сапраўды, вецер нёс па-над горадам нейкія касмыкаватыя гукі музыкі. Добра, што я аддаў плашч, апрануся лягчэй, лягчэй будзе праскочыць на той сьвет. Так, быццам бы я ад іх атрымаў жыцьцё і гнеўна вяртаў яго ім. Нейкі сымбаль. Яшчэ адзін сымбаль. Для вечнасьці ці для сучасных ідыётаў? Мудрагелісты і нечытэльны жэст. Жэст, які таўруе наш марыянэткавы, згодніцкі рэжым, ці жэст, які зьвінавачвае вечную Русь, схаваную за збуцьвелей шырмай Савецкага Саюзу. Пратэст супраць няволі грамадзкай ці супраць няволі народнай. Пра якую свабоду тут гаворка, за каторую з шматлікіх свабодаў пайду ў агонь, у сьвяты агонь сьмерці?

Гэта блазнаваньне ці ўзьнясеньне?

Я заўжды магу ў апошнюю часіну ўскочыць у нейкую мышыную дзірку, суцяшаю сябе, але ведаю, што нікуды я ня ўскочу, апроч як туды, куды мне казалі. Апранаюся сьціпла, але акуратна. Загадалі крычаць, а гэта для мяне найгоршае. Агонь можа вытрываю, але сораму не перажыву. Змагар павінен быць нахабны й бессаромны. А я шмат эратычных момантаў змарнаваў, бо саромеўся расшпіліць нагавіцы.

Уключаю тэлевізар, трэба ж нешта зрабіць, у мяне дрыжаць рукі, не магу сабрацца з думкамі. На малым экранчыку бачу самалёт, а пад ім двух мажных мужыкоў, якія цалуюцца ў вусны. Гэта наш сакратар і гэты іхны расейскі, цар цароў, гаспадар паловы сьвету. У нашага дабрадушны твар кардынала ці кансьержа, якога сёньня называюць домакіраўніком. Таго гісторыя і гены ўзнагародзілі калмыцкай фізіяноміяй. Памілаваліся і слухаюць гімны. А наш гімн цяперака — *Інтэрнацыянал*. Атрымалі яго па старэйшым браце, як камізэльку.

Хаваю ў кішэню пашпарт. Бяз гэтага ані руш. Прозьвішча, імя, дата нараджэння, бацька, матка, рост, вочы — усё няважна. Важны мой нумар, колькі літараў і шэраг лічбаў. Такім мяне ведае паліцыя, мясцовыя ўлады, служба аховы здароўя. Такім мяне ведаюць кампутары і пільнуюць, каб ня высьлізнуў, не схаваўся ад прыгнятальнікаў, не адкруціўся ад нахабнага пратэктарату. Пайду з дому. Трэба выйсьці з гэтых чатырох сьценаў. Выхад з кватэры — гэта яшчэ не пастанова. У мяне наперадзе цэлы дзень. За дванаццаць гадзінаў зарабляліся капіталы і зьнішчаліся дынастыі. За дванаццаць гадзінаў паўставалі і гінулі імперыі.

Ідучы па сходах, зазірнуў у паштовую скрынку, нават адчыніў яе на ўсякі выпадак. Заскрыгаталі дзверцы, пасыпалася іржа. Усярэдзіне было трохкі ссохлага павуцінныя. Ну й дзякуй Богу. Добрых лістоў пошта не разносіць ужо шмат гадоў.

На вуліцы дала ў вушы музыка. Гучалі магутныя гучнагаварыльнікі, гулі нейкія аркестры, дзесьці грымеў з панурай упартасьцю вайсковы бубен. А перад Палацам культуры, які некалі так захапляў мяне, як урочышча, як страшны курган, дзе пакутуюць злыя духі, — перад гэтым Палацам на эстрадзе гойсала мноства гоных параў у керэзіях і нацыянальных гарэціках, абшытых цэхінамі, у паўлінавых пёрах і карунках, зробленых у горадзе Жывец. А масавік, прытупваючы, падпяваў з моцным акцэнтам: “Кракавяк вот так я!”

Па старой звычцы я ўстаў у чаргу да газэтнага шапіка, купіў пачак цыгарэт, але газэт ужо не было. Гэта таксама благі знак. Шчаслівая купля газэты ўраньні заўжды была нашым першым посьпехам. З газэтай пад пахай чалавек зьвяртаў на сябе ўвагу. Некалі я нават завязаў інтымныя ўзаемныя зь дзяўчынай, якая прагна паглядала на маю газэту. Газэт ніхто не чытаў, хоць раздабыць іх каштавала шмат намаганьняў. Але газэты трэба было мець. Такі ўжо склаўся звычай.

З камяніцы на другім баку вуліцы выйшаў паджылы пан з хваравітымі вачыма на худым твары. Я знаў яго з выгляду, і ўся вуліца яго знала. Ён быў арыгінал і дзівак, апаратнік, які зь невядома якіх прычынаў не збудаваў сабе замкавай вілы ва ўрадавым квартале і працягваў жыць разам з намі, звычайным пээнэраўскім быдлам. Ён паглядзеў на мяне, і я паглядзеў на яго, мы не павіталіся, бо яму не выпадала, а мне гонар не дазваляў. Ён сеў у чорны “мэрсэдэс” і рушыў па вуліцы, за ім памкнулася машына аховы.

У мяне заўжды было нейкае дзіўнае прадчуваньне, што мой лёс спляцецца зь ягоным лёсам. Падазраю, што яму таксама такое прадчувалася. Таму я крадком назіраў за ўбогім жыцьцём апаратніка, ягонымі ад’ездамі і прыездамі, ягонымі нуднымі даўжэзнымі прамовамі ў тэлевізіі, сачыў у газэтах за ягонай службовай кар’ерай, зычліва пераймаўся зьяўленьнем урадавага рэфрыжэратара, які прывозіў яму сэrvэлят, шынку, кумпякі і абястлушчаны тварог. Дапушчаю, што і ён, абняты якою нядобраю думкаю, цікавіўся ўпотаі маім гэткам жа нецікавым быцьцём.

Я выйшаў на Новы Сьвет, аброслы кустамі сьцягоў, чырвоных і бела-чырвоных сьцягоў. Але ў нашых бела-чырвоных сьцягох чырвань зь цягам часу павольна расла, а бель меншала. І цяпер нашыя сьцягі таксама былі чырвоныя, але з малой белаай стужкай уверсе. Вось жа, гэтыя старыя дамкі, што вылузваліся, як цагляныя лярвы, з коканаў тынку, выпусьцілі зь сябе ліхую кроў сьвяточных сьцягоў і драмалі над каньёнам вуліцы, паўзь якую маршавала школьная дзятва і калектывы

ўстаноў і фабрык. А па-над сьвяточным тлумам ляпаў у паветры гіганцкі транспарант з надпісам: “Жыве саракавая гадавіна Польскай Народнай Рэспублікі”.

Я задумаўся, разважаючы аб тым лёзунгу, і гэта прыцягнула ўвагу пэнсіянэра з газэтай пад пахай. Ён усміхнуўся, нібы разумеючы.

— Вы таксама заўважылі?

— Перапрашаю, што?

— Ну, не прыкідвайцеся.

— Маеце на ўвазе саракавую гадавіну?

— Дадалі сабе добрую пару гадоў, — ён захіхікаў. — У мяне добрая памяць.

— Думаеце, дадалі?

— Я ня думаю, я ведаю.

— Пакажэце газэту. Паглядзім дату.

— Як гэта вы так не заўважалі? Даты ў газэтах ужо ад даўна нейкія такія раздушаныя, быццам хто на літары абцасам наступіў. Гляньце самі.

І ён сунуў мне газэту, а я моцна схапіў яе ў кулак.

— О, што гэта вы, не! — запратэставаў пэнсіянэр. — Жонка яшчэ не чытала.

— Калі ласка, аддайце мне газэту.

Ён пачаў вырываць з маёй далоні тонкі сувой “Трыбуны люду”.

— Пусьці, пусьці, а то выклічу міліцыю.

— Я цяжка хворы, мо пайду ў бальніцу ці наагул памру.

— Усе так кажуць.

У гэты момант газэта разарвалася, і ў маёй далоні засталася каштоўная палова з рэпэртуарам кіно, тэатраў, з праграмай тэлевізіі, зь дзяжурнымі паліклінікамі і аптэкамі, з паведамленьнямі пра імпрэзы і зьліквідаваньня маршруты транспарту. Яму дасталася другая палова, якой ніхто ніколі не чытаў: палітычныя навіны, прамовы, у тым ліку прамовы майго знаёмага апаратніка, нарыс пра распад капіталізму і заклікі да мацаваньня ідэйнасьці.

— Жулік, жулік! — вшчаў пакрыўджаны стары, але ніхто не зважаў на яго, бо ў гэты сьвяточны дзень ўсе нешта гарлалі.

Я хутчэй змяшаўся з натоўпам, несучы здабычу. Мне было неяк прыемна, што ён аблаяў мяне гэтай старой лаянкай, якую я помніў змалку. Апроч таго, я трымаў у руцэ праваднік па сёньняшняй Варшаве. Але ў гэты момант мне ветла адсалютавалі два маладыя міліцыянты.

— Пройземце з намі.

Мы ўвайшлі ў кароткую арку з засіканымі сьценамі. У самую пару, бо зноў усчаўся дождж.

— Вашы дакумэнты, — папрасіў старшы міліцыянт.

Я падаў яму зношаную кніжачку пашпарту, якая спатрэбілася мне ўжо ў першыя пятнаццаць хвілін майго падарожжа. Падарожжа куды? Мне стала холадна.

— Які сёньня дзень? — спытаўся я.

— А навошта гэта вам? — недаверліва азваўся малодшы.

— Трэба.

Яны пераглянуліся, і старшы сказаў з націскам:

— Дваццаць другога ліпеня.

— Як гэта ліпеня? Ужо ж позьняя восень. Град ідзе.

Старшы, не адказваючы, пачаў перапісваць мае асабовыя звесткі. Ніжэйшы разглядаў мяне без зычлівасьці. Таварыш нешта паказаў яму ў пашпарце, а ён хітнуў галавой, што разумее.

— Вас ня дзівіць, што мы перапісваем вашыя звесткі?

— Мае звесткі часта перапісваюць.

— Гэта нядобра. А куды вы ідзяце?

— У “Сямейны”.

— Што гэта значыць?

— Мой улюбёны малочны бар.

Я хацеў яшчэ спытацца, які цяпер год, але адчуваў, што гэта быў бы ўжо перабор. Нехта падходзіў з мораку пад’езду.

— *Здароф, дзядзя*, — ляпнуў ён мяне фамільярна, і я пазнаў Кольку Нахалава. — Гэта мой знаёмы. Пра што гамана?

— Праходзьце, калі ласка, — з націскам вымавіў старшы.

— Эй, маладец, пацішэ. Гдзе твой номер?

— Што-што?

— Номер должэн быць, — сказаў ён і пацягнуў міліцыянта за рукаво мундзіру.

— Мы зь міліцыйнай школы. З Галяндзінава.

— Всё-такі номер должэн быць!

Трохі зьнякавелыя, сілячыся захоўваць годнасьць, міліцыянты вярнулі мне пашпарт і пайшлі.

— Табе цэглы ня трэба? Добрай, сталінскай?

— Ці ты звар’яцеў? Нашто мне цэгла?

— На лецішча ці на асабняк. Гуту “Варшава” разьбіраюць. Можна танна купіць.

— Не, дзякуй.

— У мяне ёсьць прэзэрватывы з урадавай крамы. Дзяржаўная цана, пяцьдзясят злотых.

— Не ўжываю.

— Ну, можа, хоць паўлітра разап’ём?

— Дзякуй, але я хворы.

— Хочаш, прадам бальзам Шастакоўскага. Проста з Прыбалтыкі.

Я ведаў Кольку Нахалава няведама адкуль. Ён ужо шмат гадоў гойсаў па Варшаве, зарабляючы няясна з чаго. Здаецца, ягоны бацька, генэрал КГБ, быў дарадцам Службы бяспекі ў Шчэціне. Калі пайшоў на пэнсію, зьняў польскі мундзір, адзеў савецкі, спававаў рэчы і паехаў зь сям’ёй дадому, у Маскву. А Колька застаўся. Спадабалася яму ў Польшчы, хоць часам сп’яна даставаў ад каго па мордзе.

— Мне трэба ўжо ісьці — сказаў я, каб нешта сказаць.

— Я таксама лячу. Ты куды, налева ці направа?

— Проста. На другі бок вуліцы.

— Ну то будь здаров. Калі што трэба будзе, заўсёды знойдзеш мяне ў “Парадызе”.

Ён амаль пабег, а я пры выхадзе з брамы ўбачыў маладога, па-правінцыйнаму апранутага хлопца, які паважлівым паклонам павітаў мяне ці некага за маёю сьпінаю.

Але за мной нікога не было, таму я прывітаўся ў адказ з пэўным здзіўленьнем. Маладзён нясьмела ўсьміхнуўся, бялявы маладзён з шчырымі вачыма, такіх хлопцаў шмат было падчас вайны ў акоўскім падпольлі.

— І тады прыйшла раптам сьмерць. У тую зімовую зорную ноч прыйшла лютая сьмерць, — пачаў дэкламаваць прыцішаным голасам хлопец з правінцыі.

Усё больш было вар’ятаў, ніхто іх ужо не лячыў, бо псыхіятрычныя больніцы былі перапоўненыя міністрамі, сакратарамі, дырэктарамі. Калі-нікалі трапляліся апазыцыянэры, якіх туды памяшчалі для перасьцярогі. Але неўзабаве ня стала для іх месцаў, бо спаміж апаратнікаў усталявалася мода хавацца ў вар’ятнях ад апалы, дэтранізацыі або судовага перасьледаваньня.

Удаючы абыякавасьць, я мінуў хлопца і перайшоў на другі бок вуліцы. Унурыўся ў гарачае нутро малочнага бару з назвай “Сямейны”, напоўненага ёлкім смуродам. Да касы стаяла вялізная чарга. Гэтая новая няўдача мяне зьбянтэжыла, я няпэўна пакруціўся каля шкляных патрэсканых столікаў і здумаў пайсьці, калі з чаргі нехта паклікаў прыязным голасам:

— Гэй, дружа!

Я хацеў уцячы, бо пазнаў Рышардавага брата, але было ўжо запозна.

— А, гэта вы? — сказаў з прыкрасьцю.

— Што заказаць?

— Можна, гарачае малако і якую булачку.

— Малака сёньня ўжо няма. Але ёсьць масьлёнка.

— Хай будзе масьлёнка.

Чакаючы Рышардавага брата і свайго сьняданку, я мучыўся, прыгадваючы ягонае імя. Аніяк ня мог успомніць. Ліхаманкава перабіраў у галаве славянскія імёны, заходнія, усе імёны антычнага паходжаньня, але ніводнае неяк не пасавала суровай постаці філэзафа-марксіста, якога ўсім сэрцам ненавідзеў Рышард. Браты не сустракаліся, пагарджаючы адзін адным.

За дваццаць хвілін мы ўжо сядзелі пры століку, застаўленым непрыбраным посудам.

— Як маецца, пане дацэнце? — спытаўся я дзеля ветлівасьці.

Філэзаф аж папярхнуўся масьлёнкаю.

— Прашу мяне так не называць!

— Выбачайце, але я ня меў нічога благога на думцы.

Ён укусіў сухую булку і прачытаў звычайную лекцыю.

— Слова дацэнт у цяперашнія часы гучыць абразьліва.

— Я ня ведаў.

— Не перабівайце мяне. Форма заахвочваньня шляхам прызначэньня ў дацэнты ня вытрымала выпрабаваньня практыкай. У нас цяпер цэлая армія дацэнтаў і шмат клопату зь імі. Разумеце, некаторыя ледзьве школу паканчалі, і то з слабымі атэстатамі. А якія амбіцыі. Даводзіцца рыхтаваць іх, давучаць. Мы стварылі адмысловыя курсы ўдасканаленьня дацэнтаў. Я іхны дырэктар. Вы ведаеце, што гэта значыць? Вялізная праграма, гіганцкі матэрыял, трэба было б дванаццаць гадзінаў штодня праводзіць заняткі, а яны ўвесь час прагульваюць. То на бальнічных, то па тэлефанаваньнях ад жонак альбо, што горш, з Цэнтральнага Камітэту. У мяне ўжо цярпеньня няма. О, якраз, — ён паглядзеў на гадзіннік. — Празь пяць хвілін пачынаецца лекцыя. Трэба ляцець. Шкада.

— Да дацэнтаў?

— Ат, не. У цэнзуру. У мяне лекцыя ў цэнзуры.

— Там таксама ёсьць дацэнты?

— Ёсьць і дацэнты. Але не пра тое гаворка. У цэнзуры створаны асобны дэпартамент алюзіяў. Мне даручана чытаць лекцыі. Алюзія ў мастацкім творы, алюзія ў сродках масавай інфармацыі. Крывіцеся? Вы заўсёды кіслы.

— Масьлёнка перакісла, вось і я крыўлюся.

— Я, ведаеце, прыхільнік алюзіяў. Я стварыў тэорыю функцыяваньня алюзіяў у сацыялістычным грамадзтве. Вы мяне слухаеце?

— Слухаю, слухаю. Трохі задумаўся.

У канцы залі сядзеў той правінцыйны маладзён, і ён ізноў усміхаўся.

— Дык вось, алюзія ў нашых умовах, — працягваў філёзаф, — выконвае значную ролю. Не называючы рэчаў сваім імем, яе выяўляюць, на яе намякаюць і ўводзяць у падсвядомасьць успрыманьніка. У выніку гэтага няяўная праўда стаецца праўдай яўнай. Напружаньне, выкліканае прагай праўды, ці, хутчэй, я б сказаў, комплексам праўды, гэтае жудаснае напружаньне ў выніку распружваецца якраз праз умела ўжываную алюзію. Таму алюзійнасьць нельга зьнішчаць, наадварот, яе трэба падтрымліваць, і нават вучыць разумнай, абачлівай алюзіі. Праз пэўны час успрыманьнік будзе намёку на праўду аддаваць перавагу перад самой праўдай. Бо алюзія ёсьць свайго кшталту формай мастацтва. Алюзія — гэта праўда, убраная ў шаты мэтафары.

— Я заўжды захапляўся цэнзурай.

— Прызнаемся шчыра, ня ўсё яшчэ ў нас працуе добра. Увесь час мы сутыкаемся з рознымі прыкрымі хібамі. Але сапраўды, трэба прызнаць, што цэнзура мае пэўныя амбіцыі, і нельга не аддаць ёй належнае — яна ідзе наперадзе ў нашай дынаміцы грамадзкіх пераменаў. А гэта не выпадкова, скажу я вам. Наша сьстэма ёсьць сьстэмай інтэлектуальнай, створанай інтэлектуаламі. Хто ж прыдумае лепшую цэнзуру, калі не інтэлектуал?

— У мяне сёньня быў Рышард.

— Які Рышард?

— Ваш брат.

— Ён ідыёт. Маю права на такое слова, бо гэта, урэшце, мой брат. Таму не ўжываю горшага слова — правакатар. Ідыёт зь неўтаймоўнымі амбіцыямі. Дзіва, што яго не зрабілі дацэнтам. Ён марыць пра міжнародную славу. Таму піша бяз знакаў прыпынку апазыцыйную прозу. Але ён не разумее маёй тэорыі алузіі ў прозе. Таму ягоная проза такая — нібыта праўдзівая, але цалкам непраўдзівая, нібыта сучасная, але цалкам старасьвецкая. Ён асёл, скажу я вам.

Правінцыйны дзяцюк увесь час глядзеў на мяне, ягоныя вусны бязгучна варушыліся. Нехта нахабна скардзіўся ў акно кухні, што яйка нясьвежае. Абражаная кухарка расплакалася, пачала здымаць хвартух і службовы каптур, хочучы кінучь працу. Касірка выняла касу і ў абдымку зь ёй пабегла супакойваць кухарку. На вуліцы загрымеў аркестар, які праходзіў міма. Усе зірнулі ў пацямнелыя ад пылу вокны. Але гэта быў толькі аркестар дашкольнікаў.

— Вы зь імі нават не вітайцеся, — сказаў дацэнт.

— З кім?

— Ну, з гэтымі вашымі апазыцыянэрамі. Яны такія ж апаратнікі, як і дзяржаўныя. Раскормленыя, распанелыя, пажыцьцёвыя. Рэжым прызвычайіўся да іх, а яны да рэжыму. Які рэжым, такая і апазыцыя. Яны косьць ад косьці рэжыму. Пішэце для цэнзуры. Яна вас цэніць. Яна адна вас любіць. У вас здольнасьць да алузіі. Але алузія — гэта найвышэйшае прызначэньне мастацтва. Помніце, што казаў Джойс? Што нават за трыста гадоў літаратурныя работнікі не расшыфруюць ягонай алузіі. У яго не было дзяржаўнай цэнзуры, таму ён стварыў і ўстанавіў над сабой сваю ўласную.

На сьцяне вісеў каляндар, моцна заседжаны мухамі. Ён паказваў травень 1980-га году. І я ня ведаў, ці гэта стары, забыты каляндар, ці новы, дзеянне якога яшчэ не пачалося. Касірка вярнулася ў касу. Кухарка стала пры печы ў кухні. Пераможаны кліент з распаччу еў нясьвежае яйка.

— Я помню Вас геніяльным маладым філэзафам, — азваўся я пасля паўзы, а ён чуйна застыў з паднесеным да рота кавалкам чэрствай булачкі. — Вы круціліся каля маладой каталіцкай інтэлігенцыі. Што вас штурхнула да марксізму? Лянота, так?

Ён з злосьцю кінуў сваю булачку на стол. Яна адляцела ад пустой сальніцы і ўпала на падлогу. Яе адразу ж падабраў знаёмы мне бадзяга, які гнязьдзіўся на нашай вуліцы. Ён абапіраўся на двухмэтровы сьвежаакораны кій, як апостал.

— Я слухаю, працягвайце, — сказаў філэзаф, сілячыся стрымаць абурэньне.

Мы разам паглядзелі на тэлевізар, які вісеў пад стольлю бару. Сярод страшных перашкод паказалася выява машыны, у якой ехалі абодва сакратары, наш і савецкі. Іх якраз затрымалі мэталюргі, апранутыя ў белае, як пекары. З апатычным энтузіязмам яны пачалі цалаваць нашых кіраўнікоў у вусны.

— Вы баяліся адказнасьці за жыцьцё на свой страх і рызыку, — сказаў я, дапіваючы масьлёнку. — Вы баяліся чыстай паперы, баяліся цэнзуры, баяліся канкурэнцыі з боку іншых дынамічных філэзафаў. Вось вы і схаваліся за іканастас партыі, заселі ў калегіях, камітэтах, расьселіся ў дырэктарскіх і сакратарскіх фатэлях. Цяпер вы кіруеце, а іншыя працуюць. Цяпер вы цэнзуруеце чужыя тэксты. Цяпер вы — гнюсны, лянiвы, злы бог таленавітых калегаў.

Я ўбачыў кропелькі поту на ягоным ілбе, ён нахіліўся да мяне з паблажлівай усмешкай. Але ягоныя далоні, хоць і абапёртыя на стале, гістэрычна дрыжалі.

— Вы таксама дурань. Ці вы не разумееце, што мы перажываем чарговы патоп? Акіян гаўна з усходу заліў нас ад Буга да Эльбы. І трэба перажыць гэты катаклізм. Уратавацца біялягічна. Захаваць уласную душу. Гэта шчасьце нашае, што расейцы абрынуліся на гэтую зямлю, зьездзеныя праказай камунізму. Штодзень дзякуйце ў малітве сваім багом за тое, што гэтыя расейцы зьнясіленыя ідыёцкай дактрынай, разбэшчаныя вычварным жыцьцём, зьняможаныя крэтынскай эканамічнай сыстэмай. Штовечар дзякуйце небу за тое, што яны маюць графаманскае мастацтва, што ў іх мазгох блукаюць нейкія абрыўкі думак ідэалістаў дзевятнацатага стагодзьдзя, што яны стаяць у чэргах, што ня маюць моднай адзежы, што чытаюць польскія буржуазныя штотыднёвікі, што, адным словам, качаюцца ў брудзе чалавечых нізоў. Уявеце сабе Расею вольную, дэмакратычную, з капіталістычнай сыстэмай эканомікі. Такая Расея за колькі гадоў створыць геніяльнае мастацтва, якое паставіць сьвет на калені. Такая Расея напэўна перасягне Амэрыку індустрыйна. А нас Расея ўсмокча, як пыласос павучка. Бяз танкаў, бяз здрады, бяз высылак у Сібір паглыне нас на правах культурнай і цывілізацыйнай вышэйшасьці. Усе будуць імкнуцца туды, як цяпер у Амэрыку. Вы таксама будзеце шукаць спаміж продкаў расейскіх бабуль і дзядуль, вы таксама захочаце паехаць на Камчатку ў рамках гуманітарнай акцыі ўзьяднаньня сем'яў. Глядзеце, яны цалуюць штучна і пад прымусам, — ён паказаў на тэлевізар, дзе абодвух сакратароў цяпер цалавала моладзь. — А павінны цалаваць гэтага калмыка ў ногі з сапраўднай, сьвядомай і глыбокай удзячнасьцю.

Я сядзеў, трохі прыбіты лекцыяй філэзафа. Хацеў запырэчыць яму і шкадаваў, што з мной няма Губэрта. А ён глядзеў на мяне, як вуж на лябараторную мышку. У куткох яго вуснаў засох жаўтаваты шумок ці рэшткі масьлёнкі.

— Скажэце гэта Рышарду, калі надарыцца выпадак, — бэсьціў мяне ён, бачачы маё аслабленьне. — Гэты асёл разам з хеўрай хітрых і дурных сяброў заўзята пілуе галіну, на якой сядзіць. Галіна зламаецца, і яны таксама ўпадуць у велізарную расейскую яму. А летучы ў гэтую дрыгву, і нас усіх пастрасаюць, як ігрушы.

— Вы Касандра. Злая варажбітка польскага нацыяналізму, — сказаў я стомленым голасам. — А наш шавінізм — гэта нуль, плявок на сусветным шляху. Гэтай дарогай нам не прабіцца, спадары філэзафы ад Паскаля й Сартра. Я нікому не раскажу пра гэтую гутарку. Яе трэба забыцца.

— Вы зрабілі ўсе стаўкі на іх і баіцеся прайграць, — здзекліва засьмяяўся філэзаф. — Мне пляваць. Я толькі прадэманстраваў вам яшчэ адно гледзішча. Я — кропля бялку ў акіяне хаосу, які мы называем сусветам. Мне ўсё адно.

Ён раптоўна ўстаў ад стала, забраў свой кубак, непатрэбны сподак і занёс іх у аконца для бруднага посуду. Ён быў пэдантычны нават ва ўзбуджаным стане. А пасля выйшаў на вуліцу, не разьвітаўшыся.

Гэты дзяцюк з правінцыі цяпер сядзеў бліжэй, пры суседнім століку. Ён ізноў дэкламаваў, нібы ў мой гонар, аднекуль ведамы мне верш.

— І з глухім грукатам замкнуліся за ім дзьверы, як быццам загарнулі кнігу ці апусьцілі цяжкое века труны.

Я выйшаў з бару. Хлопец таксама падхапіўся ад століка, баючыся выпусьціць мяне з-пад вока. Ён ня быў падобны да віжа. Нашыя сэксоты апранаюцца модна, гэта эўрапейцы, якія абаранілі дысэртацыі па сацыялёгіі альбо праве. А бязвусы твар гэнага быў сама пачцівасьць.

Я ішоў паўз шчыльны натоўп, а ён краўся за мной і рабіў гэта няздарна, сутыкаючыся зь мінакамі, як вясковы мужык. Пасярод вуліцы, разганяючы школьнікаў зь сьцяжкамі, імчала міліцыйная машына. Выхіліўшыся ў адкрытае акно, афіцэр міліцыі даваў нейкія ўказаньні курсантам з Галяндзінава.

Да мяне падышоў малады мужчына, зацягнуты ў модныя бэжы, у люстраных адсонцавых акуларах, хоць, далібог, ужо колькі тыдняў ніхто ня бачыў сонца.

— Агеньчык ё? — запытаў ён, разьмінаючы ў пальцах цыгарку.

— Прабачце, не куру.

— Нічога. Можа, зойдзем у пад'езд?

— А чаму ж у пад'езд?

— А таму, — і паказаў мне мэталёвы значок агента.

— Мяне сёньня ўжо перапісвалі. У пад'ездзе на другім баку вуліцы.

— Нічога. Перапішам яшчэ раз. Калі ласка, пашпарт.

Я падаў яму свой зацяганы, некалі заліты гарбатаю ці якім соўсам дакумэнт. Ён узяў яго ў рукі і рабіў выгляд, што чытае. На задворках гэтай камяніцы — а гэта быў той дом на Новым Сьвеце, дзе месцяцца дзьве заалягічныя крамы, — дык вось, на задворках з боку вуліцы Гурскага на асфальтавай пляцоўцы моўчкі стаяў агромністы

натоўп. Усе трымалі ў руках слоікі, плястыкавыя торбачкі з вадой, акварыюмы, а ў гэтым судзьдзі сонна варушыліся рыбка. Чырвоныя, залатыя, шэрыя, чорныя, белыя. Рыбы маўчалі, і гандляры ці, можа, эксперты, таксама не падавалі голасу. Стаялі вось так з прыгаршчамі вады, у якіх гуляла крыштальнае сьвятло, і прыглядаліся да чужых рыбак.

— Цікава, што заўжды і паўсюль толькі ў мяне правяраюць дакумэнты, — сказаў я агенту, які з посьпехам мог бы сыграць у амэрыканскім фільме.

— Бывае так часам, — адказаў ён суха.

Ягоны тон мог нават падацца прыхільным. З усяго, што можа мадэрнізавацца ў адсталай краіне, першай мадэрнізуецца паліцыя. Таму гэтая ягоная мадэрновасьць быццам мела элемент вышэйшасьці за маю ніжэйшасьць. Я пачуваўся трохі зьбянтэжаным.

Тым часам за маёй сьпінай, на вуліцы, завылі міліцыйныя машыны, раздаўся аглушальны рык матацыклаў ганаровага эскорту, пачуліся рэдкія і нягучныя воплескі. Агент зірнуў па-над маёй галавой, зірнуў без узрушэньня і безь цікавасьці, так, як мэханік глядзіць на спраўную працу машыны.

— Хіба я выглядаю як тэарыст?

— Спытайцеся пра гэта ў сваёй жонкі, — адрэзаў элегантны агент, згортваючы пашпарт. — Дзякуй, можаце ісьці.

Я вярнуўся на вуліцу, мінаючы дзецюка з правінцыі, які гэтым разам яўна на мой адрас задэкламаваў сцэнічным шэптам:

— Памірае зямля гусляроў і варажбітоў, памірае зямля прарокаў і мэсіяў, што ўжо ня здолелі збавіць сьвету.

Мог бы галаву даць на адсячэньне, што ведаю гэтую цытату. Выглядала гэта як урывак з паэмы Губэрта альбо з аморфнай прозы Рышарда, хутчэй Рышарда, бо Рышард любіў ціснуць без патрэбы на пэдаць патасу.

У плыткай канаве Новага Сьвету плыла вялікая аблачына атрутных выхлапных газаў неадрэгуляваных рухавікоў. Школьная дзятва з аркестрам дашкольнікаў наперадзе адходзіла ў бок вуліцы Сьвентакрыскай. Абодва сакратары, сплеченыя ў абдымках, маячылі недзе ў пэрспэктыве Кракаўскага прадмесьця.

Я выйшаў з дому пад імпульсам рашэньня. Выразна адчуваў нешта і рашуча нечага хацеў. А цяпер усё размылася. Я зь нейкім душным недаверам успамінаў візыт Губэрта і Рышарда. Можа, я іх наагул прысьніў?

Такія рэчы з мной ужо здараліся. Пару гадоў таму я пазваніў раніцой у выдавецтва з просьбай зьмяніць назоў маёй новай кніжкі. Рэдактарка была ветлівая, але здзіўленая. Цьвердзіла, што нічога ня ведае аб гэтай пазыцыі, што ня бачыць яе ў пляне, але зараз пойдзе і спраўдзіць, а тады патэлефануе мне. А калі яна скончыла сваю ветлюю і падшытую баязьлівым здзіўленьнем прамову, я раптам зразумеў, што

рэалізую свой сон, прысьнёны пару гадзін таму. Сон, у якім я мучыўся ад сораму з назову кнігі, якой ніколі не пісаў і ніколі не напішу. Я адразу ж выключыў тэлефон, каб яна ўжо не змагла мне пазваніць.

У краме музычных інструмэнтаў паміж трамбонам і талеркамі вісіць каляндар. Ён выразна паказвае кастрычнік 1979 году.

— Скажэце, калі ласка, які сёньня дзень і год? — пытаюся ў дзецюка, што абслугоўвае вулічны сатуратар.

— Слухайце, мне не да жартаў, — груба адказвае ён. — Бачыце, які рух. А газу не прывезлі.

— Так, замала газу. Наагул замала газу.

Зараз, зараз. Выйшаў зь цвёрдым рашэньнем. Спаліць сябе ўвечары. Чаму менавіта спаліць сябе? Якраз бліснула зноў сонца. Горад адразу павесялеў. Навошта ўвогуле я іх слухаў? Як зазвычай, ня стала мне характару? А што гэта — характар? Я ж добра ведаю, даўно зразумеў. Характар — гэта нястача сумневу, характар — гэта ўпартае трыманьне свайго намеру, якім бы бессэнсоўным ён ні быў, характар — гэта нястача ўяўленьня, характар — гэта прыроджаная тупасьць, характар — гэта няшчасьце чалавецтва.

Мне ня стала характару. Буду йсьці так аж да вечару. Але я ж магу збочыць. І ў нейкі момант зраблю гэта. Я спыніўся на аўтобусным прыпынку. Каля слупка праходжвалася кантралёрка, ушыркі большая, чымся ўвышкі, жудасная сланіха з гарадзкой транспартнай управы. Яна падазрона прыглядалася да патэнцыйных пасажыраў.

— Прабачце, — нясьмела пытаюся я, — ці ходзіць яшчэ 155-ы аўтобус, бо я чуў, што яго скасавалі?

— А я хіба ведаю. Пазаўчора яшчэ бачыла. Пастойце і пабачыце.

Характар зжыў сябе. У даўнія прымітыўныя часы змаганьня з усёмагутнай прыродай і зь біялягічнай слабасьцю чалавека характар быў дарэчным, прыносіў карысьць, з жудаснымі высылкамі штурхаў наперад цяжкую камлыгу людзкой немачы. Мы навучыліся хваліць, услаўляць характар, падаць перад ім плазам, рабіць зь яго фэтыш. А сёньня ніхто ня мае навагі скампрамэтаваць характар, хоць ён стаўся цалкам психалёгічнай катэгорыяй, якая тармозіць, цягне назад. У сёньняшнім шматзначным сьвеце характар — гэта дэспатызм, тыранія і татальная нецярпімасць. Урэшце прыйшоў час, каб услаўляць нястачу характару ды ўнутраную слабасьць чалавека. Нашая эпоха — гэта высакародныя сумневы, гэта бласлаўлёная няпэўнасьць, гэта сьвятая празьмерная ўражлівасьць, гэта боская нястача цвёрдасьці.

Я ўціснуўся ў перапоўнены аўтобус. Учадзелы ад выпарэньняў стомленых людзей, я спрабаваў успомніць урэшце, што пагаршае маё самаадчуваньне, маю агульную сытуацыю. Пэўна, пахмельле. Агромністае пахмельле нумар адзін. Дзе я прыдбаў яго? Пры якіх акалічнасьцях?

У маёй краіне няма галечы. Мала хто жабруе на рагох вуліц, а калі і робіць гэта, то неяк безь перакананьня, бяз той нутраной моцы, бяз той маральнай цвёрдасьці, што ўласьцівая праўдзіваму жабрацтву. Ніхто ня дзеліць запалкі на чатыры часткі і ніхто ня лічыць драбінак солі. Зрэшты, дзяленьне запалак не акупілася б у цяперашнія часы. Ледзьве запаліш тую трэцюю.

Нашая сучасная галеча празрыстая, як шкло, і нябачная, як паветра. Нашая галеча — гэта кілямэтровыя чэргі, гэта нястомнае штурханьне локцямі, гэта злосны чыноўнік, гэта запозьнены без прычыны цягнік, гэта адключаная фатальнымі сіламі вада альбо нястача вады, гэта нечакана закрытая крама, гэта разьёшаны сусед, гэта лжывая газета і шматгадзінная прамова ў тэлевізіі заміж спартовай трансляцыі, гэта абавязковая прыналежнасьць да партыі, гэта сапсутая пральная машына, прададзеная ў дзяржаўнай краме, гэта спэцыяльныя крамы, у якіх можна купіць сабе ўсё што хочаш за даляры, гэта манатоннае жыцьцё безь ніякай надзеі, гэта руйнаваньне гістарычных частак гарадоў, гэта выпампоўваньне людзей з рэгіёнаў і атручаныя рэкі. Нашая галеча — гэта міласьціна татальнай дзяржавы, міласьціна, зь якой мы жывём.

Так, гэтае пахмельле мяне аслабляе. А яны ўжылі шантаж. Бо як іначай назваць гэты прыступ Губэрта? Яны старанна зрэжысэравалі сьмяротны прысуд без мажлівасьці апэляцыі. Пэўна, эксперт-псыхоляг прадбачыў усе мае рэакцыі і навучыў, як іх выкарыстаць. Можа, і гэтае пахмельле на мяне наўмысна навялі. Пахмельле-волат, пахмельле-асілак.

Але ад пэўнага часу бываюць у мяне сухія пахмельлі, пахмельлі без прычыны, пахмельлі самі празь сябе. Пасьля найлепшага дня, пасьля нуднага вечара перад тэлевізарам, пасьля лагоднага засонку абуджаюся ўраньні зь цяжкім пахмельлем. Мала таго, лежачы ціхенька ў ложку, дзякуючы ня ў меру разьвітай фантазіі, у сфэры чыста інтэлектуальнай, даводжу сябе да крайняга пахмельля. Пахмельле — мой найвярнейшы таварыш, пахмельле — мой дваінік.

Ледзьве пасьпелі праехаць праз мост на Павісьле, як аўтобус бяз дай прычыны сапсаваўся. Кіроўца папросту збочыў да бардзюру, вымкнуў рухавік і з помсьлівым здавальненьнем абвесьціў, што далей ня едзе, бо ў яго аварыя. Натопі ціха, без нараканьня, як рухлівыя палявыя мышкі, пакінуў салён аўтобуса, аблеплены ўрачыстымі лёзунгамі.

Я рушыў да Віслы, мяркуючы, што вуліца Вісьляная павінна знаходзіцца каля ракі. Кіну іх, уцяку ў апошнюю хвіліну куды вочы гладзяць. Але да вечара трэба праяўляць ляльнасьць. Буду цвёрда йсьці па тых супынках мукі, якія вызначыў мне таямнічы аэрапаг бунтаўнікоў. Тайнае палітбюро апошніх, хто хворы на бессань у гэтай соннай краіне.

Як напраўду, дык не магу сабрацца з думкамі і яшчэ ня ведаю, што буду рабіць. Калі ўспамінаю той візыт Губэрта і Рышарда, мне здаецца, што гэта быў злавесны ранішні сон. Аднак мне робіцца задушна, бракуе паветра, хочацца ўцячы ў спазьме гістэрыі. Але куды ўцякаць?

Вісла нясе бурую, глеістую, паводкавую ваду. Колькі паруснікаў, убранных сьцягамі, змагаюцца пасярод плыні зь неспрыяльным ветрам. На другім баку, па-над

звялымі джунглямі батанічнага саду, запальваецца й гасьне вялізны нэонавы надпіс: “Мы збудавалі сацыялізм!”

ЛЯ ракі я праседзеў шмат цяжкіх хвілін. Гэтыя паламанья хуліганамі кусты — мой колішні манастыр. Я гадзінамі глядзеў у сьветлую роўнядзь вады, тады яшчэ чыстай, і перажываў у сабе салодкую горыч нейкіх там любоўных паразяў альбо горкую кісьліню літаратурных правалаў. Мае грахі, мае болі, мае сорамы, як купальскія вянкi, адплывалі ў далёкае мора.

Добра было б скочыць у ваду назаўжды. Але мае браты па няшчасьці хочуць, каб я скочыў у агонь.

Мне вельмі хацелася доўга, як мага даўжэй шукаць гэты дом на вуліцы Вісьлянай. А ён, як на зло, знайшоўся адразу. Камяніца сталінскай эпохі. Якая чакае канца свайго існаваньня. Прызначаная на знос. Стомленая шматгадовым жыцьцём. Яе ня песьцілі рамонты, яе не ачышчалі ад грыбка, яе пакінулі на волю ўласнаму лёсу, як усе дамы нашых гарадоў. Жылы ўжо толькі адзін паверх. На іншых выбітыя шыбы, выламанья дзьверы, абдзертая сьцены. Але гэта нічога, бо на даляглядзе відаць стромыя новыя скрынкі блёчных дамоў, якім наканавана караценькае, цяжкое жыцьцё матылька.

— Польшча, Польша, Польшча, Польша! — скандаваў чэзьленькі грудок, што маршаваў па ўзбярэжным бульвары, несучы агромністы партрэт узлаванага калмыка, нашага госьця. Вецер ірваў над іх галовамі нацыянальны сьцяг, увесь чырвоны зь белай стужкай угары. На другім беразе йшоў падобны грудок маніфэстантаў. Яны ўбачылі адно аднаго, пачалі махаць адно аднаму партрэтамі й сьцягамі, цалкам парушаючы сцэнар, проста так, каб паблазнаваць.

На рагу Вісьлянай стаяў гэты дзяцюк з правінцыі і нясна ўсьміхаўся. Хадзіў за мною, як сабака. Ён трымаў у руцэ жоўта-чырвоны кляновы ліст.

Я перайшоў вуліцу і хацеў ужо ўвайсьці ў разьбіты пад’езд, калі пранізьліва азваўся міліцыйны сьвісток. Старшы сяржант з дарожнай міліцыі, у белай запэцканай фуражцы, набліжаўся да мяне лянівым крокам.

— Вы перайшлі вуліцу ў недазволеным месцы, — безуважна сказаў ён. — Ваш пашпарт, калі ласка.

— Мяне сёньня ўжо правяралі. Два разы.

Ён паглядзеў трохі здзекліва.

— Думаеце, мне да гэтага справа? Я таксама чалавек.

Але абгледзеў безь цікавасьці мой бедны дакумэнт.

— Дык колькі заплацім?

— Колькі скажаце.

— Што вы такі шпаркі? У вас грошай зашмат?

— Зашмат. Ужо не пасьпею патраціць.

Яму не хацелася адкрываць торбы, шукаць блянкі квітанцыяў. Відаць, у яго таксама была кепская ноч. З брыля яшчэ капала вада пасья апошняга дажджу. Гаварыць ён таксама ня меў ахвоты. Таму толькі пагразіў мне пальцам і вярнуў дакумэнт.

Калі я ўжо быў на сходах, ён усё-такі сказаў услед зь вялікай цяжкасцю:

— Будзьце ўважлівымі. Наагул, будзьце ўважлівымі.

Дзесьці ў глыбіні места шумна азваліся аркестры. З Прагі данёсся цяжкі гук. Недзе па суседстве пасыпаліся шыбы. Гэта, пэўна, быў гарматны салют.

На пляцоўцы паміж паверхамі мяне мінуў стары ў пакамечанай адзежы і з старасьвецкай торбай, аперазаны дзягай. На момант я спаткаўся зь ягоным паглядам, усё яшчэ змрочным, з бліскамі згаслага фанатызму. Гэта быў таварыш Сахер, член Палітбюро з шматгадовым стажам. Я спыніўся, здзіўлены, пры патрэсканай балюстрадзе і глядзеў у сьпіну гэтага нябогі-старога, якога некалі вазілі ў браняваных лімузінах і ахоўвалі, як каралеўскі брыльянт. Паводле ягонага знаку гарады мянялі назву, ляцелі людзкія галовы. Цяпер жа ён быў усяго толькі безабаронным пэнсіянэрам, які, пэўна, ішоў у краму, каб стаць у чаргу па нізкакалярынную макарону.

Раптам ён абярнуўся і зірнуў на мяне зьнізу тымі вачыма, якія калісьці гіпнатызавалі старых таварышак, адданных рэвалюцыі.

— Дзень добры, — машынальна павітаўся я.

— Дзень добры, — хрыплым голасам адказаў ён і выйшаў на вуліцу.

Я націснуў прысьцебку званка пры дзвярох, памалюваных у шэра-сіні колер. Доўга ніхто не адчыняў, хоць я чуў за дзвярыма нейкі ўладны голас, які цадзіў важкія словы, і кароткія выбухі сьмеху. Урэшце дзверы прачыніліся на даўжыню ланцуга, і я ўбачыў анэмічную безаблічную дзяўчыну.

— Я паводле даручэньня Губэрта. Да Галіны і Надзежды.

Яна зьняла ланцуг, упусьціла мяне ў вітальню, поўную старога хламу, кашоў для непатрэбнага рызьзя, таных рэпрадукцыяў на сьценах і павуціньня паўсюль.

— Вы ў справе тэхнікі?

— Так. Можна назваць гэта так.

— Праходзьце, калі ласка.

Яна не выяўляла ніякай цікавасьці да мяне. Як быццам я прыйшоў з пральні па брудную бялізну. Я адчуў пэўную прыкрасьць. Блаславёную прыкрасьць. Чыніцьму супраціў. Пасіўны супраціў.

Гэты пакой дзіўным спосабам нагадваў часова абстаўленыя пакоі з гадоў нямецкай акупацыі. Нейкія народныя кілімчыкі на сьцяне, нейкая драўляная мэбля народных майстроў, трохі засохлых кветак у гліняным збане. У адным куце сьвяціўся тэлевізар, у другім на тапчане ляжаў чалавек зь белай барадою.

— Я падрыхтавала для вас трохі брашур, — адазвалася дзяўчына.

Яна была худзенькая, дробная, змарнелая, як уся сучасная моладзь, якая засьпела ўжо гатовы, збудаваны намі сацыялізм.

— Якія брашуры? — спытаўся я, здзіўлены.

— Якія датычаць тэхнікі. Вашых папярэднікаў. З розных куткоў сьвету. Гэта варта ведаць.

Я ўзяў у рукі колькі кніжачак і ня ведаў, што зь імі рабіць. Ведаў толькі, што ніколі ў іх не зазірну. З паліцы на сьцяне на мяне шчэрылі зубы пашарпаных хрыбтоў клясычныя творы расейскіх дысыдэнтаў.

— Увага! Ён будзе распранацца! — крыкнуў чалавек зь белай барадой, паказваючы на тэлевізар.

Мы падышлі бліжэй да апарата, дзяўчына пакруціла тумблер, каб павялічыць гук. На вялікім экране старасьвецкага тэлевізара паявіўся прэзыдыюм урачыстага сходу. Пасярэдзіне сядзелі наш сакратар і гэты савецкі з азіяцкімі рысамі ды трымаліся за рукі. Над імі віднелася агромністая рымская лічба “XL”, унізе бег лёзунг па-польску і па-расейску: “Мы збудаваці сацыялізм!”

За сьпінамі прэзыдыюму якраз накіроўваўся да трыбуны чарговы дакладнік, і я адразу пазнаў у ім знаёмага апаратніка, які жыў насупраць майго дому. Ён няспешна ішоў да трыбуны, аздобленай зоркай, яшчэ не савецкай зоркай, але ўжо трохі да яе падобнай.

— Таварыш Кабялка, — азваўся ўзрушаны чалавек з тапчана. — Я назіраю за ім ужо шмат месяцаў. Пабачыце, сёння ён распранацца.

Заля зьезду аціхла, і нам заняло дых. Гэта быў страшны фатум, незразумелая пошасьць, неўтаймоўная эпідэмія, якая абымала ўсю партыю. Ніхто на гэты момант ня ведаў, як яе запабегчы. Яна ўсім зганяла сон з павекаў, паскарала біцьцё сэрца і адначасова зьнясілівала. Удзельнікаў і назіраньнікаў. Супрацоўнікаў дзяржбасьпекі і рэакцыянэраў.

Мой таварыш Кабялка падышоў да трыбуны, трымаючы перад сабой, як алібі, стос паперак з тэкстам прамовы. Вялікімі пакутнымі вачыма паглядзеў у столь, а потым перавёў пагляд на залю і павольна, ледзь заўважна пачаў раскрываць вусны ў агіднай, непрыстойнай, жудаснай усмешцы.

— Не! Не! — нехта крыкнуў нялюдзім голасам у залі зьезду.

Але таварыш Кабялка, нібыта кіраваны незямнымі сіламі, захістаўся на трыбуне і павольна, расцягваючы гэтае дзеянне, разьдзёр машынапіс прамовы на чатыры часткі і бестурботна выпусціў іх з рук, а яны з агрэсіўнай хапатлівасьцю пырхнулі на першыя рады дэлегатаў, і акурат з гэтых радоў адразу пачуліся нейкія дзіўныя, гістэрычныя ўсхліпы.

Таварыш Кабялка адкрыў рот, нейкі час мучыў маўчаньнем застылую ў нядобрым прадчуваньні залю, а пасья звонка і моцна выгукнуў:

— Таварышы здраднікі! Таварышкі сьвіньні!

У гэты момант пачаліся моцныя перашкоды. Белыя палосы працялі экран, нешта заскрыгатала, карцінка зьяўлялася і зьнікала, як быццам нехта хацеў яе адключыць і зь нейкіх прычынаў ня мог адключыць. Таму таварыш Кабялка паказваўся на імгненьне і адразу ж зьнікаў. А калі паказваўся, дык штосілы варушыў вуснамі, але нічога не было чуваць, бо гук такі ўдалося вымкнуць. І гэтак таварыш Кабялка зьвяшчаў сваю немую прамову, свой вінавальны вырак, да якога рыхтаваўся чвэрць стагодзьдзя, сваё крэда, укладзенае праз мноства няспаных начэй, сваю споведзь, вынашаную ў засохлым горле праз усе пакуты прыніжэньняў, і гэтак таварыш Кабялка крычаў немым голасам, а аўдыторыя на колькі сэкундаў замерла ў звышнатуральнай летаргіі.

Нарэшце, як у сьне, нехта павольна падняўся з адкідной сядушкі, яшчэ нехта адарваўся ад сыяны, якіясьці рукі трохі ўмольна, а трохі драпежна выцягнуліся зь нерухомай сыяны прэзыдыюму, і тады карцінка вярнулася да нармальнай жыцьцёвай хуткасьці. Таварыш Кабялка, працягваючы бязголосна крычаць, зьняў пінжак і кінуў яго ў засланы пурпурам праход, разьвязаў гальштук, павесіў яго на мікрафон, не расшпіляючы гузікаў, зьдзёр зь сябе белую ўрачыстую кашулю і нарэшце пачаў сыцягваць нагавіцы. Але агенты былі ўжо блізка. Ён заблытаўся ў спадаючай адзежыне, небяспечна пахіснуўся, яны накінуліся на яго, схапілі за рукі і ногі, павалаклі за сьпінамі прэзыдыюму за кулісы. А ён драпаўся, выкручваўся зь іх рук, пляваў пенай на ўсе бакі, брыкаўся нагамі, матляў галавой, нібы эпілептык, і гэтак зьнік за пунсвай заслонай, бліснуўшы яшчэ белымі кальсонамі савецкае вытворчасці.

Раптам паказалася застаўка з двума галубкамі, якія цалаваліся. Адзін быў чырвоны, і другі быў чырвоны, але зь белым хвосцікам. Пад імі была тая самая магічная рымская лічба “XL”. Пачуліся велічныя гукі пятай сымфоніі Чайкоўскага.

Хвіліну мы маўчалі, як над труной, у якую паклалі нябожчыка.

— Гэта мой сусед, — сказаў я ўрэшце.

— А я яго любіў, — прамовіў чалавек з барадой. — Пэўна, ён быў моцны п’яніца.

— Усе п’юць, — азвалася Галіна.

— Але ён піў шчыра. Таму так скончыў, — чалавек з барадой хацеў павярнуцца на другі бок, але па кароткім намаганьні здаўся.

Галіна падышла да дзвярэй, якія вялі ўглыб кватэры.

— Я на хвілінку адыдуся.

Я застаўся адзін з чалавекам на тапчане. Ён вельмі доўга глядзеў на мяне, урэшце паварушыў вуснамі і вымавіў:

— Гэта вы.

— Але. Я.

— Падыдзеце бліжэй. Сядзьце, калі ласка, каля мяне. Я спаралізаваны, — а калі я прысеў на ўскрайку тапчана, дадаў. — Часткова. Вы помніце вайну?

— Якую вайну?

— Ну, гэтую нашую. Нашую вялікую вайну.

— Я браў у ёй удзел. Мне здавалася, што не забудуся яе да канца жыцця. Але ўжо даўно забыўся.

— А я помню. Для мяне яна трывала доўга. Яшчэ дзесяць гадоў па вайне. Я быў у савецкіх лягерах.

Ён уважліва прыгледзеўся да мяне.

— Не, ня тое, што вы думаеце. Мяне пасадзілі не за камунізм. Я быў у акоўскіх лягерах, то бок, ня толькі для акоўцаў, для ўсіх. Лягеры, як бабілёнская вежа. Але нас, акоўцаў, было шмат. Таму я так сказаў.

Патроху раздаваўся патэтычны Чайкоўскі пад покрывам тых двух чырвоных галубкоў, зь якіх адзін меў белы хвосьцік. Стары аковец нэрвова варушыў пальцамі правай рукі, што ляжала на столцы коўдры. Я здагадаўся, што кровазьліцьцё разьбіла правую паўкулю ягоных мазгоў. Гэтая рука жыла сваім уласным жыцьцём.

— Вы хацелі б павярнуцца на іншы бок? — спытаўся я.

— Але. Вы заўважылі?

Я дапамог перакуліць худое і страшэнна цяжкае цела на другі бок. Цяпер ён глядзеў у сьцяну з абдзертымі шпалерамі. І так было лепей.

— Пэўна, баіцеся, — азваўся ён ціха.

— Яшчэ ня ведаю, ці зраблю гэта.

— Страх — гэта людзкая рэч. Я таксама баяўся да таго моманту, калі мне казалі, што жонка і дачка памерлі ў турме. Ад таго моманту перастаў баяцца. А катаваньні — страшнейшая за сьмерць рэч.

— Наагул, з ранку не магу зьберціся з думкамі. Хачу запыніцца, ясна ўбачыць сваё становішча, хачу наважыцца і не магу.

— А жонка і дачка не памерлі. Жылі на волі. Яны хацелі мяне зламаць, але толькі выпрасталі.

— Ці трэба мне зрабіць гэта?

— Ня ведаю. Тады мы ўсё ведалі, цяпер нічога ня ведаем. Тады сьвет быў прасты. Цяпер перакруціўся. Сам сабою перакруціўся, ці яго перакруціў гэты час ідэалёгіі, як ураганы. Можа, гэта слабасьць, а можа — сіла.

— Што будзе слабасьцю ці сілаю?

— Вашая сьмерць.

— Мая незаўчасная сьмерць. Мая сьмерць у пару.

— Мы і так павольна паміраем з хвіліны на хвіліну. Сьвет таксама памірае з намі, праўда?

— Сьвет ня можа памерці. Ужо многім пакаленьням здавалася, што сьвет памірае. Але гэта толькі іхны ўласны сьвет паміраў.

— Добра вы казалі. Але калі сьвет не памірае, то мусіць зь нечага жыць.

— Што гэта значыць?

— Гэта значыць, што ён патрабуе чалавечай сьмерці.

Застаўка зьнікла. Паказалася карцінка залі паседжаньня зьезду. Нехта прамаўляў, у залі гучалі воплескі, а сёй-той яшчэ выкрыкваў воклічы захапленьня. Усё вярнулася да нормы. Да ненармальнай нормы на пэўны час.

— Вы лежыце тут і назіраеце гэтую жменьку моладзі, гэтую невялікую купку, на якую нешта зышло. Нешта накшталт згрызотаў сумленьня за грахі бацькоў, нешта накшталт гневу на паскуднасьць быцьця, нешта падобнае да спазму калектыўнай маральнасьці біялягічнага віду. Яны ж плывуць супраць плыні, але стаяць на месцы.

— Страшная ноч. Кашмарны сон. Трэба крыкнуць, каб абудзіць людзей.

— Браце мой па лясох, па лягерох, па паняверцы, па распачы, па разьдзяўбаным жыцьці, браце, што мне рабіць?

— Сам будзеш ведаць. Калі наблізіцца часіна.

Адчыніліся дзьверы, і я ўбачыў Галіну, якая засланыла сабой другі пакой.

— Можна вас папрасіць?

Я ўвайшоў туды, а яна зачыніла дзьверы. Пры акне, пад сьвятлом, стаяла дзяўчына з пышнымі, нібы зьбітымі ў лямец валасамі, на якіх палымнеў руды бліск.

— Гэта Надзежда, — сказала Галіна.

Я пакланіўся, але дзяўчына з рудымі валасамі засталася нерухомай. Попельны цень закрываў яе твар.

— Вы ведаеце, дзе гэта мае адбыцца?

— Ля будынку ЦК партыі.

— Не, рашэньне зьмянілі. Перад Заляй Кангрэсаў, дзе адбываецца зьезд.

“Хто зьмяніў рашэньне? — падумаў я. — Гэтыя дзеці, масонская лёжа ці няведамы дэміюрг, прыкуты да варшаўскіх сугарэньняў?”

— Мне ўсё адно, — сказаў я і адразу ж усьведаміў, што гэта словы філёзафа, Рышардавага брата.

Здрыганулася сьцяна, раздаўся гук з боку Віслы. Апошні запозьнены салют. Нехта прасалапячыў, альбо далі збой гарматы.

— Трэба бэнзын і надзейныя запалкі. Вы, я бачу, нічога пры сабе ня маеце?

— Я падумаў, што можна купіць на аўтазапраўцы.

— Трэба мець талёны. Ды, апроч таго, ашукваюць. Даліваюць вады.

— Дык што будзем рабіць? — спытаўся я з пэўнай надзеяй.

— Вы застаняцеся тут. З Надзеждай. Яна вам патлумачыць дэталі. Я тут ведаю гаспадарчую краму, пайду й куплю вадкасьць.

— Але сёньня нацыянальнае сьвята.

— Нічога. Яны праводзяць пераўлік. У нас ёсьць грошы на хабар.

— У мяне таксама ёсьць трохі грошай. Можа, хай будзе за мой кошт?

— Да вечара яшчэ далёка. Яшчэ пасьпеце выдаткаваць, — і раптам усьміхнулася, зусім нечакана, дадаючы: — А Надзеждзіна бабуля была каханкаю Леніна, вы ведаеце?

— Не. Упершыню чую, — я зноў пакланіўся нерухомай дзяўчыне пры акне.

Галіна накінула кароткую куртачку, бо вецер ізноў застукаў у вокны, і выйшла, ціха зачыніўшы дзверы. Віхор злосна грукатаў аб закітаваныя шыбы. Яшчэ ён даносіў далёкія і размытыя гукі музыкі ці воклічы сьвяточных гурмаў. Мы стаялі адно супраць аднаго, яна бачыла мяне, а я ня мог разгледзець рысаў яе твару. Мы маўчалі вельмі доўга, але я, о дзіва, не адчуваў няёмкасьці. Мог бы так стаяць да вечара. Нарэшце яна памкнулася ў мой бок, спачатку павольна, нібы сонна, пасья ўсё хутчэй і ўрэшце ўпала на калені, схапіла маю руку, прытуліла да яе вусны і сказала надзіва нізкім голасам:

— Вы геній.

Я разумеў, што гэта нейкі незаслужаны камплімент, хацеў падняць яе, але толькі блытаўся ў яе валасах, сухіх, зблытаных і рудых, як у Леніна ў маладосьці.

Яна бяздонна ўздыхнула і раптам сама падхапілася з падлогі, выбегла ў той пакой, дзе ляжаў сівабароды.

— Ну і хай, — сказаў я сам сабе, бо мусіў нешта сказаць, а нічога іншага мне не прыйшло да галавы.

Разгледзеўся крадком. Гэта, відаць, быў Надзеждзін пакой, бо з усіх сьценаў на мяне паглядалі барадатыя і суровыя фізіяноміі расейскіх дысыдэнтаў.

Яна вярнулася празь якую хвіліну, зь вясёлай усьмешкай, але выціраючы верхам далоні куткі вачэй.

— Вы на мяне не злупце? — спыталася нізкім, як даўней казалі, гартанным голасам.

— Ай-яй, чаму ж.

— Я заўжды так, зраблю глупства, а потым саромеюся. Не магу прывыкнуць да вашых звычаяў. У нас усё проста. Як хто кахае, то кахае. А як ненавідзіць, то ненавідзіць.

— Што край, то абычай, — адказаў я дыпляматычна.

Яна дастала з шафкі пляшку з чорнай вадкасьцю і два кілішкі.

— Вып’ем за згоду? — спыталася яна, яшчэ крыху плачучы, але ўжо заразьліва сьмеючыся.

Натуральна, яна мела зялёныя вочы, шчокі зь ямкамі і ўвогуле была пры целе.

— Дык мы ж і не сварыліся.

Яна наліла ў абедзьве чаркі па вялікай порцыі.

— Гэта мая сібірская наліўка. Прывезла з Масквы і сказала сабе, што вып’ю толькі з самай вялікай нагоды. Ведаеце, я была ў вас закаханая.

— Я ў вас і цяпер закаханы.

— У вас заўжды іронія ды іронія. А я праўду кажу. Некалі мне вас паказалі здалёк, ну, я і закахалася, як вар’ятка.

— Можа, вы мяне з кім блытаеце?

— Не. Я вас нават чытала. У вас нашая душа. Толькі ў ёй крышачку такога тутэйшага. Як бы непраўдзівага.

Дзякуючы дзіўнаму зьбегу акалічнасьцяў, недзе паблізу, на нейкай эстрадзе пры беразе Віслы, духавы аркестар зайграў стары вальс “На сопках Манчжуры”. Гэта быў прыгожы і фатальны для мяне твор.

Яна падала мне келіх з таямнічым зёлкавым лікворам, не адрываючы рукі. Гэтак мы трымалі ўдваіх маю шклянку, напоўненую сібірскай агнявой вадой. Я слухаў старасьвецкі вальс, і нешта сьціскала мне сэрца.

— За Ваша здароўе.

— За Ваша здароўе.

— За наша здароўе.

Нейкая прыкрасьць апякла мяне праз імгненьне. Так, тост быў недарэчы. Але што ўжо там, і я нагбом кульнуў сваю цыкуту.

— Можа, прысядзьце, — яна паказала на жалезны ложак, прыкрыты нейкім футрам, пэўна, сібірскім. — Нездарова гэтак стаяць і стаяць.

— Праўду сказаць, здароўе мне ўжо не патрэбнае.

Я глядзеў на дно шклянкі, дзе ляжалі рэшткі зёлак. Бог ведае, на што яны ўплываюць.

— У вас пахмельле. Я адразу зразумела. Вы на мяне не пакрыўдавалі, праўда?

— Пані Надзежда, па-польску Надзея...

— Ах, як вы прыгожа казалі. Можна, я вас пацалую.

Што сапраўды зрабіла. І я на момант адчуў яе гарачыя, досыць шырокія вусны каля сваіх вуснаў. А аркестар усё граў “На сопках Манчжуры”, мэлёдыю, пад якую, здаецца, шмат гадоў таму я пабачыў дзённае ці ночнае сьвятло альбо зьявіўся на сьвет.

— Што вы пра мяне падумаеце, — сказала Надзея, закрываючы зьлёгка раскосыя зялёныя вочы.

Я, дарэчы, заўважыў, што пад дзіўнымі празрыстымі адзежамі, якія нагадвалі агромністую хустку ці тэатральнае понча, а хутчэй, досыць рызыкаўную рызу, — што

пад гэтымі адзежамі яна ня носіць станіка. Ужо трохі разбэсьцілася нашым паў-Захадам.

— Найлепшае, дачка стэпаў і нерушаў.

— Вам, палякам, нельга верыць.

— Можна яшчэ трохі гэтай амброзіі расейскага народу?

Мы стукнуліся чаркамі. Мэлёдыя старога вальсу плыла над нашым домам, як белы каўкаскі лебедзь, хоць я ня ўпэўнены, што на Каўказе вядуцца лебедзі.

— Ах, як я вас кахала.

— Вы ўсё ў прошлым часе, любая Надзежда, альбо Надзея.

— Хацела нават сьмерць сабе зрабіць.

Ізноў па маёй сьпіне праляцеў лёгкі мароз. Альбо яна трохі нявыхаваная, альбо неяк занадта прызвычайная да сьмерці.

— Вашая проза ўплывае на мяне проста фізычна.

— Я ўжо не пішу.

— Ах, Божа мой, чаму?

— Абрыдла.

— Як можа абрыднуць літаратура! Нельга так казаць. Вы ж творца, геній, на вас увесь сьвет глядзіць.

Сібірская наліўка рабіла сваё. Пакой расплыўся ў бакі, нібы запрашаючы да казачка. А аркестар скончыў вальс “На сопках Манчжуры” і яшчэ раз пачаў “На сопках Манчжуры”. Але гэтым разам вальней, нібы маючыся ўпісаць кожную ноту ў мае разьмякчэлыя мазгі.

— І як ты пачуваешся, дзіця, у нашай паў-Эўропе? У нашай былой паў-Эўропе?

— Ня надта.

— Іначай уяўляла сабе Польшчу?

— А скуль вы ведаеце?

— Бо я вас ведаю.

— Нас, расейцаў?

— Не, расеек. Расейцаў таксама ведаю.

— А скуль Вы ведаеце расеек? З Тургенева, Талстоя, Ляскова?

— Ты ж сама сказала, што ў мяне ваша душа.

— Я сказала?

— На пачатку.

— Аднак вы іншы.

— І Польшча іншая?

— Іншая.

— Лепшая ці горшая?

— І так, і так.

— Што гэта значыць?

— Я сумую па Маскве.

— Ці можна сумаваць па гэтым месце?

— Я б басанож па сьнезе пайшла.

— У Маскву?

— Так, у Маскву.

Мне карцела спытацца, чаму ёй не паляцець абутай “Аэрафлётам”, але не спытаўся.

— Ты, Надзейка, патрыётка?

— Гэта вы — польскія нацыяналісты.

— Бачыш, дзіця з раскосымі вачыма, такая наша доля. Што б мы вам ні казалі, заўжды пачуем, што мы — шавіністы.

Яна раптам прытулілася да мяне. Чулыя гукі вальсу майго маленства, як цыгарэтны дым, слаліся па гэтым дзявочым зрасейшчаным пакоі.

— Ах, навошта гэтыя заўсёдныя звадкі паміж намі і вамі. Мы ж усе славяне. Ці ня лепей было б, калі б вы прылучыліся да нас з добрай волі. Мы б разам забыліся пра ўсе гэтыя непатрэбныя крыўды, прэтэнзіі, непрыязні, якія падзялялі нас гэтулькі стагодзьдзяў. Мы зможам вас любіць, як толькі вы нас палюбіце.

— Але ж вас, расейцаў, ужо няма. Апошніх славянаў, гэта значыць вышэйшыя слаі, выразаў твой дзедушка Ленін. Ад Буга да Хабараўску гуляе Азія.

Яна адштурхнула мяне так моцна, што я паваліўся на падушку.

— Я ведала, што расчаруюся. Божа, якая я няшчасная.

І зноў выбегла з пакою. Я зь цяжкасьцю падняўся, сеў на касьцістым краі ложка. Гэтая сібiрская любачка зусім мяне прыбіла. Лучыла на спрыяльную глебу. То бок, сыякла на маё беднае, безабароннае пахмельле, на маю старэчую хваробу. Так, помню, учора піў сам з сабою. Заслаў абрусікам стол, паставіў талерку, паклаў нож з лыжкаю і відэльцам ды кавалак сыру. Няспешна, з годнасьцю, як на званым абедзе, прыняў паўлітра чыстай з айчыннай бульбы. Гаварыў сам з сабою, спачатку ветліва, з гумарам, пазьней, здаецца, крыху лаяўся. За акном да поўначы выпрабоўвалі гучнагаварыльнікі. Уперамежку перадаваліся дзікая музыка і выбачэньні ананімнага дыктара за шум у позьні час.

Яна зноў вярнулася, сьмеючыся і выціраючы раскосыя зялёныя вочы.

— Я ўсё ўспрымаю ўсур'ез, а Вы пэўна жартавалі.

— Ну-ну, жартаваў, мая Надзея.

— А я Вас зараз удушу і набуду спакой.

— Нельга мяне душыць да пары.

Але яна не звярнула ўвагі на маю алюзію. Падышла да мяне, абAPERлася далікатнымі, так, сапраўды далікатнымі каленямі аб мае калені і паклала абедзьве далоні на маю пульсаваную шыю.

— Баіцеся?

— Як і кожны чалавек. Баюся, што буду баяцца ўсё болей.

— Мой аднакурснік зрабіў тое самае. Пад Крамлём.

— Шмат людзей ужо гэта зрабілі.

— Хочаце сказаць, што ня варта?

— Ня ведаю, ці ня варта. Мо аднойчы выявіцца, што варта.

— А Вы ніколі не адчувалі, што я пра Вас думаю?

— Я наагул ня ведаў, што ты існуеш, Надзея.

— Ах, няхораша Вы кажаце. Вы такі звычайны, а я думала...

— У звычайнасьці ўся мая сіла.

— Вы згаджаецеся на звычайнасьць?

— Даўно згадзіўся.

— Нельга. Чалавек — дзіўная, нязвыклая, цудоўная істота.

— Асабліва чалавек расейскі. Баганоша.

— Вы зноў пачынаеце.

Я ўзяў запясыці яе рук, якія лёгка сьціскалі маю шыю. А аркестар усё граў на маю згубу “Сопкі Манчжурый”.

— У гэтай краіне трэба прызвычаіцца да звычайнасьці. Яна здаецца табе тупой, мяшчанскай, пазбытай палёту, але яна мае таксама пэўныя перавагі, якія нярэдка стаюцца патрэбнымі. Пішаш вершы, Надзейка?

— Пішу.

— Штотыдзень?

— Бывае, што й часцей. Я не магу жыць так нармальна, як вы тут жывяце.

— Мы не жывём нармальна. Жывём так, як нам загадваюць.

— Вы верыце ў Бога?

— Веру. То бок, стараюся верыць.

— Бачыце. Вы толькі стараецеся. Як вы ўсе.

Сорамна казаць, але ад яе біла гарачыня пышнага расейскага цела. Мне здавалася, што сярод каляровых плямак, якімі стрымела яе адзежа, што сярод гэтых пастэльных вочак я бачу таксама міндалёвыя, шырока адкрытыя вочкі яе цыцак. Я згадаў пад празрыстай тканінай масіўныя, жаночыя, гарачыя грудзі. Такія грудзі, якіх на захад ад Віслы ўжо няма. І раптам я пачуў у сваім немаладым, замучаным пахмельлем цэле нейкія непрыстойныя флюіды.

— Я б забрала Вас да нас, на старую Русь. Дзе далягляд далёкі, як нідзе больш, і неба вялікае, найвялікшае. Вы працівіцеся велічы, бо ня маеце адвагі. Плюньце на ўсё і ідзеце шукаць Бога.

— Ужо запозна, позьняя Надзя.

Яна адчувала мой пульс, але і я лавіў удары яе крыві ў надзіва тонкіх і крохкіх запясыцях рук. Я з сарамлівасьцю адзначыў, што думкі мае трохі блытаюцца. Што я працінаю вачыма ядваб ці, можа, батыст гэтай дзіўнай рызы. Дысыдэнты з дакорам глядзелі на мяне з усіх сьценаў.

— Ведаеце што, давайце ўцячом, — раптам сказала Надзя.

— Што Вы такое кажаце?

— Хадзем, ніхто нас ня ўбачыць. Уцячом ад людзей.

— Але куды, унучка Чынгісхана?

— Пабачым. Заўсёды знайдзецца трохі месца для нас дваіх.

— Ты пакінеш іх адных? А хто збавіць сьвет?

— Вы цынік. Божа, чаму я ў Вас закахалася. Калі б я ведала...

Нечакана разышліся хмары, адкрываючы яскрава-блакітнае неба. Запалымнела агромнае чыстае сонца і зрабілася гарача, як у жніўні. Вялікі праствакутнік сьвятла загарэўся на падлозе. А аркестар усё яшчэ граў вальс “На сопках Манчжуры”.

— Я пазытыўны цынік. Таму я прыдамся. Мне з вамі па дарозе.

— Вы ня можаце наважыцца на вар’яцтва, так? Ні разу ня здолелі.

— Надзя, дарагая, нядобра рабіць мне такія закіды ў той момант, калі Галіна пайшла купляць гаручае.

Яна хацела нешта сказаць, але прамаўчала. Глядзела на мяне сваімі раскосымі вачыма, якія зусім не былі зялёныя, хоць мусілі быць зялёныя. Гэтыя вочы мелі інтэнсіўную фіялетаваю глыбіню, і мне здавалася, што яны крыху фасфарызуюць. Яна прысела перада мной.

— Шкада, што я не насмелілася пазнаёміцца з Вамі раней.

— Ты мяне зь некім блытаеш.

— Не, далібог. Спытайся ў Галі.

— Ты пачулася спаміж нас згубленай і шукала братняй душы. Кацапскай, дзікай, сумасшэдшай душы.

— За што вы нас так ня любіце?

— Я ўсіх не люблю. Альбо, калі хочаш, усіх люблю. Нават гэтых няшчасных сакратароў, вашага і нашага, якія ў гэтую хвіліну, можа, без ахвоты цалуюцца ў вусны. А цябе, Надзя, я папросту кахаю. Закахайся ў цябе зь першага пагляду.

— Ты ўсё-такі польскі пан. Белапаяк.

— Хадзі сюды, сядзь каля мяне.

— Яшчэ чаго. Ужо ўсё прайшло.

— Але так будзе зручней.

— Вы мне абыякавы.

— Добра. Тым больш можаш сесьці на свой дзявочы ложак.

— Адкуль вы ведаеце, што я дзяўчына? Можа, у мяне было ўжо тры мужы?

— Першы быў артыст, другі — кіраўнік сэктару ў ЦК, а трэці — паляк, які вывез цябе з айчыны.

— Гаварэце далей. Я адчуваю агіду. Прынамсі, вылучыся ад ачмурэньня.

Яна пахла хной ці якім сібірскім зельлем. А гэтыя валасы маглі быць водарасьцямі ў таямнічай рацэ Ўсуры. Яна села каля мяне зь сьрдзітым выразам твару.

— Надзя, мілая, ты кпіш зь мяне. Вы ўсе трохкі кпіце з паджылага чалавека, прыдатнага ўжо толькі на распалку.

— Я не хачу гаварыць.

— Ты мусіш з мной гаварыць, гэта твой абавязак. Ты павінна мяне заглушаць, аглушаць, зьнячульваць.

Я зь здзіўленьнем заўважыў, што гэтыя пышныя валасы, як чапец з чыстага золата, — што гэтыя валасы лёгенька дрыжаць, а яна хавае твар у іх гушчары.

— Не, Надзю, так няможна. Чаму ты плачаш?

Я абняў яе, прыцягнуў да сябе.

— Сама ня ведаю, — усхліпнула яна. — Я такая засмучаная.

Я пацалаваў яе ў шчаку, дзе бег цурок сьлёз.

— Я кахаю цябе. Я пакахаў цябе за гадзіну, на прасторы цэлай эпохі, апошняй эры маёй зямной бясконцасьці. Верыш?

Яна паслухмяна хітнула галавой. Я адчуваў яе гарачы цяжар у сваіх руках. Так было шмат разоў. Як шмат было начэй, заранак, надвячоркаў. Але цяпер мне здавалася, што я трымаю цела, бласлаўленае найвышэйшай сілай, магічнае цела кабеты, якое сьніш цэлае жыцьцё.

Цела дзявочае й жаночае, цела-прыгода, цела-прытулак. Мяне проста першы раз агарнула нейкая пранізлівая жарсьць за маладой кабетай, зьяднанай з мной сястрынскім, а можа, толькі спагадным абдымкам.

Адным словам, мяне абняў няведамы мне дагэтуль настрой чуласьці і трывогі, шчасьлівай палёгкі і нядобрых прачуваньняў. Узмацнялася музыка духаваго аркестру за акном, і ўва мне расла хаатычная пажада. А яна ўсё мацней тулілася да мяне, быццам хацела прыціснуць да празрыстай сьцяны няўхільнага.

Таму я пашукаў яе ў гэтай рызе, і знайшоў нечакана махрыстыя прасьветы, і пераканаўся, што яна голая пад гэтым пончам. Я хацеў уцямна нешта падумаць наконт гэтага, але ня здолеў, бо ўбачыў перад сабой ладныя ўзгоркі яе грудзей, і мне здалося, што першы раз у жыцці я бачу пекныя жаночыя грудзі, і мяне гэта страшэнна ўразіла, і з заспакаляльнай асалодай я паклаў галаву ў цяністай цясьніне паміж тымі грудзьмі.

Недзе там, за маёй галавой, калацілася цьмяная сьведамасьць удзелу ў магічным абрадзе, і тая мітусьня, тое зацьменьне, тая гарачка, якая заўжды суправаджае мяне ў гэтыя грэшныя хвіліны, увесь двухзначны анімалізм зьнік у мэлёды нашых бязладных шэптаў і пацалункаў.

Пасьля я хацеў увайсці ў яе і ня мог. Шакаваны, я змагаўся зь яе супрацівам, але гэта ня быў яе супраціў, бо яна мяне хацела, гэта быў супраціў яе бязгрэшнасьці. Урэшце я ўнурыўся ў цёплую, хвалёўную цемрадзь.

— О Божа, — шапнула яна.

І тут пранізьліва зазваніў тэлефон над нашымі галавамі. А мне падалося, што зарагатаў адбойны малаток. Ён стаяў на падвакоўні, па-здрадніцку схаваны, і крычаў да нас з усёй сваёй мэханічнай моцы.

Я замёр, яна таксама аціхла. Званок хрыпеў па-над намі настойліва, пакрыўджана, дакорліва.

— Вазьмеце слухаўку! — крыкнуў хворы з другога пакою.

Я падняўся, накрыў яе той рызай, а яна захіліла твар рукой, такой дзіўна прыгожай, якой я ніколі дагэтуль ня бачыў. Запраўды, згнутая ў локці рука маладой жанчыны ў тое імгненьне падалася мне нейкаю хваравітаю дасканаласьцю. Не адрываючы вачэй ад тых дзівосных авалаў, апраўленых у празрыстыя залацістыя цені, я падняў цяжкую, нібы вясло, слухаўку. А валасы Надзежды, чырванаватыя, неверагодна жывыя і пажадлівыя валасы, рассыпаліся па грубай шэрай коўдры гэтага бальнічнага ці турэмнага ложка.

— Алё! — сказаў я хрыпла.

— Гэта Галіна. Усё ў парадку. Толькі якую вы хочаце каністру? Бо ёсьць выбар. Чырвоную, жоўтую, блакітную?

— Каністру?

— Вы ведаеце для чаго. Дык якога колеру?

— Гэта мае значэньне?

— Ня ведаю. Можна мець. Я падумала, трэба запытацца.

— Добра. Хай будзе блакітная.

— Тады бывайце. Я зараз буду.

Па небе зноў плылі хмары, набрынялыя навальнічнаю чарнатою. Мой аркестар няведама калі змоўк. Пад акном маршавала групка зь некалькіх чалавек, скандуючы няроўнымі галасамі:

— Польшча, Польша!

Яны неслі пакамечаны транспарант зь літарамі, якія складалі лёзунг: “Хай жыве 22 ліпеня 1999 году!”. Я паклаў слухаўку на відэльцы.

Надзежда раптам устала і, не зірнуўшы ў мой бок, як люнатычка, выйшла з пакою. Трохі ачмурэлы, я глядзеў у серабрыстую патрэсканую шыбу. Ubачыў рэшткі той сібірскай наліўкі ў маёй ці Надзеждзінай чарцы. Машынальна паднёс яе да вуснаў, выпіў горка-салодкі зярністы асадак. Я намагаўся апанаваць хаатычныя думкі, знайсці рацыянальны пачатак у гэтай дзіўнай сытуацыі.

Унізе каля разьбітага вулічнага ліхтара стаяў той хлопец з правінцыі і бавіўся з жоўта-чырвоным кляновым лісьцем. Ён чакаў мяне.

Найлепей было б выйсці адсюль крадком і дачакацца Галіны на сходах. Але як гэта зрабіць? Пакой меў толькі адныя дзьверы, за якімі былі мая нязбытная Надзея і гэты спаралізаваны стары, які бянтэжыў мяне больш за ўсё. Я лучыў у пастку, як казалі даўнейшыя літаратары. У пастку ўласнай легкадумнасьці. У пастку чараў расейскай дзяўчыны з раскосымі вачыма. І пахмельле мяне трасе, гэтае заробленае ўчора пахмельле.

Дзьверы з трэскам адчыніліся. Увайшла Надзежда, трымаючы ў абедзьвюх далонях шклянкі з гарбатай. Яна ўсьміхалася, як быццам зусім нічога не адбылося, хоць у яе раскосых вачох яшчэ стаялі рэшткі сьлёз.

— Хочаш чаю? — спыталася яна сваім звычайным, гэта значыць надзіва нізкім голасам.

Я моўчкі ўзяў сваю шклянку. Прастакутнік сонечнага сьвятла ўжо пачынаў караскацца на сьцяну насупраць. Ізноў недзе гралі аркестры, але сярод іх не было нашага, таго, што граў “Сопкі Манчжуры”.

— Галіна ўжо ідзе, — паведаміла Надзея.

— Ты на мяне злуеш? — спытаўся я няпэўна.

— Можа, і злую, — сказала яна, а пасля дадала пасьпешліва. — Злуюся, што наагул цябе спаткала.

Я глядзеў на яе зь цяжкім сэрцам. Яна адкінула на сьпіну цяжкі вэлюм чырвоных валасоў і задумліва піла моцную гарачую гарбату, утаропіўшыся ў затуманеную шклянку.

— Надзею, ты не звар’яцела? — азваўся я ўрэшце.

— Чаму? Ты пра што?

Зьбянтэжаны, я таксама ўтаропіўся ў сваю шклянку.

— Ты ведаеш, пра што я. Я — чалавек прахадны. Заўтра ўжо буду вельмі далёка. Чаму ты гэта зрабіла? Чаму згадзілася?

— Мо таму.

— Як ты наагул захавалася ў гэтым сённяшнім сьвеце?

— Бачыш, я — руская барышня, — засьмяялася яна і паварушыла лыжачкай гарбату, у якой ужо не было цукру.

— Даўней я б сказаў: як шкада, дзяўчо, што мы не спаткаліся раней.

— Але цяпер ужо ведаеш, што спаткаліся, калі было трэба.

— Нічога ня ведаю, Надзю. У мяне гудзе ў галаве, і я думаю, што гэта ўсё няпраўда. Проста прысьніў вельмі рэалістычна.

— Сёння ўжо ніхто ня верыць у сны. Сны — гэта сьмецьце благога дня. Сны — графаманскія, не напісаныя вершы.

— Ты ўсё лепей гаворыш па-польску.

— Калі хачу, то вельмі добра гавару па-польску.

— Я гэтулькі хацеў бы табе сказаць. Калі б не засаромеўся і калі б быў час на гэта.

— Я ведаю ўсё, што ты хочаш сказаць.

— Так добра мяне ведаеш?

— Наагул ня ведаю. Сёння ўбачыла цябе першы раз у жыцьці.

— Ты казалася, што чытаеш мае творы.

— Я так казалася? Усе палякі і ўсе расейцы пішуць. Я магла так сказаць, але ня мела ўяўленьня, што ты пішаш.

— Надзю, што гэта значыць?

— Гэта значыць, што я закахалася ў цябе за чвэрць гадзіны, як і ты ў мяне.

— Жартуеш, а расейцы, здаецца, ня любяць жартаў.

— Ёсьць яшчэ колькі сэкунд для рашэньня. Ты маеш адвагу ўцячы?

— Ня збавіўшы сьвет ад няволі?

— Мы будзем вольныя.

— Я ўжо вольны.

— Вось і я стану вольнай. Два чалавекі — пачатак грамадства.

У глыбіні кватэры грукнулі дзьверы. Надзя адставіла пустую чарку, падышла да мяне. Паглядзела ў мае вочы сваімі вялізнымі зрынамі, якія ўсё-такі былі зялёныя, як старыя вінныя пляшкі.

Раптам яна абняла мяне.

— Ну што, мілы, што?

— Думаеш, мы былі прызначаныя адно аднаму, хоць разьмінуліся на колькі дзясяткаў гадоў?

— Мы і ёсьць прызначаныя адно аднаму.

— Але якім чынам, дзіця?

— У нас наперадзе яшчэ сем гадзін. Сем гадзін вечнасьці. Добры блягі выраз.

Яна пяшчотна пацалавала мяне ў вусны.

— Там добра.

— Дзе?

— Там. Ну, ведаеш. Я там была.

— Што ты зноў кажаш?

— Замерзла ў тайзе, але мяне выратавалі. Колькі хвілін, а мне падалося, што цэлае жыццё.

— Надзю.

— Што, мілы?

— Яшчэ нічога ня ведама. Усё ў маіх, усё ў тваіх руках.

— Мы ўжо ня здолеем уцячы. Прасалапячылі апошні момант.

Мы пацалаваліся салёнымі вуснамі.

— Хочаш, я пайду з табой на вогнішча.

Але ў гэты момант пастукалі ў дзверы. Мы адступілі адно ад аднаго. Увайшла Галя з блакітнай плястыкавай каністрай у руцэ. Зьняла барэт, пачала старанна абтрасаць яго аб ручку крэсла.

— Ізноў дождж ідзе? — спытаўся я, каб нешта сказаць.

— Нават поры году размыліся, — сказала яна. — Усё разам: сьнег, сонца, віхура, дождж. Найлепшае імпартовае гаручае, з Новай Зэлянды. Запалкі купім у валютнай краме і пасья прынясём. Надзя патлумачыла дэталі?

— Так, патлумачыла.

— Можа, у вас ёсьць пытаньні альбо сумневы?

— Я ня ведаю, што мне рабіць з сабой.

— Дык я ж вам дала брашуры.

— Так. Але ня ведаю, што рабіць да восьмай вечара.

— Я таксама ня ведаю. Можа, хочаце разьвітацца зь сябрамі, з горадам.

— Гэта ня мой горад.

— Найлепей выпіць парашок і заснуць. Мы вас пабудзім.

— Дзякуй, я сам дам сабе рады.

— Надзежда, што так стаіш і ў акно глядзіш?

— Задумалася.

Я ўзяў у руку блакітную каністру. Нішто сабе важыў гэты мой падручны багаж у далёкае падарожжа.

— Ну, пайду, — асьцярожна сказаў я.

— Вы будзеце пад нашай апекай. Калі ласка, нічога ня бойцеся. І дакладна а восьмай перад Заляй Кангрэсаў. Мы таксама туды прыедзем.

Я адкланяўся, а бэнзын у плястыкавай пасудзіне гнюсна забулькатаў. Надзя стаяла тварам да акна. Зь яе валасоў імжыла лагодная чырвань, як з пагарэлага вугольля ў печы ўзімку. Я выйшаў у другі пакой.

— Адыходзіце? — спытаўся хворы.

— Так. Ужо пара.

— А я застаюся. Забыўся на мяне Госпад Бог. Я перажыў свой час і сваю легенду. Гэта найбольшая пакута, а я ведаю, што гэта — пакуты. Я вам зайздросьчу.

— Цяпер успамінаю, што калісьці чуў пра вас.

— Маглі чуць. Мае ўспаміны перакладзеныя на трынаццаць моваў. А ў Польшчы імі гандлявалі на чорным рынку. Пасля прайшлі колькі пакаленьняў і забыліся. Ніхто ўжо ня помніць.

Я весела забулькатаў сваёй блакітнай каністрай.

— Пра мяне таксама забудуцца.

— Крыў Божа. Думаеце, што мы сьведкі пагібелі нацыі?

— Ніхто гэтага ня ведае. Гэта ўзьнёсла і страшна, што ніхто ня ведае, што азначаюць яе жэсты, учынкi, шаленствы. Мы засмучаемся ад сьмерці нацыяў, а тым часам уся галяктыка ляціць у бездань нябыту. Ізноў град. Што за восень?!

— Па-мойму, яшчэ лета. Не люблю я, ведаеце, прыглядацца да плянэтарных сыстэмаў. Пакуль мы на зямлі, трымаймась за яе кіпцюрамі. Я магу так казаць, бо я трымаюся адным зламаным кіпцікам.

— Значыць, бласлаўляеце мяне на дарогу? — я стукнуў у шурпаты бок каністры.

— Ня варта так далей жыць, — сказаў ён і заплюшчыў павекі. Нягледзячы на белую баряду і пасівелья валасы, ён выглядаў надзіва молада.

— Ведаеце што. У мяне адчуваньне, што шмат людзей па ўсім сьвеце купляюць бэнзын і шукаюць каністры, як я. Бо ў мяне надзвычайны інстынкт насьледаваньня. Калі я што калі рабіў, выходзіла, што і ўсе гэта зрабілі. Я заставаўся пасярэдзіне. У самай статыстычна сярэдняй сярэдзіне. Так мне не шанцуе ў жыцьці.

— Калі вы ня можаце быць першым, дык будзьце апошнім. Гэта таксама добрая пазыцыя.

Я прыглядаўся да яго без сымпатыі. Я ведаў, што ён таксама назірае за мной праз шчыліны ў павеках. Можа, яго тут паклалі, каб і ён мяне падапхнуў пальцам да майго наканаваньня? Можа, ён ляжыць пад гэтай пакамечанай коўдрай у параднай кашулі і ў сьвяточных нагавіцах, гатовы адразу пасля майго адыходу паскакаць на ўрачысты банкецік?

У тэлевізары ўсё яшчэ паказвалі зьезд. Савецкі сакратар з урачыстай мінай перадаў нейкі штандар ці сьцяг нашаму сакратару, які ўкленчыў і прыніжана пацалаваў край вышыванай матэрыі. У залі — а цяпер паказалі яе — адразу пляснулі ў ладкі. Усе зырваліся зь месцаў, віталі гэтую падзею воплескамі, некаторыя ўзьнялі далоні і нешта крычалі ў экстазе. Але што крычалі, я ня ведаў, бо і ў гэтым доме падчас урачыстых трансляцыяў паводле старой звычкі адмыкалі гук у тэлевізары.

Сівы чалавек, жывая рэліквія альбо звыклы вэрбоўшчык, гэты сівы чалавек узняў правую руку ў жэсьце разьвітаньня ці бласлаўленьня.

— Ну, так, — кінуў я і пайшоў.

На сходах я агледзеў судзіну з агняным бальзамам. Літраў пяць яна зьмяшчала. Паспрабаваў адкруціць закрутку. Усё спраўна. Блакітны колер — колер нявіннасьці. Нявіннасьць ня кідаецца ў вочы. Можна йсьці, трэба йсьці. Куды? Па дарозе ўбачым.

На пляцоўцы паміж паверхамі я адламаў кавалак шыбы. Зь няведамай прычыны на шкле была сажа. Я паглядзеў празь яго ў неба, дзе зноў зіхацелі хапатлівыя водбліскі сонца. Але ў гэтыя часы ніхто ўжо не назіраў зацьменьняў сонца і месяца. Збрыдзелі даты і тэрміны людзям ва ўсіх гэтых міждзяржаўных і вайсковых блёках. І я нічога цікавага ня ўбачыў на стомленым небе, змораным кліматычнымі анамаліямі, таму скіраваў пагляд на сьцяну, але і там знайшоў толькі здаўна добра ведамыя антыдзяржаўныя напісы, якіх дзяржава ўжо ня мела моцы сыціраць і замалеўваць.

Я спусьціўся ўніз і там у сенцах сутыкнуўся з Сахерам, гэтым сівым рэвалюцыянерам з фанатычнымі вачыма. Ён вяртаўся з чэргаў і нёс нейкую здабычу, бо ягоная старая торба надзьмулася, як сыты пітон.

— Я вас аднекуль ведаю, праўда? — затрымаўся Сахер, загароджваючы ўваходныя дзьверы.

— Так, вы мяне ведаеце. Мы спатыкаліся толькі аднойчы, але пры драматычных абставінах.

— Я ўручаў вам ордэн, прэмію ці прызначаў на пасаду?

— Не. Вы выкідалі мяне з партыі.

Ён усьміхнуўся, прыгасіўшы халодныя водбліскі фанатызму ў вачох. Фанатызму неактуальнага, як забыты шнар.

— Я нікога не выкідаў з партыі. Вы памыляецеся.

— Аднаго разу выкідалі. Групу прыхільнікаў прафэсара марксізму.

— А, во каго. За што гэта мы яго?

— Гэта няважна. Важна, што я не трымаю на вас крыўды.

— Мы павінны былі так зрабіць. Гэта было слушна на тым этапе. Потым надышла сумятня. Але тады я шчэ мог уратаваць краіну.

— Што цяпер парабляеце?

— Дзякуй за пытаньне. Я вярнуўся да філязофіі. А калі канкрэтней, дык да гісторыі філязофскіх дактрынаў. Вярнуўся на сваё месца. Я вольны. Нарэшце вольны.

— Вы таксама вольны?

— А што, вы таксама?

— Ясна. Усё часцей спатыкаю вольных людзей.

— Бо вольным сапраўды можна быць толькі ў няволі. Перапрашаю за банальнасць, малады чалавек. Вы любіце прахаджацца?

— Напэўна, люблю.

— Шпацыруйце. Шмат. Ня менш за дзесяць кілямэтраў. Тады найлепей думаецца. Назірайце за прыродай, паводзінамі людзей, а нават за небам. На небе таксама адбываецца рух. У простым і пераносным сэнсе. А рух, малады чалавек, калі звярнуцца да клясычных філэзафаў... Мо я на вас нуду наганяю?

— А вы шчаслівы? Не шкада вам улады, беспакаранасці, звязанай з панаваньнем над людзьмі, славы, роўнай славе боскай?

Сахер шчыра рассьмяяўся, выцягнуў надзвычай чыстую насоўку, каб выцерці вочы.

— Я філэзаф. А філэзаф здольны дараваць і сабе, і блізкім.

— Што дараваць?

— Што ня вытрымалі іспыту. Гэта наш першародны грэх.

— Ведаеце, я дакладна помню вечар, калі, абмацаныя дзясяткамі агентаў, прасьветленыя рэнтгенаўскімі апаратамі, абнюханыя нагляднікамі, мы трапілі ў сьвяцілішча партыі, дзе засядала Палітбюро. Помню вакол круглага стала ўсе гэтыя фізіяноміі, пошлыя выявы якіх я звычайна бачыў на сьценах устаноў. Гэта былі нашы судзьдзі.

— Але ж вы ня маеце крыўды.

— Натуральна. Ваш жэст у мой бок і словы “Вывесьці з радыё партыі” вярнулі мне свабоду.

— Я таксама перажыў гэта празь дзесяць зь нечым гадоў. Ці ў сярэдзіне слуханьняў абвяшчалі перапынак на вячэру?

— Так, вы ўсталі і казалі неафіцыйным, людзкім голасам: “Час, таварышы, чаго зьесьці”.

— На маёй справе таксама нехта казаў гэта тымі самымі словамі. А якое ў вас было мэню?

— Не ў мяне, а акурат у вас. Мы прайшлі ў другую залю, дзе на сталох, аздобленых кветкамі, стаялі ў ікебанах паляндвіцы, асятры, кумпякі, можа, нават ікра. Мы папівалі імперыялістычныя сокі. Разам чмякалі ахвяры й каты, крадком выціралі маянэз з бародаў, разрывалі на долькі сакаўныя апэльсыны, хоць у горадзе справы ішлі няважна, не ставала нават лімонаў для хворых на грып.

— Бач, такі самы набор быў на маёй справе. Хоць ікры ня помню. Можа, гэта й ёсьць той самы сацыялістычны гуманізм, якога ані Вы, малады чалавек, ані я ня ўмелі разгледзець. Дык што, мы квіты?

— Усё адно, — я зірнуў на сваю каністру, па якой поўз павук.

— Шмат шпацыруйце. Вось мая вам парада. Я лячу дадому, да тэлевізара, бо сёння па абедзе “Зьвярынец”, мая ўлюбёная перадача, і мае сябры-зьвераняты, што ў ёй выступаюць.

— Не пабачыце Вы свайго бязгрэшнага “Зьвярынцу”. Бо сёння зьезд партыі. Ад ранку да ночы. У тэлевізіі, у газэтах, у кіно. У кожным доме.

— Божа мой, Вы мяне засмуцілі. Не дык не, пайду на шпацыр. Хай Вам шчасьціць у жыцьці, малады чалавек.

І зноў запаліў свае смалістыя вочы, як кот, што ўступае ў цямрэчу, і з вуханьнем пасунуўся ўгару па вышчарбленых сходах.

Я выйшаў на вуліцу. Нейкая жанчына на добрым падпідтку пхала перад сабой вазок зь дзіцем. Для разнастайнасьці адпускала ручку вазка, пасья даганяла яго, прыкідваючыся, быццам хоча ўбрыкнуць брызэнтавы кодаўб. Яе моцна зносіла ў бок дарогі, засыпанай шматкамі каляровай паперы і адарваных ад транспарантаў лігараў.

У гэты момант я раптам убачыў, як з мосту Панятоўскага вырваўся вялікі клуб пылу і сярэдні пралёт, нібы магутны ліфт, велічна асунуўся ў ваду, якая забурліла на нейкае імгненьне. Адно цяпер я пачуў водгук глухога ўдару. Дробныя фігуркі людзей разьбягаліся з рэштак мосту на ўсе бакі.

— Во падла, — з захапленьнем выгукнула нецьвярозая баба. — Во задыміла! Сьпі, маленькі, сьпі, — яна пагушкала дзіця ў вазку. — Першы раз такое бачу.

— Я таксама. Дамы ў мяне на вачох валіліся, але масты — ніколі, — далікатна сказаў я. — Пэўна, дэманстранты йшлі ў нагу.

— Нічога, яшчэ пара мастоў засталася. А што ў Вас у тым збаночку?

— Бэнзын.

— Шкада. Нешта мяне сушыць. Аўтаматы ня робяць, бо газу не прывезьлі. Сьпі, маленькі, сьпі, а то дам плескача.

І лагоднымі зыгзагамі яна пашыбавала ў бок Віслы, дзе пасярэдзіне плыў лёзунг, складзены зь вялкоў і запаленых сьвечак: “Мы збудавалі сацыялізм!” Але канец лёзунгу ўжо быў зьнявечаны, бо трапіў у зону катастрофы пад мостам. Дзьве апошнія літары, моцна пашкодзаныя, адплылі да супрацьлеглых берагоў. Клічнік тануў, захоплены вірамі.

— А можа, мяне ўтварылі, як аблачыну касьмічнага пылу, вашыя мары, пакуты, смуткі, нягоды.

Я рэзка павярнуўся. Хлопец з правінцыі стаяў перада мной з кляновым лістом у руцэ і нясьмела ўсьміхаўся.

— Што гэта? — спытаўся я.

— Вашыя тэксты. Я ведаю іх на памяць.

— Скуль ты тут узяўся?

— Прыехаў з Старагарду.

— Да мяне прыехаў?

— Так, да Вас. Толькі ня меў смеласьці прыйсьці дадому. Частуйцеся, калі ласка, — ён працягнуў мне адкрыты жаўнерскі рэчмяшок, поўны райскіх яблычак. — З нашага саду.

Я ўкусиў салодкі сакаўны плод, нязнаны ці, хутчэй, забыты ў нашай краіне.

— Ты, мусіць, пішаш вершы.

— Не, прозу.

— Але я табе ўжо не дапамагу. Я адышоў ад спраў.

— Мне ня трэба дапамогі. Я толькі хацеў пазнаёміцца з Вамі. Мы чытаем Вас вечарамі. Усёй сям’ёй. Тата казаў, што Вы ў маленстве былі знаёмыя.

— А як цябе зваць?

— Скурка. Тадэй Скурка.

— Ня помню. Можа быць. І чаго ты ад мяне хочаш?

— Нічога. Дазвольце, я буду хадзіць разам з Вамі.

— Благі дзень ты выбраў.

— Я ведаю. Дазвольце. Увечары паеду.

Я крытычна прыглядаўся да гэтага Тадэя з Старагарду, і ў маёй зморанай душы не запішчала фанабэрыя, ня ёкнула пыха, бо я быў стары верабей. Я ўжо добра ведаў гэтых здольных, далікатных, пачцівых хлапчукоў, што хутка вырасталі ў прадажных брутальных хамаў.

— Я панясу Ваш бітон.

— Калі хочаш, можаш несці. Але няўдала ты, Тадэю, выбраў. Я магу даць табе адрасы важнейшых творцаў, якія табе будуць больш карысныя.

— Дазвольце, калі ласка. Прашу Вас. Гэта для мяне вельмі важна.

І ён адварнуўся і выцер крадком сьлязу. Але я быў непадкупны. Толькі стаў асьцеражнейшы. Калі хоча, няхай ідзе. Але мяне ён не разьмякчыць. У гэтыя часы ніхто ўжо не чытае кніжак, як іх чыталі сто гадоў таму. На маіх вачох з аднолькавым захапленьнем гарталі агітацыйныя брашуркі, выдадзеныя рэжымам, і Пруста, амэрыканскае забаўляльнае чытво і Джойса. Гэтыя кілбасы, напханыя чорнымі літарамі, паглыналіся і адразу ж выпаражняліся. Ніхто не страляў сабе ў галаву з нагоды сумнага заканчэньня раману. Наагул ніхто ўжо ня помніў яго на наступны дзень. А гэты тут сыпле цытатамі, якія могуць быць маімі, але могуць таксама быць уласнасьцю ўсякага іншага пісакі.

Бразнула шыба, нехта адчыняў акно.

— Пачакайце! Пачакайце! — гукаў нехта за маёй сьпінай.

Я абярнуўся і ўбачыў Галю, якая высоўвалася праз збуцьвелае падзаконьне.

— Пачакайце, калі ласка! Я ўжо спускаюся да Вас!

Мо перадумалі, падумаў я. І раптам мне стала шкада. Шкада гэтага гаручага, шкада маіх нэрваў і шкада нагоды. Я ўжо крышку прызвычаіўся. І якраз час адпаведны. Надыходзяць зімовыя дні, страшныя, чорныя і кароткія дні, перамяшаныя зь яшчэ чарнейшымі, бясконца доўгімі начамі.

А мой абанэмэнт на жыцьцё ўжо даўно вычарпаўся. Я живу звыш ліміту. Усіх раздражняю, пана Бога таксама.

— Дайце мне бігон, — ціха сказаў Тадэй.

— Трымай, але глядзі, не разьлі, — сказаў я няўпэўнена.

Здамо яго назад у краму. Мо грошы вернуць. Яшчэ хвіліну таму гэта была жахлівая, сьмяртэльная вадкасьць. Цяпер яна падавалася мне не страшнейшай за скіслы ліманад.

Галя выбегла з дому, пасьпешліва нацягваючы зялёны швэдар, які помніў яшчэ вялікую вайну. Да яе прычапіўся нейкі сабачка, бег, быццам бы хацеў схапіць зубамі за лытку, і пранізьліва зьвягаў.

— Губэрту стала блага, — сказала яна задыхана.

— Дзе?

— У кінатэатры “Волга”.

— Зь ім ужо быў прыпадак сёньня ўраньні.

— Ён памірае. Стуль званілі. Трэба пасьпець.

І пабегла бегма ў бок Віслы. Зноў паказалася сонца, як быццам, добра падумаўшы, надыходзіла вясна. У горадзе папісквалі аркестры, гуло таксама, будзячы дзіўнае водгульле, нізкае булькатаньне гучнагаварыльнікаў, нібы магутны голас Бога ў дзень страшнага суду. Сабачка да нас прычапіўся як смала. Адразу выбраў сабе ў прыяцелі Тадэя.

Але нас спыніў сьвісток міліцыянта. Так, два зусім маладыя міліцыянты на мігі клікалі мяне да сябе.

— Дам нагой у живот, — сказаў я. — Хай будзе што будзе.

— Нельга паддавацца на правакацыі, — засіпела Галя. — Я Вам забараняю. Я адказваю за акцыю.

— Гэтым разам дам у лыч. Мне ўсё адно.

— Я забараняю вам, — дыхала Галіна.

Яны ня зрушыліся зь месца. Стаялі, чакаючы мяне. Я пайшоў да іх правакацыйна ляным крокам, разглядаючы флярэнтыйскае неба над Варшавай. Наўмысна зашпіліў апошні гузік у куртцы, каб яны бачылі, што я не збіраюся шукаць пашпарт.

Але яны ветліва аддалі мне чэсьць, і адзін зь іх сказаў, заікаючыся:

— Праб-бачце, кал-лі ласка, як трапіць на-на плошчу Парадаў?

— Ідзеце проста наперад. На гэты спуск і пасьяля далей проста, аж да пляцу. Што гэта вы гораду ня ведаеце? — сказаў я дзёрзка. — Чаго вас там вучаць у гэтых школах?

Бо мільгнула ў мяне думка, што калі б мяне арыштавалі, то праблема зьнялася б сама сабою. Гэта таксама выйсьце. Нават у пэўным сэнсе ганаровае.

Але міліцыянты, замест таго каб адшпіліць ад пасаў мэтровыя дручкі, уведзеныя з нагоды нейкае гадавіны, зьбянтэжыліся яшчэ больш, а заіка зьняў шапку і пачціва, пакорліва, па-вясковаму пакланіўся мне.

— Мы нетугэйшыя. Ве-вельмі выбачаемся і дзякуем.

— Добра, глядзеце мне, — сказаў я, вяртаючыся да Галіны, якая нэрвова сьціскала пальцы.

Мы беглі пад гару па нейкай старой брукаванай вулцы, якая шмат гадоў зарастала агрэсіўнай травой, называнай у маёй старонцы мацаўніком. Галя выбілася наперад. Я бачыў яе босыя ногі, непрыгожыя, захудлыя, парослыя кароткім, колкім валосьсем. Яна паходзіла з гэтых апошніх, слабых фізычна пакаленьняў. Усе яны былі малыя, худыя, зарослыя. Але толькі ў іх тлеў супраціў уладзе, якая зь цягам часу таксама пабрэдчэла, але ў іншы бок, гэта значыць растаўсьцела, разраслася ўшыркі, збабілася. І вось, бегучы за Галяй, я зь здзіўленьнем усьведаміў, што яна таксама

саміца, але саміца як бы іншага роду, якая з мной не суадносіцца. Раз-пораз яна азірлася на нас, і я бачыў яе твар, уласна кажучы, нішто сабе. Можа, хто іншы, зь яе роду, угледзеў бы ў ім гатычныя рысы, можа, бізантыйскія. Але для мяне яна была чужая, як чужым было ўсё яе племя, можа быць, племя першых хрысьціян у падупалым Рыме камунізму.

І раптам я пачуўся старым, але сьведамасьць гэтага зусім ня выклікала прыкрасьці. Мой сьвет быў зырчэйшы, сьвет з гіерархіяй, сьвет грамадзкай несправядлівасьці, сьвет крывавай барацьбы за існаваньне. І мая барацьба была іншай, і мая бязьдзейнасьць была іншай. І падзеньні як бы глыбейшыя, і ўзьлёты як бы вышэйшыя. Ведаю, што гэта самаадчуваньне пакаленьня, якое адходзіць у нябыт. Ведаю, што сучаснасьць прымусіць іх да нікчэмнасьці і да велічы, відаць, такіх самых, як нашыя, хоць і прыстасаваных да вымераў будучыні. Але, клянуся Богам, мне шкада іх, а сябе не шкада.

Урэшце мы дабраліся да кіно “Волга”, якое ў мае часы называлася яшчэ “Адхон”. На фасадзе вышчарбленая нэонавая рэжыма анансавала савецкую музычна-сатырычную камэдыю “Сьветлая будучыня”, але я ведаў, што пад гэтай шыльдай цяпер ідзе прэм’ера айчыннага фільму пад назвай “Пэраліваньне” рэжысэра Ўладзіслава Булата. Апошнімі гадамі склалася такая практыка, што польскія фільмы, за якія рэжым зь нейкіх прычынаў саромеўся перад Масквой, — што такія фільмы пускалі цішком за шырмаю савецкае карціны. Такім спосабам яны йшлі ў многіх кінатэатрах пры аншыягу, а рэжысэры, шанаваныя рэжымам, замежжам і мясцовай апазыцыяй, знарок стараліся дабіцца такой формы пракату. За гэта нават давалі хабар.

Мой тэстамэнт. Мая апошняя воля. Складаны дакумэнт, бо няма спадчыны, няма чаго пакінуць. Я нічога не зрабіў і нічога не здабыў. Нават памяткі і падарункі ў мяне не затрымліваліся. Ніякіх цікавых лістоў ад выбітных людзей. Ніякіх сувэніраў з падарожжаў, ніякіх сьлядоў літаратурнае вэгетацыі. Адзіную матэрыяльную даброту, калі гэта можна так назваць, — мой труп — з ахвотаю адпісваю празэктарскай Мэдычнай акадэміі для практыкаваньняў маладых хірургаў.

Але ж сорам адыходзіць, нічога не пакідаючы. Нешта трэба адпісаць жывым, каб была хоць найменшая карысьць з майго жыцьця, з майго кароткага пабыту на зямлі, дзе я займаў месца іншых, дзе я адбіраў смачныя кавалкі з рота блізкіх, дзе я часам псаваў кроў сучасьнікам.

Я ў думках корпаюся ў той пары шуфлядаў, у якіх тояцца мае духоўныя й матэрыяльныя здабыткі. Некалькі старых фатаграфіяў, трохі непатрэбных дакумэнтаў, засохлыя асадкі, няспраўнае пярэ, якое калісьці прыносіла шчасьце, а пасья перастала прыносіць. Запінкі да манжэтаў, атрыманыя на нейкія мяніны, лямпачкі няведама да чаго, нечая магістарская праца пра мяне, калі я кароткі час быў модны, нейкі з расьсеянасьці ня зьнішчаны ліст з камплімантамі ад непрыемнай мне асобы, пратэрмінаваная таблетка ад павышанай кісьліннасьці, крышыва тытуню, падпаліны ад забытых цыгарэтаў.

Адылі ёсьць нешта, што з пэўнай нясьмеласьцю я мог бы ахвяраваць нашчадкам. Гэта два старыя, шмат карыстаныя рэцэпты, дзьве ружовыя стужкі паперы зь нямодным дапатоным надпісам. Мне іх некалі выпісаў, ужо ня помню калі, мой прыяцель-лекар, які даўно паехаў з краіны, згінуў бязь вестак, выпаў з нашага жыцьця.

Гэтыя два рэцэпты выпісаныя для благой, сорамнай немачы. І таму я кажу пра іх з пэўным жалем. Але я ведаю ўсё-такі, што гэтая паскудная, непрыемная, нешляхетная загана толькі дадае клопату. А людзі далікатныя не насмельваюцца шукаць рады і гадамі змагаюцца з гэтым несымпатычным калецтвам. Таму, ня могучы шмат, хачу быць, на ўзор маіх настаўнікаў, карысным у малым.

Беручыся за справу, адпісваю сваім бедным нашчадкам, што церпяць на пархі, выпрабаваны сродак, які вызваліць іх ад комплексаў, хоць на кароткі час зробіць іх шчаслівымі.

Вось рэцэпт мазі:

Ac. Salicyl. 2,0

Liq. carb. deterg. Sulfuri ppt. aa. 4,0

Ol. Ricini 6,0

Aelops suille ad 40,0

А вось рэцэпт мікстуры:

Ac. Salicylici 2,0

Ac. biborici 2,0

T-rae chinae 5,0

Ol. Ricini 1,5

Spir. vini 70° ad 100,0

Сьпяраша пра мазь. Гэтую мазь належыць уцерці ў скуру галавы досыць густа і найлепей на ноч. Каб не запэкаць падушкі, раю абвязаць галаву старым ручніком альбо папросту надзець якую плястыкавую купальную шапачку ці што падобнае. Мазь павінна заставацца на галаве ўсю ноч. Наранку, прымаючы ванну, вельмі старанна вымыйце галаву, можа, нават некалькі разоў. Зважайце на вочы. Засьцерагайце вочы ад мазі.

Такое лячэнне, нават аднаразовае, абавязкова дасць станоўчы вынік. Каб дагледжаны стан скуры на галаве захаваўся, рэкамэндую націраць яе раз на тыдзень другой мікстурай. Калі раптам па нейкім часе хвароба вернецца, трэба паўтарыць лячэнне маззю. А мікстуру рэкамэндую штотыдзень, у сярэдзіне прамежку паміж адным мыцьцём галавы і другім.

Закрану тактоўна іншае агіднае недамаганьне. Вось жа, нават у найбольш высакародных, найхарашэйшых і найдухоўнейшых асобаў здараюцца гэтак званыя запоры, калі кароткія, спарадычныя, калі жажлівыя, якія вымяраюцца месяцамі. А такі ўпорысты запор, сорам сказаць, здольны зрабіць прыкрым самае ўзьнёслае жыцьцё. Таму і ў гэтай справе далікатна сьпяшаюся на дапамогу. Натуральна, мая парада ня ўсім дапаможа, але можа прынесці палёгка шмат якім паважным людзям.

Дык вось, раю тым, хто мне давярае, наранку, пасля абуджэння, выпіць нашча шкляначку халоднай гатаванай вады. Дужа дапамогуць таксама спажытыя ўвечары, перад сном, сушаныя сьліўкі. У крытычныя моманты, калі ўжо дадушы жыцьцё ня мілае, трэба ў таварыскім атачэнні кульнуць гарэлкі, але зазначаю, што ня меней за дзвьесце грамаў, а найлепей так каля трохсот.

Калі мае рэцэпты ў асобным разе не прывядуць да належных вынікаў, што можа здарыцца, вельмі выбачаюся і ў якасці суцяшэння прапаную хворым надзвычай дзейсны рэцэпт поспеху ў картачнай гульні, называнай “ачко”. Мяне гэтаму навучылі ў маленстве, і пазней мне шмат разоў удавалася бліснуць сярод азартных гульцоў. Гэтую штучку паказаў мне перад сваёй сьмерцю нейкі народны знахар, таямнічы валацуга альбо стары цыган. Ва ўсякім разе, гэта была постаць магічная і нібыта ня з гэтага сьвету.

Падаю два спосабы, бо ў маіх мясьцінах гуляюць у два варыянты “ачка”: калодай ад дзявятка і поўнай калодай. Вось жа, браце, калі банкуеш у гульні з калодай ад дзявятка, выберы ў два асобныя стосы ўсе карцінкі і асобна дзявяткі з дзясяткамі. Пасля патасуй абедзьве гэтыя купкі картаў зь бесклапотнай нахабнасьцю. Ясная рэч, нехта з гульцоў заўважыць твае маніпуляцыі, закіне табе, што ты наўмысна перакладаў карты, вось жа, запрапануй яму, каб ён сам іх патасаваў. А ён з помсьлівай усьмешкай будзе іх доўга тасаваць, часам колькі хвілін, каб зьліквідаваць вынікі тваіх маніпуляцыяў. Глядзі на гэта нібы з страхам, але будзь спакойны. Чым даўжэй ён тасуе, тым няўхільней набліжае сваю паразу. Бо амаль у кожнай разыгранцы, ці прынамсі ў статыстычнай бальшыні, твой праціўнік будзе мець так званы “перабор”.

У гульні з поўнай калодай трэба раскласьці на два асобныя стосы карцінкі разам зь дзясяткамі й дзявяткамі ды рэшту ад васьмёркак уніз. Тасаваць як у папярэднім разе.

Скажу шчыра, што ня ведаю, у чым палягае гэтая штука. І ніколі не імкнуўся ўведаць гэта. Я нават уважаю, што лепш не паддавацца спакусе надмернай цікаўнасьці. Досыць таго, што гэты спосаб дзейсны.

Затое можна мець сумневы наконт таго, ці дарэчна, выказваючы апошнюю волю, выдаваць сакрэты картачных махлярстваў. Але я з пакорай мяркую, што тыя, каму ўсё жыцьцё валіць карта, толькі расьсьмяюцца з наўных забабонаў. Затое няўдачнікі паспытаюць раз, другі майго спосабу і калі-нікалі абыграюць картачных шчасьліўцаў, прыводзячы ў часовую раўнавагу вагі Нэмэзіды.

Каля кінатэатру стаяў немалы гурт людзей, чакаючы немаведама чаго, бо сэанс ужо пачаўся. На другім баку вуліцы ў мясной краме вялізнае акно запаўняла лічба “50”, укладзеная з кілбасаў. Мясная прамысловасьць сьвяткавала пяцідзясяцігодзьдзе ПНР. Але кілбасы былі бутафорскімі, зь некаторых, відаць пашкоджаных, нават сыпалася пілавінне. Пад залаціста-крыштальнымі дзьвярыма драмала чарга бабулек. Сёньня крама была зачыненая з прычыны сьвята, пад дзьвярыма стаяў першы шэраг кліентак на заўтра. Бліжэй да вуліцы Фоксаль хісталася й пагойдвался купка нецьвярозых, што чакалі таксовак. Гэтая стаянка мела спэцыялізацыю, абслугоўвала толькі п’яных. Сюды пад’яжджалі таксісты, якія працавалі з алькаголікамі.

Так гэтыя тры купкі млява дурэлі, патанаючы ў шэрасьці вопраткі і безнадзейнасьці сьвята, да якога нікому не было справы. Нізка над дахамі ляцеў самалёт з турыстамі, што кружляў па-над горадам ва ўрачыстыя дні. Але сёньня нешта ня склалася, і срэбная, над’едзеная іржой машына пікіравала ў бок пляжу на другім баку Віслы зь яўным намерам разьбіцца на залацістым пяску шырокага берагу.

Мы ўвайшлі ў кіно разам з сабакам, які прыбіўся да нас, і з Тадэем, які валок маю каністру. А там у фае вялікі фэст, адкрыцьцё выставы карцін былога міністра культуры і сябра Цэнтральнага Камітэту. Усё сваё працавітае жыцьцё ён гнаў мастакоў і цкаваў “звыродлівае” мастацтва, а цяпер, калі перайшоў на пэнсію, раптам пазайздросьціў сваім ахвярам і сам узяўся маляваць. Сэанс ужо пачаўся, але групкі заўзятараў музы экс-міністра яшчэ таўкліся вакол гэтых кірмашных карцінак, а на кожным падрамніку — голая дзяўчына з манерна зарэтушаванай поткай, ручкі то закладзеныя за галаву, то ўзьнятыя ўгору, то падтрымліваюць вылізаны бюсьцік. І назвы, прыдуманья падчас бяссонных міністарскіх начэй: “Мроя”, “Прадчуваньне”, “Кліч пачуцьцяў”.

Сам аўтар мітусіцца з чаркай у руцэ каля сваіх гасьцей, гальліва зіркае на нейкіх схуднелых дзевак, якія ня трапілі на сэанс. А гэтыя госьці таксама былі апаратнікамі: генэралы Службы бясьпекі, сакратары ваяводзкіх камітэтаў партыі, начальнікі аддзелаў цэнзуры, намесьнікі міністраў. Яны таксама ўжо ўвайшлі ў склад мастацкай эліты. Пішучь успаміны і дэтэктывы, малююць патрыятычныя карціны, складаюць шлягеры, лепяць бюсты памерлых калегаў. І сваіх дзяцей, тых, што не хацелі палітычнай кар’еры, уладкавалі ў мастацкія школы. Вось жа, рэжым ужо мае ўласнае мастацтва. Ён самадастатковы. Сам стварае рэчаіснасьць і сам яе адлюстроўвае ў мастацтве.

— Перапрашаю, — падыходжу я да аўтара карцінаў, — тут некаму стала блага?

Ён чула бярэ мяне пад ручку.

— Дзе там! Усё цудоўна. Дазвольце запрасіць Вас да стала. Раю вам савецкае віно з Каўказу. Мы недзе бачыліся, праўда?

— Даўнія справы. Я некалі быў вашым кліентам, пане міністар.

— Так я і думаў. Шмат людзей падыходзяць да мяне на вуліцы. Помняць і ўдзячныя мне. Магло быць горш, ці ж не? Шмат дурноты шчасьліва ўдалося ўнікнуць. Бо ведаець, калега, я заўсёды быў перадусім чалавекам.

— Я ўжо не мастак.

— А я толькі пачынаю, — сьмяецца былы міністар. — Мяне яшчэ запомняць. Вы на мяне крыўды ня маеце?

— Барані Божа.

— Ну то вып’ем і пяройдзем на ты, мяне завуць Лютак.

— Перапрашаю, але я сьпяшаюся. Майму сябру недзе тутака стала блага.

— Гэта ня ў нас. Можа, у глядзельнай залі. Там гарачая атмасфэра. Даходны гэты Булат. Ён умее зь імі, — і паказаў пальцам угару, дзе жыве Бог і кіруе Палітычнае Бюро.

Я памкнуўся паміж пальмамі, якія паставілі некалі на цырымонію адкрыцця дэкады савецкіх фільмаў і пасьля забыліся. Сабака старанна пільнаваўся маёй нагі.

— Пане, — зьвярнуўся я да білетэра, — я шукаю сябра, які знепрытомнеў.

— З мной такія нумары ня пройдуць. Заля ўжо перапоўненая. Вон з кінатэатру, а то выклічу міліцыю.

— Нам званілі, слова гонару. Гэта мой сваяк. Лік ідзе на хвіліны.

Ён завагаўся, сьвідруючы нас недаверлівым паглядам. Але, відаць, сабака зрабіў добрае ўражаньне, бо білетэр марудна рассунуў пунсовую заслону і сурова прамовіў:

— Туды, налева. Спытайцеся дырэктара. Толькі каб ніхто не ўваходзіў у залю.

З чорнай грамадзіны глядзельні густа бубнілі дыялёгі фільму. Мы на дыбачках пайшлі калідорам налева. Нейкія дзьверы былі прачыненыя, і яснае крыло сьвятла падала на падлогу.

— О Божа, — шапнула Галя.

Усярэдзіне памяшканьня на ссунутых крэслах ляжаў Губэрт, галавой на собскай чорнай торбе, якая панесла ў сьвет гэтулькі высакародных зваротаў. Рышард, зьбялелы і ўрачысты, сядзеў на кукішках пры хворым, як бы ловячы ягоняя ціхія словы. А дырэктар кінатэатру манатонна накручваў тры дзявяткі, нумар хуткай дапамогі.

— Я знаю спэцыяльны сакрэтны нумар начальніка зьмены хуткай дапамогі, — шапнуў я, выходзячы на сярэдзіну гэтай чыноўніцкай кельлі.

— Усе мы знаем, — буркнуў дырэктар. — Але гэты паўдурак паставіў на аўтаадказнік: “Апарат часова не працуе. Калі ласка, тэлефануйце дзевяцьсот дзевяноста дзевяць. Дзякуем”.

— Што, Рысю? — я ўкленчыў ля ног хворага.

— Забілі яго, — урачыста сказаў Рышард.

— Хто забіў?

— Чалавеча, яны там на экране вярзучь такія рэчы, што і мне, здароваму, млосна зрабілася, — азваўся дырэктар, прывычна круцячы кружала тэлефона. — Як яны маглі гэта пусьціць?

З другога боку ўкленчыла Галя. За заслонай, на вэрнісажы, выбухнуў сьмех і адразу згас.

— Забілі яго, — паўтарыў Рышард з націскам.

Сабака абнюхваў ногі Губэрта ў старых зношаных чаравіках.

— Я не дазволю. Я звярнуся ў Цэнтральны Камітэт, — гучаў голас з нябачнага экрану.

Я глядзеў на цёмную, сіваватую галаву Губэрта. Здавалася, ён драмаў. Пад паўкамі раз-пораз торгаліся вочныя яблыкі. За дзень скуру прабіла чорная шчэць. Яна чорным ценем падкрэслівала худзіню і так ужо худых шчок. Адкуль у гэтым худым целе было гэтулькі сілы?

— Каб іх трасца, сукіных сыноў! — ціха выгукнуў дырэктар.

Губэрт вельмі павольна расплюшчыў павекі і ўбачыў мяне.

— Каторая гадзіна? — спытаўся ён ледзь чутна.

— Гэта няважна. Як ты? — сказаў я.

— Тут, — ён паказаў на грудзі, — дзірка, холадна.

Ён паволі прытомнеў. Сабака зьнячэўку заскавытаў, але ніхто яго не супакойваў. Каля галавы хворага па невідомай нітцы спускаўся павук.

— Можа, хочаш сказаць што важнае? — войкнуў Рышард.

Губэрт пазіраў на мяне балюча, з высілкам.

— Пойдзеш туды?

— Так.

— Не зламаешся?

— Я ўжо маю ўсё, што трэба.

Я паказаў вачыма на Тадэя, які дзвьюма рукамі трымаў блакітную каністру. Хлопец, нібы здагадваючыся пра сэнс нашай размовы, забулькатаў каністрай. Губэрт прыжмурыў павекі.

— Бачыш, я цябе апярэджу.

— Не. Зараз прыедзе рэанімацыя. Ты яшчэ напішаш элегію на маю сьмерць.

Ён паспрабаваў усьміхнуцца.

— А дзе Булат?

— На паказе, — умяшаўся Рышард. — Хочаш, каб ён прыйшоў?

Губэрт паказаў паўкамі, што хоча. Рышард узняўся з каленяў.

— Мы ўсе ня сём адказнасьць, — выбіваўся з гукавых эфэктаў барытон актора.

— Ты любіш яго? — ціха спытаў я.

Ён ізноў паспрабаваў усміхнуцца. Галя выцерла насоўкай танюсенькія кроплі поту з лобу хворага.

— Ты зьбярог яго ад сьмерці. Пасылаеш мяне заміж яго.

— Я шчаслівы, што жыў падчас ягонага жыцьця, — шапянуў ён.

Я зноў адчуў прыкрасьць. Мала таго, што я горшы, дык я яшчэ й мушу адысьці на той сьвет. Ды я ўжо сышоў зь людзкіх вачэй. Даўно аддаў бяз бою рэшткі лёсу. Аднак згадалі пра мяне. Пра мяне заўжды згадваюць у благія часіны.

— Едзе машына! — трыюмфальна выгукнуў кіраўнік. — Я іх напужаў тым, што на прэм'еры сядзіць савецкі аташэ.

Галя прынесла зьнекуль шклянку вады. Зноў сыпанула градам, дробным, як соль. Мы мімаволі паглядзелі на шыбы, у якія хвастаў маразяны вецер.

— Трэба будаваць ня толькі новыя дамы, але і новую маральнасьць, — пачуўся голас зь нябачнага экрану, і яго прывіталі бурныя ўхвальныя воклічы залі, што танула ў цемры.

— Яны прыходзяць у кіно, як на споведзь. Ачысьціцца ад грахоў супольным прычасьцем у абліччы аюзіі. У бясьпечным змроку залі яны падміргваюць аўтару, і ён ім падміргвае. На батыку, які падсунуў рэжысэр, яны вышываюць сваё асуджэньне гвалту. Гэта аднаразовы магнэтычны сэанс, які чэзьне ў тую хвіліну, калі яны выходзяць з кінатэатру, вызваленыя ад згрызотаў сумленьня, ад маральнай мукі, ад здані адказнасьці. Вяртаюцца, каб ізноў грашыць своекарысьлівасьцю, прыслужніцтвам, здрадай.

Ён глядзеў на мяне, але ня слухаў. То бок, слухаў, але ня браў да ведама.

— Тэрор узмацняецца, а пасьля мякчэе, — сказаў ён ледзь чутна. — Колькі ўжо перажылі замарозкаў і адлігаў, лютаваньняў рэжыму і нечаканых дэпрэсій. Найважнейшае, каб людзі чакалі.

— Хто чакае? Малы адсотак апантаных, непрыстасаванцаў і калекаў з вычварэнскімі схільнасьцямі. Яны пры ўсякім ладзе шукалі б прыдатнага месца для сваіх вычварэнстваў. Запісваліся б у Армію збаўленьня, уступалі б у экстрэмісцкія рэлігійныя сэкты, далучаліся б да анархісцкіх групаў. Маўклівая большыня сьпіць летаргічным сном. Неяк уладкавалася, знайшла цёплыя закуткі, абрасла коканамі адноснага дабрабыту. Гэтая вялікая эпідэмія хабарніцтва выратавала сыстэму. Бакшыш і хабар счалавечылі нялюдзкі лад. Усе, ад найвышэйшага сакратара да начнога вартаўніка, бяруць у лапу, і ўсе крадуць. Мы пывём па бязмежным акіяне санкцыяванага зладзейства. Наш карабель ніколі не разаб'ецца аб прыбярэжныя скалы, бо мы ўжо ніколі ня ўбачым берагу. Гэтая сыстэма пачала сваю кар'еру зь ленынскага лэзунгу “Грабь награвленае!”

— Чуеш, яны зноў пляскаюць, — шапнуў Губэрт. — Яны яшчэ бачаць і чуюць. Ты ўваскрасіш іх сваёй сьмерцю альбо выкупіш іх грахі.

Білетэр зазірнуў у пакой. Праверыў, ці мы яго не ашукалі. Сабака лёг каля мяне і пачаў шукаць зубамі блох вакол пасіка. Галя схіліла галаву, заглыбіўшыся ў малітву альбо ў скруху за ўсе нашыя грахі.

— Гэты мужчына апазыцыянэр? — спытаў кіраўнік, канфідэнцыйна набліжаючы вусны да майго вуха.

— Так, але пра гэта ўсе ведаюць. Не турбуйцеся.

— Кепска, падла. Яны й так ужо маюць на мяне кампрамат. Калі такія слабы, дык навошта па кінах хадзіць. Сядзі сабе перад тэлевізарам, халера ясная, — і дырэктар са злосьцю ўключыў тэлевізійны апарат.

У апарате штосьці застагнала, пабеглі белыя і чорныя палосы, усплыла карцінка зьезду партыі. Два сакратары — наш і савецкі — уручылі адзін аднаму нейкія мэдалі, а пасля пацалаваліся ў вусны.

— Прыйдзе час, калі мы кожнага спытаем: кім ты быў і якому пану служыў, — зьвяртаўся голас з экрану.

Ізноў бухнулі воплескі. Хтосьці непадалёк, сукрыты за пунсавой заслонай, пляскаў гучней за ўсіх. Можа, білетэр ці мастак — былы міністар.

У пакой на дыбачках увайшоў Рышард, ведучы за сабой Булата. Я даўно ня бачыў кінэматаграфіста. Ён пастарэў, але і пашляхетнеў. Высока нёс галаву з грывай даўгіх сівых валасоў. Горкія барозны абнялі з абодвух бакоў сьціснутыя вусны. Ён наблізіўся да катафалка з крэслаў, узняў немагучую далонь Губэрта.

— Я тут, даражэнькі, я тут. Ужо едзе дапамога. Выбачай, што мяне не было.

— Ведаю, разумею. Цудоўна прымаюць, праўда?

— Так, няблага рэагуюць. Цешуся, што адпавядаю спадзяваньням.

— Не, не кажы так. Гэта найважнейшы фільм апошніх гадоў, а можа, усяго нашага жыцьця. Упершыню мастацкі твор мудрэйшы ад мяне, ад усіх нас.

Трэба было зашыцца ў якое дупло і перабіцца да вечара. Яны мяне дэмабілізуюць, адбіраюць веру ў сэнс майго вечаровага ўчынку. Што можа значыць мой замах у параўнаньні зь несьмяротнай веліччу мастацкага твору, які будзе ўзрушаць чалавецтва празь вякі. Раптам расхацелася мне гераізму і нікчэмнасьці, ахвярнасьці і баязьлівасьці. Мне папросту ўсяго расхацелася. Я з агідай глядзеў на судзіну з блакітнага плястыку, якую трымаў гэты паўдурак з правінцыі.

— Адыдзіся, — засіпеў Рышард. — Ня бачыш, што яны хочуць пагутарыць бязь сьведкаў.

Я падаўся на крок назад, наступаючы сабаку на хвост. Ён падхапіўся зь віскам і паказаў мне немалыя злосныя зубы. Так, пыха мяне мучае, дэмабілізуе і нявечыць, нібы хвароба. Усе неяк задаволеныя сваімі месцамі, вызначанымі ім найвышэйшай сілай і ланцугом генаў. Сьціпла выконваюць тое, што загадвае ім Вялікая Энтрапія. А я крыўдую на лёс, на сваю абмежаванасьць, на Госпада Бога. Прагну нечага, чаго не магу. Мару аб тым, чаго ня будзе. Тану ў шэсьцьдзесяцёх літрах уласнай атрутнай вады, я, дэфэктыўны дзьвюхногі сысун.

А ці гэта не дарэчны момант, каб скарыцца? Пасыпаць аблысёлы чэрап жменяй попелу і ўстаць на агнішча?

Раптам уваходзяць два санітары з насілкамі і лекар-маладзён. Гэты доктар цырымонна расшпіляе Губэртаву кашулю, слухае сэрца, пасьля мерыць ціск. Мы набожна назіраем.

Лекар дае знак санітарам, якія спрытна кладуць Губэрта на насілку.

— Ва ўрадавую клініку ці ў звычайную больніцу? — пытаецца доктар.

Мы бездапаможна пераглядваемся. Булат першы парушае маўчаньне.

— Мо лепш ва ўрадавую. Я зараз пазваню ў Цэнтральны Камітэт.

— Ага, — робіць выснову лекар. — Значыць, пакуль едзем у дзяжурную больніцу. Пацыент ня мае прывілеяў.

Булат увесь час трымае Губэрта за руку. Яны глядзяць адзін аднаму ў вочы.

— Дзякуй, Уладзю, дзякуй, — ціха кажа Губэрт.

— І я табе дзякую. Ты шмат даў мне зь сябе, Губэрце.

— Я шчаслівы, калі гэта праўда.

Яго пачынаюць выносіць. Насілку не пралазяць у дзьверы. Трэба нахіліць іх. Мы падбягаем дапамагчы. Тады хворы заўважае і мяне.

— Хутка сустрэнемся, — шэпча ён.

— Калі сустрэнемся.

— А калі не сустрэнемся, то так, як быццам бы ўсё-такі сустрэнемся.

Санітары ўжо адолелі дзьверы і выходзяць у цемру калідору.

— Губэрце, я нічога не абяцаю, сам яшчэ ня ведаю! — крычу ўсьлед у чырванаваты змрок кінатэатру.

— Ціха, не галасі. Іншы хто гэта зробіць, — яшчэ чую пагардлівы шэпт Губэрта. — Мы далі табе шанец. Адзін з шматлікіх шанцаў на малую несьмяротнасьць.

Я пабег за ім.

— Губэрце, гэта ўсё, што ты можаш мне сказаць?

— Слухай, ты заўжды ўпадаеш у гістэрыку.

— Бо гістэрыя — гэта маё паліва, гэта мой энэргетычны басэйн.

— Мне моташна. Да пабачэньня. Трымайся. Мусіць жа быць нейкі сэнс. Я цябе не пакіну. Буду з табой. О Божа, я ўжо тану.

Яны панеслі яго праз фае з голымі дзеўкамі на карцінах былога міністра. Перш як упала крысо парт'еры, я яшчэ пабачыў гасьцей, што сноўдалі з келіхамі савецкага віна ў руках. Яны без асаблівай цікавасьці паглядалі на брудныя насілки і на нерухомае, спаралізаванае немаччу цела змагара, які шмат гадоў мучыў іхнае сумленьне, наганяў начніцы, адбіраў апэтыт. А можа, наагул ня мучыў, не наганяў, не адбіраў. Быў толькі пунктам, пазыцыяй у рэгулярных справаздачах паліцыі, як прытон алькаголікаў, як аўтамабільнае здарэньне, як украдзеная бочка селядцоў, як штодзённасьць малой і нешчаслівай краіны бясконцага кананьня. Нехта стаяў ля парт'еры, што затуляла ўваход у глядзельную залю. Трымаў у руцэ сьціснуты шмат плюшу. Праз шырокую шчыліну быў бачны экран, а на ім — агромністая сьпіна мужчыны, які глядзеў у акно.

— Гэта ты? — шапнуў нехта, і я пазнаў голас Булата.

— Я.

— Даўна ўжо цябе ня бачыў. Я думаў, ты зьехаў, нехта некалі за гарэлкай прысягаў, што ты памёр за мяжой.

— Яшчэ жывы. Гэта ўжо канец фільму?

— Апошняя сцэна. Не люблю яе, але мусіць быць такая.

На экране адчыняецца акно, якое паказваюць звонку. На падваконьне ўзлазіць мужчына неакрэсьленага веку, зарослы, упацелы сьмяротным потам. За яго сьпінай тахае гадзіннік ці вада капае з крану. Недзе пад ім, у прадоньні падворку, крычаць дзеці за гульнёй. Мужчына стаіць на падаконьні, трымаючыся за аконную каробку. Ён глядзіць на неба, і мы бачым аблачыны, што хутка пльвучь над горадам, ён глядзіць уніз, і мы бачым каменную лагчыну і дзіця на ровары. Пасьля гэты чалавек намагаецца праглынуць сьліну, душыцца ёй, углядаецца ўглыб пакою, урэшце шэпча сабе:

— Хлусьня мяне забіла.

Сонным рухам насоўваецца на камэру, нібы вырываючыся зь нечых рук, і ляціць на нас. І мы бачым зьверху, як ён падае, круцячыся, як матляе яго вецер, як ён вусьцішна павольна падае, нібы ў сьне, як набліжаецца да каменнай зямлі і як застывае на гэтым камені, навечна спынены ў стоп-кадры.

Нейкі час трывае пранізьлівая ціша, бо гук згас і ў фільме. Павольна запальваюцца жырандолі і бра. Бухаюць воплескі залі, глядачы ўстаюць зь месцаў, крычаць нешта, нечага просяць, нехта бяжыць паўзь не заслонены яшчэ экран.

— Цябе клічуць, Уладзю, — падштурхоўваю яго за заслону. — Выйдзі, яны хочуць табе падзякаваць.

— Ня трэба. Так будзе лепей.

Ён адступае ў цёмны калідор, цягнучы мяне за сабой. Мы стаім за стэндам з фотарэклмай савецкага фільму “Светлая будучыня”.

Натоўп валіць праз выхад, таўчэцца, штурхае шклянную вітрыну, але нас ня бачыць. Зь сьціснутым сэрцам слухаем абрыўкі гутарак, нейкіх уздыхаў, чыхсьці ўсхліпваньняў.

— Гэта твой трыюмф, — кажу я ў напаўголосу.

Ён машынальна праводзіць рукой па сваіх сівых валасох маладлявага старэчы.

— Я адзін ведаю праўду. Але ня ведаю, ці гэта добрая, ці благая праўда.

Некалі мы сябравалі. Я напісаў для яго колькі сцэнароў, заляцаўся да якойсьці зь ягоных жонак. Хто ведае, ці няма і майго ўдзелу ў ягоным трыюмфе.

— Помніш сваю першую прэм’еру?

— Ох, не нагадвай. Калі пераглядаю ў памяці свае фільмы, мяне так і агортвае задушная паніка. Ды гэты натоўп мусіў бы разьбіць вітрыну і лінчаваць мяне пасярод вэрнісажу нашага былога міністра. Глядзі, я пачаў зь фільму, які няславіў АК, то бок асяродзьдзе, зь якога я выйшаў, потым зьняў карціну, якая ўслаўляла гэтую няшчасную АК. Калі краіна замерла ў маразьме, прыгнечаная безнадзейнай акупацыяй, паўсвабодай, я рабіў псыхалягічнае кіно, хапаў тое і гэтае, стараўся ўтрымацца ля пэўных сусветных тэндэнцыяў. А тады зрабіў фільм — памфлет на інтэлектуальную эліту, пазьней зрабіў нешта, што сьмярдзела антысэмітызмам, хоць папраўдзе ім не было. Ці ты не знаходзіш у гэтым маім шляху жалезнае лёгікі?

— Ты рабіў тое, што таксама рабілі іншыя.

— Ах не, памыляешся. Мая мастацкая біяграфія — *circulum vitae* папутчыка. Мне заўжды здавалася, што я раблю тое, што можна ў дадзены час. Але прыгледзься да гэтага паслядоўнага ходу маіх тэзаў і канстатацыяў. Я зрэалізоўваў у колеры лінію партыі, разам зь ёй каціўся ад памылкі да памылкі.

— Не, Уладзю, у цябе кепскі дзень, хоць павінен быць добры. Гэта няпраўда. Публіка заўжды цябе любіла, а глядачы не памыляюцца.

Калідор павольна пусьцеў. Ізноў недзе азваліся аркестры, прабіваючыся праз манатоннасьць вулічных гучнагаварыльнікаў. Чуваць было таксама брэх сабакі-прыблуды. Галя і Тадэй з правінцыі шукалі мяне па закутках будынку.

— Гледачы мяне любяць, бо я адзін зь іх. Ведаеш што, ведаеш, скажу па-блюзьнерску: Польшчу згвалтавалі. Яна доўга баранілася, кусалася, драпалася кіпцюрамі, пакуль урэшце не скарылася. І знайшла асалоду ў гэтай пасіўнай, неахвотнай пакоры. І адчула двухсэнсоўную, дзіўную, крыху агідную прыемнасьць ад згвалтаваньня. Яна ляжыць на ростанях Эўропы, і хамы яе пляжаць. Мяне таксама згвалтавалі. Мяне трахае быдла, а я здаюся і ў той жа час не здаюся, ціха паенкваю і кусаюся, дзе магу. Мяне гвалцяць, і я не хаваю, што мяне гвалцяць. Мо таму выбачаюць мне мае фільмы, мо таму іх любяць. Я адкрыў новае вычварэньне пад прымусам, новае адхіленьне па боскай волі. А ты што? Чаму пра цябе не чуваць? Што ты робіш?

За вялікімі бруднымі вокнамі, як фатасполах, бліснула сонца.

— Пішу. Якраз ізноў пачаў пісаць. Сёньня ўраньні.

Булат дрыжаў, заўважыў, што ў яго трасуцца рукі, і засунуў іх у кішэні старога смокінгу, які я помніў зь першых прэм'ераў і першых посьпехаў, нясьмелых, палавіністых, што не веставалі вялікай кар'еры.

— Толькі Губэрт, — сказаў ён, гледзячы ў акно. — Толькі Губэрт звабіў мяне на новы, коўзкі, небяспечны шлях.

— Маеш на ўвазе “Пэраліваньне”?

— Маю на ўвазе “Пэраліваньне” — ягоны твор, хоць ён не напісаў для мяне ні слова, не падкінуў ані труку. Цяпер буду брыкацца й кусацца штосілы. Гэта значыць, наколькі мне дазволіць цэнзура. А дазволіць больш, чымся іншым, бо я зрабіў сабе імя, бо краіна чакае маіх фільмаў. Бачыш, якая тут узьнікла зваротная лучнасьць. Магу біць партыю ў зубы, бо маю права, а маю права, бо прыслужваў партыі. Што ты хаваеш ад мяне?

— Нічога не хаваю, Уладзю. Што ты маеш на ўвазе?

— Губэрт заклінаў мяне, каб я прыйшоў з акторамі ўвечары пад Залю Кангрэсаў. Ён ніколі не прасіў майго подпісу, ніколі не прымушаў да рызыкаўных жэстаў. А сёньня захацеў, каб я пабыў ля Палацу культуры.

— Можа, ён спадзяецца, што жыцьцё пацьвердзіць твой фільм?

— Скажы ясьней. Я сёньня дужа хвалюся, забыў лекі ўдому. А тут яшчэ гэты Губэртаў прыпадак. Ён выкараскаецца, праўда?

— Мо й выкараскаецца.

— Калі я сёньня стаяў, учапіўшыся ў заслону, я ўпершыню падумаў, што я ўсё-такі патрэбны гэтым людзям. Мушу брацца за работу. Праца мяне ўзвышае, а калі я ўзвышаны, то лепей працую. Зноў выходзіць зваротная лучнасьць. Нешта ўчапілася й не пускае. Я на нэрвах, я пачынаю больш разумець. Бог вынесе гэтаму ўсяму свой вырак. Бо Бог, здаецца, ёсьць. Я заўсёды паціху так думаў. У благую й добрую часіну.

— А я ўкрыўдаваў, Уладзю.

— На каго ўкрыўдаваў?

— На ўсё. Шмат гадоў не пішу. Страціў веру. Гэта не для мяне. Зашмат узроўняў.

— Якіх узроўняў?

— Ну, гэтых, розных узроўняў быцця. У нас унізе і там, высака пад стольлю сусьвету. Я выбраў нікчэмнасьць.

— Але ж ты пішаш.

— Пішу. Пішу запавет. Але ня ведаю, ці скончу. Я выбраў іншую дарогу. Можа, горшую ад тваёй, а можа, лепшую. Мы ніколі гэтага ня ўведаем.

— У цябе да мяне ёсьць прэтэнзіі?

— Часам мне здавалася, што ёсьць. Часам — што няма.

— Я табе пакажу маю дарогу. Устань на яе. Яна вельмі простая. Досьць глядзець людзям у вочы і сачыць, ці прымаюць яны гэта. Рабі тое, чаго людзі хочуць.

— Запозна. Я буду рабіць, што я захачу.

— Ты робіш, думаючы, што яны так хочуць, а яны ня хочуць. Паслухай мяне і кінь крыўдаваць. Прыйдзі да мяне, я табе з прыемнасьцю дапамагу. Калі, натуральна, ты мяне прымаеш.

— Якраз ня ведаю, ці я цябе прымаю.

Ён здрыгануўся, выняў рукі з кішэняў і пачаў ліхаманкава іх церці.

— Холадна. Божа мой, як холадна.

Тады раптам згасла сьвятло. Зрабілася шэра, панура ў гэтым прасторным калідоры. З паўслова пачалася хроніка, якая распачынала наступны, ужо звычайны сэанс.

— Сьвятло адключылі! — гукнуў дзесь пад стольлю зь цеснай галерэйкі кінамэханік.

— А каб іх трасца! — крыкнуў у змроку дырэктар кінатэатру.

— Гэй! — гукала Галя, блукаючы ў лябірынце парт'ераў.

— Маэстра! — разам зь ёй крычаў Тадэй з правінцыі.

І раптам я прыпомніў чатырохрадкоўе майго памерлага сябра, Вільгельма М., які калісьці пад раніцу падняў галаву ад недапітай шклянкі і сказаў, гледзячы ў нябачнае неба:

*Адзін дзень другі зьмяняе,
Шью веку скарачае.
Навакол гаўна даволі.
Мы ў няволі, мы ў няволі.*

— Ведаеш, Уладзю?

— Ну? — азваўся ён у паўзмроку, усё яшчэ расьціраючы сьсінелыя рукі.

— Гэта няпраўда. Я не пакрыўдаваў. Я папросту ня ўмею альбо, можа, не хачу гуляць мечанымі картамі. Я дзяцюк старога гарту.

— Ня вельмі разумею, пра што ты гаворыш.

— Усё дзеецца супраць мяне. Мой сьвет, ня ведаю, блгі ці добры, але мой уласны сьвет, які мяне зачаў, нарадзіў і навучыў правілам, гэты сьвет рассыпаўся ў друз па вялікай вайне. Гэтая чортава вайна скончыла нейкі цыкл, нейкае чарговае кола на дыстанцыі бясконцасьці. А цяпер — фініш на карачках, заняпад, канец перад няведаным пачаткам.

— Ах, усе заўжды наракалі на амаральнасьць сьвету.

— Гэта мяне не суцяшае. Я ўсё яшчэ малы дзяцюк з правінцыі. Імкнуся да мужчынаў. Сапраўдных мужчынаў — з гонарам, з годнасьцю. Стрыманых, мужных, аскетычных рыцараў. А тут паўсюль наўкола кабеткі ў нагавіцах. Мужыкаватыя, патлатыя бабы ў жабо з дэкальтэ. Юрлівыя, сквапныя, бессаромныя бабы з пэнісамі, схаванымі ў карункавых трусах. Уладзю, я прагну мужчын. Маё пакаленьне мужчын вымерла. Я застаўся адзін з паталухамі, бязулямі, салапякамі і гіну, бо ўсё супраць мяне. Усё мяне зьневажае, абражае, выпіхвае з жыцьця.

У глядзельнай залі сьвіталі. За акном вецер гнаў аблачыны залатога лісьця да дзьвюх чэргаў каля мясной крамы і на стаянцы таксовак. Пэрсанал кінатэатру распачна бегаў па калідорах.

— Ты папросту слабы, — ціха сказаў Булат. — Ты ня ўмееш жыць у сьвеце, пазбаўленым гіерархіі. Не рашаешся выбудоўваць сваю сыстэму вартасьцяў, чапляешся за руіны, якія млын часу меле на атамы, што стануць пачаткам наступнай цывілізацыі, калі такая наагул узьнікне. Але ж мяне калоціць. Бачыш, я так перажываю гэтыя дзьве страшныя гадзіны маіх новых радзінаў.

— Уладзю, ведаеш, куды я зараз пайду?

— Дадому ці на абед.

— Але ж Губэрт табе сказаў. Навошта ты робіш выгляд?

Ён правёў пальцамі празь сіваю грыву і зноў схаваў далоні ў кішэнях смокінгу.

— Сёння ўночы я ад’яжджаю ў Паўднёвую Амэрыку. Баюся, што паеду з грыпам.

— Хочаш з мной памянца?

— Але ж ты ня можаш за мяне паехаць у Амэрыку.

— Але ты можаш за мяне пайсьці туды, пад Залю Кангрэсаў.

— Ты так думаеш? — працяжна спытаўся ён.

— Папросту пытаюся.

— Выбачай, але гэта твая справа. Твая і іхная. Ад мяне хочучь фільмаў. Я буду рабіць ім фільмы. А пасья пабачу. Можа, пайду па тваіх сьлядох, а можа, тады ніхто ўжо ня будзе жадаць такіх ахвяраў.

— Чаму я?

— Ня ведаю. Пытайся ў тых людзей у чарзе, пытайся ў Губэрта ці ў Цэнтральнага Камітэту. Найлепей запытай сябе. Я ўсё жыццё выступаў супраць сьмяротнай кары. Ад уласнай рукі ці ад рукі ката.

— Ну то бывай.

Ён прыцягнуў мяне да сябе, абняў дрыготкімі рукамі. Хвіліну мы стаялі ў братніх абдымках. Ён, пэўна, думаў аб сваім наступным фільме, можа, я нават падказаў яму задумку добрай сцэны, а я ўсё яшчэ ня мог сабрацца з думкамі да такой ступені, каб зь іхнай магмы выціснуць зьмест галоўнай думкі, яснай і прастай, як прыказка.

Забрахаў сабака. Гэта быў наш дварняк на караценькіх лапах-майхрах. Ягоная поўсьць зьзяла ўсімі фарбамі сабачай гармоніі. І я ведаў, што буду называць яго Пікусем, у гонар сабачкі, якога я калісьці ведаў і які згінуў недзе бязь вестак, сапраўдны няведамы сабака.

— Дзе Вы падзеліся? — гнеўна сказала Галя. — Мы Вас ужо ў сутарэньні шукалі.

— Перапрашаю, гэта мая віна, — пакланіўся Булат, а яна адразу палагоднела. Прыемнае аблічча мужчын улагоджвае кабет. І наадварот. — Мы даўно ня бачыліся. Абодва выпраўляемся ў далёкае падарожжа. Гэта мой сябар. Сябар маёй маладосьці.

Ён яшчэ раз прыабняў мяне. З глядзельнай залі чуўся разьёшаны тупат, сьвятло бліснула на момант і зараз жа згасла.

— Можна папрасіць у Вас аўтограф? — Тадэй падсунуў Булату пакамечаны нататнічак.

Булат уздыхнуў з распаччу, а пасля доўга нешта пісаў.

— Ну то пакуль, — сказаў я.

— Пакуль.

Але я ніяк ня мог пайсьці. Пікусь аддана лізаў мне канчукі пальцаў, падскокваючы на сваіх караценькіх лапах.

— Ну, значыць, да пабачэньня, — паўтарыў я.

— Бывай, любачка.

— Усяго.

— І табе ўсяго.

Мы паднялі рукі ў вітаньні капітанаў караблёў, што ідуць на дно. Праўда, гэта мой тануў, а ягоны йшоў баразьніць акіян. Мы насыцярожана разышліся, як два каўбоі з старых вэстэрнаў.

Я зноў апынуўся ў залі, дзе праходзіла выстава. Апошнія госьці ўжо ў плашчох жартаўліва перамаўляліся каля выхаду. Мяне заўважыў аўтар, міністар-пэнсіянэр. Падбег да мяне бадзёрым крокам. Ён ужо быў добра паддаты. Узяў мяне пад локаць з прыязнай ласкавасьцю.

— Што, даражэнькі калега, падскочым разам з таварышамі да дзяўчынак?

— Да якіх дзяўчынак?

— Пад Варшавай. Ведаеце, калега, у правінцыі можна яшчэ знайсці дзевачак, што даюць за нашыя ўлюбёныя польскія злотыя.

— Шмат бяруць?

— Прымальна. Да ста тысяч, але можна знайсці і за пяцьдзясят.

— Дорага, пане міністар.

— Я сёньня прастаўляю. Хадземце ўжо да машынаў. А што выстава, якія ўражаньні?

— Пазытыўныя.

— Я таксама так думаю. Людзі любяць сёньня такія рэчы. Трохі эстэтыкі, трохі перчыку, і галоўнае, што без палітыкі. Мы, здаецца, ужо на ты.

— Натуральна, пане міністар.

— То хадзі, браце, паедзеш з таварышам Макалугвам. Можа, табе трэба замежны пашпарт, ён табе зараз жа зробіць.

— Не, дзякую, мо іншым разам.

— Іншым разам дзевачкі ўжо будуць за валюту. Але як хочаш. Маеш мой тэлефон?

— Лютак, Лютак! Зьмерзнем у дзвьярах. Хадзі, не адкруцішся! — гукалі таварышы ад дзвьярэй.

— Пашкадуеш. Але не дык не. Пакуль, бывай! — І пабег гэтым сваім дробным сэксуальным крокам да групы таварышаў, што наперад цешыліся з вандроўкі да дзевак з-пад Варшавы.

Я глядзеў на яго бяз гневу. Даўно ўжо згаслі эмоцыі, як перанесеная ў маленстве ліхаманка. Ён ня помніў тых часоў, і мы ня помнілі яго. У новым кантэксьце ён быў забавным старым зь нясьмелымі эратычнымі памкненьнямі.

— Вы неяк выкручваецца, — неахвотна азвалася Галя.

— Я выкручваюся? А цябе, сястра, што, пільнаваць прыставілі?

— Бо мы ўсё ідзём, ідзём і ніяк ня дойдзем.

— А да чаго мы ня дойдзем, можна даведацца?

— Да валютнай крамы. Запалкі купіць.

— Выбачайце, забыўся.

Мы выйшлі на паламаныя сходы перад кінатэатрам. Таварышы заводзілі свае машыны з двухтактавымі рухавікамі. Яны зноў уваходзілі ў нас у моду, бо былі таньнейшыя і прасьцейшыя ў абслугоўваньні. Апроч таго, былі спадзяваньні, што ў іх удасца выкарыстоўваць у якасьці паліва сыроватку.

Па вуліцы Капэрніка, чамусьці перакапанай, шла гурма падлеткаў, капіючы маніфэстантаў. Дзеці неслі ці то стары, ці то новы транспарант — усе транспаранты сёньня былі падзертые ветрам — дык вось, неслі транспарант: “Жыве трыццаціпяцігодзьдзе ПНР” і крычалі тонкімі ахрыплымі галасамі:

— Польшча! Польша! Чемодан! Польшча! Польша! Барабан!

Мы рушылі за гэтым міні-шэсьцем у бок Ардынацкай. Пад мурамі ляжалі россыпы сьвежага сьнегу альбо граду і хутка раставалі. Тадэй бесклапотна матляў маёй каністрай.

— А Надзежда, — спытаўся я, — а Надзежда скуль тут узялася?

Галя пранізьліва зірнула на мяне.

— Як гэта скуль? Як і ўсе іншыя. Выйшла замуж за нашага дыплямата і паехала ў Польшчу разам зь ім, калі скончыўся ягоны тэрмін працы ў Маскве. У Варшаве разьвялася і выйшла другі раз за журналіста. А цяпер яна нарочная інжынэра-лесавода, але ня ведаю, ці з гэтага нешта будзе, бо ў яе закахаўся Рышард Шміт.

— Я ў гэта ня веру.

— Чаму Вы мне ня верыце?

— Бо яна ніколі не была замужам. Можа, яе прывезла сюды тая бабка, у якую быў закаханы Ленін.

Галя задумалася на хвіліну.

— Мо й прывезла, — сказала яна ўрэшце. — Вас гэта цікавіць? Расейцаў у Польшчы ўсё болей.

— І ўсё болей палякаў у Расеі.

Я падумаў сабе, што гэтая непрыгожая моладзь таксама, мусіць, займаецца міжсобку каханьнем, хоць гэта падаецца непраўдападобным. Толькі цяпер я заўважыў, што Галя нейкім спосабам помніць пра свае жаночкія абавязкі. Яе вочы былі далікатна падмаляваныя, а на вузкіх вуснах ляжаў тонкі слой бясколернай памады. Чым даўжэй я на яе глядзеў, тым больш пераконваўся, што яна ўсё-такі можа падабацца. У ёй нават было нешта крыху непрыстойнае, як у маладзенькай манашкі. Яна цяпер таксама паглядала на мяне ласкавей. Адным словам, мы счапіліся невідомай ніткай двухсэнсоўнага паразуменьня, зь якога нічога ня вынікне, але якое дапамагае трываць бытнасьць другога.

— А Вы трохі шавініст.

— Трохі. Старога гарту. А Вы не?

— Мы ўжо не. Нават крыху саромеемся ўсіх гэтых засьцяпковых комплексаў, забабонаў, летуценняў.

— Вы ўнівэрсалісты, праўда?

— А Вы іранізуеце, так?

— Не, я папросту скрупулёзны. Хацеў бы разабрацца.

— Нас цікавіць чалавек. Дзе б ён ні быў і ў якім бы часе ні жыў. Чалавек перадусім. Асобна ўзяты, бездапаможны, самотны.

— Гэта мой партрэт. Асобны, бездапаможны, самотны.

— Вы яшчэ той нягоднік. Я чытала вашыя творы.

— Мяне ўважаюць за памяркоўнага мараліста.

— Добра, добра. Бацькі вырывалі ў мяне з рук Вашыя раманы і білі па пальцах.

Недзе за рогам гримелі сьвяточныя аркестры. А пад небам плылі ланцугі дзіўных каляровых аблокаў.

— Мо зойдем на каву, Галю? — спытаўся я. — Мне млосна. Учора нешта здарылася з мной, ня помню што.

— Вы як цяпер прачнуліся?

— Не. Ты мне падабаешся ад самага пачатку. Калі ўзьнімаліся да Віслы, я прыглядаўся да тваіх ног.

— Ведаеце, мне недаспадобы такая фамільярнасьць.

— Пэўна, у цябе ёсьць хлопец?

— У мяне было шмат хлопцаў. Гэта Вас не абурэе?

— Хутчэй хіба расчароўвае.

Здаду за аблокамі цягнуўся даўгі надпіс, складзены з каляровых шарыкаў: “Мы збудавалі сацыялізм. Мы пастроілі социализм”. Зьбянтэжанае птушко трывожна кружляла пад гэтым зыркiм караванам.

— Галю, Вам мяне не шкада?

Яна прысьпешыла хаду. Мы былі ўжо блізка да Новага Сьвету, дзе на час сьвята павыстаўлялі кірмашовыя буды, стылізаваныя пад народныя корчмы, славянскія капішчы і расейскія лазьні. Сялянская самадзейнасьць рэзала вуха ўлюбёнымі прыпеўкамі.

— Стары дзед, — буркнула Галя, пазіраючы на мяне бяз злосьці.

У мяне быў шматгадовы прастой, і вось цяпер, як высунуў у сьвет пахмельную галаву, гэтулькі раптоўных спакусаў. Добра, хай купіць тыя запалкі. Ужывём іх, каб распаліць вогнішча ля Віслы.

Мы спыніліся перад валютнай крамай, якую адчынілі на месцы былой яткі. Галіна зазірнула ў сумачку.

— Ізноў Вы за мяне плаціце.

— Ведаеце, гэта ўжо непрыгожа.

І ўвайшла ў краму, а мы засталіся пад крышталёвымі, трэнутымі ўпоперак дзьвярыма. Пікусь усеўся пры маёй назе, пачаў прыглядацца да мяне, нібы пазнаючы з ранейшых часоў.

У абодва бакі валілі сьвяточныя масы. Але яны ня йшлі годна, з узьнятымі галовамі, пазіраючы зычлівымі паглядамі, што я так добра помніў змалку. Гэтыя масы рухаліся, нібы грыбнікі падчас нэрвовага зьбіраньня грыбоў. Сноўдалі па крамах, заглядалі за прылаўкі гандлёвых палатак, утваралі раптоўныя чэргі, якія зь невядомых прычынаў умомант незваротна зьнікалі. Гэтыя масы шукалі корму, нагоды купіць нешта непазьбежна патрэбнае для жыцьця, шчаслівага выпадку ашукаць хітрую дзяржаву.

О Божа, дзе ж падзеліся колішнія фізіяноміі маіх суродзічаў? Дзе ж тая размаітасьць твараў? Прыгожых і шурпатых, прыстойных і брыдкіх, мілых і крывававатых. А гэтыя шурпатыя, брыдкія і крывававатыя таксама маглі падавацца цікавымі і прывабнымі. Дзе ж гэтая размаітасьць рысаў, тыпаў, калярытаў? Дзе ж гэты шарм і чароўнасьць прывабных жыхароў, выраслых на берагох рамантычных рэкаў у цэнтры Эўропы?

Вось плывуць у той і ў гэты бок нейкія прыкрыя пысы. Злыя, нехайныя, утаўраваныя спадчыннай і непераадольнай брыдотай. Часам мільгне між імі авальны кавун морды дзяржаўнага ці партыйнага апаратчыка. Яны адрозьніваюцца нейкай алькагольнай прыпухласьцю, паскуднымі рэдкімі валаскамі, што ляжаць у прыкрых кучаравінках на спацелых чарапах. Іх вылучаюць малыя, хуткія і падазроныя вочкі, пульхныя сігаватыя шчокі, іх адрозьнівае брак вуснаў, заміж якіх яны маюць дзірачку для прамаўленьня дакладаў. Божа мілы, калі гэта здарылася, калі ліхая вядзьмарка на кару ператварыла гэтае грамадзтва ў вялікі табун пячорных людзей?

Помню той час, помню гэты страшны пэрыяд зьнявечаньня. Гэта было пад канец шэсьцьдзясятых гадоў альбо на пачатку семдзясятых. Тады ўваходзілі ў жыцьцё штогадовыя канфэрэнцыі з удзелам сакратароў, начальнікаў, міліцыянтаў, цэнзараў, прызначаных зьверху дацэнтаў, дырэктараў турмаў і прадажных мастакоў. На фізіяноміі іх нашчадкаў бязьлітасныя гены перанесьлі паскудзтва бацькоўскіх прафэсій, лішаі маральнай брыды, карбункулы прадажнасьці. Фатальны лёс бацькоў і матак назаўжды зьнявечыў нутро дзяцей. Ніхто ўжо не апявае ў песьнях хараства полек, ніхто ўжо нідзе не захапляецца шляхетным рыцарствам палякаў.

— І я зразумеў, што ўжо няма краіны майго маленства. Што жыве яна толькі ў мне і разам з мной рассыплецца ў пыл у гадзіну, што надыходзіць зь нічога, — азваўся раптам правінцыял Тадэй.

— Гэта зь мяне?

— Так, з Вас.

— У Вас удома цяпер, мабыць, капусту квасяць? Бацька расьсьцілае яблыкі на саломе перад зімой?

— Зарана. Яшчэ ж толькі сярэдзіна лета.

— Якое лета, хлапчына? Ня бачыш сьнегу ў вадасьцёку?

— Кліматычная анамалія. У нас кажучь, што ідзе ледавік.

— Мо ледавік усё наладзіць? Ледавік справядлівы, як думаеш?

— Вы хворы. Можа, лепей пойдзем дадому. Гэта недалёка.

— Трэба нешта зьесьці. Каб падсілкавацца. Я цябе запрашаю, хлопча, што піша вершы.

З крамы выйшла Галя з ладнай пушкай запалак. Пікусць вітаў яе, нібы добрую знаёмую.

— Швэдзкія. Найлепшыя, якія былі, — сказала яна.

— Швэды таксама ўжо робяць тандэту.

— Забавілася, бо ня мелі рэшты. Атрымала ў інданэзійскай валюце. Вы папярэдне спраўдзьце гэтыя запалкі.

— Спраўджу на сабе, Галю.

— Цяпер я Вас пакіну. Але Вы будзеце пад нашай апекай. Да пабачэньня.

— Дык мы яшчэ пабачымся? — спытаўся я зь дзіўнай надзеяй.

Упершыню яна пачціва ўсьміхнулася.

— Ня бойцеся. Пэўне ж, пабачымся.

— Галю, — прытрымаў я яе за руку, — я хацеў нешта сказаць, але ня ведаю што. Вам трэба йсьці?

— Трэба.

— А што з Губэртам?

— Я тэлефанавала з крамы. Ён у рэанімацыі. Стан крытычны, — і раптам адварнулася.

— Галю, Галю, — завагаўся я. — Вы яго любілі?

— Вы зашмат пытаецеся.

— Мяне зь ім шмат звязвае. Яго з мной меней. Мне сёньня фатальна кепска, а я ж павінен быць дакладным, як гадзіннікавы майстар. Галю, што гэта ўсё значыць?

— Ідзеце ўжо. Усім цяжка. Вельмі цяжка.

Яна павярнулася і пайшла проста ўглыб таго натоўпу, які нічога пра яе ня ведаў і ніколі не даведаецца. Яе шэрая куртка хутка зьнікла ў вялай штурханіне.

— Запрасіць цябе на абед? — спытаў я Тадэя.

— Але, вялікі дзякуй.

— І цябе, Пікусю, запрашаю. Пойдзем у “Paradyz”, у якім некалі, калі ён яшчэ называўся “Paradis”, я пачынаў сваё гаўнячае жыццё. Вас ня гідзіць брыдкаслоўе?

— Трохі непрыемна, — адказаў Тадак. — Мая сям’я Вас вельмі шануе.

— Бач, я таксама не люблю брыдкіх слоў. Але грубае слова часам — як глыток сьвежага паветра. Ведаеце, хлопцы, гэткая рэзкая зьмена настрою, нешта накшталт раптоўнага асьвяжэньня. Але я вас абодвух палюбіў, таму буду ўнікаць пэўных выслоўяў, хоць, далібог, так і просяцца на язык.

— Можа, лепей пасядзім хвілінку. Адпачнём.

— Ня трэба. Я ведаю свой арганізм. Бач, хлопча, я ўраньні піў масьлёнку, пасля мяне пачаставалі сібірскім бальзамам. Звычайна гэта азначае катастрофу, а я, бачыш, стаю на нагах, хоць мне і дзіўна. Ну то хадзем на абед. І пільную мой бітон.

— Пільную, пільную.

І мы рушылі ў бок пляцу Трох Крыжоў, а Пікусь нас вёў, увесь час правяраючы, ці паспяваем мы за ягонымі крывымі лапамі.

Ад Ерусалімскіх алеяў рухалася гурма немаладых дзецюкоў, пераапанутых у газетнікаў. Гэта былі нейкія актывісты, пэўна, моладзевай арганізацыі. Яны раскідвалі экстранны выпуск “Трыбуны люду”, сарамліва гукаючы:

— Польшча адзначана ганаровым званьнем Першага Кандыдата на ўступ у склад Саюзу Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік!

— Экстранны выпуск! Польшча — першая кандыдатка на ўступленьне ў Савецкі Саюз!

— Вялікая падзея ў нашай гісторыі на парозе новага тысячагодзьдзя. Экстранны выпуск!

Ніхто не падымаў гэтых газэтак зь зямлі, але ніхто і не таптаў у гневе. Дальназоркія, нахіляючы галовы, спрабавалі ўкрадкам прачытаць перадавіцу, надрукаваную чырвонымі літарамі. Новы Сьвет, аздоблены транспарантамі і сьцягамі, выглядаў весела. Не відаць было адпалага тынку і разьбітых вадасьцёкаў. Толькі камяніца — ля якой расла славутая бярозка, што помніла часы нямецкай акупацыі, — толькі тая камяніца пад напорам нявіннага дрэўца абвалілася, нежак пасунулася, але ў гэтым чорным праломе ўсталяваўся кіёск з вырабамі народных промыслаў і правінцыйны ганчар, ачмурэлы стары, няўпэўнена круціў босай нагой ганчарнае кола.

Так мы дайшлі да пляцу на скрыжаваньні Новага Сьвету і Алеяў. Тут я раптам убачыў сваіх сяброў, Анджэя М. і Юзафа Г., якія йшлі на традыцыйную праходку ў бок Акольніка. Юзаф Г. жэстыкуляваў, напіраў плячом на Анджэя М., заступаў яму дарогу. Ён быў гэтак захоплены сваімі штодзённымі сьціплымі адкрыцьцямі. Анджэй М., трохі згорблены, нібы яму выдалілі страўнік, слухаў высновы таварыша з хваравітай мінай,

відаць, занураны ў свае думкі. Гэтак яны шыбавалі за дваццаць крокаў ад мяне і не заўважылі нас, бо мы рушылі ў іншы бок. Мы заўжды разам хадзілі на гэтыя праходкі. Сёньня яны пайшлі безь мяне. І нічога ня здарылася. Можа, нават пачуваліся меней скутымі.

Пад пастарэлым, патрэсканым дзе-нідзе Домам партыі было сьвяточна і ціха. Агенты Бясьпекі, пераапанутыя для адводу вачэй у міліцыянтаў з дарожнай інспэкцыі, апатычна бадзяліся каля рагоў гмаху. На даўгой сьцяне калыхаўся агромністы напіс “Мы збудавалі сацыялізм”, які, шматкроць паўтараны, напэўна, павінен быў разьвеяць сумневы сяброў партыі.

Неяк зьнянацку і бяз дай прычыны мне захацелася паглядзець на сьвет наўкола і на восеньскую ці летнюю прыроду, на тое нешта, што, здаецца, памірае і што шмат гадоў таму аплаквалі, перш як яно стала будзіць толькі абьякавасьць. Вось жа, я стаў каля будынку аддзяленьня цэнзуры, прыстойнага дому, ня так даўна памаляванага звонку алейнаю фарбай, і глядзеў у бок мосту Панятоўскага, які — во бяда! — абваліўся пару гадзін таму. Але бяды ня будзе, бо ёсьць яшчэ іншыя масты. І я глядзеў у бок Віслы і бачыў счарнелыя верхавіны дамоў на Павісьлі, бачыў плыні атручанай ракі, пляжы Прагі і ўскалмачаную, пажоўклую расьліннасьць Грохава і Гацлаўка, вялікі палогі поплаў, які не падаваўся вадзе. Паволі чаўрэючы, яна штогод паўзла да мітусьлівага гораду. Гэты скалечаны пэйзаж, брыдкі, але разам з тым і ладны, бо адзіны, які нам застаўся, — гэты краявід, смутны, авеяны віхурай, сьцябаны шточвэрць гадзіны градам, усё ж мяне падбадзёрыў. Пікусь круціўся каля маіх ног, скавытаў і прасіў есьці.

Так, па абедзе пачытаю той шматок газэты, які я ўраньні вырваў у старога. Прагледжу нэкралёгі, а з нашых нэкралёгаў, хоць іх таксама прагледжвае цэнзура, можна даведацца аб жыцьці больш, чымся з статыстычных штогоднікаў. Тады пабачым.

Мае прыяцелі ўжо расталі ў паўзмроку вуліцы Смольнай, за тым помнічкам, здаецца, матцы партызана, помнічкам, што нагадвае масяньжовае прэс-пап’е на пісьмовым стале сакратара. У нашым горадзе рэдка які помнік нешта азначае або прысьвечаны якому славутаму чалавеку ці ўсім ведамым падзеям. Нашыя помнікі пастаўленьня ідэям, абстракцыям, мэтафарам. Таму ніхто пра іх, бедных, ня помніць, нават рэжым, іх расьсеяны заснавальнік, цалкам забываецца пра гэтыя ўбогія тоны чыгуну.

— Дай каністру, — сказаў я.

Тадэй аддаў рэзэрвуар, рэзэрвуар чаго? Я пабоўтаў судзінай. Бэнзын непрыстойна рыгнуў. Мы рушылі да нядаўна выбітых шкляных дзвьярэй рэстарациі “Парадыз”.

Так, апошнія два сябры мінулі мяне, не павітаўшыся. Астатнія параць косьці на могілках. Паволі, неўпрыкметку я застаўся адзін на зямлі. Калі забірае туга, няма каму пазваніць. Бяру слухаўку, баўлюся яе дротам, накручваю нейкія выпадковыя лічбы і зноў кладу на месца эбанітавую белую косць. Але ж урэшце ўсе ці амаль усе застаюцца адны на сьвеце. Неяк гэта вытрымліваюць. Бо і паскардзіцца няма каму. Тыя, хто зразумеў бы, даўно адышлі, тыя, хто застаўся, яшчэ ня ведаюць.

Гардэробнік ветліва кланяецца, хоць мог бы ўвогуле не адказваць на вітаньні. Бо гардэробнікі ў нашым краі — мільянэры. Таямнічыя ўладары нашых начных слабасьцяў.

— Пане маёр, — кажу я, — я б хацеў пакінуць маю біклагу і майго сабаку.

— Ну і бутэлечка, — сьмяецца гардэробнік, хаваючы каністру пад стойку.

— Во-во. А мо для сабачкі знойдзеца якая костка? Хадзі, Пікусь, да пана. Пан маёр любіць зьверанятак.

— Як Вы ўгадалі. У мяне дома басэт. Прыцель-міністар прывёз мне з камандзіроўкі. Я Пікуся не пакрыўджу.

Я прыглядаюся да сябе ў люстры. У мяне былі прыстойныя бацькі, а дарма: фізіяномія выйшла ня надта. Прыстасаваўся да атачэньня. Прынамсі, ніхто не крытыкуе мяне, што я застары альбо замалады. Запрыгожы альбо забрыдкі. Я папросту ў самы раз на гэтыя часы. О Божа, вечар набліжаецца. У што я ўблытаўся. Галава цяжкая, думкі разбэрсаныя. Я ўсё-такі прачнуўся ў пэўнай псыхалагічнай аўры, можа, паскуднай, але ж добра знаёмай, звычайнай і, урэшце, бяспечнай. Цяпер страшнае чаканьне, хаос распачаў ды беспадстаўных суцяшэньняў. У выніку ўсё нелягічнае, бяз пэўнасьці, непаважнае. Непаважнае? У кішэні швэдзкія запалкі, у гардэробе пяць літраў бэнзыну. Тым горш, што непаважнае.

Тадэй вяртаецца з прыбіральні, абцягваючы на сабе правінцыйную куртку.

— Нейкі пан просіць, — кажа ён зь нясьмелай усмешкай.

— Каго просіць? — пытаюся я.

— Вас. Там у калідоры.

— Пачакай мяне. І ты, Пікусю, які шчасьліва знайшоўся, таксама пачакай. Пікусю, які знайшоўся, каб суправаджаць мяне ў апошнія гадзіны. Ці не зашмат я гавару, пане маёр?

— О, вы любіце гаварыць, — сьмяецца мардасты гардэробнік. — У нас заўжды знойдзеца нагода пагаманіць.

Дзіўна сказаў. Вешчым тонам. А я папросту хачу загаварыць гэты калючы камяк, які расьце ў мне. Камяк, якога я ня змог праглынуць.

— Зараз вярнуся, хлопцы, — кажу я і занураюся ў блакітную сутарэнную цемру калідорчыка.

Каля маладой, какетлівай клязэтнай бабулькі стаіць мужык з азызлым тварам, у стандартным гарнітуры.

— Туды, калі ласка, — паказвае мне на чырвоныя дзьверы, як быццам мяркуе, што я ў курсе справы.

Я штурхаю прачыненныя дзьверы, уваходзім у белы калідор, якія бываюць у сутарэннях найпрыстойнейшых варшаўскіх камяніц. Ён выпярэджвае мяне, круціць жалезны вэнтыль у мэталёвых дзьвярах. Свой альбо чужы. Ахова альбо агент, які правярае дакумэнты ў валютчыкаў. Ён упіхвае мяне ў прасторны пакой, дзе колькі мужчынаў з-за вялікага стала глядзяць на ўрачыстую залю зьезду, якую паказвае каляровы замежны тэлевізар.

— А, гэта вы? — здзіўляецца рослы тып, прыстойны, але з сапсаванымі зубамі.

Ён апрануты ў цьвідавы пінжак з тых, якія зноў увайшлі ў моду. Выглядае ён як мастак, што пакутуе на дэпрэсію. Мэлянхолія і занядбаньне на твары.

— Што добрага? — дадае ён, не адводзячы вачэй ад тэлевізару.

— Усё па-старому. Зайшоў паабедаць.

— Паабедаць зайшоў? — рытарычна і з злавеснай фамільярнасьцю перапытвае кіслы франт.

Хвілю ўсе глядзім на прамоўцу, які старанна чытае зь вялікага стосу паперак. Дрэнна вымаўляе словы, паслугуецца дзіўным народным акцэнтам, якога народ не ўжывае. Але ён захоплены. Ахвота аж пырскае зь ягоных шпаркіх вачэй.

Франт пераводзіць на мяне ледзяністы пагляд. Глядзіць доўга, і цяжка ўгадаць ягоны дыягназ.

— Абшукай госьця, Зэнак.

Той, што мяне прывёў, — майстар. У вокамгненьне я апынуўся ля белаі шурпатай сцяны з паднятымі ўгару рукамі. Нешта працяцела па маёй сьпіне, пад пахамі, нават паміж ног.

— Грошы без гаманца, ключы ад кватэры, кавалак газэты і імпартныя запалкі, швэдзкія, — канстатаваў, як для пратаколу, Зэнак.

— А цыгарэты? — спытаўся франт.

— Няма.

— Дык нашто запалкі?

— Скончыліся цыгарэты. Хацеў купіць у гардэробе, — сказаў я абыякавым тонам, каб не разьвіваць інцыдэнту.

— Пакажы газэту, — сказаў франт і неохвотна пачаў праглядаць абрывак “Трыбуны люду”.

Паспрабаваў скласьці гэты кавалак краямі адзін да аднаго, як таемную шыфроўку.

— Ну што з табой рабіць? — уздыхнуў ён, пакідаючы газэту.

Я асьцярожна маўчаў. Акон у сутарэньні не было, хоць выглядала яно як часовае жылло. У куце стаяў нават тапчан, накрыты коўдрай. Я здагадаўся, што гэта явачная кватэра.

— Як думаеце, калегі, адпусьціць грамадзяніна? — запытаўся ён у таварышаў.

Яны невыразна ўсьміхнуліся, відаць, прызвычаеныя да шэфавага стылю.

— Але ж трындзіць гэты лысы хрэн. Зэнак, зрабі цішэй.

Зэнак паслухмяна падышоў да апарата і перасунуў рэгулятар.

— Халера, нават гаварыць як сьлед ня ўмее. Цябе гэта, відаць, шакуе? — ён зьвярнуўся да мяне.

— Я не прыслухоўваўся.

— Ага. Пішаш што цікавае?

— У думках.

— У думках пішаш? — засьмяяўся фронт. — Во прыкаліст, га? І пра што ж ты пішаш?

— Як заўсёды, пра жыцьцё.

— Ну, ну, доўгі перапынак у цябе быў. Мы ведаем, наведваліся да цябе пару разоў. Помніш, як ты паведамляў у паліцыю аб крадзяжох? Раз мы выпілі ў цябе каньяк, раз забралі часопісы парнаграфічныя. Га?

— Што — га?

— Не здзіўляла цябе, што злодзеі такія дасьціпныя?

— Мяне ўжо нічога не здзіўляе. Нават тое, што вы зьвяртаецеся да мяне на “ты”, хоць маглі б быць маім сынам.

Ён паглядзеў на калегаў, тыя няпэўна ўсьміхнуліся.

— Я да ўсіх так зьвяртаюся. Прывычка.

— Калісьці даў бы ў пысу за такую прывычку. Але цяпер мне ўсё адно.

Зэнак і сьвіта пры сталі замерлі ў жаху. Побач у клязэце гучна пайшла вада. Цётка, што зьбірае плату за карыстаньне туалетам, крычыць камусьці ўсьлед абурана:

— За дзвесьце золтых высрацца хоча, скнара!

Франтаваты шэф устаў гэтак вальяжна, як гэта яны любяць, усе яны ва ўсім сьвеце, няспешна ўстаў з гэтай злавеснай цырымоннасьцю разьёшанага паліца, падышоў да мяне, хвілю ўпарта прыглядаўся.

— Навошта вы выступаеце? — сказаў я сонна. — Я за сваё жыцьцё меў прыемнасьць пазнаёміцца з гестапа, НКВД і нашай колішняй ветлай міліцыяй, якая ненавідзела гэтак званых інтэлектуалаў. Вы мяне стамляеце.

— Дык вы нас параўноўваеце з гестапа?

— Гэта вы самі параўналі, ня я.

Ён зьнянацку ўдарыў мяне ў сківіцу, і я адразу адчуў цёплы салёны смак крыві ў роце. Даўней дзясны ў мяне былі лепшыя. Цяпер крывавацца нават ад зубной шчоткі.

— Зэнак, надзень на затрыманага наручнікі. Ён паводзіць сябе па-хуліганску.

Дабіўся я таго, што ён перастаў мне тыкаць. Ягоны падначалены з прафэсійным спрытам надзеў мне кайданкі.

— Дык на чым мы спыніліся? — сказаў франт, вяртаючыся да стала.

Ён цадзіў словы, як і дагэтуль, але я бачыў, што ён трохі зьбіўся з рытму. Ён, відаць, ня ведаў, што я пакінуў сваю вяроўку ў гардэробе. Мяне агортвала нейкае падступнае, помсьлівае задавальненьне ад выгляду гэтага небаракі, які разыгрываў нейкую старасьвецкую дзею перад сабой і калегамі, і ад успаміну пра маіх апекуноў, што штурхаюць мяне на шлях сьвятасці.

Сьвіта пачціва маўчала. Але гэтае маўчаньне нейкім спосабам абарочвалася супраць яго. “Адны ўланскія цюкі бяз бульбы!” — крычаў нехта за сьцяной. Шэф перабраў у штучным задуменьні чыстыя аркушы на сталае.

А калі б ён мяне забіў тут на месцы, падумаў я зь дзівацкай надзеяй. Умела, бяз болю, умомант. Для яго гэта дробязь, а для мяне вялікая палёгка. Мае б ня так шмат згубілі. Дый нейкая карысьць капнула б зь сьмерці затрыманага літаратара. А я, бедны, замучаны пахмельлем, ня мусіў бы туляцца аж да вечара і перажываць тысячу разоў сваю будучую сьмерць.

— Што вы сёньня рабілі? Прашу расказаць усё па парадку, — сказаў ён урэшце, сядваючы за стол.

— Прачнуўся не ў гуморы. Ляжаў у ложку, думаючы аб сабе, аб сваіх няўдачах і аб тым, што, уласна, жыць ня варта. Уявіў сабе, як бы было добра, калі б выпадак альбо ўмелая асоба, калі б нехта ці нешта пазбыў мяне гэтага нуднага, паршывага жыцьця.

— Ну, а далей.

— Далей мыўся, займаўся туалетам, працягваючы блукаць у пэсымістычных роздумах.

— Ці вас хто наведваў?

— Так, сьпяраша домакіраўнік. Раіў набраць вады, бо адключачь.

— А потым?

— Потым водаправоднік, каб адключыць газ.

— І за што ж гэта так на вас узьеліся?

Тады адзін з памочнікаў зарыпеў крэслам і сказаў:

— Там ва ўсім квартале адамкнулі ваду. У мяне таксама. Мыўся ў канторы. Няма паратунку на гэтых лайдакоў.

— Усю вуліцу Фоксал раскапалі, — уставіў другі.

— А ўвесну капалі Новы Сьвет, — уставіў Зэнак, — дык выпадкова парвалі тэлефонны кабэль. І я ўжо каторы месяц мушу бегаць у аўтамат. І што, думаеце, тая будка заўжды працуе? Хрэн, празь дзень нягоднікі вырываюць слухаўку зь мясам.

— А ў нас на Коле, — пачаў другі памочнік, — у корпусе трэснула сьцяна. Ад даху да лёху.

— Добра, добра, — раздражнёна перабіў шэф, бо гэтая плынь скаргаў пазбаўляла допыт велічы. — Вернемся да справы. Больш вас ніхто не наведваў?

— Ніхто. Пасьля я пайшоў.

— Навошта?

— На сьняданак. Сталуюся ў бары “Сямейным”, вы мо ведаеце. Каля валютнай кандытарскай, дзе даўней была фірма Бліклага.

— А па сьняданку?

— Па сьняданку прагуляўся трохі і зазірнуў на прэм’еру фільму “Пераліваньне”. Цікавая карціна, шмат моцных выказваньняў, аж дзіўна, што прапусьцілі. І вам раю. Варта паглядзець.

У падземных трубах прагучала колькі тактаў Пракоф’ева.

— Вам дрэнна? — спытаў раптам шэф.

— Так сабе. Мучае мяне пахмельле невядомага паходжаньня.

— Зэнак, зрабі пану ўкол.

Мяне імгненна прыкулі да крэсла. Гэтым разам дапамагалі абодва асыстэнты шэфа. У вокамгненьне мне падцягнулі рукавы курткі і кашулі. Нехта шлангам перавязаў плячо, а Зэнак ужо мацаў з задавальненьнем маю далікатную жылу.

“Пратэстую!” — хацеў я закрычаць пранізьлівым тэнарам, але толькі жаласна закашляўся. Я ведаў, што моцны, гучны крык — эфэктыўная форма змаганьня з самавольствам. Але ва ўсёй гэтай забягалаўцы стаяў крык, і на вуліцы крычалі маніфэстанты, і дэлегаты ў тэлевізары выгуквалі прозьвішчы абодвух сакратароў, нашага і савецкага. На крык, у прынцыпе, ня варта было разьлічваць.

Зэнак энэргічна ўбіў голку ў жылу. Краем вока я згледзеў, што шпрыц аднаразовы. Ва ўмовах агульнага дэфіцыту гуманнасьці хоць гэта, прынамсі, было гуманным. А я ведаў, што нават у прыстойных шпіталях выкарыстоўвалі ўжыванья, ледзьве памытыя ў цёплай вадзе бінтамі.

Ён укалоў мне ладную дозу цалкам, а я нічога не адчуваў. Была імавернасьць, што ампула трапілася бракаваная. Пападаліся такія ўколы, адно з фізрастворам, бязь лекаў. Фармацэўтычная прамысловасьць таксама ўжо шмат гадоў перажывала крызыс.

Зэнак, пэўна, прачытаў на маім твары недавер. Ляпнуў жылу брудным кавалкам ваты і пяшчотна сказаў:

— Добры ўкол. Сапраўдны. Амэрыканскі.

— Ты хацеў сказаць “савецкі”, — паправіў шэф.

— Так, савецкі.

Яны адышліся ад мяне. Я ссунуў рукаў на руку. Яна пабольвала.

— Ну, пачнём спачатку, — сказаў шэф. — Хто вас наведаў?

— Домакіраўнік, а потым водаправоднік.

Франт узняўся, звыклым, нармальным крокам падышоў і ляпнуў мяне канцамі двух пальцаў па шчацэ, як быццам хацеў стрэсьці павучка, а я завьў, падрываючыся на ногі. Мне здалося, што невідочныя абцугі спрабуюць сарваць маю бедную галаву зь вінта хрыбта.

— Ну бачыце, укол дзейнічае, — фамільярна сказаў Зэнак. — Лепей казаць праўду.

— Вы цяпер як вялікае яйцо, вам нават ад пройма забаліць, — шэф вярнуўся за стол. — Дык хто вас адведваў ураньні?

— Губэрт і Рышард Шміт.

— Вельмі добра, — пахваліў шэф. — І хто яшчэ?

— Толькі яны двух.

Шэф узняўся з крэсла і рушыў у мой бок.

— Губэрт і Рышард! — крыкнуў я. — Толькі яны.

— Праўду кажа? — спытаў франт сваіх кампаньёнаў.

Яны ўнікліва сьцепанулі плячыма, але ён вярнуўся на сваё месца.

— Хай будзе так. А каго вы спаткалі падчас шпацыру?

Ён камечыў аркуш паперы ў шарык, пазіраючы на мяне дзелавітым, халодным паглядам.

— Спаткаў цюцьку. Пікуся. Ён згубіўся шмат гадоў таму, жыў сярод чужых людзей, пэўна, пакутаваў і тужыў па нас, а цяпер я яго знайшоў на Павісьлі.

Ён пстрыкнуў у мяне папяровым шарыкам, які трапіў мне ў лоб. Я завыў і паваліўся з крэсла. А боль падзення быў зусім нязносным. Я доўга падбіраўся з бэтоннай падлогі.

— Падчас шпацыру я спаткаў знаёмую дзяўчыну.

— Як яе завуць?

— Я няправільна сказаў. Я хацеў сказаць, што падчапіў яе ў часе шпацыру. Ня ведаю яе прозьвішча.

— А імя?

— Галіна.

— Галіна, — паўтарыў шэф і паглядзеў на кампаньёнаў.

Недзе, за нейкаю сьцяной, чуўся гвалтоўны шум, як быццам нехта прабіваўся да нас па трубах. “Ратуйце, мяне атруцілі! Божа, дзе тут прыбіральня!” Нармальнае водгульле нашых рэстараньцяў.

— Млосна вам, — канстатаваў франт.

Яго нават можна было назваць прыстойным, калі б ня гэтыя зубы. Відавочна, хлопец баяўся дантыста альбо ня меў часу.

— Млосна, — прызнаў я. — Блага сёньня пачуваюся.

— Як вы думаеце, чаму мы запрасілі вас на гутарку?

— Ня ведаю, — сказаў я апатычна. — Усіх выклікаюць на гутаркі.

— Вам у нас не падабаецца, праўда?

— Прыкрае месца, далібог.

— Не. Я пытаюся наагул.

— Наагул мне таксама не падабаецца.

— Во і я аб тым. Мне таксама шмат рэчаў не падабаецца. Вам таксама, хлопцы, слухна кажу? — яны няўпэўнена пацьвердзілі. — Напрыклад, мне не падабаецца мая праца. Гэта выдумка розных там пісакаў, што чалавеку прыемна катаваць іншага чалавека. Мяне ўжо ванітуе ад гэтай працы. Ня верыце мне?

— Трохі сумняюся. Я, пэўна, перачытаўся тых пісакаў.

Ён ізноў устаў, задуменна запаліў цыгарэту маёй швэдзкай запалкай. Прыгледзеўся да яе зыркага імпартнага агенчыка, а потым задзьмуў яго. Падышоў да мяне, як занепакоены лекар, і пырнуў мяне ў грудзі ўказальным пальцам. Я завішчаў, падрываючыся на ногі.

— Ня ведаю, якое прозьвішча, але ведаю, дзе жыве.

Ён засьмяяўся нармальным сьмехам, ужо зусім не дэманічным, і хацеў мяне ляпнуць, але апомніўся.

— А вы думаеце, што мы ня ведаем? Я вас крануў, каб спраўдзіць, ці ўкол дзейнічае. Дык на чым мы спыніліся. Ага, ужо ўспомніў. Вось жа, мая праца агідная і вартая ганьбы. Але яе можна выконваць і так, і гэтак. Я якраз выконваю яе гэтак, праўда, хлопцы? — і затрымаў на іх пагляд, яны з гатоўнасьцю кіўнулі. — Пастаўлена задача, каб на кожным узроўні былі нашыя людзі, гэта значыць такія, як вы і я. Бо мы апазыцыянэры, хоць вы — нэгатыўны апазыцыянэр, а я — пазытыўны. Вы адкідаеце цырыманіял, надбудову, эстэтычную форму, я — прагматыку, штодзённасьць, функцыяваньне інфраструктуры. Вы рэпрэзэнтуюце шляхетную пасіўнасьць, я — трывіяльнае дзеянне.

Ён паглядзіў мяне па валасох, і я заенчыў.

— Калі ласка, не саромейцеся. Вашыя крыкі, энкі, плач даводзяць, што мы працуем эфэктыўна. Нас таксама кантралуюць, і мы мусім зважаць, каб у нашыя шэрагі ня ўбіўся хто каньонктурны, хто з-за кола ідэйных апазыцыянэраў.

— А савецкія дарадцы? — спытаўся я і адразу страціў прытомнасьць.

Я абудзіўся на шурпатай падлозе. Зэнак паліваў мяне вадой зь вядра. У левым вуху гучалі нейкія альпійскія вадаспады, нейкія тарнада Індыйскага акіяна. Вушніца апухала, разрываючы скуру галавы. Зэнак, крэкчучы, падняў мяне з падлогі і пасадзіў на крэсла.

— На гэтыя тэмы мы гутарыць ня будзем, — сурова сказаў шэф. — Спадзяюся, што вы гэта запомніце.

— Так, пастараюся, — я дзьмухануў кутком роту ў бок распухлага вуха.

На экране тэлевізара карыфэй польскага мастацтва, амаль стогадовы стары, які нагадваў нежывую чарапаху, прысягаў на вернасьць правадыром абедзьвюх партыяў. З аднаго боку яго падтрымліваў — на маё здзіўленьне — Булат, з другога — маладая таленавітая піяністка. Уласна кажучы, яны неслі яго, сьціскаючы сухія, як яйкі, локці, а ён манатонна хітаў лысай схіленай галавой. Прэзыдыюм рытмічна пляскаў у далоні, пачцівы стары ў такт гэтых воплескаў падрыгваў даўно памерлым чэрапам.

— Скажу вам больш, — азваўся франт. — Першы сакратар — таксама наш чалавек. Ён належыць да вялікага войска пазытыўных апазыцыянэраў, хоць і не кіруе ім. — Ён ізноў засьмяяўся і ўзьняў палец, якім перад гэтым ударыў мяне. — І тут мы сутыкаемся з спэцыфічнай дыялектыкай нашай, так бы мовіць, часасыстэмы. Вы з трывогаю паглядаеце на маіх супрацоўнікаў? Ня бойцеся, калі ласка, яны верныя і ляяльныя. Апроч таго, яны б не асьмеліліся данесьці, зьякаліся б паўтарыць, у іх гэта ў горле захрасла б. Яны становяцца хаўруснікамі праз суўдзел. Так, як і вы.

— Ці можна задаць адно пытаньне?

— Валяйце.

— Дык чаму ж мы ў няволі?

Ён вярнуўся да стала, сеў, схіліўшыся над стальніцаю. Корпаўся там, нібыта шукаючы патрэбнае паперкі.

— Бо такі расклад. Тэктанічны расклад глябальнай палітыкі.

— Самі сябе ўзялі ў палон і трымаем за кратамі? — здагадліва спытаўся я.

Ён ухвальна бліснуў вачыма.

— Вось у тым і рэч. Мы апарэдзілі прыгнятальніка. Перахітрылі яго. Мы вольныя дзякуючы таму, што самі сябе ўзялі ў палон.

— Нас прыгнятае гісторыя?

— А вы б хацелі, каб гэта хто быў?

— Я хацеў бы, каб гэта была гісторыя, бо гэта больш ганарова.

— Гісторыя, гісторыя, — ён усміхнуўся, тушачы цыгарэту аб падэшву, бо папальнічкі не было, — таямнічая незнаёмка. Рухі людзкіх масаў, тэктанічныя зрухі эканомікі, эпідэміі псыхалягічных траўмаў, памкненьні сапсаваных бунтоўнымі генамі індывідуумаў і гэтая мэтафізыка часу, безь якой не было б гісторыі. Мы тут языкамі мянцім, а вы, відаць, марыце пра абед. Ну дык што, можа, пабачымся вечарам?

Я моўчкі спрабаваў устаць з крэсла.

— Зэнак, дапамажы пану. Значыцца, да вечара?

— Ня ведаю, што вы маеце на ўвазе?

— Час пакажа, вось што, гісторыя пакажа. Бачыце, усё прайшло гладка. Я нават не патрабую ад вас ніякіх абяцанняў што да захавання таемнасці. У даўнія, пячорныя часы ў нас падсоўвалі на подпіс паперкі, якія прымушалі маўчаць. А я толькі пацісну вам руку. Мы з аднаго племя, альбо, калі вам лепей падабаецца, ад адной нівы.

І сапраўды падаў мне руку, але я адразу адступіў.

— Дарэчы. Чаму вы ня пішаце?

— Думаеце, варта пісаць?

— Разумнікі кажуць, што ня варта. А калі разумнікі так кажуць, то значыць, што варта. У мяне нават ёсць пэўная ідэя. Пішэце для канкрэтнага чытача, гэта заўжды лепей. Прыкладам, для мяне. Адкіньце цэнзуру, забудзьцеся пра дзяржаўны лад, усялякія страхі і пішэце, як вольны для вольных. Вы заўжды былі славалюбным, але не марнаслаўным. Велічыня накладу ня мае для Вас вялікай ролі. Лепей адзін разумны чытач з сапраўднай літаратурай у руках, чым дзясяткі тысяч кішачнаполасьцевых з туалетнай паперай у жмені. У мяне ваша кніжка ня згіне. Толькі ў маіх руках яна мае шанец на выжыццё, на вечнасць.

Ён падаў мне руку асьцярожна, баючыся дадаць болю.

— Да пабачэння.

І, о дзіва, пайшоў перада мной, першы выйшаў з гэтага пакою. Тады наблізіўся Зэнак, далікатна паваліў мяне на падлогу і пачаў зь дзівоснай лагоднасцю біць мяне па скабах, але рабіў гэта так умела, быццам толькі хацеў носікам чаравіка паправіць столкі маёй пакамечанай курткі. Лёгка зносячы гэтую ці то пяшчоту, ці то катаваньне, я прыглядаўся да аднаго з памочнікаў шэфа, які гэта вельмі прафэсійна здымаў, безупынна пстрыкаючы бліскавіцай. Пасьля Зэнак падняў мяне з падлогі, абтрос маю вопратку, зняў кайданкі і моцна штурхнуў мяне ў бок выхаду. Скончыўся нейкі заблытаны спэтакль, і ход гэтага спэтаклю стаўся неспадзяванкай як для мяне, так і для маўклівых рэжысэраў.

Я ўвайшоў у калідорчык каля прыбіральні, хацеў скіравацца да залі рэстарачы, але мяне спыніў суровы голас досыць харошай цётчкі, што сядзела на ўваходзе.

— З вас шэсьцьсот.

— Я не карыстаўся прыбіральняй.

— Поўгадзіны праседзеў і не карыстаўся.

— А за што аж шэсьцьсот?

— За тое самае. Усе брэшучь, каб адкруціцца. Сораму няма.

Я даў тысячу і націснуў на прыадчыненыя дзьверы, увайшоў у рэстарачыю, але гэта была не рэстарачыя. Дзьверы гучна замкнуліся за мной з прыкрым скрыгатам

нейкага мэханізму. Я апынуўся ў пачакальні з фатэлямі і засохлымі кветкамі. На адным з фатэляў паўляжаў мой знаёмы апаратчык, таварыш Кабялка. Відаць, апраналі яго прымусам, бо кашуля была вывернутая на ліхі бок, боты не зашнураваныя, а гальштук зьвісаў зь сьпінкі фатэля.

Але ён паглядзеў на мяне цьвярозымі вачыма.

— Дзень добры, суседзе, — сказаў стомленым голасам.

— Дзень добры. Вы мяне пазналі?

— Заўсёды пазнаваў, штодзень, але Вы самі разумеце, тады я ня мог вітацца. Дзе Вы распрануліся?

— Я не распранаўся. Я прыйшоў паабедаць у “Парадыз”.

— Вы памыліліся. Хто Вас сюды пусьціў?

— Мабыць, Зэнак.

Ён уважліва паглядзеў на мяне і зрабіў запрашальны жэст у бок фатэля.

— Значыць, вас дапытвалі. Пэўна, у зьвязку з маёй справай?

— Не. З маёй уласнай.

— А Вы не распраналіся?

— Прыпушчаю, што я па іншай лініі.

— Вам зрабілі ўкол?

— Зрабілі.

— Мне таксама. Але ўжо амаль не баліць, — ён шчыпнуў сябе ў руку. — Хочаце цукерачку зь зьезду?

— Я б лепей пайшоў паабедаў.

— Ну, паспрабуйце, — сказаў ён, хітаючы галавой.

Я падышоў да дзвярэй, націснуў клямку. Нават не зварухнулася. Ударыў бокам у панэль дзвярэй. Як аб камень.

— Бачыце, якія штучкі. І хочацца ж ім. Я ведаю, чаму тут сяджу. Чакаю машыны, але я толькі трэці ў чарзе. Фатальны дзень. Штогадзіну нехта распранаецца. Ведаецца, гэта вісіць у паветры. Адноўчы зьбярэцца, як перад бурай. Людзі не вытрымліваюць. Велізарная напружанасьць.

Ягонья вочы крывава блішчэлі, але ў іх не было фанатызму. Хутчэй дзікасьць, гістэрычная адвага.

— Ведаеце, суседзе, я адчуваю палёжку. Першы раз за шмат гадоў я пачынаю разьнявольвацца. Я стомлены, слабы, але мне добра. Ня сплю тыдзень. Сёньня ўраньні, калі Вы мяне бачылі, я ледзьве-ледзьве стрымліваў сківіцы, каб зубы ня ляскалі. Я чакаў гэтага дня з часу папярэдняга зьезду. Я напісаў тэкст у строгай таямніцы, ня дома, ведаеце, проста на паляваньні. Трымаў яго ў дупле і штонядзелю езьдзіў вучыць яго на памяць. Вучыў і забываўся. Бо раптам падчас канфэрэнцыі, нарады альбо на пленуме я з жахам усведамляў, што такія словы ня пройдуць праз мае вусны. Вось жа, я забываў іх і пісаў новыя, пасля ў парыве сьмеласьці альбо распачы сыціраў з памяці гэтыя новыя і аднаўляў старыя. Так, даражэнькі суседзе, я вагаўся добрых колькі гадоў. Начама я ў думках сам сабе чытаў гэтую прамову. Зь зьдзекам, гнеўна, месцамі з патасам. Рабіў паўзы, чакаючы воплескаў, уздымаў голас да крыку, каб перакрыць лямант і галас няўхвалы. Усё сам перад сабой уначы. На тым зьездзе я важыў дзевяноста пяць кіляў. А цяпер мяне тут узважылі, і ўгадайце колькі?

— Цяжка сказаць. Восемдзсят.

— Шэсьцьдзсят сем, — трыюмфальна захрыпеў Кабялка. — Як савецкі каляровы тэлевізар.

— Відаць, усё ж на тры кіляграмы болей.

— Я, суседзе, дзясч старога гарту. Усё ператрываў, але гэтых часоў не магу трываць. Вычарпалася трываньне, і ўсё тут. Патрымаюць мяне ў вар'ятні, але напэўна ва ўрадавай, патрымаюць з паўгоду і адпусьцяць на пэнсію. Можа, нават дадуць пашпарт на выезд у іншае ваяводзтва.

Ён бесьперастанку гаманіў, і было відаць, што ён няхутка спыніцца. Плынь слоў і хаатычных думак, якую гэтулькі гадоў стрымлівалі, цяпер вылівалася на маю бедную пахмельную галаву. Пахмельную — добра, але з чаго?

Кабялка зырваў сухі ліст і пачаў нэрвова жаваць яго.

— Вы, суседзе, таксама на пэнсіі? Я бачу ў акно, што Вы цэлыя дні альбо дома, альбо на шпацыры.

— Я сам сабе вызначыў пэнсію. Але цяпер вяртаюся да дзейнай службы.

— Ці Вы звар'яцелі? Ім ужо канец, ну так, ім канец, — апошнія словы ён вымавіў павольна і неяк безь перакананасьці. — Гэтулькі гадоў я казаў гэта сабе ў думках. У першага сакратара і ў прэм'ера, а таксама на прэзыдыюме рады міністраў. Думаеце, ім канец?

— Усяму канец. Вада канчаецца, вугаль канчаецца, і канец сьвету блізка.

— Слабое суцяшэньне. А я, суседзе, такі падкаваны, такі вучоны, а запнуўся, халера. Выкрыкнуў гэтыя словы, вы, мусіць, чулі: “Таварышы лайдакі, таварышкі сьвіньні”. Можа, такі зварот — кепскі густ, пэўна, нават нядобра, неяк зусім непаважна,

але я прызвычаіўся. Папросту ня мог сабе адмовіць. Вось жа, выгукнуў гэтыя эпітэты і запнуўся, халера. Аніводнага наступнага слова ня помніў. Што я кажу: слова! Складу ня помніў, халера, тэмы ня помніў. Горача і вата ў галаве. Ну і пачаў крычаць з гэтай галавы, з гэтай ваты, абы толькі ім дапячы. Можа, гэта і было недарэчна, дарагі суседзе, але, я чуў, у тэлевізіі гук вымкнулі. Дык няма чаго маркоціцца, людзі толькі бачылі, што я пратэстую, праўда?

— Супакойцеся. Калі ласка, дыхайце павольна, рытмічна.

— Я супакоюся разам з вар’ятамі. Але ж там вар’ятаў няма. Адны калегі. Хто ведае, як там будзе, але хіба ж ня горш, чымся ў міністэрстве.

Ён на момант замаўчаў, каб выплюнуць зжаваны дашчэнт у аб’едак ліста. Дрыготкімі пальцамі саскроб яго зь языка і намагаўся стрэсьці на падлогу.

— Ня ведаеце, якая сёньня насамрэч дата? — скарыстаўся я з нагоды.

Ён паказаў вялікім пальцам на суседнюю сьцяну.

— Яны толькі ведаюць. Бяспека. А мо і яны ня ведаюць. Толькі міністар альбо тайная калегія. Імпартны каляндар вісіць у сэйфе, вялікім, як цэлы пакой. Штодзень міністар з захаваньнем цырыманіялу ўваходзіць туды ў строгай таямніцы і адрывае старонку, а аўтамат спальвае яе ў попел. Ніхто ня ведае даты, бо цэлыя гады то выконвалі тэрміны датэрмінова, то завальвалі. То гналіся, гналіся за Захадам і пераганялі, а іншы раз гналіся і заставаліся ззаду. Кожная галіна прамысловасьці, кожная ўстанова, кожны дзяржгас меў свой каляндар і зь ім змагаўся. Пяць месяцаў наперад, тады дванаццаць назад. 1974-ы ў 1972-м, пасля 1977-ы ў 1979-м. І ўсё паблыталася. Ніхто нічога ня ведае. Па сонцы, суседзе, неяк яшчэ жывём. Але бардак поўны.

— Можна спраўджваць па Захадзе. Даўно ня слухаў вольнага радыё.

— Можна, — засьмяяўся Кабялка і адразу страшна закашляўся. — Яны прынялі выклік. Пачалі то ўцякаць ад нашай пагоні, то запавольвацца, калі мы адпускалі. Яны таксама збітыя з панталыку. Таксама ідуць ураскіраку.

— Скуль тады гэты каляндар у Міністэрстве бяспекі?

Кабялка бездапаможна развёў рукі.

— А вось гэтага і я ня ведаю.

Я падышоў да дзвярэй і прыслухаўся. Недзе за чырвонымі дзвярыма аднастайна шумела вада, як вясковы ручай.

— Усё гэта яшчэ трымаецца, — спрабаваў рацыяналізаваць свой унутраны хаос няшчасны Кабялка, — усё гэта яшчэ трымаецца на вярочцы, на шпагаце айчыннай вытворчасці, на павуцінцы надзеі. Мы дэмаралізавалі капіталізм. Ушчэнт і дазваньня. Страшным прыкладам. Мы так пазьвязвалі іх гаспадарчымі, навуковымі, культурнымі, спартовымі і якімі хочаце іншымі дамовамі, так іх пазьвязвалі, як

калючым дротам, каб яны і далей завальвалі тэрміны, фальшавалі якасьць, недаплачвалі грошы, ашуквалі і напіваліся гарэлкай, што па нейкім часе і ў іх ашчэрыў зубы наш уласны, намі вынайздзены і выгадаваны татальны сацыялістычны бардак. А Вы, дарагі суседзе, звярнеце ўвагу на тое, што пэўны час ад нас выпускалі людзей за мяжу. Што яны там рабілі? Псавалі тэлефонныя аўтаматы, ездзілі зайцам у мэтро, улазілі паўсюль без чаргі, кралі прыборы ў рэстарациях, не плацілі па рахунках у гатэлях, спойвалі тубыльцаў, забруджвалі грамадзкія прыбіральні і дзе толькі маглі разбэшчвалі тамтэйшых жанчын. Суседзе, калі гэта ўсё зберці і падсумаваць, дык хто ж здзівіцца, што гэтак званы вольны сьвет робіцца ўсё больш падобны да сьвету савецкага? Вось гэта, дарагі суседзе, і ёсьць апошняя не адыграная дактрына, можа, самога Ільліча: калі мы не дагонім капіталізму, то капіталізм сам нас пачакае.

Ён скончыў свой маналёг і панура задумаўся. За сьцяной гучала музыка. Гладкая, спраўная, у пэўным сэнсе панадчасавая і ўнівэрсальная карчомная музычка. Усё-такі мы знаходзіліся паблізу ад рэстаратыі. Толькі як у яе трапіць? Я абнюхаў дзьверы. Дзьверы як дзьверы, бруднаватыя, патрэсканыя сям-там, з банальнай клямкай, а зачыненыя — як жалезная брама. Нейкі сабачка брэша ў пашчы гэтага Гадэсу, пэўна, мой Пікусь.

— Ляжце ямчэй, — сказаў я Кабялку. — Такое перажываньне магло Вас забіць. Трэба сябе ашчаджаць.

— Я, суседзе, прасты, прыстойны чалавек. Я не філёзаф. Бачу, што чорнае, то й кажу, што чорнае. А як белае, то белае. А яны, Вы ж заўважылі, увесь час філязафуюць. Чым горш живеца, тым больш філёзафаў. Чым відавочнейшы абсурд, тым глыбейшыя думкі. Чым больш бяспраўя, тым лепш разьвітое права. Чым больш усюды хаосу, тым больш замілаваньня сымэтрыяй. Панапісвалі цэлыя купы філязафічнага хламу. Ды якія купы — цэлыя горы, цэлыя Гімалаі. Калі б гэтымі гіпотэзамі, тэзамі, аксіёмамі, ісьцінамі і догматамі пачаць паліць у печах, дык энэргіі хапіла б да канца сьвету.

— Але ж Вы таксама філязафуеце.

— Я філязафую? — здзівіўся Кабялка. — Я толькі кажу, як ёсьць. О Божа ўсёмагутны, хутка я ўжо адпачну. Адзенуць мяне ў цёплую, ватную зьмірэнчую кашулю, лягу я на падлозе ў зацішным пакойчыку, абітым тоўстай матэрыяй, буду глядзець у столь, драмаць, думаць пра ўсіх тых паненак, якіх некалі не прыгарнуў, бо не выпадала, калі-нікалі абуджуся з забыцьця, паблюзьнеру ўдосталь, выкрыкну пару брыдкіх польскіх і расейскіх матаў, якія мне даўно карціць ужоць. Суседзе, у нас пачынаюць ужо шанаваць вар'ятаў, як у Расеі. Даўней, дарагі суседзе, кожнага падшыванца, што выступаў супраць ураду, садзілі на псыхіятрычнае абсьледаваньне. Маўляў, раз ён супраць народаўладзьдзя — значыць, ён вар'ят. Цяпер гэта і ўявіць цяжка. Палічы, суседзе, колькі нашых прэм'ераў, сакратароў, прафэсараў марксізму-ленінізму гасьцюе ў дурдомах. У наш час вар'ятні сталі як бы філіямі нацыянальных акадэміяў.

Кабялку яўна цешыла ўяўленьне пра ягоную будучую кар'еру. Але ў гэтым самасьцьвярджэньні ўсё-такі прысутнічаў пэўны непакой. Я маўчаў, думаючы пра свае справы, і гэта ўрэшце абудзіла падазрэньні.

— А мо я кепска зрабіў? — заенчыў ён раптам. — Чым гэта дапаможа? І так мур галавой не праб’еш. Ці ж гэта мне збаўляць сьвет? Чаму мне, а не, прыкладам, Бахенку? Урэшце, жылося ж неяк, нават іншым людзям мог дапамагчы.

— Бахенак таксама распранеца, — сказаў я катэгарычна.

— Вы думаеце? — праныў Кабялка.

— А Вы прыгледзьцеся калі да ягоных вачэй.

— А пры чым тут вочы?

— Вочы найперш. Калі такія баязьлівыя, хваравітыя, сьлязьлівыя, то, значыць, распранеца.

— Я б шмат даў, каб гэты сукін сын распрануўся, — уздыхнуў Кабялка. — Думаеце, ня варта шкадаваць?

— Ні аб чым ня варта шкадаваць. Вы толькі прысьпешылі бег гісторыі.

— О, халера, — здзівіўся Кабялка.

У гэты момант заскрыгатаў замок. Дзьверы лёгенька адчыніліся, нібы ядвабная фіранка, і ўвайшоў Зэнак.

— У імя Айца і Сына, — прамовіў ён, здзіўлены сустрэчаю з мной. — Што вы тут робіце? Там абед стыне.

— Я думаў, гэта ўваход у рэстарачню. Памыліўся.

— Дык трэба было выйсьці. Праўду кажучы, вам і нельга тут быць.

— Я ня мог адчыніць дзьвераў.

— Што вы, дзіцё? — ён тры разы закрыў і адкрыў дзьверы знутры, нібы штукаар. — Вельмі проста.

— Як зваць Вашага шэфа? — спытаўся я няведама нашто.

— Гэта не таямніца. Жорж, даўней Жоржык. Калі быў малады.

Кабялка ўпаў на сьпіну на вылінялы фатэль, вырачыў вочы, пачаў брыкаць нагамі і хрыпець: “Гы, гы!” Зэнак паглядзеў на яго пагардліва.

— Няма чаго выдурвацца, вас ужо залічылі да вар’ятаў. Быў званок з ЦК.

— Праўда? — ажывіўся Кабялка. — Тады вялікі дзякуй.

— Няма за што, — я падышоў да дзьвярэй, націснуў яшчэ цёплую ад Зэнакавай далоні клямку.

— Я ўжо магу ісьці? — спытаўся я.

— Хвіліначку, — сказаў Зэнак і наблізіўся да мяне, корпаючыся за пазухай. — Ведаеце, я здумаў прачытаць што з Вас. Шэф казаў, што справа вартая, а я Вас упадабаў. Праўда, у мяне яшчэ няма Вашай кніжкі, але вось мой нататнічак, мо вы дасьцё мне аўтограф?

І падсунуў мне каляндарык з чыстай старонкай, на якой быў толькі адзін напіс: “Гэля 63-24-71”. Я падпісаўся пад Гэляй, ён паціснуў мне руку.

— Бачу, ужо не баліць, — ён зычліва ўсьміхнуўся. — Для вас як для брата. Ну, той укол.

— Да пабачэньня, пане Кабялка.

Сусед сумна ўсьміхнуўся.

— Я ўжо Вас не пабачу.

— Можа, і я Вас не пабачу.

— Пабачыцеся, пабачыцеся, — засьмяяўся дабрадушна Зэнак. — У нас усе сустракаюцца.

— Бывайце здаровыя, — сказаў я.

— Шчасьліва, — адказаў Кабялка.

Я ўжо быў у дзвьярах, калі Зэнак ізноў паклікаў мяне пальцам-сьвердлам.

— Дазвольце, калі ласка. У мяне для вас нешта ёсьць.

І падаў мне пушачку швэдзкіх запалак, якой пакарыстаўся шэф Жоржык.

— У нас нічога не губляецца.

На ніжэйшых узроўнях яшчэ загаворваюць зубы, падумаў я, выходзячы нарэшце з гэтай залі чаканьня. Яны яшчэ помняць даўнія часы і даўнія практыкі свайго ордэну. Тады яны былі артыстамі, цяпер — філёзафы.

— Гэй, вы зноў не заплацілі! — крыкнула маладзенькая цётка-касёрка.

Я вярнуўся да яе службовага століка, на якім замест касы стаяла талерка.

— Мілае дзіця, — сказаў я ёй. — Я ж выходжу з гэтых дзвьярэй, а не з даручанай вам кабінкі. Я хацеў бы таксама нагадаць, што ўжо аднойчы пакінуў тысячу.

— А, прабачце, памылілася.

— Толькі дзіўная ў вас стараннасьць. Такое прыгожае, мілае дзіця, а такое агрэсіўнае.

— Бо я тут на практыцы.

— На якой практыцы?

— На студэнцкай.

— Ад якога факультэту?

— Ад археалёгічнага. І маю працу тут кантралююць, ведаеце. Аднаго разу пракраўся камэндант нашага будатраду, такі паскудны дацэнт, а я ня згледзела і пасьяля былі непрыемнасьці. А калі атрымаю шмат пунктаў за гэтую практыку, то мяне вызваліць ад здачы прапэдэўтыкі філязофіі.

— Ну, Зосенька, гэта іншая рэч.

— А скуль вы ведаеце маё імя?

— Я ўсё ведаю. Можа, яшчэ наведваюся. Але прыватна. Можна?

— Ох, ня ведаю. А калі прыйдзе кантроль?

— То схаваюся ў кабінцы.

Урэшце бліснулі ўсьмешкай яе вочы. Гэтая інтрыга падабалася маладой цётчачцы.

— Калі ласка, прыходзьце, толькі асьцярожна.

Я паглядзіў яе па галаве, шорсткай, як карона снапка. Трапляюцца яшчэ ў нас прыгожыя дзяўчаты, але ўсё радзей. Неўзабаве перастануць падабацца хлопцам, бо нетыповыя, у іншым стылі, як бы чужыя біялягічна. Шкада, што мяне ўжо ня будзе.

У гардэробніка вочы былі мутныя, ён зь цяжкасьцю трымаўся за стойку. Паволі ўзыходзіў на арбіту. Відавочна, любіў пачынаць у гэты час.

— Вы ўжо выходзіце? — спытаўся ён.

— Не. Я толькі прыйшоў.

— А мне здаецца, што вы ўжо былі і нешта пакінулі. Нават помню што.

— Маеце рацыю. Я выскачыў на хвілінку і во вяртаюся.

Ён быў зычлівы, і разам з тым суровы. Ягоная стрыманасьць у дачыненьні да кліентаў была абгрунтаваная, бо шмат гасьцей чакалі месца ў чарзе, што ўздымалася па сходах угору і канчалася на вуліцы.

Я ўвайшоў у залю, якую ня бачыў колькі гадоў, хоць менавіта тут я некалі пачынаў сваю біяграфію. Мусіць, яе шмат разоў перабудоўвалі, але яна захавала сваю першапачатковую форму глыбокай студні, аблямаванай угары галерэяй, дзе сядзелі горшыя госьці, усякія саплякі камандзіровачныя. Цяпер “Парадыз” прэзэнтаваў стыль мадэрн у стане руіны. Гэта значыць, паводле архітэктуры і дэкору ён пасьпяваў за сусьветным стандартам, але пры гэтым нагадваў руіны, якія вось-вось паваляцца. Такім, зрэшты, быў стыль усяе дзяржавы. Як быццам усе гэтыя людзі чакалі хуткага пераезду ў новую краіну.

Але ўсе столікі былі занятыя. Афіцыянты зь цяжкасьцю праціскаліся вузкімі прасекамі ў бок змрочнай кухні. На пляцоўцы для танцаў рухаліся некалькі параў. Граў узорны аркестар інвалідаў сталічнага саюзу кампазытараў. Пра гэта паведамляла шылда на калёне з штучнага пясчаніку. Іншы надпіс абвяшчаў, што афіцыянты заступілі на сацыялістычную вахту.

Але месцаў не было. Я стаяў на ўскрайку і ўглядаўся ў блакітна-чырвоны паўзмок. Урэшце я ўбачыў Кольку Нахалава, які сядзеў за прыстойным столікам зь нейкай бляндынкай з надта моцна начасанымі валасамі, чаго нашы старыя ніколі ня бачылі. У яе быў вялікі чырвоны твар з энэргічнымі зморшчынамі, дужыя вусны, павялічаныя яшчэ багатай, чырвонай, як кроў, памадай, дый бюсту ёй таксама не бракавала. Іншага дадзена не было, мне давялося шукаць падтрымкі ў Колькі.

Я падышоў да століка, цырымонна пакланіўся.

— Шукаеш месца? — спытаўся Нахалаў. — Сядай, братку, не саромся. Дазвольце пазнаёміць: мой сябар, слынны літаратар. — Відаць было, што яго цешыць гэтае знаёмства, што яно ўзвышае яго ў аччу бляндынкі.

— Вялікі дзякуй. Я толькі на хвілінку. Зьем што і адразу ўцяку.

— Можаш заставацца хоць да ранку, праўда, пані Гося?

Яна элегантна схіліла залацісты начос, як асінае гняздо, а я пацалаваў ёй ручку, аздобленую чарнявым рабаціньнем.

— Гэта добрае знаёмства, братку, — сказаў Колька. — Пані Гося загадвае кінэматаграфію.

— Ого, — ветла здзівіўся я.

— Яна спэцыялізуецца на арэндзе ў дзяржавы прадпрыемстваў-банкрутаў. Калісьці гэта былі фабрыкі, гандлёвыя дамы, а цяпер перакінулася на культуру.

Пані Гося міла ўсьміхнулася.

— Колька перабольшвае, як заўсёды. Ведаецца, я выкупляю ў Міністэрства культуры кінутыя фільмы. Разумеецца, такія, якіх не ўдалося скончыць. Бо ім вытворчасць усё цяжэй даецца. Рэжысэр, апэратар змагаюцца пэўны час з агульнай бяздарнасьцю. З тым, што людзі спазьняюцца, не дастаўляюць рэквізыту, забываюцца пра тэрміны, губляюць знятую стужку і ўвесь час п’юць. Вось жа, праз пару тыдняў

вытворчасць сама сабою згасе. Усе знікаюць, застаецца пустое бюро і рэжысэр у стане, бліжнім да самагубства. Тады зьяўляюся я, купляю фільм за паўцаны і канчаю з сваёй групай.

— Гэта яна закончыла “Пераліваньне”, — пахваліўся Колька.

— Бо я плачу. У мяне ня трэба красьці.

— Гэта цудоўная вынаходка.

— Каб вы ведалі. У маёй групе праводзяць дасьледаваньні прафэсары Галоўнай школы плянаваньня і статыстыкі. Я паддосьледны трус, — засьмяялася яна, паказваючы зубкі, вымазанья той самай памадай.

Колька паклікаў афіцыянта. Гэта быў змрочны брунэт у заплямленым халаце. Ён злосна чакаў з алоўкам, прыціснутым да чэкавага блякноціка.

— Я б узяў рагу, — сказаў я няпэўна, — але з чаго гэтае рагу?

— Я ня ведаю. Гэта не да мяне пытаньні. Ёсьць у мэню рагу і добра. Што я вам, буду хадзіць у кухню і ў гаршкі заглядаць? — узвіўся афіцыянт.

— Вы разнэрваваліся, — я хацеў яго ўласкавіць.

— Вас гэта здзіўляе? Усе ядуць, а я працую.

— Тады рагу, калі ласка.

— Усё? Бо я не зьбіраюся да вас сто разоў падыходзіць.

— Дзякуй. Усё.

Афіцыянт пайшоў некуды ў цемру. Колька загадкава ўсьміхнуўся.

— Ён заўжды такі спачатку. А пад ранак ставіць гасьцём “залатую восень”. Дарэчы, вып’еш келіх?

— Паспрабую, — сказаў я.

Ён напоўніў крышталёвы кілішак да краёў чыстай з імпартнай бульбы. З боку па чарцы пачалі сплываць срабрыстыя кропелькі.

— Ну то ня будзем дзякаць, — сказаў Колька. — Шліфавальнік разануў твой келіх ад душы, таму ён і цячэ. За шліфавальніка.

Мы асьцярожна стукнуліся чаркамі. У мяне ўжо было мокра ў рукаве. Мяне вярнула ад гэтай вадкасьці, але я перасіліў сябе і праглынуў пякучае зьмесьціва кілішка.

— А можа, будзе добра, — ціха сказаў я.

— Пэўна, будзе. Чаму ж ня будзе, — прамовіў Колька.

Аркестар іграў цяпер нейкі амбітны твор сучаснага айчыннага кампазытара. У краіне бракавала валюты на тант’емы. Ніхто не пратэставаў, усе былі прызвычаеныя. Пары з пляцоўкі для танцаў разышліся да столікаў. Я заплюшчыў вочы, і мне здалося, што цяпер усё так, як тады. У той вечар таксама нехта граў на фартэпіяна ўласны твор. А я сядзеў зь дзяўчынай, якая пасля стала маёй жонкай.

— Я вас, здаецца, аднекуль ведаю, — азвалася пані Гося.

— Я ўсім некага нагадваю. Дакладней кажучы, кожнаму нагадваю некага іншага. Гэта так, як бы мяне наагул не было. Мяне адзінага, індывідуальнага, з уласным непаўторным генэтычным кодам. Я кожны з вас, шаноўная, шараговы чалавек з вуліцы, трохі Колька, трохі афіцыянт, а можа нават, цешуся, трохі вы, паважаная прадусарка “Пераліванья”.

Толькі цяпер я заўважыў, што дзе-нідзе пад сьценамі стаяць кінутыя транспаранты дэманстрантаў, якія схаваліся ў “Парадызе”.

— Ці гэта новая сэкта, ці наагул новая рэлігія? — пытаецца Гося.

— Даруйце, не дачуў.

— Тое, што вы кажаце.

Патрэсканыя сьцены, заржавелая пазалота, міргатлівае сапсаванае асьвятленьне. Сучаснасьць, якая памірае ад інфаркту. Блакітна-чырвоны паўзмрок, поўны разбэшчаных твараў. Кожнае рыла — сьмяротны грэх. Кожная пыса — блюзьнерства. Гуд у мурах, гул у галаве, выцьцё на паддашках. Голас божага гневу.

— Так. Ведаю. Я ўспамінаў.

— Што вы ўспаміналі?

— Чаму ў мяне пахмельле.

Аркестар перастаў граць і адразу ж упаў у дрымоту. Папросту абAPERлі галовы на інструмэнтах і ўжо сьпяць.

— Вып’ем, — кажа Колька. — Пайду высветлю, чаму не нясуць есьці.

Цяпер пайшло гладка. Масьлёнка, сібірскі эліксыр, кубак каўкаскага віна, ну, і наша родная бульбяная. Яшчэ жыву, але ўжо даганяю лёс. Колька, хістаючыся, устаў ад стала і рушыў у бок таямнічага змроку кухні, дзе блукаюць нябачныя духі нашай гастронаміі.

— Вы бунтар, — кажа напайголасу пані Гося. — Заўжды ўяўляла сабе бунтароў дзікімі маладымі людзьмі з даўгімі валасамі.

— Што ж вы хочаце, рэжым пастарэў і мы пастарэлі. Задоўга ўсё гэта трывае. Ва ўсім гэтым спэктаклі ёсьць расьцягнутасьці. Драматургія кульгае.

— Вы засноўваеце ці ўжо заснавалі новую сэкту?

— Мая сэкта — гэта я сам. Я сам у кожным з вас. Бо мяне рэальнага, біялягічнага, з адрасам і жыцьцярысам, наагул няма. Я жыву ў вас, як вірус, маральны вірус, альбо як бактэрыя сумленьня. А можа, як фэрмэнт граху. Рэч у тым, што я адсутны, дакладней, што я не існую. Вы чуеце тэксты з гучнагаварыльніка, хвалі, што заблукалі ў этэры, нікім наўмысна не перадаваныя, папросту нейкія водгульлі, рыкашэты вашых хваляў, манатоннае мурканьне з боскага горла.

— Калі вы гэта прыдумалі?

— Я гэтага не прыдумляў. Гэта было мне зьвеставана.

— Сёньня? У самы поўдзень, калі прагучалі гарматныя салюты?

— Не. Учора ўночы. Таму ў мяне пахмельле.

У авале нішы мне была відаць частка гардэробнай стойкі. Пікусь якраз ускочыў на сьцёртую стойку і, любоўна глядзячы ў мой бок, даваў знакі агрызкам хваста, што ён тут і чакае. Я паказаў яму, што яшчэ не пара.

Падплыў Колька Нахалаў, паружавелы на адно адценьне мацней.

— Дазволь, Госю, шэф-кухар цябе запрашае.

— Перапрашаю, я на хвілінку, — яна ўзьнялася з крэсла, і я ўбачыў, што яна ў нагавіцах; поўныя кабеты любяць нагавіцы.

Наўкола стаяў такі гоман, як у Язафатавай даліне перад канцом сьвету. Усе галасы зьліваліся ў адзін пранізьлівы, жалосны энк. Зьверху, нібы з чысца, за намі назіралі твары злосных анёлаў. Але гэта былі толькі горшыя госьці з правінцыі, тыя, якім удалося зрабіць пашпарты на выезд у сталіцу ў дзень найвялікшага сьвята стагодзьдзя.

— З кім ты сядзіш? — пачуў я зьдзеклівы голас.

Гэта быў Рышард Шміт, толькі цалкам пераменены. Ён нібы схуднеў, нібы ў яго дадалося срэбных валасоў.

— З такімі людзьмі, якія маюць грошы. Сядай, праставяць і табе.

— Мне ня трэба, — сказаў ён ганарліва і сеў. — Можна? — Ён паказаў на пляшку жытняй з імпартнай бульбы.

Даліў у чарку содавай, выпіў і загледзеўся ў мае вочы.

— Ён памёр, — сказаў ён.

— Калі гэта здарылася?

— Яго яшчэ тармосяць гэтыя рэанімацыйныя машыны, але я ведаю, што ён не жыве. Ён ужо бачыць Госпада Бога. Вырачыў вочы і ня можа надзівавацца. Ён ужо на тым баку.

Музыкі раптам абудзіліся і пачалі граць перайначаны варыянт вальса “На сопках Манчжуры”. Каб не плаціць тант’ему. Я расчуліўся яшчэ больш.

— Я б хацеў яго пабачыць. Ведаю, што ён не сказаў мне ўсяго. Ён усё жыццё быў скупы на галоўныя словы.

— Неўзабаве пабачыцеся.

Наблізіўся афіцыянт з талеркай.

— Вы заказвалі рагу?

— Так. Дзякую.

— Калі ласка, картку на мясныя стравы.

Я выцягнуў жменю, прызначаную на цэлы месяц.

— Можаче забраць усе. Мне ўжо не спатрэбяцца.

Афіцыянт узняў чорныя як смоль бровы.

— Я вам што, жабрую тут? — спытаў ён. — Можаче здаць у фонд барацьбы з калянілізмам.

Ён старанна выбраў адну картку, рэшту кінуў перада мной на стол. Яны ляжалі там бессаромна, як ганебныя грошы.

— Даруйце, — сказаў я.

Але ён ужо вяртаўся ў кухню, гнеўна штурхнуўшы нейкага кліента з правінцыі.

— Ён такі толькі цяпер, — азваўся я. — Колька абяцае, што пад ранак ён паставіць “залатую восень”.

— Табе сапраўды ня трэба гэтыя карткі? — спытаўся Рысік.

— Я даўно мяса ня ем. Сьветапаглядная настанова. Капрыз паджылага дзядзькі.

— Мяса дае моц.

— Мне ўжо ня трэба моцы.

— А дзеўкі? Ты заўжды быў ласы. Хаця дзейкаюць, што ўсяго толькі ласы.

— Бачу, што табе хочацца, дык бяры. Табе прыдасца моц.

— Калі дазволіш, вазьму. Навошта ж дабру прападаць.

Сарамліва аглядаючыся, ён схаваў чырвоныя карткі ў нутраную кішэню. Нейкія пары пагойдваліся на мікрапляцоўцы для танцаў.

— А якая гадзіна? — схямануўся я.

— Палова на трэцюю.

— Шмат часу. Цэлае жыццё.

— А дзе, ну ведаеш, бэнзын? — шапнуў Рышард Шміт.

— Ня бойся, ёсьць. Ён чакае ў халадку гардэробу. Настойваецца.

— Божа мілы, Губэрт, няшчасны Губэрт.

Аркестар цілікаў вальс, які асацыяваўся ў мяне з Надзеждай. Мне зрабілася прыкра, але і дзіўна прыемна. Ці я яшчэ спаткаю яе? Хіба пабачу, маю такое прадчуваньне. А мае прадчуваньні што да кабет ніколі мяне не падманвалі. Благія і добрыя.

Рышард Шміт пісаў элегантную, інтэлігентную прозу. Ён трымаўся годна і ўмела ствараў вакол сябе атмасфэру, трохі, зрэшты, старасьвецкую атмасфэру артыстызму. Ураньні ён граў душу-хлопца, зычліўца, але гэта была тактыка і мяне гэтая штучная сардэчнасьць не падманула. Рышард трохі пагарджаў маімі творамі. Любіў мяне, але маёй прозы не цаніў. Ён быў прафэсіяналам, я — аматарам. Прафэсіяналы ня любяць аматараў. Ён таксама ведаў, што я ведаю, што ён піша кніжкі, адмыслова намагаючыся, каб яны былі лёгкія для перакладу. Рышард зацяўся і ўсё жыццё прысьвяціў таму, каб зрабіць міжнародную кар’еру. Ён так гэтага прагнуў, што ўрэшце дасягне гэтага.

А цяпер ён глядзеў, як я бяз смаку дзяўбу дзіўную страву, названую капрызным словам рагу.

— Ён сябе спаліў, — сказаў я.

Рышард здранцьвеў. Замёр з пляшкай у руцэ.

— Хто?

— Губэрт спаліў сябе ўнутрана. Ён жыў на страшных абаротах. Ведаеш, не магу ня толькі сабрацца з думкамі, але і з сваім самапачуцьцём. Я нібы зрываўся з ланцуга. Вецер ірве мяне на ўсе бакі. Я павінен упасьці на зямлю і завьць. А я жую гэтае рагу.

Рышард глядзеў уверх у бок чысца, дзе серабрыліся попельныя водбліскі дзённага сьвятла.

— Слухай, слухай, — сказаў ён павольна. — Там сядзіць Чабан. Ён хоча з табой пагутарыць.

— Дзе, я ня бачу.

— На галерэі. Непадалёк ад вокнаў. Галіна табе пакажа.

— Якая Галіна?

— Ну гэтая, якую ты ўжо ведаеш. Глядзі, чакае на сходах.

На прыступках за сьпінамі аркестру сапраўды стаяла Галіна. А музыкі ўсё яшчэ гралі “Сопкі Манчжуры”, і мне падавалася, што яны так граюць ад ранку. Я ўстаў, пралез за сьпіны інвалідаў.

— Так, ён хоча з вамі пазнаёміцца, — сказала Галіна шэптам.

Я ішоў за ёй і, ідучы, прыглядаўся да мажнага мужчыны ў скамечаным флянэлевым убраньні, які самотна сядзеў пры круглым століку каля акна, завешанага празрыстым цюлем.

Я ўвайшоў у дзённае сьвятло, у пушыстае сьвятло восеньскага паполудня.

— Гэта ён, — паказала Галіна на мяне, калі мы спыніліся пры століку. Я хацеў папрасіць, каб яна засталася, але яна адышла ў бок залатых дзвярэй без крышталёвай шыбы.

— Сядайце, — сказаў ён паўголосам, у якім, аднак, гучаў мэтал.

Я слухмяна ўсеўся, хоць і быў старэйшы ад яго на добрыя дзесяць гадоў. Столік быў пусты. Стаяла толькі вялікая папальнічка, напоўненая недапалкамі ад папярэдніх гасьцей.

Ён зусім мной не цікавіўся. Глядзеў за акно, на счарнелы й нехлямяжы гмах партыі, над якім трапятаяў агромністы чырвоны сьцяг зь ядвабу.

— Не люблю інтэлектуалаў, — азваўся ён праз хвіліну.

Я зірнуў на яго ў здзіўленьні. Але ён заставаўся нерухомы, павернуты да мяне профілем. Ізноў якаясьці групка нецвярозых маніфэстантаў ішла пасярод дарогі ў бок Алеяў. Несьлі нейкі транспарант зь нейкай нечытальнай датай.

— Яны гістэрыкі. Занадта ўражлівыя бабы.

— Вы хацелі з мной пагутарыць.

— Я і гутару.

Ён быў нахабны ад усъведамленьня сваёй місіі, прызвычайны да слухмянасці. З асалодаю разыгрываў дыктатара. А гэтая пашарпаная флянэль на ім падавалася каралеўскімі шатамі.

— Я слухаю, — сказаў я.

— Вас як перамкнула на шмат гадоў. Самацэнзура не дазваляла?

— Чаму самацэнзура? Мноства розных акалічнасьцяў.

— Ну якіх, прыкладам?

— Я мушу перад вамі спавядацца? — спытаўся я трохі вастрэй.

Ён бліснуў бялком у куце вока, але не павярнуўся ў мой бок.

— Чаго вы баіцеся?

— Як гэта чаго?

— Ну, вы баіцеся вязьніцы, допытаў, ператрусаў?

— Я палюхаюся не за сябе.

— Ну, ну, — падганяў ён. — Дык за каго? За нас? За цэлы край? Што нас струць зь зямлі з прычыны вашай кніжкі?

Я глядзеў на яго і ня верыў уласным вачом. Ён меў нешта ад тых. Ананімны вульгарны твар і празрыстыя вочы.

— Ведаеце, я прывык да іншага падпольля.

— Да якога?

— Такога, што гартавалася ў паўстаньнях, баявой арганізацыі Польскай Партыі Сацыялістычнай, аж да АК. Вы пачалі ад іншай печы.

— Што гэта значыць?

— Вас стварыў гэты рэжым. Вы ёсьць выдзяленьнем гэтай сыстэмы, рабрынаю зь цела гэтай тыраніі. Вы з “Д’яблаў” Дастаеўскага, а не з апавяданьняў Жаромскага ці Струга.

Ён нарэшце павярнуўся ў мой бок. Я пабачыў твар, ужо не такі вульгарны і безаблічны. У яго вачох, сапраўды даволі бледных, зьявіліся іскры ці ня ўсьмешкі.

— І што ж вы раіце? — спытаўся ён.

— Ня ведаю, што раіць. Гэта не мая справа. Я сам сабою, я па-за сыстэмамі. І такім хачу застацца да сваёй апошняй хвіліны. Калі жадаеце парады, магу прапанаваць

адну. Будзьце падобныя да даўніх падпольнікаў. Грамадзкая падсьведамасьць помніць тых архетыпы. Яны сталі ўласнасьцю супольнай памяці. Толькі яны будуць дзейсныя.

— Калі ласка, удакладнеце такі архетып.

— Першае — добраахвотнасьць. Вы любіце шантаж, паскудны, душны маральны шантаж. Другое — бескарысьлівасьць. Вы любіце, каб адразу былі ўзнагароды, вы дзелавыя. Трэцяе — згода на прайгранку. Вы ня любіце прайграваць. Ня любіце зусім. Вы — плод свайго часу. Вы непрыгожыя, як час, які выдаў вас на сьвет.

— Ёсьць трохкі рацыі ў тым, што вы кажаце. Мусіць, мы такія, як наш час. А якімі яшчэ мы маглі быць? Як мы маглі пераскочыць абумоўленасьць часам, грамадзкай мэнтальнасьцю, палітычнай сыстэмай, асаблівасьцямі фазы гістарычнага працэсу, маральным уціскам альбо паслабленьямі часоў ці эпохі? Як жа мы можам быць з XIX стагодзьдзя, калі мы замыкаем стагодзьдзе двацатае? Як мы можам быць антыкапіталістычнымі, калі мы антыкамуністычныя? Вы рамантык ці дурань?

— Вы гаворыце жвавай моваю марксіста. Вы не заўважаеце няўных маральна-ідэйных фактараў, якія абумовілі лёс гэтага народу. Вы толькі ценявы кабінэт гэтай сыстэмы.

— Ну, тады вам ня варта турбавацца. Я чуў, што вы наагул капрызіце, рэзанёрыце. Такіх нам цяпер ня трэба. Можна, калі-небудзь, калі будзе добра, тады будзе час на філязафаваньні. Цяпер жа няма калі. Цяпер шмат людзей і шмат народаў канае. Гэта апошні званок. Запрашэньне на вечаровую імшу. Вы вызваленыя ад свайго слова. Вы нам не патрэбныя. Можна вяртацца дадому.

Я ўстаў ад стала, але не адыходзіў.

— А хто ж гэта даў табе права маніпуляваць маім жыцьцём? Я іду на вогнішча павольна і цяжка, як ішоў бы любы чалавек. А чаму ты думаеш, што мой маральны інстынкт слабейшы за твой ці за ваш? А хто гэта сказаў, што я мушу ў цябе прасіць дазволу на сьмерць?

Ён ізноў глядзеў праз закураны цюль на той гмах, у якім сьвяцілася невялікая колькасьць аконных праствакутнікаў. Сьціснуў вусны, ссунуў бровы, і выглядала, быццам ён стрымлівае выбух гневу альбо папросту ўсхліпваньне. Я думаў, што ён мне адкажа, але ён нічога не сказаў. Мне зрабілася прыкра, я хацеў азвацца, але не азваўся.

Я вярнуўся да століка. Аркестар усё граў гэны вальс і ніяк ня мог спыніцца.

— Ну што? — спытаўся Рышард.

— У мяне была нядобрая гутарка.

Я змоўк, і ён таксама маўчаў. Нехта пры бары абярнуўся ў наш бок. Гэта быў Рышардаў брат, гэны філэзаф ад альязіі. Не вітаючыся, ён насьмешліва глядзеў на нас. Шміт, відавочна, адчуў братаў пагляд, бо падняў галаву і паглядзеў у бок бару.

— Толькі гэтага яшчэ не ставала, — вохкнуў ён. — Што тут робіць гэтая манда?

— Мы сёння спаткаліся ў малочным бары. Ён праводзіць у цензуры сэмінары ў пытаньнях палітычнай альянсу. Зайшоў па-суседзку на келіх.

— Эдзік-пэдзік, каб яго чэрці ўзялі.

— Вы блізняты?

— Але разнаяйкавыя. Ён ад іншага бацькі.

— Што ты вярзеш? Гэта немажліва.

— Не хачу тлумачыць. Спытай якога лекара. Ёсць такая магчымасьць, калі кабета цягам пары гадзінаў мае сувязь з рознымі мужчынамі і калі сыдуцца два яйкі. Не хачу гаварыць аб гэтых сьвінствах. Мама, сьвяці Божа над яе душой, гэта быў добры фокус. Але дзякуючы яму Эдак — толькі мой далёкі сваяк.

— Ты гэта выдумаў, Рышард. Прыдумаў у часе бяссані, седзячы з мэдыцынскай энцыклапэдыяй у руках. Як можна так ненавідзецца уласнага брата?

— Ён мне ня родны брат, паўтараю яшчэ раз. Ён мне толькі стрыечны брат, к чорту яго.

Эдак-філёзаф ужо кульнуў келіх і мала таго, што глядзеў на нас зьдэкліва, ён яшчэ і пагардліва ўсьміхаўся.

— Не зьвяртаў на яго ўвагі, — шапнуў Рышард. — Прыкінемся, што мы занятыя гутаркай.

— Ведаеш што, Рышард, я вяртаюся дадому. А ты забяры каністру з гардэробу сабе. Мо знойдзеш іншага ахвотніка.

— Ты што, звар'яцеў?

— Усё гэта такое двухсэнсоўнае. Я двухсэнсоўны, вы двухсэнсоўныя, увесь сьвет двухсэнсоўны. Мне кепска, і ўсё на гэтым.

— У пэдзікаў пад носам гаўно. Яны пагарджаюць усім на сьвеце, — наракаў Рышард, якога калоў пагляд брата. — Мо даць яму ў морду?

— Слухай, я вяртаюся дадому, — і я падняўся з крэсла, але тут паказаўся Колька Нахалаў, які асьцярожна вёў пані Госю.

Яны пяшчотна перасьміхаліся, ён нёс яе торбу, вялікую, як банкаўскі сэйф. Яны не марнавалі час на кухні, ад іх ішоў рэзкі пах няведамага алькаголю. Яны набліжаліся да нас пад пранізьлівы энк гіганцкай флейты, але гэта толькі заела сынтэзатар у інвалідскім аркестры. Музыкі адставілі свае інструмэнты і прыглядаліся да змаганьня калегі з таямнічай гукавой прыладай.

— Гэта мой прыцель, — прадставіў я Рышарда, але яны не зьвярнулі ўвагі на майго таварыша.

— Усім, усім, усім! — трубіў Колька праз складзеныя далоні. — Найвялікшая нагода перад сапраўдным канцом сьвету. Пані Гося запрашае, Госенька просіць, Госечка частуе. За мной. Наперад. Да перамогі.

Ён пачаў падштурхоўваць нас у бок кухні пры чыннай дапамозе пані Гасі. Па дарозе мы перакулілі два столікі. Нехта хацеў умяшацца, але адразу дастаў у пысу ад чарнявага афіцыянта, які з ранку чакаў такой нагоды.

А ў кухні нас вітаў харавы сьпеў. Кухары, кухцікі і астатні пэрсанал кухні, усе разам, але вельмі няроўна — вось жа, усе разам выцягвалі ў вышнія рэгістры слынную песьню бурлакоў з-над Волгі, “Дубінушку”. Шэф-кухар — агромністы вясёлы мужык з памідорам, размазаным па высокай белае шапцы сьпераду, танцаваў сола пры катле, які небясьпечна пускаў пару з-пад накрыўкі. А гэны раздушаны памідор выглядаў як рубінавы гуз на гетманскім каптурцы. Пабачыўшы нас, шэф узьняўся з прысяду, рубануў кулаком па накрыўцы катла:

— Маўчаць! Морды ў вядро! Я гавару!

Але сказаць ён нічога не сказаў, толькі зрабіў глыбокае па, перакульваючы вядро з бульбай.

— Эй да ухнем!

Пасьля спыніўся на раскірачаных нагах і пачаў падклікаць нас агромністым пальцам:

— Хадзеце, хадзеце, мае вы сальтысончыкі. Пакажыся, рулецік.

І раптам схпіў пані Гося на рукі і неўспадзеўкі панёс да цёмнага ўваходу ў няведамае памяшканьне. Абняты радасным страхам, мы рушылі за ім. Гэта была вялікая сьпіжарня, поўная пуставатых паліцаў. Закураная лямпачка гойдалася пад нізкай стольлю.

Шэф паставіў Гося на бэтонную падлогу.

— Цыц! Я загадваю!

З загадкавай усмешкай ён пачаў корпацца ў кішэнях пад белым фартухом. Урэшце выцягнуў зьвязак каляровых ключыкаў. Прыклаў вялікі палец да вуснаў і ўзьняў густыя чорныя бровы.

— Цссс. Ведаеце, што гэта? — і бразнуў ключыкамі.

— Ура! — лісьліва крыкнуў Нахалаў. — Палкоўнік, пад вашым загадам!

Шэф-кухар схпіўся за край паліцы з таматнай пастай. Таргануў з моцай літоўскага мядзведзя. І сапраўды, паліца піскнула ў нябачных завесах і адкрыла

акуратныя мэталічныя дзверы, падобныя да тых, што ўжо перад мной адчыняліся. Палкоўнік-кухар, цягнучы “Дубінушку”, паўвіхаўся каля замка, панаціскаў кнопкі, якія сьвязаціліся, нешта заскрыгатала, недзе бліснула нейкае сьвятло, і вось мы ўжо памкнуліся ўглыб нізкага, нібы штольня, калідору.

Мой рахунак сумленьня. Мой акт скрухі. Шкадаваньне аб грахах. Мая біяграфія колеру пасярэднасьці. Сьпяраша я ненавідзеў гэтую пасярэднасьць, пагарджаў ёй, а ўрэшце ў ёй знайшоў здавальненьне. Веліч у пасярэднасьці. Пасярэднасьць як найвышэйшая форма арыстакратызму. Пасярэднасьць як аскеза, як гордая самота ў звычайнасьці, шэрая рыза пыхлівага манаха. Пасярэднасьць як апошняя стадыя ўзвышэньня.

Ці пасярэднасьць бязгрэшная і нявінная? Я быў чыстым да той часіны, калі абудзіліся інстынкты, ізноў стаў чыстым, калі інстынкты пачалі паволі засынаць. Мая эпоха грэшнасьці — гэта дзясятка зь нечым гадоў, гвалтоўна гнаных неўтаймоўнай біялёгіяй. Нейкі дасьледнік прышчапіў мне інстынкты, памкненьні, рэфлексы, а пасья глядзеў, што з гэтага будзе. Я быў паддосьледным трусом. Ці трус адказвае за экспэрымэнт?

Я пільнаваў, каб не пераступіць тэмпэратуры пасярэднасьці. У ахалоджаным мікраклімаце маёй уласнай пробы я не ўпадаў у крайнасьць і гэтак сапсаваў экспэрымэнт, распачаты на маёй асобе Найвышэйшым Розумам. Можа, я зграшыў адсутнасьцю граху?

Пасярэднасьць была актам маёй волі. Але разумовыя і фізычныя ўмовы для задавальненьня пасярэднасьцю я ўспадкаваў па генэтычным ланцугу, перадаваным праз стагодзьдзі і тысячагодзьдзі нейкімі нязнанымі мне асобамі, панамі, тыпамі, пра якіх я нічога ня ведаю і не хачу ведаць і якія ніколі не маглі ўявіць сабе пэўнага літаратара, што прыме на кароткі час гэты генэтычны код і, можа быць, пашкодзіць яго, сапсуе ці перайначыць. Таму і пасярэднасьць, гэтая дзёрзкая, пыхлівая пасярэднасьць таксама трохі накінутая мне. Ці ёсьць пасярэднасьць, атрыманая супраць волі, хоць прызнаная мной актам свабоднай волі, — ці ёсьць гэтая пасярэднасьць бязгрэшнай?

Я ня ўкраў вялікіх грошай, ня кінуўся ў любоўнае шаленства, не парушыў законаў прыроды, не ўчыніў злачынства. Трымаўся статку і быў статку паслухмяны. Пільна слухаў нячутны голас людскога статку, які мы называем грамадзтвам. Я дапускаў дробныя парушэньні, што не разбурала агульнага працэсу, і адразу ж затушоўваў іх, бо мяне папраўляла нябачнае грамадзкае вока. Аднак я маю пачуцьцё грэшнасьці і я грэшны.

Можа, першародны грэх — гэтая рыбануклеінавая кісьля, якую я пераняў невядома па кім? Гэты таямнічы шэфр, стрэляны з далёкіх гіганцкіх галяктык грэшнасьці? Можа, грэх — гэтая зацятая цікаўнасьць, страшэнная прага пазнаньня неспазнавальнага, распусная спакуса сарваць чорную заслону, што хавае Найдасканалейшае Існаваньне альбо мёртвае нішто? Можа, грэх — сусьвет зь мільярдамі галяктык, більёнамі сонцаў, трыльёнамі зораў, што нараджаюцца ў болі і ў болі канаюць?

Адлятаюць у міжплянэтную прастору ў ветры часу водбліскі хвіляў, што ёсьць маім конам. Момант, калі я патануў у асьветленай сонцам летняй рацэ з горкім пахам

зэлак у роце. Сэкунда, калі ўбачыў дзікі, дзівосны акт злучэння мужчыны і жанчыны. Імгненьне, калі стрэліў у сябра ў маразную зорную ноч, поўную воўчых сьпеваў. Хвіліна, калі здрадзіў сабе і сваім сябром. Найкарацейшая вечнасьць, калі чакаў на крывацёк аргазму ў вачох чужой жонкі. Мільганьне распачных самагубных начэй. Ляцяць гэтыя водбліскі хвіляў, як сьветлякі ў вечнай цемры, якіх нясе вецер часу. Адзін падобны да другіх, да сотых, да мільённых. Такія самыя, непазнавальныя, аднолькавыя. Млечны Шлях з драбінак нашага існаваньня. Вялікі шум людзкага быцьця.

Можа, абьякавасьць, дзіця пасярэднасьці — гэтая лятучая, як цемра, матэрыя, якая камянее ў валунох, зграмаджаецца ў скалы, вырастае горным масівам аж да неба, прыгнятаючы нашае марнае жыцьцё? Можа, празрыстая, бясколерная, бяз паху і кшталту, млявая, усюдыйсная, прытульная, мілая і нявінная абьякавасьць — адзіны грэх, які затрымлівае сіта Наканаваньня? Можа, толькі за гэты грэх-нягрэх нас будучь судзіць у дзень Страшнага Суду?

Трымаючыся за сьцены, спатыкаючыся, пасьміхаючыся, як на школьнай экскурсіі, мы валакліся праз старанна абліцаванае сутарэньне з пэдантычным асьвятленьнем, з стрэлкамі, намалёванымі ў двух колерах: белым і чырвоным. Белыя вялі нас, чырвоныя паказвалі зваротны шлях.

— Слухай, справа пахне оргіяй, — шапнуў мне Рышард у спацелы карак. — Ад некага пра нешта такое я ўжо чуў.

— Мусіць, мы ідзем пад вуліцай. Я чую наверху крокі маніфэстантаў.

— Але пад якой вуліцай? Няўжо пад Новым Сьветам? Слухай, ты здагадваешся?

Я пачуў за сабой рэха крокаў. Машынальна абярнуўся і пабачыў, што гэта ня рэха, што нашым сьледам паўзуць жывыя людзі. Пэрсанал кухні рушыў за сваім правадыром.

— Ты тут? — пытаўся сьпераду Колька.

— Тут.

— Не пашкадуеш пра сваю сьмеласьць. Ведаеш, колькі гэтая інтурыстаўская вандроўка каштуе? Увесь даход ад фільму “Пэраліваньне”. Госька такая. Ты яе ня знаеш, але яшчэ спазнаеш.

— А куды мы ідзем, Колька? У мяне сустрэчы.

— Ведаю тваю сустрэчу. Пасьпееш. Усе пасьпеюць на свае сустрэчы.

Перад намі запішчала пані Гося.

— Палкоўнік! Тут пацук!

— Рулецік, хадзі да мяне, во так! Хадзі, дзіцятка.

— А вы моцны.

— Мая моц дорага каштуе.

— Езус, але ж не за бюст, дзядуля.

— Мушу ж я за нешта трымацца, рулецік.

Нас гнаў тупат ног пэрсаналу і ўпарты голас той флейты, на якім заела арган.

— Вандроўка ў пекла, — ціха сказаў я.

— Не, у рай, — захрыпеў сьпераду Колька. — Варта пабачыць. Бо, можа, ня трапіцца больш такой нагоды. Нават па сьмерці.

Нешта затрымала наш паход. Пані Гося ўсё папісквала:

— Толькі бяз рук, палкоўнік. У мяне дарослыя дзеці.

— Гу-гу! — гудзеў палкоўнік-кухар. — Мне аж язык сьвярбіць пад'ялдыкнуць цябе на гэтую тэму.

— Калі ласка, у мяне ўразьлівыя грудзі, я зараз раззлююся.

— Ціха, ша, цяпер ні мур-мур, — прашаптаў загадным басам палкоўнік. — Кліенты, падыдзіце бліжэй, я нешта вам скажу.

Пачакаў, пакуль мы ўсе сталі перад такімі самымі дзэвярыма, якія мы бачылі на пачатку.

— Каго там халера нясе? — ён з гнева глядзеў углыб калідору за намі. — Вось нягоднікі. Кінулі кухню без нагляду. У вас нешта было ў сумачцы, шыйка ты мая вэнджаная?

Ён забулькатаў, як дубовая бочка, абцёр вусны рукавом белага халату і ўсадзіў пляшку з рэштай напойю ва ўласную кішэнь.

— Папярэджваю, нічога ня браць і рукамі не чапаць. Глядзець можна, але каштаваць забараняю. Чуеце?

— Пане палкоўнік, каму вы кажаце? Вы ж запрашаеце мастакоў, сьведкаў эпохі.

— Я некалі працаваў у адзеле мастакоў. Аднаго так адчысьціў, што ён, выбачайце, душою рыгнуў. Але гэта адступленьне. Дык вось, ня тыкаць пальцамі і не шумець. Усе зразумелі?

— Усе, усе, — сказаў Колька.

— А гэты пугач? — шэф паказаў на маю сьціплую асобу, пыхкаючы пад вушакамі дзвьярэй. — Што ў цябе вочкі так выпучыла?

— Пахмельле, ойча, пахмельле цяжкое.

— Можа, ты, няшчасны, рагу зьеў?

— Зьеў, ойча.

— То выпі нагбом мерку за тры глыткі, — ён падаў мне фляжку, якую вымантачыў у пані Госі. — Гатаваць, каханья, я папраўдзе ня ўмею. Ня ўмею і не люблю.

— Палкоўнік, нам душна, — заныла Гося.

— Адмыкаю, адмыкаю.

Ён загрымеў ключамі, панаціскаў каляровыя кнопкі і адчыніў жалезную браму. Мы зноў апынуліся ў сьпіжарні, але гэтым разам добра дагледжанай. На высокіх паліцах ляжалі, пераліваючыся каляровымі этыкеткамі, вялікія пушкі кансэрваванай шынкі. Па правым баку стаялі скрыні з бутэлькамі, якіх нашыя вочы ня бачылі шмат гадоў.

— Не глядзець, не глядзець, — падганяў шэф-кухар. — Марш на сходы.

Перад намі былі стромыя каменныя прыступкі, што ўздымаліся пад чорную столь. Палкоўнік затрымаўся наверху і сказаў сам сабе:

— А калі мне галаву адсякуць? Толькі тры гады засталася да пэнсіі.

— Палкоўнік, — нецярпліва азваўся Колька Нахалаў. — Мы толькі зірнём і на дыбачках выйдзем. Далібог, навошта гэтая важданіна.

— Твой тата быў маім настаўнікам, — супакойваў сябе кухар-палкоўнік. — Як сьвята, дык сьвята. А ворагаў якіх, дывэрсантаў няма спаміж вас? Ну добра. У такі дзень хіба можна.

Ён урачыста ўздыхнуў, агледзеў пад сьвятлом аплеценай дротам лямпачкі найважнейшы ключ, пацалаваў яго, як рэліквію. А пасля пачаў прыладжваць яго да дзіркі ў замку звыклых белых дзвьярэй з аблезлай фарбай. На ягоным занадта вялікім твары, нібы павялічаным у выніку невядомага біялягічнага катаклізму, на гэтым твары, які быў адначасова сымпатычным і агідным, на гэтым калясальным рыле зьявіўся выраз нейкай непрыстойнай асалоды. Ён корпаўся ў шчыліне замка і ўсё больш чырванеў. З глыбіні калідору аж сюды, да гэтай каралеўскай сьпіжарні далятаў перакручаны гук сынтэзатара. Урэшце замок весела цокнуў і наступныя дзверы былі пераможаныя.

— Паўгоду не адмыкаў, — з палёгкаю сказаў палкоўнік. — Раз на паўгоду правяраю. Але толькі сам. Яшчэ ні разу не прыйшлося гэтай дарогай скарыстацца. Дай Божа, каб ніколі і не прыйшлося.

Мы стоўпіліся ў цесным памяшканьні, поўным старых венікаў, пустых бутэлек з-пад пасты для паркету і пашкоджаных частак пыласосаў.

— Усе гатовыя? — спытаўся кухар, выпроставаючыся перад апошнімі дзьвярыма.

— Гатовыя, — урачыста шапнула пані Гося.

Тады ён паклаў руку на пазалочаную клямку апошняга замка. Ён павольна паварочваў яе ўлева, а мы ўжо чулі чароўную музыку, якую граюць у касьцёлах альбо крэматорыях. Дзьверы няспешна адкрывалі цудоўную залю, вялікую, як капліца. Сьцены і калёны былі абкладзеныя мармурам, праўда, дзе-нідзе патрэсканым, але гэтыя трэшчыны дбайная рука старанна закітавала адпаведна падабраным кітам. З высокай столі, аздобленай ляпнінаю ў стылі клясыцызму, цяжка зьвісалі залацістыя жырандолі, што пераліваліся вясёлкаю дарагога крышталю. Але ўсё гэта было нічым у параўнаньні з сталамі. Яны нагадвалі часы Радзівілаў альбо саксонскіх каралёў на польскім троне. Накрытыя гістарычнымі абрусамі, аздобленыя зелянінай, абцяжараныя цудоўным музэйным сэрвізам, яны згіналіся пад цяжарам незвычайных страваў і пляшак з напоямі.

— Гэта вы самі нагатавалі? — спытаў агаломшаны Колька Нахалаў.

— Я ня ўмею гатаваць, — адказаў узрушаным голасам кухар-палкоўнік. — Цэлы сьвет гатаваў, смажыў, тушыў, пёк гэтыя цуды. Наша партыя ўжо два гады ашчаджала кожны замежны цэнт на гэты таемны банкет для найвышэйшага кіраўніцтва. Ведаеце, кліенты, што ўжо тры месяцы міністар замежных спраў ня можа выехаць у ААН, бо ня мае грошай на падарожжа? Толькі сёньня паступілі першыя даляры — нехта купіў у валютнай краме швэдзкія запалкі, нейкі араб набыў тры тузіны прэзэрватываў, — і ўрэшце ўдалося заплаціць задатак за білет для міністра. Калі ласка, уваходзьце асьцярожна, бо падлога коўзкая, і толькі глядзецца, крыў Божа, нічога не кранайце. Папярэджаю, што ў мяне добрыя вочы.

На дыбачках мы ўвайшлі ў банкетную залю, якая, хоць і асьвятлялася жырандолямі ў стылі эпохі Ёсіфа Вісарыёнавіча, заставалася ў залацістым паўзмроку, што ў нэфах паміж калёнамі пераходзіў у таямнічую цемру каралавых гротаў.

— Здагадваешся, дзе мы? — шапнуў Колька Нахалаў.

— Я ўжо ўпэўнены. Сьвятая сьвятых. Каўчэг запавета. Запавета паміж партыяй-каралевай і партыяй-служкай.

— Хадзем, пагледзімо.

А з уваходу ў камору ўсё яшчэ выскоквалі нейкія новыя постаці — кухонная абслуга і падпітыя госьці, а нават сёй-той з музыкаў, хто валодаў нагамі. Цудоўная музыка, няведама кім напісаная, тачылася з схаваных гучнагаварыльнікаў. Можа, яе разам прыдумалі партыйныя рэктары ўсіх музычных вучэльняў.

Мы затрымаліся пры галоўным стале, дзе на ложы зь пятрушкі ляжаў вялізны асяцёр, цар-асяцёр, абкладзены бледа-зялёным мігатлівым жэлё, што нагадвала глыбіні

Байкальскага возера. Ён глядзеў на нас годным і мудрым вокам, крута згатаваным. Непадалёк стаялі выдзеўбленыя камлыгі блакітнага лёду, у якіх схавалася чырвоная і чорная ікра. Пры абодвух канцох стала сьціплей уладкаваліся старапольскія шынкi з аголенай залацістай косьцю, як княскім дзяржальнам. А паміж гэтымі гігантамі кулінарнага мастацтва нясьмела палежвалі старажытныя блюда з паляндвіцай, грудзінкай, літоўскай кілбасой. На гэтым стале было досыць шмат страў, якіх мы ніколі ня бачылі за ўсё наша доўгае жыццё.

— У Крамлі такі банкет апошні раз бачылі за Сталіным. Перш чым звар’яець, ён загадаў прыгатаваць падобную бяседу. Нікога не запрасіў. Сам еў, і піў, і гутарыў з душамі расейскіх імператараў. А потым замкнуўся ў адзіночнай камэры, якую збудаваў для сябе, і там у самоце ногі апрастаў, — голас Колькі Нахалава зьлёгка дрыжаў.

Толькі цяпер я згледзеў, што пры галоўнай сьцяне стаіць невялікі подыюм, а на ім спачываюць каранацыйныя рэгаліі польскіх каралёў разам з славурым “шчэрбцам”*. На сьцяне партыйны абэрхавальнік павесіў абразы, рэліквіі гэтае нацыі.

Колька Нахалаў заўважыў, што я разглядаю гэты блюзьнерскі алтарык.

— Хай кацапы ведаюць, каго купляюць. Ясную пані Рэч Паспалітую. Рымскую блядзь.

Ён сказаў гэта і сам спужаўся свайго голасу. Але яшчэ гучала тая годная музыка, якую шмат месяцаў зацьвярджаў і адкідаў Адзел прапаганды Цэнтральнага Камітэту. Але ўжо нейкі прыбылы з сутарэньня падпіты дух знайшоў гукаадтваральную прыладу, ужо майстраваў пры агромністым магнітафоне.

— Ох, цягне мяне да гэтага асятра, — вохкнуў Коля Нахалаў. — Палкоўнік ня бачыць, хадзем, скубнём з карку драбочак мяска.

— Колька, гэта ж шаленства. Зараз уварвецца варта і расстраляе нас пад гэтымі калёнамі.

— Ніхто не ўварвецца, бо ўсе дзьверы апячатаныя звонку. Толькі безь пяці восем камэндант гмаху абарве плёмбы камісіі.

Мы схіліліся над сталом у тым месцы, дзе ў чвэрць на дзявятую будуць стаяць абодва сакратары, наш — каралевіч — і тамтэйшы — цар. Колька рассунуў тонкую ядвобную скуру на карку асятра, выкалупаў кавалак залаціста-ружовай мякаці і падаў мне з захаваньнем найвышэйшай асьцярожнасьці. Я пачакаў, пакуль ён прыгатаваў сабе такую ж порцыю. Мы заплюшчылі вочы, каб не псаваць адчуваньняў пабочнымі ўражаньнямі. З цырымоннай павольнасьцю, як аплатку прычасьця, мы палажылі на языкі экзатычны прысмак.

Але Колька Нахалаў адразу закашляўся, атрымаўшы па сьпіне цяжкага ляшча ад палкоўніка шэф-кухара.

— Нельга! Колькі разоў паўтараць? Пайшлі прэч! — крычаў ён прыглушаным голасам.

Колька ўпусьціў апэтытны кавалак на падлогу, а вось я свой пасьпеў праглынуць. Мы схаваліся за мрамуровай калёнай, зацыраванай імпартнай замазкай, а там нейкі тып цягнуў французскі каньяк проста з бутэлёкі. Палкоўнік з злосным мармытаньнем пачаў агромністым пальцам заштукоўваць заглыбленьне ў карку асятра. Аднак рабіў ён гэта так няўмела, што разадраў хрыбет рыбы аж да першага плаўніка. Урэшце агледзеўся наўкола, ці хто ня бачыць, і праглынуў прыстойны кавалак мяса, які быў скаціўся на жэле. А як закусіў, то ўжо машынальна схапіўся за пляшку арманьяку.

Невядомы кухонны дух, што быў пры магнітафоне, знайшоў на якойсьці стужцы танцавальную музыку. Нейкае гвалтоўнае танга раптам напоўніла нутро гэтай сьвятыні ў духу fin-de-siècle. Падпіты Рышард працаваў пры горшых сталох. Жор вяндрліны, пакідаючы на блюдах мае карткі на мясныя стравы. Нехта, на жаль, ужо ванітаваў пры суседняй калёне.

З залацістага паўзмроку выплыла пані Гося. Яна змагалася зь перапоўненай торбай, якая не хацела замыкацца. Я адчуў прыкрасьць з прычыны такой нетактоўнасьці. Каштаваць далікатэсы — гэта адно, а выносіць шынку ў торбе — гэта ўжо нешта іншае.

— Я хутка змываюся, хоць забава тут толькі раскручваецца. Але ў мяне банкет з нагоды фільму. Прадаём купцом з Аўстраліі “Пераліваньне”. Бо мы, разумееце, атрымалі дазвол на распаўсюджваньне за мяжой толькі для іншых кантынэнтаў, па-за Эўропай. І як тут не абурацца?

Яна падхапіла пранізьлівыя смычковыя гукі танга, выканала колькі па з сваёй торбай, як з партнэрам.

— Непаўторны настрой, — шагнула яна мне. — А што вы скажаце, як вам, малады чалавек? Ці праўда, што вы забаўляецеся бунтарствам?

— Я не забаўляюся, шаноўная пані. Застары я ўжо, каб забаўляцца.

Яна ўзяла мяне пад руку, пацягнула за сабой у таямнічы паўзмрок калянады. Я ішоў годна, нібы з жонкай сябра Палітычнага Бюро. Рытм танга дадаваў велічы нашым крокам.

— Мне трэба вам сёе-тое сказаць. Гэта мой абавязак старой бабы... — яна завагалася на момант. — Ну, можа, не такой старой, але дасьведчанай. Слухайце ўважліва. Я ня веру ва ўсю гэтую апазыцыю. Сьцеражэцеся яго, — яна паказала пальцам на Рышарда Шміта. — Яны ўсе на дзяржаўным утрыманьні. Гэта ўсё — адна вялікая правакацыя. Ці вас ня дзівіць, што гады лятуць, а яны спакойна, як мужыкі ўвесну, урабляюць гэтыя свае пратэсты, рэзалюцыі, публікацыі, дэманстрацыі. Пасівелі, патаўсьцелі, ну і што? Рэжым таксама патаўсьцеў і пасівеў. Крумкач крумкачу вока ня выдзеўбе. Вас шкада. У вас спрытнае вока. Мне патрэбны дырэктар фільмаў. У мяне можна зарабіць. Божа, якая цудоўная музыка. Мне трэба ўжо ўцякаць. Але што мы пабачылі, тое пабачылі. Ніхто ў нас гэтага не адбярэ. Вы ведаеце, што, падобна, канец сьвету блізкі. Чаму ўсё валіцца? І Ўсход, і Запад. Пачатак канца сьвету. Але гэты канец можа трываць доўга. Цэлыя стагодзьдзі.

— Адыдзі, карова, — сонна адказаў я. — Я тваю пысу бачу штодня з усіх бакоў. Пысу народна-дэмакратычнай мяшчанкі, якая любіць пажэрці на нашым пахаваньні.

— Хамло!

— Хто хамло? — з-за калёны, пахістваючыся, выйшаў шэф-кухар. — Я хамло? Я камэндант эвакуацыі ЦК.

— Мяне тут абражаюць. Калі ласка, пакажэце мне выхад, пане палкоўнік.

— Ах, тваю мачалку-качалку. Мы не дазволім ані абражаць, ані выходзіць. Але ж і цыцкі ў цябе, баба, можна сказаць, савецкія.

— Палкоўнік, апрытомнейце, калі ласка.

— Патанцуем, кіця. Пасья нас хоць патоп. Бачыш, мы некалі чыталі кніжкі. Тарараля-бум-бам-бом.

— Пардон, перапрашаю, — нехта цягнуў мяне за крысо курткі ў іншы бок. — Я доктар Ганс-Юрген Гансёрак. Дзе тут туалет, вы ня ведаеце?

— Ня ведаю. Патрывайце пакуль. Пазьней пашукаем.

— Я згубіўся. І сябры згінулі, — ён гаварыў без памылак, але з моцным нямецкім акцэнтам. — Ня помню нават, як называецца мой гатэль.

— А вы з гэтага гмаху ці звонку?

— З той кухні, што была на пачатку.

Наблізіўся Рышард Шміт зь сялядцом у адной руцэ і шклянкай, поўнай джыну, у другой:

— Пра што гамана?

— Гэты пан шукае прыбіральні. Можа, я сьпярша вас пазнаёмлю? Пан Шміт, літаратар, пан Гансёрак, доктар.

— Вельмі прыемна, — сказаў скрыўлены немец. — Я кіраўнік дэлегацыі на перамовах з польскім урадам у справе куплянья зеленагурскага ваяводзтва. Даўнейшага Грунбэргу.

Усё больш параў кружылася ў залатым змроку, выконваючы складаныя фігуры клясычнага танга. За вокнамі, закрытымі парчовай заслонай, грэмела апошняя сэлетняя навальніца.

— А, гэта вы? — з-за бліжэйшага стала падняўся Эдак Шміт. — Што за наканаваньне лёсу! Я экспэрт польскай камісіі ў справах продажу зеленагурскага ваяводзтва.

— Доктар Ганс-Юрген Гансэрак.

— Дацэнт Эдвард Шміт *.

— Я вас ужо пазнаў.

— Гэта быў мой брат, блізьнюк.

Рышард выкінуў селядца ў цемру нэфу.

— Я сыходжу. Канец. Кропка. Годзе на сёньня.

Філёзафа трохі зьнесла ў бок стала.

— Братку, пачакай. Пойдзем разам. Цэлы дзень думаў пра цябе.

— Дазвольце, калі ласка, — умяшаўся доктар Гансэрак, падтрымліваючы Эдварда. — Вы і ёсьць гэты лідэр апазыцыі? Я чытаў пра вас у газэтах.

— Гэта той небарака. Мой брат-блізьнё. А я ва ўрадавым стане, гер доктар. Заўтра, як працьверазеем, спаткаемся за адным сталом.

— Я б не хацеў сёньня гутарыць пра справы.

— Чаму, доктар? У маіх жылах ёсьць нямецкая кроў.

— А ў маіх — польская.

Рышард замахнуўся і кінуў у глыбіню залі пустую пляшку з-пад віна. Мы чакалі, пакуль яна гучна разаб'ецца аб мрамур, але яна нібы занурылася ў ваду.

— У вас, халера, зашмат нашай крыві і замала нашага сумленьня. Дайце я выйду.

Але ён не выходзіў. Цяжка абапёрся на мрамуровую калёну і цёр заліты потам лоб.

— Мы, немцы, перажылі вялікі гістарычны шок, — балесна азваўся доктар Гансэрак, — і я рэпрэзэнтую іншую, а дакладней, новую Нямецчыну. Мы ўжо ніколі не ўжывём гвалту.

Філёзаф Шміт хацеў затанцаваць трапака, але мусіў адмовіцца ад свайго намеру.

— Лухта, — сказаў ён, уклечыўшы на адно калена, — нашая мяжа праходзіць праз прадмесці вашай сталіцы. Ёсіф Вісарыёнавіч павесіў нам на шыю неблагі камень. Рышард, што я кажу. Братку, пільнай мяне. Я ж тут адзіны рэпрэзэнтую інтарэсы дзяржавы. Заўтра лекцыі, не, паседжаньне камісіі, а тут балюе рэакцыя, Таргавіцкая канфэдэрацыя пераапанулася ў мастакоўскія ўборы, грашаробы, нахлебнікі, што не да тых прымазаліся. Спаілі мяне, лайдакі. На калені, галота! І ты, немец грашавіты! Гэта

нашая нацыянальная базыліка, храм дынастыі Пястаў, п'едэстал Свантэвіта! Варта, сюды! Таварышы і таварышкі!

— Рышард, ён пачне распранацца, — сказаў я з жахам.

— Я б яму дапамог, але ён не распранецца. У яго чэлес памерам з напарстак. Мама нават давала на імшу, але нічога не дапамагло.

Спаміж параў, што танчлі, узьнік палкоўнік-кухар, камэндант эвакуацыі. Ён панура ішоў у наш бок з расшпіленымі нагавіцамі і расхінутым халатам.

— Што тут дзеецца? — грозна спытаўся ён. — Дзе Госька? Хто забраў у мяне дзяўчыну? Няўжо той піжон у пэнснэ?

— Гэта таварыш немец. А вы станьце на зважай. Я сябар рэвізійнай камісіі.

— Я вас усіх паразганяю. Разбусурманіліся, разбэсьціліся, вам толькі дармовую гарэлку жлукціць і салтысоны красьці. Танцуюць мне тут цяпер. Бяры немца пад пахі і прэч адсюль, бо мазгаўню разьнясу, — і ён раптам выцягнуў з-пад кашулі вялікі аблысёлы наган, нейкую, пэўна, дарагую памятку з даўніх часоў. — Ану, пайшлі ў скокі! Эй да ухнем!

— Хто, я?

— Ты, хрэн ты галяндзкі.

Ён груба штурхнуў Эдварда, а той слухмяна абняў за талію доктара Гансёрка. Яны пачалі падрывацца на месцы, бо мэлёдыя танга такі была ўчэпістая.

— Пане палкоўніку, — даверліва прамовіў я. — Там у куце, здаецца, Гося. Нейкі тып пры ёй аціраецца.

— Во паскуднік! — памкнуўся ў змрок ашалелы палкоўнік.

Шугануў крываваы пошуг, выгукнуў стрэл, нехта пачаў уцякаць упоперак залі з хвастом асятра ў руках.

— Абарвуць плёмбы і выламаюць дзьверы, — сказаў я Рышарду. — Тут пральецца кроў.

— Вяртаемся. Я за цябе адказваю.

— А мо застанёмся? Апошнія Пэтроніі апошняй перадсьмяротнай хвілі тысячагодзьдзя.

Ён пацягнуў мяне да той істопкі. Па дарозе нам давялося пераступаць цераз Кольку Нахалава, які спаў на падлозе. Ён спаў, але гаманіў нешта сам да сябе на мове свайго дзяцінства.

— Ідзі, ідзі, я цябе даганю. Толькі вазьму бутэлечку.

Чаму я ненавіджу гэты горад? Не, гэта няпраўда. Я яго толькі не люблю, у адрозьненне ад усіх гэтых аслоў, якія зарабляюць на любові да Варшавы. Зранку, пэўна, стымулююць сябе наркатыкамі, а пасля аж да вечара любяць, любяць і хочучь, каб ім за гэта плацілі. Я больш як паўжыцьця пражыў у гэтым разбэшчаным месце. У горадзе, зьнявечаным ад самага пачатку, гвалтаваным акупантамі, чвартаваным захопнікамі, душаным арканам азіяцкіх ордаў.

Некалі я ўпоўз у ягоны труп. Места зь цяжкасьцю аджывала, і я ўпершыню ў жыцьці павольна вяртаўся да жыцьця. Мы равесьнікі. Нас зьвязаў выпадак. І аказалася, што зьвязаў на жыцьцё і сьмерць.

Маім апошнім літаратурным творам будзе гэты апошні дзень жыцьця. Дзень сьціплага гепэнінгу. Але нешта зламалася. Мяне агортвае стома і немач. Маё жыцьцё паўтараецца, і я паўтараюся. Заміж непаўторнасьці — сэрыйнасьць. Маю творчасць, і маё жыцьцё таксама, можна кроіць на кавалкі, як кілбасу. Так урэшце выходзіць.

Над мной толькі мой горад сьвежых помнікаў і старых сучасных гмахаў. Нічога апроч гэтага няма. Супольная мова, супольныя пакуты, супольнае неразумьне. У чым вінаватыя яны і ў чым вінаваты я?

Я спускаюся ў эвакуацыйны калідор. Цяпер мяне вядуць чырвоныя стрэлкі. Нейкая пара ціскаецца ў нішы з пажарным кранам. Нехта дрэмле, абапёрты на сьцяну, нібы мумія ў старажытных катакомбах. Выглядае так, як быццам я ўзьнімаюся на паверхню зямлі, а я ж спускаюся ў сутарэньні “Парадызу”.

Маё места нагадвае слаўны Іркуцк. Некалі яно было зьнявечаным эўрапейскім месцам, цяпер — здаровы азіяцкі кішлак. Я ў няволі гэтага места. Альбо, слушней, тут я выбраў сабе дом няволі.

Уваходжу на кухню, спустошаную, як па татарскім набегу. Выпатрашаныя катлы, пабітыя талеркі, з адкручаных кранаў цячэ вада. Нейкі пацук плыве “па-сабачаму” праз акіян кухні.

Ведаю прычыну свайго пахмельля. Цяжкога пахмельля. З мной здараецца часам. Нейкім благім часам. А тады я гуляю зь лёсам у косьці на жыцьцё. Ня ў косьці, але ў шклянку вады і ад трох да пяці сонных парашкоў. Гэта рулетка белых людзей. У яе гуляюць прэзыдэнты і прастытуткі, духоўнікі і паэты, пралетары і капіталісты.

Аркестар арцелі інвалідаў грае папуры з амэрыканскіх мэлэдыяў, а для непазнавальнасьці грае задам наперад, каб не плаціць валютных тант’емаў. Нехта ласкава тычкаецца ў маю нагу.

— Пікусю, ты мяне шукаў? Я ўжо тут. Хутка пойдзем далей.

А ён скача высока, намагаецца лізнуць маю руку. З нуды вымыў футра і цяпер выглядае як новы. Руды сабачка з нагамі, як махры.

— Марш, Пікусю, у гардэроб! Пільнай той бітончык, які гаспадар носіць з сабой, як кроў для пераліваньня.

Пікусь робіць сумныя вочы, падкурчвае абгрызак хваста, вяртаецца да гардэробніка, які смачна сьпіць, якому не замінае музыка, не замінаюць крыкі, не замінае канец сьвету, што будзе трываць колькі мільёнаў гадоў, якому наагул нішто не замінае.

Я сядваю пры нашым століку. Тут качавалі чужыя плямёны. Чужыя недапалкі, чужыя сьляды памады, чужы разьліты ліманад. Наўкола сонны рух. Адны сьпяшаюцца праз кухню ў спаскуджанае сьвяцілішча парты, іншыя вяртаюцца, замочаныя да каленяў, наеўшыся распусты. Блакітныя твары, чырвоныя твары. Прадаўгаватыя, авальныя, шурпатыя твары, што льсьняцца ад поту. Мэлянхалічныя і разбэшчаныя.

Зь цяжкасьцю ўздываюся з-за століка. Уздымаю руку, каб суцішыць аркестар. Разяўляю як мага шырэй рот.

— Людзі! — рыкаю я. — Антыхрыст сышоў на зямлю. Скочыў няўдала з суседняй галяктыкі. Можа, хацеў куды ў іншае месца, але трапіў да нас.

Нейкі дзядзька робіць мне знакі.

— Там прыбіральня, сябра. За гардэробам.

А я ўздываю ўгору абедзьве рукі.

— Людзі, паглядзеце на сябе. Ён разьдзяліўся на вас усіх і на мяне. Не чакайце Антыхрыста, бо ён ужо на зямлі. Антыхрыст распущаны, раздробнены, грануляваны. Мініантыхрыст у кожным з вас і ўва мне.

Аркестар іграе шосты кавалак, нехта танцуе, нехта дрэмле. Міргае чырвонае і блакітнае сьвятло. Угары — бледыя пысы памочнікаў Люцыпара. Чакаюць сваёй гадзіны.

— Ніхто мяне ня слухае, — з распаччу кажу я. — Антыхрыст укараніўся ва ўсіх нас, і таму яго няма. Ніхто мяне ня слухае.

— Я слухаю, — вылазіць Эдак Шміт, ускалмачаны, зь перакрыўленым гальштукам. — Афу, як блага. Нейкае ненавуковае, старасьвецкае глупства. Як вам ня сорамна.

Пры бары сядзіць Жорж, даўнейшы Жоржык. Сядзіць нядбайна на высокім зэдліку, матляе адной нагой. Цэдзіць нешта з шклянкі праз пагнутую саломку.

— Дацэнце, я ўчора пяць парашкоў запіў шклянкай гарэлкі. І пару гадзін ня мог заснуць. Бо гэта лятарэя. Альбо адразу зваліць з ног, альбо паскудна працівіцца. То бок, пару гадзін засынаў і не засынаў. Пераступаў парог і адступаў назад. І кожнага разу ўваходзіў у іншы сэктар гэтага няведамага вымярэння. Уступаў у лагоднасьць успамінаў маладосьці, уступаў у цень згрызотаў сумленьня, уступаў у чырвань ночы зласьлівых дэманаў. А аднаго разу ўступіў у яснасьць сьведамасьці, у яскравую яснасьць, скрэсьленую выразнымі знакамі. І ўсё зразумеў, і ўсё стала відавочным, зразумелым, як мае быць. Аднак тады нехта мяне пакараў і ў апошні момант, за імгненьне перад крыкам трыюмфу і палёгкі, сьпіхнуў у чорную бездань сну бяз сноў.

— А ты ведаеш, на што жыве Рышард, мой брат-блізьнё?

— Ня ведаю. Я адышоў ад літаратурных спраў і страціў амбітнасьць. Чакаю свайго тэрміну.

— А варта ведаць. Рышард жыве з малой кніжачкі, напісанай у даўнія пракаветныя часы, калі ён яшчэ быў руплівым сынам партыі і засядаў у розных інстанцыях, у якіх цяпер засядаю я. Можа, помніш яе назву? Кніжачка гэная, напісаная не бяз таленту, не бяз пэўнай іскры, услаўляе гвалт, апраўдвае зьнявольненне, згаджаецца зь ліхой часовасьцю. Кніжачку гэную перавыдаюць два разы на год і ўсоўваюць кожнаму дзіцяці ў школе, каб яна атруціла гэтае дзіця, каб разбурыла першы маральны інстынкт, калі ён зьявіцца, каб навучыла падвойнай бухгалтэрыі і першай асалодзе цынізму. Дзякуючы гэнай кніжачцы Рышард ходзіць жывы й здаровы па горадзе. Дзякуючы ёй жыве, папівае рананку малачко, а ўвечары гарэліцу. Дзякуючы гэтаму твору Рысік можа аддавацца бескампраміснаму змаганьню з рэжымам і будзіць нашае млявае сумленьне. І тут мы ў другі раз сутыкаемся з дыялектыкай нашых часоў, дарагі сябра.

— А дзе доктар Гансэрак?

— Згінуў. Пэўна, згінуў у туалете.

— Божа, усё згінула ў чэрні. Засталося пахмельле, якое ня хоча згінуць.

— Мы ёсьць адно драбінкамі бялку ў лютым крэмнева-агнявым сусьвеце.

— Аднак вы верыце ў Бога.

— Калі веру, то ў іншага, чымся вы, дурні.

Жорж шныраў вачыма па залі. Шукаў новае ахвяры. Я хацеў схавацца за пакамечаным бюстам філэзафа, але было запозна. Ён згледзеў мяне, загадкава ўсьміхнуўся і саскочыў з зэдліка. Уцякаць не было як, бо ён заступаў мне дарогу да сходаў.

— Вы яшчэ тут? — спытаўся ён, бесцырымонна адсоўваючы дацэнта. — Гэта нядобрае месца. Забягалаўка з благой рэпутацыяй.

— Вось якраз хацеў расплаціцца. Але афіцыянты недзе падзеліся.

— Дарэчы, наконт рахунку. Ведаеце, дурная справа. Можа, нават не выпадае да вас з гэтым. Мне не стае на рахунак.

— Колькі?

— Няшмат. Дваццаць тысяч.

Я намацаў у кішэні столькі, колькі трэба. Я ведаў такіх тыпаў. Як убачаць стос банкнотаў, адразу просяць больш.

Ён кемліва апусьціў руку, я намагаў у цемры гэтую касьцістую далонь і ўсунуў дзеве банкноты. Ён добра прыняў маю далікатнасьць, паціснуў руку ў адказ.

— Заўтра наранку дашлю з кур'ерам, — сказаў ён напаўголасу.

— Але ж вы добра ведаеце, што заўтра ня будзе крэдытора.

Ён засьмяяўся, паляпаў мяне па плячы.

— Калі б ведаў пэўна, то стрэльнуў бы больш.

І вярнуўся да бару, кінуў на стойку мае грошы, як свае ўласныя. Бармэн падаў новую шклянку, але з той самай, пагнугай саломкай.

З гардэробу, б'ючыся аб сьцены, валокся Ганс-Юрген Гансэрак.

— Herr Gott, я ўжо нічога не хачу. Хачу толькі ў гатэль, — енчыў ён, трымаючыся за жывот.

— А там, у тым сьвяцілішчы?

— Там канец сьвету. І тут канец сьвету. Я хачу дадому.

— Да вашага дому таксама набліжаецца канец сьвету.

— Але хай ён мяне засьпее ў маім собскім ложку.

Тут я бачу, што Рышард стаіць пры бары і папівае з шклянкі Жоржа, які забалакаўся з бармэнам.

— Рышард! — паклікаў я трохі загучна, бо змоўк аркестар.

Шміт паважна паглядае на мяне, гасіць недакурак у Жоржавай шклянцы і падыходзіць хісткім крокам.

— А, ты зноў тут, Эдзік-пэдзік. Пэўна, ганіў мяне за маёй сьпінай. Ведаеш, што ён абыдзень ляжыць ніцма ля Сьвятога Крыжа. Паміж нарадай у ЦК і выкладам у цэнзуры ляціць да касьцёлу, падае плазам і набіраецца моцы для наступных паскудзтваў. Глядзі, як прывучыў пана Бога.

— Спадарства, я пад аховай дыпляматычнага імунітэту, — скардзіцца доктар Гансэрак.

— А мы плявалі на імунітэты, — кажа Эдвард Шміт.

— У нас вы толькі так можаце паехаць у Сібір, — дадае Рышард Шміт.

Але тут доктар раптам цьверазее, хітра ўсьміхаецца.

— Я магу паехаць на Канарскія астравы альбо ў Каракас, але не ў Сібір. У Сібір цяпер не вывозяць. Гэта стратэгічная тэрыторыя.

І, дражнячы, грае ружовымі пальчыкамі на сваім салідным носе, акупаваным залатым пэнснэ. Адначасна раздаецца бляшаны грукат у аркестры. Музыкант, здаецца, пэркусьнік, зваліўся з крэсла і качаецца з боку на бок, удараючы галавой па талерках. Ніхто не сьпяшаецца яму на дапамогу, толькі тып ад сапсаванага сынтэзатара ляніва зрушыўся з свайго месца.

— Ці ёсьць у залі лекар? — няспешна пытае ён кліентаў з найбліжэйшых столікаў.

Уздымаецца адзін спадар, засьцерагаючы, што ён толькі біёлаг. Узлазіць на подыюм, пачынае круціць на ўсе бакі ачмурэлым ударнікам.

— Напіўся. Ударнікі любяць набрацца, — мяркуе Эдвард Шміт.

— Філёзафы любяць набрацца, — зь нянавісьцю шыпіць Рышард. — Каб заліць гора. Гэты чалавек замлеў. Усе млеюць у няволі.

— О Езус, — уздыхаю я. — Мне ўспомніўся Губэрт. Мы тут жлукцім, а яму там корак у горле. Адзін з апошніх маіх сяброў. Людзі, я сірата. Сірата на чужой плянэце.

Паміж столікамі паўзе Колька Нахалаў, пакідаючы мокрыя плямы на падлозе. Ён плыўма пераправіўся праз патап у кухні. Змораны, падае ў чужы фатэль.

— Хлопцы, пазычце запалак. Ты, здаецца, маеш швэдзкія. Падпалю гэты бардак.

— А чаму ты хочаш падпаліць? — працягла пытаецца Рышард.

— Хай усё згарыць. Датла. Увесь бруд, увесь грэх, усё гэтае сатанінскае насеньне.

Рышард б'е яго рабром далоні ў лоб. Колька перакульваецца разам з фатэлем, а пасля моўчкі ўздымаецца з падлогі.

— Ты ўдарыў Кольку Нахалава, — кажа прыглушаным голасам.

— Так, я ўдарыў Кольку Нахалава.

— Мой бацька праліваў за вас кроў.

— Твой бацька падарыў нам сацыялізм.

— Расейцы да сёньня ядуць гнілую бульбу, каб вам было добра.

— Дык ідзеце адсюль да д'ябла. Будзеце есьці вустрыцы.

— Во гэта ўдзячнасьць. Доктар, вы сьведка. Вы яшчэ мяне ўспомніце.

Умешваецца Эдвард Шміт.

— Таварыш Нахалаў...

— Я табе не таварыш.

Я дапамагаю яму ўсесьціся ў фатэлі, але ён гнеўна адпіхвае маю руку.

— Колька, — кажу я, — ён хацеў як лепей.

— Як гэта — лепей?

— Мы павінны з вамі трохі паспрачацца. Белапаліякі ўтрымліваюць вас на нагах. Комплекс палячышак дадае вам імпэту. Сьвятое пакліканьне расейзацыі Польшчы, перадаванае ад Івана Каліты, вядзе вас праз гісторыю, як праводная зорка. Хочаш, каб мы адразу паддаліся? Хочаш усё сапсаваць?

Колька Нахалаў глядзеў на мяне доўга і з намаганьнем. Урэшце засьмяяўся, паспрабаваў падняць цяжкі живоцік з фатэля.

— Я цябе люблю. Ты найфальшывейшы, а я цябе кахаю. Дай буську, зямляк.

Але да пацалунку не дайшло, бо зьявілася Зосенька, туалетная касірка на практыцы.

— Да вас нехта прыйшоў, — сказала яна.

— Да мяне? — спытаўся я, здзіўлены. — Я нікога не чакаю.

— Ніколі ня знаеш, чаго чакаеш.

Я пайшоў паперадзе, таруючы дарогу паміж спустошаных столікаў і драмлівых гасьцей.

— Няма аб чым шкадаваць, — суцешыла яна мяне. — Ужо сканчаецца першая зьмена. Зараз іх усіх выкінуць з рэстараты. Трэба прыбраць для арабаў. Яны пачынаюць а шостай.

— Зосю, любачка, зьбіраўся да цябе, зьбіраўся і неяк ня выйшла.

— Нашто гэта. Я ўжо ўсё ведаю. Вось вашыя шэсьцьсот золотых. Вы не карысталіся кабінкай, але я з злосьці на вас напала.

— Не, не, кінь гэта.

Але яна ўсунула дробязь мне ў руку. У гардэробе абуджаны маёр ляніва глядзеў у пераносны тэлевізар, дзе прыезджы сакратар, звышсакратар, супэрсакратар якраз скончыў прамову і прымаў авацыі. Колькі ўбраных у чорнае дзядзькоў каранавалі

яго шахцёрскай шапкай з урачыстым плюмажам. Але карцінка ішла нема. І маёр, паводле звычкі суайчыньнікаў, вымкнуў гук.

— Маёр, папрашу багаж і сабачку. Адплываю ў далёкія краі.

Ён падняў бітон, забулькатаў ім, каб паказаць, што нічога ня згінула.

— Усё ў парадку? — спытаўся ён.

Я сунуў у ягоную спацелую далонь Зосіну дробязь.

— Пікусю, хадзем.

Сабачка жвава выскачыў з-пад стойкі, гатовы да дарогі. За нашымі сьпінамі панесьлі некуды ўдарніка.

— Помні! — крыкнуў з глыбіні залі Рышард.

Я падняўся на першую прыступку, паперадзе старанна бег Пікусь. Абярнуўся да Зосі, якая абаперлася на вушакі сваёй установай.

— Да пабачэньня. Можа, зайду да цябе калі ўвечары.

— Напэўна, ня зойдзеце, — сказала яна, аглядаючы свае пазногці.

Я рушыў угару па сходах, накрытых чырвоным дываном, заплямленым рознага кшталту непэратраўленымі стравамі. А наверху, пры шклянках дзьвярох з выбітымі шыбамі, стаяла Надзежда.

— Выкідаюць нас, — сказаў я. — Увечары гэта рэстарация для нафтадаляравых арабаў.

Яна з жалем круціла рудой галавой.

— Хіба гэта гадзіца? Трэба вас з кнайпы выцягваць. Як вы выглядаеце!

Я сарамліва прыгладзіў ня надта густыя валасы на цемені. А Пікусь ужо абнюхваў яе поўныя, але не затоўстыя ногі, такія, якія мне падабаюцца і якія адразу спадабаліся яму.

— Гэта ваш сабака?

— Маіх сяброў. Некалі згубіўся, колькі гадоў мы яго аплаквалі, ён нам сьніўся ў чужыя снох, падшытых згрызотамі сумленьня, а цяпер ні стуль ні сьсюль знайшоўся. Пікусь, дай пані лапку.

— Вы пілі?

— Трошачкі. А што я еў! Крамлёўскі ланч. Нават калі б расказаў, то вы б не паверылі.

Мы выйшлі на вуліцу, дзе ўжо чакалі арабы. Яны стаялі малымі групкамі, апранутыя амаль аднолькава, і гаманілі міжсобку гартанымі галасамі. Яны неяк не мяшаліся зь мясцовым насельніцтвам, жылі ў Варшаве сваім жыццём, ні ў кога не пытаючыся дарогі, не шукаючы ні дапамогі, ані сяброўства. Толькі псавалі што ёсць сілы надвісьлянскіх паненак, і гэта быў, апроч валюты, адзіны прыкметны сьлед іхнага пабыту.

— Надзежда, пачакай, які цудоўны дзень.

Сапраўды, хмары разышліся па далёкіх гарызонтах, вецер сьціх, сонца зычліва грэла гэтае згорбленае, беднае, хоць і сьвяточнае места. У гарачым паветры бавіліся рэшткі нейкіх мушак, і нават патрапаны матыль праляцеў над дарогай у бок Дому партыі.

— Дом партыі, — сказаў я сабе, і ў мяне сьціснулася сэрца.

Агенты, пераапранутыя ў дарожных міліцыянтаў, знуджана прытупваюць сабе пры рагах гмаху, а ўсярэдзіне, у самым сэрцы, Садом і Гамора. Ці здолее хто ў пару сабраць таго асятра, аднавіць выпатрашаныя вяндліны, даліць вады да надпітых бутэлек, прыбраць запаскуджаную падлогу? Бедны шэф-кухар у рангу палкоўніка, апошні зух сталіцы!

— Надзея, я вас вазьму пад руку.

— Можа, хочаце супакаляльны сродак? У мяне ўсё з сабой.

— А навошта ж мне супакойвацца?

— Пастарайцеся працьверазець.

— Я цьвярозы.

— З вамі адна бяда.

— Але Чабан вызваліў мяне ад слова.

— Ці Чабан можа вас вызваліць? Ці вам трэба вызваленне? Ці вас хто калі здолеў да чаго прымусіць?

— Надзежда, вы мне лісьлівіце.

— Ён, зрэшты, шкадуе аб той гутарцы. Бывае, што мужчыны сварацца бяз дай прычыны.

Мы міналі прадуктовую краму. Сьпешна павыцягваная з дамоў каманда магазыншчыц прыладжвала ў крывым акне вітрыны мадэрнізаваны герб айчыны — маленькага арла, абкладзенага вялікімі снапамі збожжа.

Мы вышлі на пляц Трох Крыжоў. На бэтоннай пляцоўцы, побач з старажытнай прыбяральняй, палежвала групка нецвярозых дэманстрантаў. Яны падлажылі сабе пад галовы транспарант зь нечытэльным лёзунгам і пашкоджанай датай.

Паміж моцных яшчэ дамоў была відаць адна руіну. Гэта дом, у якім шмат гадоў мясьцілася рэдакцыя сатырычнага штотыднёвіка “Шпілька”. Неяк увесну ён чамусьці абваліўся, і ўсё ніхто ня мог узяцца за адбудову.

— Хадзем, Надзею, сядзьма тут і паглядзім на божы сьвет.

Я пацягнуў яе да сходаў перад руінай. Мы ўселіся на нагрэтай прыступцы. Пікусь скурчыўся ў клубок пры маіх нагах. А маніфэстацыі нібы паволі, хоць і заўчасна, заціхалі. Аднекуль зь Віслы ці, можа, з пляцу Дэфіляд яшчэ чуліся аркестры, недзе ў плыткіх каньёнах вуліц вырваўся нейкі вокліч, можа, праўрадавы, а можа, п’яны. Аднак апатыя ўжо зноў накрывала мой горад сваім мультановым саванам.

— Гэта добры знак, што мы зноў пабачыліся, — сказаў я.

Яна маўчала, гледзячы перад сабой, у імжыстую пэрспэктыву Ўяздоўскіх Алеяў.

— Ведаеш, учора ўначы мне было зьвеставаньне. Табе скажу, бо цябе я ўжо не саромеюся. Дык вось, мне было зьвеставаньне, як старой бабе, але не зусім, бо маю прыгоду можна зрацыяналізаваць. Таму мне сёньня так баліць галава. А я чакаў гэтага зьвеставаньня ўсё жыцьцё. Хацеў яго бескарысьліва пераказаць грамадзтву. Так завяшчаюць музэям неацэнныя карціны альбо статуі.

— Ты прысьніў Антыхрыста.

Я так і замёр з рукою у кудлах Пікуся.

— Адкуль ты ведаеш?

— Ня ведаю. Я прысьніла Антыхрыста. Ня першы раз. Гэты сон мне паўтараецца. І заўжды каляровы. Хоць не, аднаго разу, колькі дзён перад ад’ездам у Польшчу, прысьніла чорна-белы.

— Але сёньня ўжо нічога ня помню. Нібы сякерай нехта адцяў. Толькі неяк баюся людзей. Не баюся так, як чалавек звычайна баіцца, але адчуваю страх перад людзьмі.

Яна раптам палажыла галаву мне на плячо. Чырвоную, пушыстую, лёгкую галаву.

— Ох, мілы мой.

— Што, Надзею, што?

— Ох, цяжка жыць.

— І цяжка паміраць.

Яны прыціснулася да мяне. Самотны балёнік, які згубіў свайго гаспадара, блукаў высока пад сьвежавымытым небам.

П’яны маніфэстант раптам абудзіўся, падняў цяжкую галаву і закрываў у гэтае неба ахрыплым голасам:

— Польшча! Польша! Ваша маць!

Паўз усходні бок пляцу вярталіся з шпацыру мае таварышы, А.М. і Ю.Г. Несьлі ў руках папяровыя кветкі, кінутыя маніфэстантамі. Таму выглядалі сьвяточна, хоць Ю.Г. ня мог жэстыкуляваць і напіраў на А.М., што ўскладняла літаратурную дыскусію. Я глядзеў на іх здалёк, як бы зь неба. Пяшчотна і немачна.

Сонца было нізкае, слала амаль гарызантальнае праменьне. Раптоўная летняя вечаровая сьпёка, хоць лужок, уздоўж якога йшлі мае прыяцелі, даўно зрудзеў і памёр. Толькі сыстэма клюмбаў з кветкамі, адмыслова ўкладзенымі ў лічбу LX, яшчэ жыла, інфармуючы, што гарадзкі аддзел азеляненьня выканаў усе пляны датэрмінова і адзначае шасьцідзсяцігодзьдзе ПНР. А на гэтым лузе, пасья зносу паваенных руінаў, хтосьці меўся будаваць нешта важнае. Але пасья забыліся, хто і што.

Па маёй каністры бегаюць у пярэпалаху, як па няведамай плянэце, малыя чорныя мурашы. Пэўна, мурашкі фараона альбо Пяста Стальмаха. Гэтая блакітная каністра для іх — злосная, непрыхільная плянэта альбо папросту гіганцкі атамны рэактар.

— Надзею, сьпіш?

— Так, заснула на хвілінку. Пакінула цябе аднаго, мілы, на імгненьне.

— Зло як цемра. Трывае вечно. А дабро — гэта водбліск, гэта нетрывалая перамога над цемрай. Дабро сьмяротнае.

— Думаеш пра нашыя сны?

— Думаю, што рабіць. Маім апошнім літаратурным творам будзе гэты дзень. Ці шліфаваць кожнае слова і кожную сытуацыю на ўзор старых майстроў, ці аддацца стыхіі, графаманскай, хаатычнай спантаннасьці? Не, Надзежда, жартую. Напраўду думаю пра цябе. Наранку пазнаўся з апантанай, паэтычнай, зьлёгка стукнутаай расейскай дзяўчынай, а цяпер...

— А цяпер?

— А цяпер сяджу з маёй жанчынай. Ты мая жанчына?

— Ну.

— Хоць гэта няхораша гучыць.

— Хоць гэта трывіяльна гучыць.

— Як прыгнятае, як жа зьневажае тое, што ўсё зводзіцца да тых некалькіх пытанняў з маналёгу Гамлета. Мінутлі стагодзьдзі, загінулі цывілізацыі, адышлі ў нішто гэтулькі пакаленьняў, а нічога не зьмянілася, і гэтае праклятае наканаваньне адбірае ў нас прывіднае задавальненьне першыства, пазбаўляе аўтарства, робіць нас вечнымі плягітарамі.

— Што цябе мучыць, мілы?

— Грэх набыў выгляд цноты. Рысы маральнасьці вылінялі, а з-пад іхнага малюнку выявіліся, як на перафарбаванай матэрыі, рысы амаральнасьці. Амаральнасьць карыстаецца маральнымі правамі, ужывае маральную намэнклятуру, будзе свае пазытыўныя сыстэмы, узнагароджвае сьвятасьцю і зрынае ў пекла. Зло ўлучылася ў нашыя этычныя коды і стала дабром. Фатальным, ракавым дабром.

— Шкадуеш, што далучыўся да нас? Што не падаў просьбы на атрыманьне ўрадавай ліцэнзіі на ўмераны пратэст, на неагрэсіўную абарону годнасьці чалавека, на бяскроўнае змаганьне з гвалтам і няволяй?

— Я мусіў да вас далучыцца. Так мне было наканавана.

— Тады не наракай на сваю пыхлівую годнасьць. Няхай даводзіцца цярэць, зайздросьціць, пакутаваць.

— Усё адно.

— Ня ўсё адно.

— Думаеш, што можна выкупіць? Што можна ўзрушыць сумленьне Госпада Бога?

— Трэба спрабаваць. Аж да канца сьвету.

— Вы любіце грэх.

— Хто?

— Вы распусна качаліся ў граху, каб дабіцца бласлаўёнага дараваньня. Бо ня можа быць дараваньня бяз грэшнасьці, так?

— Ты блытаеш літаратуру з жыцьцём.

— Як ты сказала?

— Блытаеш блюзьнерскія моі распачных людзей зь іхнымі ўчынкамі ў штодзённасьці.

— Блытаю літаратуру з жыцьцём. Сваю звычайную біяграфію абвяшчаю літаратурным творам.

Пікусь спагадліва лізнуў мяне ў голую лытку. Высока па-над дахамі лёталі ластаўкі, што даўней веставала пагоду, а цяпер нічога не вястует. Раптоўная сьпёка. Можа, гэта канец лета ці пачатак будучай вясны?

— Пакажыся, Надзея.

Яна ўзьняла галаву, чырванаватыя валасы, пэўна, ленінскія валасы, рассыпаліся вакол яе твару, упалі на плечы. Адно вока было відавочна зьлёнае, але другое — відавочна фіялетавае. У суме мая прыгожая Надзежда, трывожна і рызыкаўна прыгожая. А я ў гэтым знаю толк.

Я моцна абняў яе. Яна заплюшчыла вочы, і я заплюшчыў. Навобмацак сустрэліся вуснамі. Яе рот жыў уласным жыцьцём, такім агрэсіўным і пяшчотным, што мурашкі папаўзьлі ў мяне па сьпіне.

Гадзіннік недзе прабіў час. Біў так доўга, што ўрэшце мы расплюшчылі вочы. Але гэта быў не гадзіннік. У касьцёле сьвятога Аляксандра звон заўчасна клікаў на вячэрню.

Нічога ня кажучы, безь ніводнага слова мы ўсталі з бэтоннай прыступкі, якая ўжо набрыняла вечаровым холадам, і ўвайшлі ў зацішны нэф зруйнаванай рэдакцыі. Толькі сходы зьвісалі ў гэтай пустой прасторы, нібы скамечаны дыван. Рэшта сьценаў, пярэгардак, скляпеньняў ляжала пасярод будынку ў маляўнічых купах, нібы задуманых рамантычным архітэктарам. Надзіва пышная расьліннасьць аплятала гэтыя абломкі бэтону, каменьне цаглянаў і выдмы выветранай вапны. Гарызантальнае сьвятло сонца награвала профілі вялікіх чарнаватых лопухаў, залаціла мажныя папараці, распальвала кусты воўчых ягадаў. Нават восеньскія астры пракраліся ў гэты чароўны сад, што буяў на сьметніку былой рэдакцыі.

Гэтыя сходы запрашалі да неба, якое пералівалася інтэнсіўнымі колерамі над нашымі галовамі. Я скінуў нагой зь першай прыступкі засохлае лісьце і кавалкі тынку. Падаў ёй руку, яна ўзышла на першую прыступку. Я ачышчаў перад ёй дарогу, яна паслухмяна рушыла за мной, пакуль мы не апынуліся на лесвічнай пляцоўцы з рэшткамі драўлянай падлогі. На самотным невялікім дрэве сядзела неймаверна вялікая чарада вераб'ёў. Яны голасна раіліся аб нечым, схаваныя ў пажоўклым лісьці. З гэтай гаманы паўставала гучная і несамавітая музыка, аднастайны мэталёвы энк пранізьлівага неспакою.

Надзежда абаперлася сьпінай аб шчарбатую сьцяну. Заплюшчыла вочы і чакала. Я зноў пацалаваў яе ў вусны, якія ўжо пасьпелі астыць. Знайшоў яе вялікія грудзі, мае ўдзячныя знаёмкі. Надзежда сьцялася, нібы баючыся мяне альбо, можа, лякаючыся раптоўнага павеву холаду няпэўнасьці. Агромністыя смочкі натапырыліся спазматычнай шорсткасьцю, запахла нагрэтым на сонцы садам, я адчуў востры, вабны пах бярозавага лісьця. Надзежда сказала шэптам нешта, чаго я не зразумеў. Яна ацяжэла, я мусіў прытрымаць яе, каб яна ня ўпала на збуцьвелую падлогу.

Мы чулі распачныя ўдары пульсу. Чулі таксама той шматгалосы крык птушак, які ўсё мацней прысьпешваў. Я разьвёў каленямі яе ногі, усьпяўся ў яе. Усьпяўся высока.

Яна нешта бязгучна казала, нібы чытала літаньне. Сплюшчыла вочы, што аж зьбялелі павекі. У верасовай ружовасьці вуснаў сьвяціліся драпежныя вострыя зубы.

— Надзею, — шапнуў я. — Надзею, гэта я.

— Ведаю. Гэта толькі ты. І назаўжды ты.

Яна ўперлася сьпінай у сьцяну, нібы хацела адштурхнуць яе аж да гарызонту, дзе сонца рыхталася заходзіць. Схапіла маю руку абедзьвюма рукамі, каротка крыкнула здушаным голасам і стала такой цяжкай, што я ня мог яе ўтрымаць. Яна асунулася на падлогу, хаваючы твар у чырвоным прадзіве валасоў. Аднекуль з рэштак столі крапала вада. Заблукалая аса прыляцела з саду. Пачала кружляць над галавой дзяўчыны. Я паспрабаваў прагнаць яе, схіліўся па сьцябло зрудзелай крапівы, але ў гэты момант пачуўся шоргат крокаў па шкле. У пройме дзвярэй стаяў немалады тып у чырвонай шапачцы з даўгім брылём і з скураной торбай на жываце, якія носяць вартаўнікі стаянак. Адсалютаваў двума пальцамі да брыля шапкі, аздобленай няведамай мне эмблемай. Толькі цяпер я заўважыў, што ў другой руцэ ён трымае чырвоную картку, падобную да квітка.

— Дзень добры, — сказаў той бадзёрым голасам. — Дзесяць тысяч злотых.

— Дзесяць тысяч злотых? За што? — спытаўся я.

— За ажыццяўленьне палавога акту ў грамадзкім будынку.

— А што, гэта забараняецца?

— Можна, але за плату.

— Гэта штраф?

— Не, гэта такая такса. Набыла моц зь першага чысла. Калі б вы да мяне зьвярнуліся, то было б зручней, бо я пазычаю надзіманыя матрасы.

Аслупянелы, я стаяў над скурчанай Надзеей. Аса лётала цяпер каля маёй галавы.

— Людзей шмат, кватэраў мала, вось дзяржава і пайшла насустрач, — інфармаваў чыноўнік. — Зь цягам часу будзе больш камфарту. Увядуць тэнты для маскіроўкі і падушкі. Вы плаціце ці клікаць міліцыянта?

— Плачу, плачу, — неахвотна сказаў я, спускаючыся на першы паверх. — Але адкуль вы ведаеце, што мы тут рабілі?

— У нас на працу бяруць толькі спэцыялістаў. Вы ж ня будзеце спрацацца? Я вас аднекуль ведаю, га? Можа, вы выступалі ў тэлевізары?

— Можа, і выступаў. Ня помню, — я знайшоў дзесяцітысячную банкноту.

Ён ветліва, але цьвёрда ўзяў яе з маіх рук.

— Бо я, перш як пайшоў на пэнсію, быў дырэктарам на тэлевізіі.

Ён падаў мне чырвоную кардонку з шматзначным напісам: “Гарадзкі білет”.

— Можаче заставацца тут колькі захочаце. Я папільную.

Ён пачціва адсалютаваў, засунуў банкноту ў торбу і выйшаў на вуліцу.

Недзе ў глыбіні цэнтру зноў азваліся аркестры. Былі чуваць адзінкавыя пранізьлівыя крыкі па суседніх брамах. Крыкі, што нагадвалі зімовае выцьцё ваўкоў. Але ваўкоў ужо не было на Зямлі. Засталіся толькі людзі. Места, як звычайна пад вечар, пачынала піць.

— Надзежда, абудзіся, — я патрос яе плячо.

Яна не адказвала, стоячы на каленях у кратавіне старога попелу, з галавой, затуленай рукамі, нібы яна стрымлівала жудасны, непераадольны боль.

Я пачаў паднімаць яе, страшэнна цяжкую і апоўзлую. Побач сыпаўся выветраны тынк. Аса неадчэпна зьвінела, увіхаючыся каля майго вуха.

— Надзя, — шапнуў я ў чырвоную пасму яе валасоў.

Яна раптам пахіснулася, упала на сьцяну. Праз імгненьне я пабачыў яе вочы, здзічэлыя ў нейкай ледзь заўважнай разьбежнай касавокасыці. Зьнянацку яна штурхнула мяне і пачала ўцякаць па тых патрэсканых сходах. Пасьля кінулася ўбок, у самы гушчар чароўнага саду, пэўна, зачэпіла старую бляху, бо з дрэва выбухнуў раптоўны цень, які заслانیў неба. А гэта толькі зырваліся вераб’і і з аглушальным груканьнем памкнуліся ўглыб места.

І зноў адкрылася неба, такое нявіннае й чыстае, як некалі, калі было напраўду нявінным і чыстым. Сёньня гэтае неба засьмярдзелі ракеты, рупліва спляжылі філэзафы ў шуканьнях праўды, якой, можа, і няма. Але цяпер, на гэты адзіны надвячорак, неба ўбралася, падмалявалася, прырумянілася і выглядала як маладое.

— Надзя! — нягучна закрычаў я.

Абтрапаны матыль, можа, той самы, што ляцеў да ЦК, цяпер нясьпешна ляцеў над харошым кустом чартапалоху, выпрастаным, як гусар. Павуціньне серабрылася ў ахутаных бурым ценем кутох.

Яна зьявілася раптоўна, згодна з сваёй звычайкай. Ішла, калыхаючыся, з-за дрэва, якое пакінулі вераб’і. Ішла сваім уласным, зграбным, хоць ацяжэлым крокам, нібы плыла чоўнам паўз хвалістую паверхню возера.

Ужо здалёк усміхалася мне, верхам далоні выцірала куткі вачэй. Я чакаў яе, стоячы па пояс у папарацях, абсыпаных белымі таямнічымі вусамі, якія засталіся ім з даўніх добрых часоў, калі яны былі на зямлі дрэвамі.

Падышла, абняла за шыю, схавала галаву на маім плячы.

— Я стамілася, — шапнула. — Хто гэта прыходзіў сюды?

— Дзядок, які даўней працаваў у гэтым доме. Зычыў нам шчасьця і блаславіў.

— Я так і хацела, каб нас хто блаславіў. У вас таксама ёсьць добрыя, мудрыя старыя людзі.

— Бывалі і ў нас высакародныя, разумныя, годныя старыя людзі.

Яна круціла галавой, што ад пышных валасоў здавалася большай. Божая кароўка сьпяшалася па шырокім кудзеры, сьвятлейшым на сонцы.

— Слухай, — сказала яна шэптам.

— Слухаю, Надзею.

— Я пайду з табой.

— Куды, каханая?

— Туды, да Палацу культуры. Зраблю тое самае, што ты, мілы.

— Не, Надзежда, я рэжысую сваё апошняе апавяданьне. Зь меркаваньняў кампазыцыі і настрою лепей будзе, калі ты застанешся, сумуючы па мне да канца жыцьця.

Яна ўзьняла галаву, захопленая маёй задумкай. Паглядзела на мяне вялікімі іскрыстымі вачыма, зь якіх адно было зелянейшым, а другое — больш фіялетавым. Малымі чародкамі вераб'і вярталіся на дрэва, дзе месціўся іхны парлямэнт. Ледзь кранаючыся, я пацалаваў яе левае вока, тады правае.

— Запраўды ня хочаш?

Я адмоўна пакруціў галавой. Яна зноў схавала твар на маім плячы.

— Пачакай, мне трэба падумаць, — шапнула яна.

Я абняў яе, адразу знайшоўшы твая дзівосныя грудзі, такія зычлівыя і прыхільныя да мяне. Яны таксама былі стомленыя, сагрэтыя чулай соннасьцю.

— Не. Ня трэба, — яна адсунула мяне локцямі. — Хай так застанецца. На ўсё жыцьцё.

— Я буду чакаць цябе ў панурым, барадатым праваслаўным небе.

Яна мацней прыціснула твар да мае курткі, абкручанай празрыстым павуціньнем.

— Што мне рабіць? — спыталася яна. — Усё разбурылася за пару гадзін. Але я ведала пра гэта. Здагавалася, што спаткаю цябе.

— Такіх, як я, шмат. Я ў кожным зь іх. Мяне асобнага няма. Ты абдымаеш манэкен, адзеты ва ўнівэрмагаўскія нагавіцы і куртку.

— Ты — гэта ты. Я ведаю. Я сьніла Польшчу з зруйнаванымі палацамі і цябе з заплечнікам на даўгой зьвілістай дарозе.

— Мы мусім расстацца, Надзею.

— Да сустрэчы.

— Там.

— Альбо яшчэ тут. Хочаш супакаляльнага парашку?

— Не. Ужо не. Я спакойны, хоць ня ведаю, што зраблю.

— Зробіш, як захоча Бог, у якога верыш.

— Найлепш, аднак, калі б надышоў канец сьвету. Пайшлі б разам, абняўшыся, у чысьцец. Разам з ворагамі і сябрамі. З валізачкай сьвятасьці і з вагонам грахоў.

— Так, добра было б, калі б быў канец сьвету, якога людзі чакаюць паўмільёна гадоў.

— Надзежда, мне трэба зрабіць яшчэ пару апошніх справаў.

Яна прыцягнула мяне да сябе. Я зноў пачуў ледзь чутны пах засыханых бярозавых галінак. А тады злёгка адштурхнула на адлегласьць дыханьня.

— Дык ідзі, мілы. Я буду маліцца за цябе.

Перахрысьціла мяне праваслаўным расейскім крыжам, а я пацалаваў канчукі яе пальцаў. Вераб'і зноў усчалі свой брынклівы кітайскі харал. Хмары камароў узьвіліся над кустамі саду, цяпер поўнага золата і смалянай чарнаты.

— Пачакай тут, пакуль я сыду, — сказала яна, глядзячы некуды ўбок. — Абяцаеш?

— Абяцаю.

Яна перавяла пагляд на мае вочы. Зрэнкі расшырыліся ў ледзьве заўважнай усьмешцы, а ў кутох павекаў бліснула раптоўная вільгаць.

— Абдымі мяне. Вельмі моцна, яшчэ мацней.

— Мацней ужо не магу.

— Мацней, мілы, каб я запомніла.

Мы пацалаваліся мокрымі й салёнымі вуснамі. А потым яна адварнулася з распачнай цвёрдасцю, пабегла трохі ацяжэлым і дзіўна плаўным крокам у глыбіню сонечнай вуліцы. Я машынальна агледзеўся, шукаючы каністры. Але маёй прылады катаваньня нідзе не было. Раптам я адчуў цяжар у галаве, змучанай пахмельлем і ліхімі думкамі. З глыбіні саду прыляцела тая аса, якой я нядаўна спадабаўся. Зноў таўклася каля маіх шчок, каля маіх вушэй. Разам зь ёй я выйшаў на вуліцу.

А там, каля разваленых муроў грамадзкай прыбіральні, стаяў, усміхаючыся, Тадак з Старагарду з блакітнай каністрай у руках.

— Бо, можа, некалі, у чарговым коле бясконцасьці, я яшчэ буду кахаць. Гэта таксама з вас, — сказаў ён, матляючы бітонам. — Я ўзяў бэнзын з сабой. Вы пакінулі яго на вуліцы.

П’яныя маніфэстанты абуджаліся ад пасьяабедавае дрымоты на бэтоннай пляцоўцы. Адзін здзіраў з палатна транспаранту папяровую літару “L”, каб абкруціць палец, зь якога цякла кроў.

Я перайшоў дарогу, што сьмярдзела расплаўленым асфальтам, і падышоў да Тадка з правінцыі, які ўсміхаўся. Ён падняў бітон, хацеў уручыць яго мне. Але я без папярэджаньня ўзяў яго за вушы каўнеру флянэлевай кашулі, сьціснуў іх на ягонай худой шыі так, што яго дурнявыя пачцівыя вочы вылезьлі з арбіт.

— Ты, нягоднік, вывеў мяне на Жоржа. Колькі ты на іх працуеш?

Пералякана адпыхваючы мяне рукамі, ён невыразна забулькатаў:

— Тры гады.

Я трэснуў яго наводліў па гэтай пазбаўленай расьліннасьці пысе. Ён упаў на калені, але неяк так спрытна, каб не пашкодзіць каністры. Схапіў маю руку і пачаў цалаваць яе паскудна мокрымі і сьлізкімі вуснамі. Толькі цяпер я заўважыў, што ён не такі ўжо й малады. Было нешта па-старэчаму хітрае ў гэтым інфантальным, безбародым твары.

— Колькі табе гадоў, сьвінтух?

— Трыццаць тры, — выстагнаў ён, пакрываючы маю далонь адданымі пацалункамі.

Я ўдарыў яго яшчэ раз. Тады ён абцёр рукой нос, каб спраўдзіць, ці не цячэ кроў, і заенчыў:

— Сорак. Богам клянуся, я не маню.

— Як цябе завэрбавалі?

— Я пішу ім вершы. Выдумляю таксама досьціпы. Для аддзелу прапаганды і дасьледаваньняў настрояў насельніцтва.

— Уставай, нягодніку. І не ламай мне тут камэды, бо скажу людзям, хто ты такі.

Ён узьняўся з каленяў, хліпаючы носам. Старанна ачысьціў рукавом край бітона. Такі ён быў адданы мне.

— Што гэта за вершы? — спытаўся я і зноў схопіў яго за каўнер агіднай, прапацэлай кашулі.

— Сатырычныя. На розных апазыцыянэраў, бунтароў, наагул на ворагаў.

— А досьціпы?

— Досьціпы — гэта на людзей з ураду. Два віды анекдотаў. Адныя пробныя, каб спраўдзіць, як натоўп рэагуе, а другія супраць дзеячоў, якія выходзяць у тыраж.

— Пачвары. Усё-такі крыкну людзям, каб цябе лінчавалі.

Ён ізноў уклечыў і схопіў сваімі лапкамі яшчаркі маю руку.

— Малю вас, прабачце мне, калі ласка. Я ж прызнаўся. Што мне было рабіць? Што мог зрабіць чалавек з Старагарду і да таго ж убогі? Дваццаць гадоў я пісаў вершы, і ніводзін сабака мне слова добрага не сказаў. Усе лісты з выдавецтваў і рэдакцыяў пачыналіся словамі “З жалем паведамляем”. Урэшце я зьненавідзеў пошту. Вы мяне зразумеете і выбачыце. Іншыя займаюцца і горшым сьвінствам. Прашу вас у імя маіх бацькоў, бо я сірата.

— Табе гэтулькі ж гадоў, як ПНР, і ў табе гэтулькі ж падступнасьці. Можа, яшчэ што працытуеш з маіх тэкстаў?

— Калі ласка, — усьцешыўся прадажны Тадзік. — У мяне ўжо ёсьць адпаведная цытата. “Я падняў кулак, каб ударыць, а ён скурчыўся і заплакаў”. Я ж і праўда захапляюся вашай прозай. Адно з другім ня мае нічога супольнага. Я пад вашым літаратурным уплывам. У маёй паэзіі адчуваюцца вашыя ўплывы. Кіраўніцтва аддзелу нават упікае мяне, што я натхняюся вашай творчасьцю. Я вас люблю. Не магу жыць без вас.

П’яніцы непрыхільна назіралі за мной. З боку магло падацца, што я жорстка абходжуся зь непаўналетнім.

— Уставай, шчанюк старагардзкі. І зьнікні з маіх вачэй.

Ён узьняўся з ходніку, выціраючы нос і вочы.

— Я сёння перажыў шок, — сказаў ён плаксіва. — Даруйце мне, калі ласка. Я пачынаю новае жыцьцё. Па абедзе я адмовіўся ад працы ў адзеле. Я такі ж самы чалавек, як і вы.

Я сьціснуў кулак і зрабіў крок у ягоны бок, а ён заслانیўся бруднымі рукамі.

— Ты, мудар, пакінь малога! — крыкнуў маніфэстант, паднімаючы кій ад транспаранту.

— Добра, — сказаў я. — Давай бітон і чашы адсюль.

— Я буду насіць за вамі, — разрыдаўся Тадак.

Я зірнуў у бок абуджаных п'яніц. Яны няцьвёрда ўставалі на ногі.

— Як добра, што я вас спаткаў. Гэта быў пералом. У маім жыцці і ў маёй творчасці. Вы ўратавалі чалавека. Ці можа быць важнейшая справа на гэтым сьвеце?

— Заткні рот і хадзем адсюль, бо нас паб'юць, — буркнуў я.

Я рушыў на Новы Сьвет, а саракагадовы Тадак — за мной. Цяжка цьверазеючы, дэманстранты праводзілі нас падазронамі, неласкавымі вачыма.

— Гэтулькі змарнаваных гадоў, — бедаваў Тадак за сьпінай. — Так, я зграшыў, ня буду адпірацца. А нашыя сучасныя клясыкі не грашаць? Вы паглядзеце, калі ласка, — ён схапіў мяне за руку і пацягнуў да вітрыны крамы з галянтарэяй.

А там сярод лэзунгаў стаяў разладжаны тэлевізар. Ня так, праўда, сапсаваны, каб нельга было ўбачыць чарговай падзеі зьезду. Цяпер на вернасьць абодвум сакратаром прысягалі старшыні творчых саюзаў. Старшыня мастакоў быў адзеты ў фартух па модзе дзевятнацатага стагодзьдзя, на галаве ў яго быў вялізны аксамітны барэт, у руцэ ён трымаў палітру і пэндзаль. Другі, у белым каптане, нёс вялізнае гусінае пяро і сувой паперы. Трэці, у рымскай тозе, трымаў перад тварам грэцкую маску. Чацьверты, зь вянком на галаве, пашчываў струны ліры. Але адзін зь іх быў у цывільнай адзежы, ня меў сымбалічнага рэквізыту і ўсё ж, як і астатнія, уклечыў на адно калена перад сакратарамі. Мяне заінтрыгаваў гэты цывільны старшыня, раптам мне аж-аж-аж захачелася даведацца, каго ж гэты рэпрэзэнтэе. Тадак, пэўна, ведаў, але пытацца не выпадала.

— Бачыце, ім гэта можна? Яны ўсё маюць. Грошы, прыгожых жанчын, славу ў краіне і за мяжой, а ўклечылі перад гэтымі ёлупамі. Дык што вы ад мяне хочаце?

— Тадак, ты паскуда, — уздыхнуў я.

— Ці ж гэта мая віна? Я хацеў бы выглядаць, як вы. І што я магу зрабіць, калі Госпад Бог меў іншы намер.

Я кашлянуў, ня ведаючы, што адказаць.

— Аддай бітон, — сказаў я ўрэшце.

— Тады я заб'ю сябе.

— Можаш ісьці з мной, калі хочаш, але аддай бітон.

— Вы мной грэбуеце?

Я кінуўся ў яго бок, а ён чуйна адскочыў.

— Аддай каністру, сукін сын!

Ён раптам пакрыўдаваў і падаў мне бітон, дзяржальна якога было мокрае ад яго паршывага поту.

— Думаеце, я нічога ня ведаю, — сказаў ён шматзначна.

Каля “Парадызу” было пуста. Арабы ўсярэдзіне ўжо мацалі нашых дзяўчат у такт усходнім мэлёдыям. Я затрымаўся перад крыштальнымі дзвярыма, у якіх некалі выбілі крыштальныя шыбы. Пад лёгкім надвячэрнім ветрам гайдалася кардонка з надпісам “Усе месцы заняты”.

— Ведаеце, — прымірэнча азваўся саракагадовы Тадак. — Арабу досыць даткнуцца да нагі белай кабеты, і ён ужо спускае.

— Цяпер будзеш мне тут нейкія брыдоты верзці? — крыкнуў я.

— Гэта праўда, шчырая праўда. Спытайцеся ў дзяўчатаў.

Я пайшоў у бок плошчы. Гмах партыі сонна ляжаў на вялікай каменнай плятформе. Стары стомлены звер з асьлеплымі вачыма. Лёгкія дрыжкі праляцелі па маёй сьпіне, бо я зноў успомніў таемны банкет для найвышэйшага кіраўніцтва, пазначаны крыптонімам ТБДНК. Ці мае таварышы па алькаголі здолеюць замесьці сьляды? А мой рахунак? Я забыўся заплаціць за рагу. Не дык не, можа, яно патанула ў агульных стратах.

На плошчы драмаў пусты трамвай. Усе пасажыры атачылі кіроўцу, які стаяў каля транспартнага сродку і адмахваўся ад неадчэпных кліентаў.

— Я сказаў, што не паеду, значыць, не паеду.

— Але ж, залаценькі, што здарылася?

— Папросту расхацелася мне і ўсё. Я іду дадому.

— Спадару кіроўца, але ж у вас цяпер карацейшы маршрут. Толькі да мосту Панятоўскага, які паваліўся.

— Пляваць мне, што карацейшы маршрут.

— О Божа, чалавеча, ну будзьце ж чалавекам.

— А я не хачу і ня буду тлумачыць. Расступіліся, калі ласка.

— Мілы, я еду з абедам да хворай маці.

— А мне што да гэтага?

— У мяне ёсьць чвэртка сальтысону. Хочаце?

— А пайшлі вы. Мне нельга. Мне нічога нельга, кажу вам як людзям. Дайце прайсьці.

— Хрыстом Богам просім, ну будзьце ж вы палякам.

— Палякам, першым кандыдатам? — спытаў кіроўца трамваю.

Раптам зрабілася ціха. Нехта закашляў, яшчэ нехта адкашляўся. Нейкае дзіцё расплакалася.

— Аа, іці вашу маць, — уздыхнуў кіроўца. — У мяне сэрца мяккае. Завязу, але толькі да пляцу Нарутовіча, і ўсё. Сядайце, палякі.

Мы жвава ўскочылі ў зруйнаванае нутро трамваю. Я чуў за сабой задыханага Тадка. Трамвай злосна зазваніў, і мы з скрыгатам паплылі пад сонца, што заходзіла за гарызонт.

— Да таго ж ты яшчэ блытаеш мяне зь нейкім іншым літаратарам, качан капусны, — буркнуў я, гледзячы ў зарослае пылам акно.

— Як гэта? Я ж добра ведаю. Вы Рышард Шміт, праўда?

Мне захацелася даць яму высьпятка, у азадак, наўздагад.

— Ты цытаваў мяне, дурню.

— А гэта вашыя тэксты? Мне здавалася, што спадара Рышарда.

Я павярнуўся. Гэты бязвусы, хлапчукаваты і зморшчаны твар усміхаўся з фамільярнай паблажлівасьцю.

— Ня бойцеся. Гэта вашыя залатыя думкі, і я ведаю, хто вы.

— Можаш цытаваць каго хочаш. Мне гэта да лямпачкі.

— Добрыя тэксты, хоць вам не паталаніла да канца. Але я за вас адпомшчу, калі атрымаю Нобэля.

Я ціха заенчыў, павяртаючыся да акна. Ён прысеў на ацяпляльны канал і чула ўзяў з мае рукі блакітную каністру. Абняў яе каленямі, весела глядзеў перад сабой, загадкава міргаючы.

Тады я адчуў, што нехта далікатна тыцкаецца ў маю правую нагу. Натуральна, гэта быў Пікусь. Ён аддана глядзеў мне ў вочы і віляў смутнай рэшткай хвосьціка.

— Пікуся, дзе ты зноў падзеўся?

А ён учапіўся сваімі лапкамі-махрамі ў мае нагавіцы, папіскваў зь вялікай любасьцю, шчасьлівы: маўляў, зрабіў мне прыемнасьць тым, што неспадзявана знайшоўся.

— Адвядзём цябе, цюцька, да тваіх блізкіх каля пляцу Збаўцы. Яны ўжо гэтулькі гадоў ня могуць цябе забыцца. Яны любяць жывёлаў. І людзей таксама.

Пікусь цешыўся, мітусьліва круцячыся вакол свайго хваста, якога, уласна кажучы, не было. Мы мінулі колца на скрыжаваньні Маршалкоўскай з Алеямі. Цяпер у вітрынах і вокнах кватэраў паказаўся адбітак каменнай гары Палацу культуры. Бліскала сьвятло вайсковых пражэктараў. Паміж іхнымі промямі пульсавалі надпісы, складзены з падсьветленых плястыкавых дзіцячых ванначак: “Мы збудавалі сацыялізм!” Але ванначкі забралі з забракаваных тавараў, прызначаных на экспарт, таму яны былі дзе-нідзе патрэсканыя, паказвалі сукрытыя ў іхным нутры лямпачкі, бальшыня зь якіх ужо перагарэла.

Нешта прымушала мяне азірнуцца і паглядзець на гэты будучы мой гіганцкі надмагільны помнік, аздоблены старым сымбалам Польшчы і сучасным — савецкай дзяржавы. Мне нават было цікава, ці ўжо абклалі нашага арла гербавымі снапкамі збожжа, перавязанага стужкай зь лёзунгам “Пралетары ўсіх краінаў, яднайцеся!”. Але я не абярнуўся, спаралізаваны нейкім забабонным ці магічным супрацівам. Пагляджу на гэты гмах тады, калі будзе трэба. Пагляджу ўвечары а восьмай, калі наагул пагляджу.

За сьпінай, праз скрыгатаньне трамвая, я чуў водгульле гучнагаварыльнікаў і размытыя гукі аркестраў. Па маіх руках праскоквалі трупныя фіялетавыя водбліскі сьвятла вулічных ліхтароў. Пікусь спаў пры маёй назе.

Мы мінулі Цэнтральны вакзал, які стаяў у возеры тоўчанага шкла з апошніх шыбаў, што вылецелі ад гарматнага салюту. У гэтай патрэсканай шкляной гладзі адбівалася сонца, што хілілася за гарызонт. І вось, ледзь мы мінулі крывавае разьліў вакол счарнелага вакзальнага бункеру, наш трамвай закалаціўся, нібы імкнучыся парваць ланцуг, пачаў трашчаць у жалезных змацаваньнях і ўрэшце сыціхнуў і плыў яшчэ колькі дзясяткаў мэтраў, нібы карабель, які прыбівае да берагу. Урэшце спыніўся, таргануўся наперад і назад ды канчальна замёр.

Пасажыры беглі да пярэдняй кабіны, зь якой вылазіў, хістаючыся, кіроўца.

— Шаноўны, вы ж абяцалі да пляцу Нарутовіча.

— Абяцаў, бо гонар маю. Але вымкнулі электрычнасьць. Ох, людзі, як мяне сушыць, — ён абмахваўся масянжовым дзяржальнам, якое забраў з пульту кіраваньня.

— Брэша! Зноў яму расхацелася. А я вязу абед для хвораі маткі! — гукнула нейкая кабета.

— Калі ласка, — пакланіўся кіроўца, стрымліваючы ікаўку. — Бярэце дзяржальна і едзьце.

Колькі маладзёнаў ужо шнырыла па ягонай кабіне.

— Праўду кажа. Няма току! — закрычалі яны.

Загучала ня надта дынамічная лаянка. Натоўп пачаў расплывацца па суседніх вуліцах. Кіроўца сеў на пярэдні буфэр, падставіў сіні твар сонцу і з палёгкаю прыплюшчыў вочы.

— Хадзем, хлопцы, на пехату, — прапанаваў я.

Пікусь рушыў паперадзе, я — усярэдзіне, а Тадак зь бітонам — у канцы. Мы ўвайшлі на вуліцу Вочкі, якую заліваў чырванью захад. Ішлі панурым каньёнам паміж магільнымі дрэвамі. Мы ведалі, што за гэтым турэмным мурам месцяцца гарадзкія празэктарскія і трупярыні. Але тут мы пачулі за сабой гістэрычнае выцьцё сырэны. Пасярод дарогі імкнула машына хуткай дапамогі з папсаванай, нядзейнай мігалкай. Таму кіроўца ўвесь націск зрабіў на кляксон. Машына мінула нас, зрываючы з асфальту аблогі засохлага лісьця, і раптам гвалтоўна затармазіла. Яе трохі занесла ў бок бардзюру, але шафёр запыніў машыну і праз сэкунду даў задні ход. Заднія дзьверцы адчыніліся, і зь іх паказаўся ўзрадаваны Кабялка.

— Бачыце, якая ў мяне форма, — паказаў ён сваю беззаганна чыстую зьмірэнчую кашулю. А трохі варушыць рукамі ён мог, бо яму па блаце свабодна зьвязалі рукавы на сьпіне. — Урэшце дачакаўся машыны. У іх была аварыя. Ну а цяпер, дзякуй Богу, усё ў парадку. Ляцім у Творкі. Можа, вас падкінуць па дарозе?

— Дзякуй, суседзе, — сардэчна сказаў я. — Нам недалёка. Уласна кажучы, мы ўжо прыйшлі.

— І што робіце?

— Па-ранейшаму. Сьвяткуем.

— З дня на дзень зраўнуемся з Захадам. Гэта значыць, Захад з намі зраўнуецца. Тады будзе лепей. Наагул будзе лепей.

— Чаму вы думаеце, што можа быць лепей?

— Таму, дарагі суседзе, што мы ўсе пачнём ад пачатку. Гэта значыць, адаб'ёмся ад дна, сьцісла кажучы, сьвет адаб'ецца ад татальнага дна, як ад касьмічнай падлогі. Перапрашаю, суседзе, але я ўжо аптыміст. Маю ўласны вольны, незалежны дом, — і ён эўфарычна ўдарыў даланёй у дах машыны. Кіроўца адразу ж хацеў ехаць, але Кабялка скамандаваў зычным голасам:

— Стоп! Стоп! Яшчэ момант. Я б вас абняў, дарагі суседзе, але бачыце, што ўбраны я неадпаведна.

— Добрага вам здароўя.

— Здароўе ў мяне добрае. Шчасьця, пане, нам усім трэба зычыць у новым коле часу, у будучай эпосе, у наступным сьвеце. Помніце, што я вас усіх заўжды любіў! — ён убачыў Пікуся, які зь цікавасьцю заглядаў у машыну. — І жывёлаў вашых любіў!

Гэтая любасьць мяне згубіла! Што я кажу, гэтая любасьць зрабіла мяне вольным! Хай жыве вольная, незалежная Польская Савецкая Рэспубліка!

І прабарабаніў нейкі афрыканскі дробат на заржавелым даху машыны ўрадавай псыхіятрычнай бальніцы. А падштурхнула яго да гэткай дэманстрацыі хіба тое, што праз бакавое аконца выглянуў Знак і пільна прыслухоўваўся да прамовы пацыента.

Машына хвацка рушыла, буксуючы коламі на засланай кляновым лісьцем дарозе, і памкнула ў бок вуліцы Груецкай.

— Ты бачыў шчасьлівага чалавека, ёлупень, — сказаў я Тадку Скурку. — Дай каністру.

— Але навошта?

— Бо яна мне будзе трэба. Я тут зайду ў бальніцу, а вы пачакайце.

— Калі ласка, асьцярожна, я вас вельмі прашу. Я таксама люблю вас, як бацьку.

Я хацеў яму ўрэзаць, але ён спрытна адскочыў.

— Я за вас адпомшчу. Сьвет нас яшчэ ўспомніць, — ён змагаўся з кішэняй, сілячыся выцягнуць нейкі пакет. — Я пачаў пісаць прозу. Маю ўжо тры разьдзелы. Сьвет яшчэ ня бачыў такой прозы.

Я ў распачы рушыў да ўваходу ў бальніцу. Колькі нецвярозых хворых ляжала на парослых травой сходах. Я хацеў засьцерагчы іх ад запаленьня лёгкіх, але яны глядзелі на мяне варожа, так, як хворыя глядзяць на здаровых.

— Антыхрыст, — сказаў я. — Антыхрыст пад абліччам віруса. Эпідэмія. Як грып ці халера. Эпідэмія з нутра космасу.

Я йшоў калідорам, асьветленым маленькімі лямпачкамі, якія загараліся і гасьлі. Для бальніцы электрычнасьць вырабляла аўтаномная дынама-машына. Па гэтых паўцёмных закутках сноўдаліся падпітыя пацыенты. Лёгка хворыя без энтузіязму абслугоўвалі цяжка хворых. Санітараў і сядзелак ужо даўно не відаць у нашых бальніцах. Выйшлі з моды.

Урэшце я ўбачыў шкляную сыяну рэанімацыйнай залі. У ёй стаялі тры фатэлі ці ложка, а найхутчэй — рахітычныя катафалкі, на якіх падрыгваліся тры непрытомныя целы. Дзьверы былі не зачыненыя да канца, таму я бязь цяжкасьці ўвайшоў у зеленаватае памяшканьне, напоўненае мэханічнымі гукамі тахканьня, сычэньня, брынчаньня. Міргалі каляровыя агеньчыкі, з крана цякла вада, у паветры плыў цяжкі пах карболкі ці мо валяр'янкі.

Я па чарзе прыгледзеўся да трох абяскроўленых твараў. Той, што пасярэдзіне, цёмна-сіваваты, нібы з трохі мурынскімі рысамі, мог бы быць Губэртам. Яго апляталі нейкія шлянгі, драты, а ў горла ўбілася тоўстая рыфленая трубка. Ён гістэрычна падрыгваўся, падкіданы рытмам апаратаў, і глядзеў на мяне тым адным сьляпым вокам,

якое ня бачыла. Ашчэрыў павялічаныя дзіўным чынам зубы, але ашчэрыў, відаць, даўно, бо ў кутох старых вуснаў застыў жоўты шум. Ён глядзеў на мяне гэтым сьляпым вокам і нічога не казаў, бо ўжо ня мог гаварыць. Мне раптам падалося, што тут сьмярдзіць трупам. Што ў гэтым шклянным кіёску, у якім не прыбіралі тыднямі — што ў гэтым зеленаватым чысцы пахне сьмерцю.

Я ня мог трываць яго пагляду, то бок ня мог трываць гэтага белага вока, што сьвідравала мяне салатавым, фасфарычным слабым сьвятлом. Таму я ўкленчыў пры нагах ложка, бачыў перад сабой васковыя стопы Губэрта, абцягненыя нежывой скурай, касьцістыя, жылістыя, нібы прэпараваныя ў фармаліне.

— Ну што, Губэрце? — сказаў я напайголасу. — Набегаўся ты па сьвеце ў сваім сярэдняй даўжыні жыцьці. Набегаўся па нашым малым мікрасьвеце места, што канае пасярод Эўропы. Што цябе гнала наперад, якая сіла, якая вера?

Нехта жаласна ўздыхнуў. Я падняў галаву, але гэта адно якаясьці з машынаў, можа, штучнае лёгкае, штучная нырка альбо штучнае сэрца, якісьці з штучных чалавечых органаў зьмяніў рытм, быццам зьмяніў натруджаную руку.

— Ну і што, манах эпохі заняпаду, Саванарола канца старога сьвету? Ты пражыў марнае жыцьцё, тваё існаваньне нікчэмнае, а лёс няшчасны. Ты заўжды быў супраць, і казалі, што ты ўвесь час мянеш пагляды. Ты душыў у сабе людзкія парывы, а можа, філістэрскія звычкі, і ў блізкіх зьнішчаў абывацеля й філістэра. Мала хто цябе любіў, шмат хто цябе ненавідзеў. Любілі цябе абы як, ненавідзелі з усяе сілы. Сьпярша быў заслабы, няздарны, марыянэткавы рэжым супраць вялікага, тады яшчэ спраўнага народу. Потым быў заслабы, мізэрны, зганьбаваны народ супраць усёмагутнай паліцыі, супраць запанелай партыйнай арыстакратыі, супраць таталітарнай дзяржавы. Якая ж маральная лёгіка кіравала тваімі ўчынкамі, мая бледная, непахісная, нялюдзкая згрызота сумленьня?

У гэты момант аднекуль з паўзмроку падлогі высунуўся Пікусь, які трапіў сюды аднаму яму ведамымі дарогамі. Пачаў абнюхаць з насыцьжаранымі вушкамі высокія, вычварныя ногі гэтых ложкаў, нейкія начоўкі, сувоі бінтоў. Машыны мерна саплі, міргаючы слабымі агеньчыкамі.

— Калі ты пачаў друкавацца на эміграцыі і ў айчынным падпольлі, урадавыя мастацкія салёны здзекліва запасьміхаліся: маўляў, ты шукаеш кампэнсацыі, падлабуньваешся да вольнага Захаду, на палітыцы спрабуеш збудаваць сваю кар’еру літаратара. Калі на чале студэнты размнажалі цябе на гектографах, калі старыя маньчкі выстуквалі крадком на машынках твае эсэ, калі разыходзіліся твае творы, твае распачныя думкі і безнадзейныя надзеі — калі яны разыходзіліся па краі накладам у колькі дзясяткаў асобнікаў, твае калегі, твае верныя сябры, вартаўнікі нацыянальнага агнішча, вясталкі агню бацькаўшчыны — яны заглыбляліся ў двухсэнсоўны, але выгадны флірт зь бязмозглым рэжымам. Лезьлі ўперад па краіне, заграбаючы грошы і прызнаньне, перлі ўвысь за мяжой, карыстаючы з падтрыманьня рэжыму, з дыпляматыі, грошай, з вялікай дзяржаўнай машыны. Шматзначна міргаючы, яны намякалі ў вольным сьвеце, што рэпрэзэнтуюць маральную моц прыгнечанага краю, што твораць гэтую маральную моц і кіруюць ёй. А табе, небарака зь сярэднявечным выхаваньнем, а табе не шкадавалі высьпяткаў ані адныя, ані другія. Ты націскаеш вагар, які спыняе тваё існаваньне. І зь якім сальда? Ці хто папрыгажэў у гэтых нашых

казэматах, апроч мяне? Ці хто ня спаў начэй, катаваны сумленьнем, апроч мяне? Ці хто скочыў у агонь, каб зграшыць і абразіць пана Бога, апроч мяне?

Пікусь сеў пасярод залі. Ён не глядзеў на мяне, не глядзеў на паміраньне. Падняў галаву і ўтаропіў вочы, як пацеркі, у зеленаватую кафляную столь, у зеленаваты колер безнадзейнай надзеі.

— Слушна робіш, шантажыст, што паміраеш. Звальваеш цішком, як сантэхнік, які ня здолеў адрамантаваць крана. Сьвет выраўнаўся. Няма злых і добрых. Ёсьць вялікі няшчасны натоўп людзей, што топчуць адзін аднаго па нагах. Высахлі, усмакталіся ў пясок забыцьця жыватворных крыніцы колішняй маральнасьці. Няма скульп чэрпаць, няма такога месца, дзе можна было б асьвяжыцца. Няма прыкладу, няма натхненьня. Ёсьць ноч. Ноч абьякавасьці, ноч апатыі, ноч хаосу.

На століку пад нядзейснай лямпай стаіць настольны каляндар. Пажоўклы, з загнутымі рагамі, пакрысьлены нечай рукой. Ён паказвае дату 22 ліпеня 1979 году, яшчэ адна дата з мноства датаў, якія нас атачаюць.

— Зарана ты паміраеш, Губэрце. Яны ўсе, сьведамыя лёкаі часу альбо гісторыі, яны ўсе чакаюць тваёй галавы. Яны жадаюць, каб ты перад імі скарыўся і прызнаў іхнюю рацыю. Яны скальп з тваёй галавы хочуць павесіць сабе на грудзі, як яшчэ адзін ордэн. А можа, ты ўжо скарыўся? Можа, плаціш жыцьцём за капітуляцыю?

Гіпсавыя ногі Губэрта лягенька дрыжалі. Край прасьціны паволі ссоўваўся, паказваючы валасатыя мёртвыя лыткі. Недзе грукнулі дзьверы, але Пікусь не зьмяніў сваёй пазыцыі пасярод залі. Схіліўшы галаву, ён глядзеў у столь альбо ў нешта, што было па-над стольлю.

— Губэрце, мы з табой былі найдалейшыя і найбліжэйшыя адзін да аднаго. Мне блага было б безь цябе на зямлі. Табе было б блага безь мяне на тым сьвеце. Пара разьвітвацца на кароткую хвілю, на імгненьне мёртвага вока Госпада Бога.

Я ўстаў, падышоў да галоваў. Машыны не замоцна торгалі гэтую сівавату галаву з тварам, сыцтым болем ці чаканьнем. Я схіліўся, дакрануўся вуснамі да халоднага й мокрага лобу. Мне не хацелася гэтага рабіць, але я ведаў, што так трэба.

Тады Пікусь пачаў выць. Ён выў на гэтыя зялёныя кафлі надзеі, як на месяц. А я чамусьці баяўся забараніць яму гэтак выць. Таму я зь сыцтым сэрцам слухаў жалобны гімн Пікуся, які згубіўся і неспадзявана знайшоўся. Нехта няцьвёрдым крокам падыходзіў да нас па калідоры. Гэта быў малады лекар у нясьвежым халаце. Відавочна, мы абудзілі яго, бо ён ад душы пазяхаў, так што аж трашчала ў сківіцах.

— Хто вам дазволіў? Ды яшчэ з сабакам? — ён абдаў мяне водарам мэдычнага сьпірту. — Гэта ж палата рэанімацыі.

— Бачыце гэты каляндар? — спытаўся я.

— Бачу, — здзіўлена адказаў ён.

— Ці гэта сёньняшняя дата?

— А я ведаю? Вы павінны пакінуць залю.

— Я прыйшоў развітацца з сябрам. Ён быў прарокам. Хацеў вывесці нас з дому няволі.

— Каторы гэта?

— Гэты, пасярэдзіне.

— Ага. Шчыра кажучы, гэта машыны ствараюць уяву жыцця. Ён ужо далёка. Вы разумееце.

— Не, гэта быў не прарок. Гэта быў пачцівы чалавек, а можа, маньяк. Гэта была сьціплая згрызота сумленьня, а можа, здань сумленьня, якая нам часам трызьніцца. Папросту адарваны кавалак нашай супольнай біяграфіі. Ах, як мне баліць галава.

— Мне таксама баліць, — уцешыў лекар. — І слушна, бо што было б, каб пасья гулянкі не балела. Мусіць жа быць нейкая справядлівасьць на сьвеце?

— Так, у канцы, недзе ў невядомым канцы, мусіць быць справядлівасьць.

— Я ня буду яго мучыць, хоць яму ўжо нічога не баліць, — малады лекар паказаў на замучанага Губэрта. — А сёмай выключу.

Пікусь трохі прыціх, балесна скавытаў, паглядаючы ў наш бок.

— А вы не маглі б а восьмай?

Лекар паказытаў Губэртавы цьвёрдыя стопы і цьвяроза паглядзеў мне ў вочы.

— Вы яшчэ маеце надзею?

— Не. Але мне вельмі патрэбна, каб а восьмай.

— Шкада апаратуры.

— Я вас вельмі прашу. Гэта невялікая просьба. Можа, лёс вам аддзячыць.

— Кажэце, а восьмай?

— Так. Дакладна.

— Ну добра. Пастаўлю будзільнік. Але прашу вас выйсьці адсюль. Сабака, пэўна, блохі нанёс.

Ён выпіхнуў нас на калідор, зачыніў дзьверы і сам зьнік у дзяжурцы. Я яшчэ паглядзеў праз шыбу з адбіткамі пальцаў, як у камісарыяце міліцыі — паглядзеў яшчэ на гэтыя тры фатэлі-катафалкі ў арэоле зіхаценьня сыгналацыйных агенчыкаў.

— Я так шмат меў сказаць табе. Мне здавалася, што пра жыцьцё, але выходзіць, што толькі пра сябе. Пра сябе ў табе. Альбо, хутчэй, пра цябе ў мне. Як разьвесці ўласныя, як той казаў, гарманальныя распачы ды няўдачы ды агульныя, унівэрсальныя, якія мне прышчапіў мой час, мой урывак гісторыі? Я пакланяюся справядлівасці, як жабрак, а колькі разоў я сам быў справядлівы? Крычу пра маральны парадак, а колькі гадоў я яго парушаў? Выю, скарджуся да Бога, а ці веру я ў яго так, як трэба верыць?

Я махнуў рукой. Нехта тупаў дзесьці ў глыбіні бальніцы. Чырвонае сьвятло захаду шчыльна запоўніла калідор.

— Я паўтараюся. Ты гэта ўсё ведаеш. І мяне таксама ўжо нудзіць. Даруй.

Я адышоўся на колькі крокаў углыб калідору і спыніўся, агорнуты ліхой думкай.

— І ганаровыя хаўтуры ў цябе забяруць. Я ў цябе забяру, твой выпадковы брат. Даруй.

Пікусь веў мяне беспамылкова. Ён ужо запомніў дарогу. Мы мінулі колькі калідораў, напоўненых ложкамі зь цяжкахворымі, увайшлі ў няхлюжны хол.

— А бэнзын? — спытаўся я сам сябе. — Тут, гаворыць-булькоча ў блакітнай каністры.

Мой заповіт. Мае шчодрыя запісы для блізкіх. Безнадзейная эпоха ў дзях. Не, не эпоха. Часіна, сэконда, якіх шмат было. Было жыцьцё перад намі, будзе жыцьцё пасля нас. То лепшае, то горшае. Можа, заўтра будзе лепшае. Досьць аднаго незаўважнага штуршка, дробнага зруху ў таямнічым сусьвеце грамадзкай псыхалёгіі, у гэтым гіганцкім банку калектыўнага ўспрымання. Эпідэміі благога самаадчування, усеагульнае дэпрэсіі, татальнага знявераньня раптам прыходзяць і раптам знікаюць, нібы змеценыя жыцьцядайным сонечным ветрам. Мы няўдала патрапілі, ня ў той прамежак бясконцага бегу часу альбо быцця.

Мы маем жывёльнае цела, але боскія памкненьні. Гармоны перасягнулі бар'еры, пастаўленыя ім біялёгіяй, правам сьвету жывёлаў. Нашыя гармоны вырабляюць фэрмэнты голаду, які нельга сьцішыць, мараў, якія няможна зрэалізаваць, тугі, якую няможна заглушыць. І я ў самай гушчы, зь вялікай пустой галавой, з успухлым сэрцам без крыві, з разрэджанай душой антыматэрыі. Стомлены сабой і сваім часам. Стомлены абмежаваньнем, немаччу, неспасьціжэньнем. Я — сярэдняе статыстычнае Вялікага Рахунку.

Што адпісаць жывым, апроч нясплечаных пазыкаў? Вялікія інтэлектуальныя тэстамэнты ідуць у архівы, не дачытаныя да канца. Узьнёслыя маральныя заклікі стаюцца словамі песень. Таму мая чуласяць цішком імкнецца да розных гэтых няўключодаў, недарэкаў, недалугаў. Я хацеў бы шагнуць ім на вуха добрую параду, хацеў бы ўмацаваць іх словам падбадзёрваньня, запаліць іх да супраціву наканаваньню.

Слухайце, браты гаротнікі. Падыдзеце бліжэй і настаўце вушы, бо я зноў раскажу пра саромныя справы, якіх лепей каб не было, але якія ўсё-такі ёсьць. Хадзеце

сюды, небаракі, што мучаюцца начамі з жонкамі і каханкамі. Я чытаў вашыя лісты ў рубрыках сэксалягічных парад. Вы скардзіцеся, што жонкі і сяброўкі незадаволеныя, што наракаюць, што высьмейваюць. Пытаецца, залітыя страшнай чырванню мужчынскай ганьбы, як гэта працягнуць, як гэтым авалодаць, як давесьці да шчасьлівага канца.

А ці хацелі б вы, мае спрытныя зайчыкі, непаседлівыя трусікі, прынамсі ў начной цішы, спадабацца мужнасьцю, характарам, посьпехам? Тады спытайце мяне, зычлівага старога. Не шукайце ратунку ў сэксолягаў, жонак якіх бамбераць усе сябры і знаёмыя.

Перадусім раю мець упартасьць і трываньне. Няма моцных у гэтай канкурэнцыі, ёсьць толькі трывалыя і працавітыя. Трэба старацца ўсякаю парою, ураньні і па абедзе, увечары і на сьвітаньні, і доля ў нейкі момант шчодра ўзнагародзіць. На гэтым полі, сапраўды ваярскім полі, правіла такое, што посьпех нараджае посьпех. Што першая перамога выклікае ланцуг наступных перамог.

Як ва ўсякім мастацтве, і тут для пачаткоўца абавязковая шчырая пакора. Сьціплы чалавек, які не разьлічвае на лёгкае посьпех, які падрыхтаваны да прыкрых няўдач, мае больш шанцаў, чымся які саманадзейны, эгацэнтрычны, прагны адразовых ляўраў тыпчык. Пакорлівыя і руплівыя ўзьнеслі на вышыню цяжкае мастацтва каханьня.

Харошым часам для гэтай рызыкі ёсьць час пахмельля, ужо памякчэлага, лагоднага вечаровага пахмельля. У гэтую ляютную пару, падшытую мэтафізычным страхам, шмат сярэдніх паводле натуры саборнікаў дасягалі вялікіх вынікаў. Гарэлка капрызная й непрадказальная. Пахмельле ласкавае, дабрадушнае. Яно ўзбуджае.

Гэтае мастацтва розьніцца ад іншых тым, што ня церпіць гонкі за эфэкт, фанабэрыстых дэманстрацыяў і звыклай нахабнасьці. Нельга пачынаць дзеля таго, каб паказацца, каб пахваліцца ці спадабацца. Калі не адчуваеш патрэбы, не пачынай. Калі можаш унікнуць сутычкі, унікай. Толькі немінучыя двубоі, бласлаўленыя нябёсамі, маюць посьпех.

Я хацеў бы тут дадаць рэцэпт майго сябра Зьдзіслава М. Гэты мэтад навукова спраўджаны і наагул безадмоўны. Вось жа, Зьдзісь даў наступную парадку свайму сябру актору, ведамаму посьпехамі ў гэтых рэчах: “Каб авалодаць справаю, трэба нечым заняць галаву, думаць аб абстракцыі. Прыкладам, добра паўтараць самому сабе якісь тэкст. Табе, як актору, гэта будзе няцяжка. Які-колечы тэкст, даўгі, ты б мог цішком дэкламаваць сам сабе?” — “Можа, “Пана Тадэвуша?” — спытаўся нясьмела актор. “Вельмі добра, — пахваліў Зьдзісь. — Дванаццаць кніжак. Добрая дыстанцыя”. Праз тыдзень яны спатыкаюцца выпадкова. “Ну і як?” — пытаецца Зьдзісь. “Ішло дасканала, але пры “gdzie panieńskim rumieńcem dziecielina pała”^{*} выпала ў мяне слоўца з галавы, забыў тэкст, — кажа актор. — Ну, і катастрофа”.

Таму разьвівайма памяць перадусім.

Вось і пад’езд. А гарызонт выглядае як домэнная печ. Заўтра будзе вецер, можа, нават ураган. Заўтра будзе для жывых.

— Я паўтараюся, — шапянуў я. — Паўтараюся, бо сытуацыя паўтараецца. Тая самая сытуацыя штодня.

— Вы сам з сабой гаворыце? — пачуў я нечы голас.

Я павярнуўся ў бок Алеяў, дзе з поўначы вырысаваліся на даляглядзе чорныя хмары. Перада мной стаяў Сахер зь неабсяжнай тэчкай. Сутоньне прыгасіла фанатычнае полымя ў вачох старога.

— Усё меней зычлівых суразмоўцаў.

— Што праўда, то праўда. Вы ўваходзіце ці выходзіце?

— Выходжу.

— Ну то давайце на хвілінку зойдзем. Бо я туды да сябра з даўніх часоў, старога рэвалюцыянэра і старога ўпарціўца. Яму належыцца ляжаць ва ўрадавай клініцы, а ён цішком скок да хворага прасталюду — і ў выніку шчаслівы.

— Мне здаецца, — іранічна сказаў я, — што ягонья дзеці па пратэктыві сплавілі яго на цяжкое і доўгае кананьне.

— Ну, ведаеце, ён у някепскай форме. Ого-го, той яшчэ бык. Але, можа, зойдзем у хол, бо ветрык узняўся? Вы, я бачу, паслухаліся маёй парады і шпацыруеце па месьце.

Ён уцягнуў мяне назад у панурае фае, поўнае шклянных шапікаў, запэцканых прырадак і неактуальных лезунгаў.

Давяральна прыцягнуў мяне за гузік курткі. Пільна паглядзеў мне ў вочы.

— Гэта вы мяне выключалі з партыі?

— Не. Вы выключалі мяне і маіх сяброў з партыі.

— Можа быць. Я пераблытаў, — сказаў ён, зьбянтэжаны. — Але ў мяне да вас нейкі інстынктыўны давер. Ведаеце, — ён падазрона агледзеўся наўкола, — я пішу ўспаміны. Увесь час нашу іх з сабой, у гэтай тэчцы, бо за мной сочаць. У краму, на шпацыр, да знаёмых — усюды з тэчкай. Баюся пакінуць дома. Яны ўлезуць і зьнішчаць. Вы чулі пра такія выпадкі?

— Усе пішуць, і ніхто не чытае.

— Што, ня чую? — ён прыклаў далонь да вуха, зь якога тырчалі кусцікі сівых валасоў.

— Можа, дзякуй Богу, што хоць хто яшчэ хоча чытаць. Ірвецца да незакончанага рукапісу. Гэта толькі чытацкая жарсыць.

— Ведаеце, мне трэба адданы чалавек. Гэта пытаньне жыцця і сьмерці. Для пільнаваньня рукапісу. Я так падумаў... так падумаў за абедам...

— Дзяржавы робяцца таталітарнымі, футбол зрабіўся таталітарны і ўвесь сьвет ужо таталітарны. Чаму б літаратуры ня быць таталітарнай?

— А можа, вы, малады чалавек? Будзеце вартаваць праўду. Адзіную праўду пра нашыя часы. Цяпер пішу разьдзел пра Бога. Бога, адрынутага партыяй. Досьлед спаборніцтва двух бостваў. Вівісэкцыя татальнай зайздасьці й нянавісьці.

— Проза з ужыцьцём усіх дапушчальных і недапушчальных сродкаў. Проза, якая выходзіць за паперу, кульмінацыя якой — крывавае разьвязка ў жыцці. Сьмерць у машынапісе мёртвая, у жыцці жывая, агаламшальная і праўдзівая. Што, дзядулю, якую прозу ты пішаш? Наглядзеўся крайнасьцяў. Ніякіх там узыходаў і захадаў сонца, ніякіх парачак, што мілуюцца, ніякіх усхліпаў старых бабаў. Толькі падаюць галовы. Дзёрскія, дурныя, баязьлівыя, сьвятыя галовы лятуць з эшафоту. Пакажы сваю прозу, дзядулю, паглядзім, што ты там носіш у сваёй зашмальцаванай торбе.

— Вон! — ён тузануў тэчку, вырываючы яе з маіх рук. — Вы хворы. Вяртайцеся ў бальніцу!

— Зараз, зараз. Я праўдашукальнік. Шпацырую туды-сюды і шукаю праўдзівае праўды. Адкрыўце торбачку, якая некалі насіла сьмяротныя выракі. Я панюхаю і буду ведаць, якая гэта праўда.

— Што вы ўсё з гэтай сьмерцю? Што вы пра яе ведаеце, гаўнюк? Я дзесяць гадоў, седзячы ў Палітычным Бюро, адчуваў, як на шыі сьціскаецца вяроўка, зашмарга. Сьмерць — мая сястра. Толькі пад старасьць выпусьціла з абдымкаў, адышлася недалёка й чакае.

— Мне баліць галава. Учора ўначы на кароткае імгненьне я ўсё зразумеў. Ад пачатку да канца. Вы паглядзеце ў неба. Будзе зорная ноч. Можа, пачакаць, можа, паўторыцца тое аб'яўленьне, той агаламшальны бляск спасьціжэньня цэлага ў складанай прастасьці альбо простаі складанасьці?

— Я ўжо ня ведаю. Надыходзіць мой канец сьвету.

— О, даруйце. Гэта канец майго сьвету надыходзіць.

— Мне трэба йсьці. Сябра чакае. Пачытаю яму першы разьдзел. Генэзыс ягоны і мой. Заспакою яго добрым успамінам, перш як забяруць у мяне маю праўду. Я навучыў іх, як гэта рабіць? Вы памыляецеся.

— Антыхрыст. Ніякае, прасякнутае ніякім, дае зло. Халера, што за хмары. Госпад Бог засоўвае юшку, ці, хутчэй, покрыва. Пакідае нас сам-насам зь ім, разумееце?

— Ня маю часу. Гэта значыць, маю ўжо мала часу. Да пабачэньня, да пабачэньня, — і пабег, падрыгваючыся, дробнай крывой хадой углыб чорнага калідору, дзе падпітыя хворыя раўлі непрыстойныя песьні.

Пікусь, крыху ўзрушаны, глядзеў на мяне з чаканьнем. На вуліцы вечарэла. З поўначы валілі магутныя чорныя хмары, якіх ня бачылі з запамятных часоў.

— Хадзем, цюцька, — я памахаў каністрай, гэтым маім падарожным сакваяжам.

Пікусь гаўкнуў і рушыў у цемру. Але недалёка мы адышлі. З сквэру Старынкевіча асьцярожна высунулася пара згорбленых постацяў.

— Рукі ўгору! — скамандаваў адзін зь іх і штурхнуў мяне ў бок абрэзам.

Я ўбачыў, што ў іншых былі скаўцкія нажы, прычэпленыя да модных плеченых пасак. Я падняў рукі, у тым ліку правую, абцяжараную каністрай.

Завадатар абшукаў мае кішэні і адразу забраў грошы.

— А дзе партбілет? — спытаўся ён грозна.

— Я не парцейны.

— Ён не парцейны, — здзекліва паўтарыў завадатар, хацеў вытнуць мяне прыкладам, але я зрабіў рух, каб унікнуць, і ён зачапіўся абрэзам за супольніка.

— А вы хто такі, калі можна даведацца? — спытаўся я.

— Мы — гарадзкая герылья. Ня чулі?

— Быццам нешта чуў. Але хіба не пра польскую.

— Пра польскую, пра польскую. Яшчэ пачуеце. Што ў вас там у каністры?

— Бэнзын.

— Зараз праверым. Калі ласка, наперад, туды, да гарадзкой прыбіральні.

— Але яна не працуе ад дзясятага зьезду.

— Нічога.

Мы сышлі па сходах, заваленых часовым сьметнікам. Сапраўды, дзьверы былі забітыя дошкамі, якія нехта старанна паламаў. Адзін з партызанаў запаліў ліхтар, іншы адкрыў гермэтычную накрывку бітону.

— Бэнзын. Расчыняльнік. — змрочна пацьвердзіў ён.

Цяпер завадатар скіраваў струмень сьвятла мне ў вочы.

— Навошта вам бэнзын?

— Каб абліць сябе і падпаліць.

Зьбянтэжаны, ён пагасіў ліхтар.

— Вы што, звар’яцелі?

— Хадземце, браткі, разам абальёмся. У мяне добрыя швэдзкія запалкі.

Я схапіў завадатара за балахон. Ён намагаўся вырваць вопратку з маіх рук, але я трымаў моцна.

— Ратуйце! — крыкнуў ён. — Псіх!

— Дайце, хлопцы, каністру, будзьце ласкавыя. Хлапец тоўсты, падатлівы.

Але я ўжо толькі чуў тупат ног у гушчары кустоў. Мая ахвяра таксама кінулася наўцёкі. Я ня здолеў утрымаць зламысьніка. А ліхтар, кінуты на сходах, сьвяціў проста ў счарнелае неба. Я знайшоў каністру, падняў ліхтар, які, можа, яшчэ прыдасца. Перагледзеў кішэні. У мяне забралі нават той шматок “Трыбуны люду”, які я здабыў ураньні.

— Ну й засалапячыўся ты, Пікусіку, не бараніў гаспадара.

Ён засаромеўся, скочыў з брэхам у кусты.

— Пакінь. Мо яны добра хацелі. Мо робяць першыя крокі, як атрымліваецца. Антыхрыст, кара божая, ужо сам ня ведаю што. Я б лёг і заснуў. Назаўсёды.

У гэты момант зь цемры выйшаў Тадак Скурка. Гэтым разам чамусьці без цытаты.

— І што, паскуднік? — спытаўся я.

— У іх сховішча там, на гарадзкой фільтравальнай станцыі, — ён паказаў на чорныя купы за пляцам Старынкевіча. — Жульлё звычайнае. Дайце каністру. Вы стаміліся.

— А ці маеш ты, асёл, копію таго ліста ў свой аддзел? У цябе ёсьць нейкае пацьверджаньне, што ты адмовіўся ад працы?

— Натуральна.

— Ну дык пакажы.

Ён закруціўся, пачаў адганяць невідочнага камара.

— Не саромся. Пакажы.

— Але ў мяне яго няма.

— Гэта значыць, што ты не прасіў аб звальненьні?

— Не прасіў, — прызнаўся ён бессаромна. — Але заўтра падам.

— Бачыш, Тадак, які ты. А я ўжо хацеў табе паверыць.

— Дык сёння сьвята. Адзел кадраў ня робіць. Заўтра звольнюся, далібог.

— Гэта значыць, што ты ходзіш за мной па службе.

— Дзе там. Зусім прыватна. Як аматар вашай прозы. Вашага апошняга аповеду. Таталітарнай навэлы.

Праляцела ў пярэпалаху чарада нейкіх лясных птушак. Усё больш дзікіх жывёлаў гарнулася да здзічэлых гарадоў.

— Я малады, — ціха сказаў Тадак. — У мяне шмат сілы. Ну, і ваш досвед дзеля мяне. Я не зраблю ваших памылак. Куплю пачак паперы і паеду заўтра ў Старагард. Праз год усе пра мяне пачуюць. Я закончу вашу справу.

— Ты сапраўдная пачвара. Мне яшчэ пашчасьціла.

— Я страшная пачвара, — шчыра прызнаў ён. — І гэта мой крыж. Вы былі за крок ад пачварнасьці, але ў пана Бога задрыжэла рука зь літасьці. Рэшту вы самі зрабілі. Усё жыцьцё вы хавалі сваю пачварнасьць, удаючы эстэту. Але я за вас адпомшчу. За нас абодвух адпомшчу.

— Чорт ведае. Можа, я насамрэч быў баязьлівы. І цяпер баюся, баюся блюзьнерства, сьцерагуся пагарды. Толькі пыхі ў мяне досыць.

— Я таксама пыхлівы, — спакойна сказаў Тадэк. — Можа, нават пыхлівейшы за вас. Таму дазваляю вам усе гэтыя няхітрыя абразы. Вашая пыха ўжо застанецца галоднай назаўжды, а я сваю накарамлю.

Я пасьвяціў на яго ліхтаром. Ён стаяў з каністрай, выпрастаўшыся, годны, і нават не прымружваў вачэй ад сьвятла. На нейкую хвілю мне падалося, невядома чаму, што ён хіба мае рацыю. Нейкую сваю неразгаданую рацыю. Нават Пікусь вырачыў на яго злёненыя фасфарычныя вочы.

Я ўжо зусім разгубіўся. Галава пранізьліва балела, быццам нехта скруціў мне шыю. Галава балела, бо гэта было для яе найлепшым выйсьцем. Недзе ўтары адчынілася акно, маладая кабета выплюхнула нешта на ходнік. У пашарэлай белі аконнай проймы на момант мільганула чырвань яе даўгіх валасоў. Але гэта была не Надзея, і валасы ў гэтай кабеты не былі чырвоныя. Газьніца ў чырвоным абажуры асьвятліла акно чырваньню, як у даўнія часы, калі нарадзіўся гэты мой кепскі сьвет.

Я пайшоў у бок Алеяў, а яны за мной. На другім баку вуліцы пачыналіся гароды, закладзеныя на месцы былой аўтамабільнай стаянкі. Гэтую стаянку збудаваў ў канцы семдзясятых на велізарнай пліце, што прыкрывае тунэль Цэнтральнага вакзалу. Аўтамабільная манія аслабла, стаянку зьліквідавалі, і прывілеяваныя грамадзяне пачалі прывозіць на гэтую бэтонную пліту грузавікі садовай зямлі, пачалі садзіць пладовыя дрэвы, памідоры і капусту. Наколькі добра расла гародніна на гэтай пляскатай скале,

кампэнсуючы дзяржаўны дэфіцыт зеляніны, настолькі аказаліся ўпартымі яблынькі, грушы, сьлівы — не хацелі расьці пасярод места, што здалося на волю лёсу. Гэта значыць расьлі, але неахвотна, безь перакананьня, і ніводнае з гэтых дрэваў не сягнула ўвышкі больш за паўтара мэтра. Таму ўладальнікі дзялянак, каб схавацца ад надакучлівых вачэй разявакаў, мусілі ўвесь час прысядаць на кукішкі. Адсюль, мусіць, і паўстала назва Кучкі, якой ахрысьцілі гэты раён.

З боку Старога вакзалу зыгзагамі каціў міліцыяны “газік” з адным асьлеплым ліхтаром. Прытармазіў каля нас. Знутры высунуўся захмялелы міліцыянт.

— Мо вас падкінуць? Дорага ня возьмем.

За ягонай сьпінай нехта ляжаў як нежывы, у паўзмроку кодабу, слаба асьветленага цыфэрблятамі прыборнай дошкі.

— У мяне няма грошай. Хуліганы адабралі.

— А ня трэба швэндацца па цёмных вуліцах. Магу падкінуць за які заклад.

— Дзякуй. Мне недалёка. Іду забаўляцца да Палацу.

Міліцыянт адразу пацьверазеў. Абгледзеў мяне з ног да галавы. Але ў гэты момант з-за яго сьпіны выглянуў бледны непрытомны твар Жоржа.

— Схапіце яго! — прахрыпеў ён. — Ён хоча горад падпаліць. Гэта Антыхрыст!

Міліцыянт абняў Жоржа, пачаў запіхваць яго ўсярэдзіну “газіка”.

— Спакойна, палкоўнік. Калі ласка, не падымайце галавы, бо зноў зробіцца млосна.

— Нягоднікі! Я вас заўтра згнаю! Зважай! Рукі па швам!

Цяпер кіроўца, які дагэтуль маўчаў, абярнуўся і ўдарыў палкоўніка кулаком у мазгаўню.

— Глядзі, курва, які паліглёт, — сказаў ён і завёў матор.

Наш міліцыянт засьмяяўся прымірэнча, прыкладаючы два пальцы да брыля шапкі.

— Перабраў меру. Ну, усё-такі сьвята. Кожны мае права, праўда?

— У нас кожны мае права на чарку, — згадзіўся я.

— Таму можна жыць.

— Таму можна жыць аж да сьмерці.

Газік ад'ехаў, збочыў у бок Макотава. Досыць доўга мы маўчалі. Урэшце азваўся задумлівы Тадак з Старагарду:

— Вы бачылі, як папіхаюць чалавекам? Усё міністэрства трасецца перад ім.

— Сёння яны папіхаюць, заўтра ён будзе папіхаць. Яму ўжо даўно б быць генэралам, але любіць выпіць і трохі паскандаліць. Мастацкая натура.

— Так, мастакоў зашмат.

— Дык таму што мастакі ўсё гэта прыдумалі. Ведаеце вершык Сталіна пра вясну?

Мы перайшлі на другі бок шырокай пустой вуліцы. Плыткай канаўкай імкнулася пеністая вада з лопнутаю недзе трубы. Пікусь зацікавіўся паламанай абгародкай. Пільна абнюхваў зарослыя зелянінай слупкі і падымаў штохвіліны нагу.

— Я ведаў гэты вершык на памяць, але цяпер забыўся, — сказаў Тадак, перакладаючы каністру з адной рукі ў другую.

— Маю прозу пачаў вучыць.

— А каб вы ведалі. Гэта цікава, у вас сустракаюцца падобныя параўнанні ў апісаньнях прыроды.

Я не падтрымаў дыскусіі. На гарадах было цёмна. Паміж ліліпуцкімі дрэвамі стаялі маленькія альтанкі, замкнутыя наглуха. Але недзе ў глыбіні трапятаў нейкі агеньчык. Калі мы падышлі бліжэй, аказалася, што на адной дзялянцы гарыць вогнішча, вакол якога сядзяць нейкія скурчаныя постаці. Толькі тут мы адчулі вечаровы халодны вецер. Ён ляцеў з паўночнага захаду, несучы на сьпіне агромністыя разваліны злавесных хмараў.

Зараз, зараз. У мяне ж было некалі дзяцінства, маладосьць. Дзяцінства і маладосьць на іншай плянэце. Што сталася з той плянэтай, гэтак падобнай да Зямлі, па якой я хаджу, і гэтак абсалютна непадобнай? Калі б я напяўся, то ўспомніў бы, як рабіў нешта невядома навошта падчас гэтулькіх няспаных начэй. Газоўка, вогнішча з марудным дымам, што распаўзаецца па лугох, вецер, што гоніць страшныя хмары па небе, яшчэ нікому ня ведамым. Начны страх перад жыцьцём, якое чакае недзе за гарамі, лясамі, павольнае мястэчка, якое будзе існаваць вечно да найбліжэйшай вайны, штодзённыя пацеры дзядулі й бабулі, ланцуг грозных і прыгожых закліццяў, складзеных з урачыстых і незразумелых словаў, сьвісток цягніка ў аднолькавыя поры дня, каханьне да дзяўчыны зь яшчэ іншай плянэты, бо тады дзяўчаты паходзілі зь іншых, таямнічых плянэт, жывёльная, жудасная прага жаночага цела, у якім жыў і сатана, і белакрылы анёл, прага будучага нязвыклага жыцьця, нейкія сантымэнтальныя настроі падчас блуканьня ў лесе, нейкія незабытыя пахі мацыёлы і вольных дзікіх зэлак, нейкія буры, якія штолета веставалі канец сьвету, нейкія смуткі, нейкія раптоўныя надзеі і весялосьці, нейкі жах ад магічнай сьветлавалосай галавы месяца з фальшывымі рысамі добрага дэмана. Дзе гэтая мая плянэта, шчыльна ахутаная атмасфэрай дробных прадчуваньняў, малых радасьцяў, крохкіх надзеяў? Можа, ляціць, як голуб, спаміж далёкіх і чужых галяктыкаў?

Чаму я мучыўся гэтулькі гадоў? Я мучыўся ня толькі цяжкасцямі жыцця, але і ягонымі радасцямі. Я мучыўся, гледзячы на пранізьліва харошы ўзыход сонца і кахаючы распачна жаданую жанчыну. Мучыўся, прымаючы з рук лёсу мімалётны поспех і з удзячнасцю молячыся Богу. Мучыўся нават у снох, калі адрываўся ад зямлі і выпраўляўся да далёкіх выспаў абяцанага раю. Але з мной мучыліся ўсе іншыя людзі, з выняткам тых, што ня мучыліся. А найдакучлівейшай у гэтым мучэнні была пакута сьведамасці, што ўсё гэта — банальнае, ужо даўно адкрытае і перажытае памерлымі пакаленьнямі, сэрыйнае і паўторнае, як з генэтычнай матрыцы. Што сусьвет напоўніўся да самага канца енкамі, падобнымі адзін да аднаго, як дзьве ноты, што гэтыя асобныя енкі ўтварылі адзін вялікі енк, падобны да віску вераб’інага вясельля, і гэты енк стаў міжзорнай гаманой, нячутным стогнам старэючага космасу.

— Гэй, — гукнуў нехта за абгародкай.

— Гэй, — сказаў я.

— Чаму спазьніўся?

— Я спазьніўся?

— Бачыш, забыўся. Хто з табой?

— Малады паэт і сабака.

— Заходзьце. Мы чакаем.

Мы пералезьлі дзіравую абгародку. За мэтровай сьлівай стаяла Люцына ў старым плашчы і ў капелюшы зь пер’ем. Пераапрунутая ў дзяўчыну дваццацігадовай даўніны.

— Мы якраз пяхом бульбу з градкі, варожым на вугольлі і ўспамінаем Казіка. Бо сёньня гадавіна нашага шлюбу.

— Твайго з Казікам?

— Майго з Казікам. Ня помніш?

Я помніў, што Казік памёр шмат год таму. Яна ўзяла мяне за руку, правяла да вогнішча. Мы йшлі алейкай, вузкай, быццам кладка, паміж гародаў памеру птушыных клетак. Ад Палацу культуры йшоў фіялетава, нібы ад бліскавіцы, якая замерла на вякі, бліск вайсковых пражэктараў. Мы міналі кусьцікі парэчак, зарасьнікі малінаў, занядбанья грады зь цвятнымі капустамі, морквай, часныком, якія нагадалі мне могількі. Міналі падпёртыя галінкамі ці засохлымі сьцяблінамі дрэвы, на якіх не памясьціўся б нават голуб, але якія радзілі мініяцюрныя плады. Увайшлі ў цёплае кола вогнішча, зь якога вецер зрываў іскры і нёс у згусьцелую цемру.

— Я сьпяшаюся, каторая гадзіна?

— Раньняя гадзіна. Сёмая надыходзіць. Глядзі, пазнаеш?

Вакол вогнішча сядзелі больш за дзесяць кабет. І мне падалося, што я сплю і ў сьне падводжу грэшыны рахунак сумленьня. Бо гэта ўсё былі кабеты, якіх я некалі кахаў і зь якімі, сорамна сказаць, жыў. Адных кахаў драматычна і самааддана, другіх кахаў, бо так выйшла і не выпадала іначай, а трэціх кахаў найўна, з страхам і ашчадна, нібы прыняў небажальны эліксыр. Жыў зь імі таксама шмат дзе, па ўсёй краіне і ў некаторых закутках Эўропы, часам удала, часцей не, альбо сам да сёння ня ведаю як.

Яны глядзяць на мяне з набожным жахам. Усе яны — удовы, разьвяздзёнкі, старыя дзязулі з бурлівым мінулым. Дзякуй Богу, што адна ня ведае пра іншую ўсёй праўды, таму, можа, унікну выкрыцьця і лінчу. Але за што ж лінчаваць пасля гэтулькіх гадоў, якіх, можа, нават не было.

Ледзь заўважна кланяюся, каб не зьвяртаць на сябе ўвагі.

— Сядай, — кажа Вуля, якая мела некалі прыгожыя грудзі бяз смочкаў, ладны бюст, адораны індывідуальнасьцю.

Я сядваю, вельмі разгублены, на халодным камяні. Пікусь вываліў язык за маёй сьпінай і яхае ад цікаўнасьці. А Тадак з Старагарду ўжо складае Малгосі прымітыўныя кампліменты, якія яна з захапленьнем выслухоўвае.

— Трымай, вось твая порцыя, — кажа Рэня, зь якой у мяне слаба пайшло шмат гадоў таму, і дае мне шкляначку, напоўненую да краёў. — Чакала цябе, ажно змерзла.

— Ну то за Казіка, — салютуе сваёй чаркай Люцына.

— І за цябе, — кажу я.

Нельга мне піць, але вып'ю. Яны ўжо расслабіліся. Колькі спарожненых пляшак валяюцца паміж кустамі. Божа, зрабі так, каб не вярталіся да мінулага, каб даравалі гэтыя мэандры альязіі, фаервэркі няўчасных лучнасьцяў. Палац культуры непрыстойна сьвеціць гэтым сваім шпілем у нізкае пахмурнае неба. Над Віслай рассыпалася першая пробная ракета.

— Нядаўна бачыла цябе на вуліцы, — кажа Лідка, якую я некалі цягаў па ўсіх раённых гатэлях.

— Так, я часам хаджу па вуліцах.

З змроку выступае Касін твар.

— Чаму хаваешся ў кут? Хадзі сюды, да нас. Атрымаеш гарачую бульбіну.

У гэтай Касі быў такі апэтыт, што яна ледзь не давяла мяне да сухотаў. Усё ёй было мала. Людзі, я іх сапраўды кахаў, бум сантымэнтальнай і падуладнай натуральным інстынктам прыроды. Няма нічога заганнага ў гэтых водблісках маёй зьбянтэжанай памяці. Жыцьцё было папросту жыцьцём.

— Мо запыём? — прапануе Воля, у якой былі залатыя валасы і чорнае футра.

Я заплюшчваю вочы, каб ужо нічога не ўспамінаць.

— Здурэла. Адразу ж міліцыя прыляціць. Сёньня нельга пяць кампаніямі.

На шчасьце, вецер усё часьцей заглядае ў гэты гародчык. Шамаціць дрэвамі, нібы яны сапраўдныя, зрывае лісьце і нясе яго да слаба асьветленага вакзалу.

— Ёсьць у цябе якая дзяўчына? — пытаецца Рыся, пра якую лепей ня буду ўспамінаць.

— Кінься, — кажу я. — Страшная ноч надыходзіць.

Яна схіляецца, цалуе мяне каля вуха.

— Я цябе вельмі любіла.

— Я цябе таксама.

— Неяк ты гэта мімаходзь сказаў.

Мяне вызваляе Тадак. Ён п'е зь Люцынай на брудэршафт. Сьціпла цалуюцца, але я ўжо нічому ня веру.

— Я цябе некалі сьніла, — гукае церазь невялікі агеньчык Кася.

— Ого, і пры якіх абставінах? — пытаецца нехта.

— А не скажу, адгадайце.

— Дзяўчаты, ваша здароўе, — я падымаю недапітую шклянку.

— Ён ашуквае. Далече яму, бабы.

— Факт, адзіны наш мужчына.

— А я? — улазіць Тадак, які ўжо разышоўся.

— Ты замалады. Сядзі ціха.

— Я замалады? Я вам зараз пакажу.

Зь цемры выходзіць Ганя, якая дзеля мяне хацела пазбыць сябе жыцьця. Гэткая ж таямнічая і гістэрычная, як тады.

— Гэй! — вітае яна мяне.

— Гэй.

— Здаецца, ты зрабіў кар'еру. Людзі па канторах шэпчуцца пра цябе ў абедзённы перапынкі.

— Можа, блытаюць мяне з кім іншым?

— Ты заўжды быў сама сьціпласць.

— Кінь.

— Баішся ўспамінаў. Ну, давай сьмялей, скажы: “Адчапіся, старая баба”.

— Ты цудоўна выглядаеш, далібог.

— Ты заўжды быў сьвіньня, але я цябе кахаю.

Мне робіцца гарача, трохі не стае паветра, хоць вецер дзьме моцна, нясе тоны жыватворнага азону.

— Можа, згуляем на яго? — крыху загучна прапануе Кася.

Я ўглядаюся ў цемру, каб спраўдзіць, ці не падслухоўвае нас хто. Але места дрэмле, падпітае з нагоды сьвята. Калі сьціхае вецер, ад Віслы прабіваецца слабы, анэмичны голас эстрадных аркестраў, што забаўляюць валацугаў і люнатыкаў. Зь вежы Палацу раптам падае камлыга пескавіку, абрываючы гірлянду лямпачак. Гэта значыць, што надвор’е будзе мяняцца.

Адна з маіх былых дзяўчат кінула мне бульбіну. Перакідаю з рукі ў руку паршывы недапечаны клубень. Айчынная. Ня надта ідуць справы ў маіх дзяўчат.

— Дык што? Згуляем на гэтага адзінага мужчыну?

— Але ўва што?

— Не турбуйся.

— Мо ў бутэлечку?

— Я ня буду.

— Я яго бяру без бутэлькі.

— А дулю. Чаму ты?

— Тады гуляем.

— Тадак, пашукай бутэльку.

— І не падумаю. На мяне таксама можна згуляць. І мне гадоў нямала.

— Не сьмяшы мяне.

— Дзе ж гэтая бутэлька?

— Пачакайце, трэба яго запытаць. Можа, сам ужо каго выбраў.

— Ён ня выбера. Нясьмелы. Ненаважны.

— А скуль ты яго так добра ведаеш?

— Сяброўка мне расказвала.

— Не выдурвайцеся, Люцына плача.

— Ня плача, ёй толькі попел трапіў у вока.

— Ну дык што, гуляем? Божа, як сумна!

— У мяне таксама быў цяжкі дзень.

— Усё цяжэй жыць.

— Ураньні паглядзела ў люстра.

— Лепей не глядзець.

— Ох, дзе нашыя хлопцы.

— Гэта ўжо мінула, зьнікла.

— Чаму? Я ў душы яшчэ маладая.

— У Гені трыццацігадовы.

— У мяне ўжо няма моцы.

— Кіньце вы. Годзе вам наракаць. Вып'ем, дзеўкі.

— За нашу маладосьць.

— Але ж мы маладыя.

— Што ты, дурніца, равеш?

— А ты чаму плачаш?

— У мяне туш пацякла зь веек.

— А ў мяне ўсё пацякло.

— Дык гуляем на яго?

— Я супраць. Што нам, бабы, гуляць на прыблуду? Ён нас мінуў і пайшоў далей. Дурная Люцына за ім пабегла.

— Казічак яго любіў.

— Я яго таксама любіла.

— Дзіўна, бо я таксама.

— Ня можа быць, што вы кажаце?

— Можа, скажаш, ты — не? Увесь горад пляткарыў.

— Вось жа тып.

— Яшчэ той сьвінтух.

— З адной канчаў, з другой пачынаў.

— Зь дзвюма адразу шашалі круціў. Колькі я, дурная, сьлёз выплакала.

— Ведаеце, давайце яго адлупцуем.

— За нашую й вашую крыўду.

Некалькі зь іх, хістаючыся, ужо ўставалі ад вогнішча. Рэна выломлівала з засохлай яблыні сук.

— За якую крыўду? — спытаўся я, уздымаючыся з каменя. — Дзяўчаты, я ж стараўся. Хацеў вас кахаць, як ніхто на сьвеце. Можа, калі б ня вы, сёньня я быў бы Шэкспірам. Так, гэта праўда. Дзеля вас змарнаваў паўжыцьця.

— Бессаромны.

— Яшчэ й папракае нас.

— Ну, гэта ўжо занадта.

— Хай ідзе к чорту.

Я выцягнуў з агню галавешку, як паходню. Трохі для эфэкту, трохі для абароны. Вецер разьвяваў невялічкае полымя, нібы абрэзак ядвабу.

— Мае каханья, найдаражэйшыя. Яшчэ цэлая ноч перад намі. Успомніце тыя вёсны, леты, восені і нават зімы. Ранкі, поўдні і вечары. Ядвабныя пасьцелі, лясныя імхі і кухонныя закуткі. Прадумайце ўсё справядліва і толькі потым выдайце вырак самасуду.

— Я яго, уласна, амаль ня ведаю, — азвалася праз хвіліну Рэна.

— А я яго ведала толькі з выгляду, — дадала Рыся.

— Больш дыму, чымся агню.

— Вып’ем, дзяўчаты.

— За вясну.

— За Новы год.

— За заўтра.

Я незаўважна адклаў асмалены сук. Асьцярожна, крок за крокам схаваўся за нізкую грушу. І нібы ў лесе ў грыбох, прыгнуты да зямлі, пабег на другі бераг гародаў. А калі дрэвы і кусты ўжо засланілі вогнішча і маіх азяблых дзяўчат, я выпрастаўся — быў вольны.

— Гэй, — гукнуў нехта ціхесенька.

— Гэй!

Яна падышла да мяне, стройная ў цемры, прыгожая ў цемры, маладая ў цемры. Узяла мой твар у абедзьве рукі, нібы каб разгледзець яго ў сьвятле раптоўнага месяца, што выглянуў спаміж разарваных хмараў.

— Я кахаю цябе дагэтуль, — шапнула яна.

— А хто ты?

— Твая былая дзяўчына.

Я намагаўся пазнаць яе паводле голасу, але яна гаварыла шэптам. А шэпт — толькі рэха голасу.

— І я цябе кахаю.

— Згадаеш мяне часам у ліку іншых і ня ведаеш, што гэта я.

Яна пацалавала мяне ў вусны маладымі вуснамі.

— Ведаеш, я пайду.

— Я ведала, што ты пойдзеш.

— Пайду на той бераг.

— Што ты кажаш? Што здарылася?

— Стала так трэба.

— Што гэта значыць?

— Што жартам канец. Маім жартам канец.

— Я сасьніла пра цябе блэгі сон. Ты нёс да мяне малое дзіця. Ні тваё, ні маё.

— Я заўжды буду цябе помніць.

— Але ж ты ня ведаеш, хто я.

— Буду помніць цябе маладой, таямнічай, зацenenай летнім моракам, як славянскую мадону. Хочаш?

— Добра, помні мяне такой.

— І ты мяне добра ўспамінай.

— Увесь час буду ўспамінаць.

— Калі я што табе даў.

— І калі я магла табе што даць.

Мы пацалаваліся, доўга і сардэчна, як двое пакрыўджаных людзей. Вецер ужо лётаў па-над гарадамі ў восеньскім шале, зрываў дахі з альтанак, куляў рэшткі абгародкі, выў ненатуральным голасам у прасеках алеек.

— Гэй, — сказала яна.

— Гэй.

І яе ўжо не было. Я пастаяў хвіліну, зьбіраючы думкі. Галава нібы трохі набрыняла і апухла пасья гэтай шклянчкі жаночай самагонкі. Я рушыў на поўнач, перасякаючы цясьніну гэтага карлікавага саду.

Гэта няпраўда. Я ўвесь час помню пра Надзею. На гэтых руінах каханьняў альбо раманаў перад маімі вачыма стаіць выява Надзежды. З распушчанымі чырвонымі валасамі, з выцягнутай да мяне рукой, з адкрытым для крыку ротам. Мне страшна шкада нечага. Што гэта? Што здарылася ў апошнія гадзіны перад апошняй ноччу?

Нічога ня здарылася. У мяне шмат сьведкаў, з навукай біялёгіяй уключна, што нічога не магло здарыцца. Я выпадкова спаткаў дзяўчыну, якой мог наагул не спаткаць. Дзяўчыну з чырвонымі валасамі ад уяўнага дзядулі, дзяўчыну пры целе, беласкурую, з поўным шырокім ротам, з адным вокам салатавым, а другім — блакітнавата-фіялетавым, з спарадычнай разьбежнай касавокасьцю, каля пяцідзсяці васьмі кіляграмаў вагі. Пяцьдзясят восем кіляграмаў — вада з дадаткам вапны, фосфару, жалеза і невялікай колькасьці іншых мінэралаў. Пяцьдзясят восем кіляграмаў вады і жменька элемэнтаў табліцы яе земляка Мендзялеева. Дзесьць вёдраў вады, ажыўленых вялікай эвалюцыяй альбо нашым засьцяпковым Богам.

Нічога ня здарылася. Мы выпадкова спарыліся, гнаныя жывёльным інстынктам, у ціхім разбураным доме, на апаганеных п'янствам сходах. Я ўвёў у яе палавы орган свой палавы орган, яна завісла на зьнямелых нагах за мілімэтар над спаленым паркетам, рытмічна раскідвала нямоглымі нагамі крышыва тынку, што

валяўся на падлозе. З-пад яе сьпіны сыпалася вапна, у яе цэле адбывалася хуткая хімічна-электрычная рэакцыя, вакол яе цела ўтваралася адмысловае магнэтычнае поле, якое ўзаемадзейля з маімі біятокамі. Пасьля надышло інстынктыўнае разьнявольеньне нэрвовых сыстэмаў, і нічога ня здарылася, нічога ня здарылася.

Мы разышліся сваімі сьцежкамі ў джунглях, якія высыхаюць і пусьцеюць перад гібельлю. Можа, мы ўжо ніколі не спаткаемся, і нашыя неспатканьні гэтаксама нічога ня значаць, як нашыя адзінкавыя альбо шматкратныя спараваньні. Нічога ня здарылася. Дзякуй Богу, што нічога ня здарылася. Гэта няпраўда. Нешта ўсё-такі здарылася. Яна ішла да мяне зь мільёна выпадкаў, абмінаючы мільёны альтэрнатываў, і я йшоў да яе такім жа спосабам. Шмат зораў запалілася і згасла за той час, калі мы ішлі насустрач адно аднаму. Шмат малых сусьветаў нарадзілася і сканала, перш як мы спаткаліся ў доме, прызначаным на знос, дзе ляжыць спаралізаваны ўдзельнік вялікай вайны альбо наступных войнаў, што рытмічна скаланаюць наш мініятурны глёбус. Нішто сабе “нічога ня здарылася”.

Здарылася фатальнае. У апошнюю хвіліну. Можа, скочыць у мышыную дзірку на гэтых могілках? Зьвіць гняздзечка, у якім ужо нічога не народзіцца? Ох, Надзею, мая Надзея.

— Гэй, — пачуў я перад сабой, — вы бітона не згубілі?

Тадак і Пікусць стаялі на бруднай разьезджанай дарозе каля платоў, якія атачалі пакінутыя новабудоўлі. Тут некалі мусіў вырасьці квартал хмарачосаў. Некаторыя вырасьлі не да канца, іншыя памерлі ў зародкавай стадыі.

— І што? — запытаў я сам сябе.

— Яна ў мяне закахалася.

— Хто?

— Люцына. Я ня еду ў Старагард, бо дамовіўся на заўтра аб спатканьні.

— Тадак, ну ты і нябога.

— Выбірайце словы. Яшчэ пабачым, хто нябога. У мяне было тры жонкі, усе сакратаркі. Я палову партыі паймеў у Старагардзе.

— Можа, ужо разьвітаемся? Ці ты яшчэ абавязаны за мной хадзіць?

— Абавязаны. Я збіраю матэрыялы аб вашым апошнім шляху. Я зраблю вас несьмяротным.

Я абышоў яго зь левага боку па ходніку з прагнілых дошак. Ніколі ня ведаў добра гэтага раёну, але ведаў, што траплю ў яго калі-небудзь. Тут здаўна вечарамі не запальвалі сьвятла з шматлікіх прычынаў, а перадусім з ашчаднасьці.

— Калі ў вас ёсць якія нататкі, пачатая проза альбо цікавыя лісты, пакіньце іх мне, — дапякаў ззаду Тадак Скурка. Пікусь выбіўся наперад, умела вёў мяне празь бездарж. Мне даводзілася часам сьвяціць сабе ліхтаром.

Урэшце я пабачыў людзей, што сядзелі на бэтонных трубах. Некаторыя зь іх трымалі касьцельныя абразы і харугвы. Колькі дзяўчат, убраных у белае, засланялі ад ветру агеньчыкі старажытных сьвечак з воску. Побач стаялі насілкі з гіпсавай фігурай сьвятога. Усе муркаталі соннымі галасамі павольную рэлігійную песьню.

— Патушэце сьвятло! Не сьляпеце! — пачуў я дзіўна знаёмы голас. Пікусь пачаў прызна брахаць, я схваў у кішэнь трафэйны ліхтарык.

— Каго я бачу? — зь цемры ўзьнік Колька Нахалаў з падбітым вокам. — Што вы тут робіце, мушкетэры?

— Вяртаемся зь невялічкага банкету. Можа, сходзіш туды? Дзеўкі чакаюць на садовых участках.

— Не-а, не магу. Я ноччу іду з паломнікамі ў Чанстахову.

— Ты ўвераваў, Колька? Калі? Можа, Шміты цябе навярнулі?

— Ды не, я атэіст. Сустрэў сябра з моладзевай арганізацыі. Ён цяпер ксяндзом. Возіць паломнікаў і мае замежны пашпарт з калектыўнай візай. Я далучыўся, бо ў Чанстахове якраз будуць дэмантаваць гуту імя Берута. У нас цяпер вялікая каньюнктура на заводы. Ня трэба канвэртэрную печ?

Зь цемры ўвесь час нехта цішком выходзіў і, назваўшыся ксяндзу, далучаўся да вернікаў, якія чакалі.

— Зютак, можна цябе на хвілінку? — паклікаў Колька.

Малады ксёндз з трэбнікам, ксёндз з празрыстымі вачыма, якія хоць не глядзяць, ды ўсё падрабязна бачаць, гэты новага набору ксёндз нясьпешна падышоў да нас.

— Пазнаёмцеся. Гэта сябры з банкету, але нявіннага. Можа, блаславіш іх, бо блукаюць уночы, як грэшныя душы.

— Колька, бяру цябе пад умовай, што будзеш сябе паводзіць прыстойна. Ты ня ведаеш меры, у нас могуць быць непрыемнасьці.

Мы абмяняліся паклонамі. Ксёндз нібы мімаходзь, але ўважліва разгледзеў Тадака.

— Можа, возьмем па чарцы? — запрапанаваў Колька, тыкаючы пальцам успухлую на грудзёх марынарку. Пэўна, сьцягнуў пляшку з ЦК.

— Пазьней. У дарозе. Я цябе папярэджаю, Колька. Вернікі глядзяць, — сурова сказаў малады ксёндз.

— Ну, шчасьлівай дарогі, — сказаў я.

— І вам, — сказаў Колька, а ксёндз пачціва пакланіўся.

Мінулі зборны пункт паломнікаў, рушылі ў бок вуліцы Сьвентакрыскай. Збоку стаяў вялікі белы слуп Палацу культуры.

— Аднекуль я ведаю гэтага ксяндза, — сказаў Тадак. — Мае бацькі былі рэлігійныя. Я дык ня надта. Часам веру, часам ня веру. А гэты, што распрануўся на зьездзе, падобна, хацеў злучыць марксізм з рэлігіяй.

Аднекуль зь неабсяжных прастораў наляцеў віхор і ледзь не паваліў нас. Мяне страсянуў раптоўны холад. Можа, у мяне тэмпература? Можа, і тэмпература. Усё адно.

Перайшлі Сьвентакрыскую. На чорных узвышшах места граў аркестар. Гучнагаварыльнікі змоўклі, толькі вецер прысьвістваў у іх мёртвым закратаваным нутры. Ці вы заўважылі, якое вялікае кола я раблю вакол гэтага выбеленага пражэктарамі Палацу, зь якога лушчацца каменныя пліты, нібы з гіганцкай рыбіны? Як я не выпускаю яго з вачэй, як я пільную яго і адначасова ўтрымліваю дыстанцыю? У мяне здаўна было працуваньне, што гэта мой надмагільны помнік.

А вось і Янаў дом. Дапатоपная камяніца, але цалейшая за новыя. У вокнах — трупная здань майго Палацу. Дом дрэмле. Усе дамы ў гэтую пару дрэмлюць. Людзі таксама дрэмлюць. Апроч тых, якім нельга, якія мусяць забаўляцца і сьвяткаваць.

— Пачакайце мяне хвілінку, — кажу я сьвіце.

— Але ж холадна. Зараблю катар, — кажа Тадак. — А я дамовіўся аб спатканьні зь Люцынай. Ведаеце, яна мяне ўражвае. Шыкоўная кабета, хоць у мяне непрыязнасьць да ўдоваў.

— Схавайцеся ў пад'ездзе, — камандую я.

Але на сходах нас затрымлівае пэнсіянэр, якога паставілі дзяжурыць тутэйшыя жыхары.

— Я да спадара Яна, — кажу я.

— Гэнага з другога паверху?

— Так. Вы адгадалі.

— Усе?

— Не, яны пачакаюць.

— Але, калі ласка, ціха. Там часта гамана. Нейкія людзі прыходзяць, быццам бы прыстойныя, а пасья — крыкі і сьпевы.

— Я толькі на хвілінку.

— Помніце, калі ласка, што а дзявятай мы засоўваем браму на ноч.

Я ўздымаюся на другі паверх. Паўсюль сьмярдзіць сікунамі, хоць дом вартуюць дзяжурныя зь ліку жыхароў. Званю ў знаёмыя дзьверы, у якія званіў гэтулькі разоў у жыцьці.

Адчыняе паштальён у службовай шапцы на галаве.

— Не зачынена, — кажа ён. — А вы, можа, тут жывяце?

— Сябар.

Ён праводзіць мяне ў Янаў кабінэт. Сьцяна над пісьмовым сталом абвешаная фатаграфіямі і паштоўкамі. Фатаграфіі сяброў і дзяўчат розных пакаленьняў, якія былі закаханыя ў Яна альбо якіх Ян некалі мімаходзь кахаў. На паштоўках — краявіды экзатычных гарадоў і ўнікальных куткоў сьвету, у якіх пабывалі ягоныя сябры альбо якія ён наведаў сам. Старыя дзівачлівыя рахункі, ужо неактуальныя лісты ад ведамых інстытуцыяў, ад слынных людзей. Вялікі архіў чалавека, які імкнуўся ў сусьветную эліту і так і не прабіўся ў яе на самай справе. Пасярод пакою сычыць электрычны ўвільгатняльнік паветра, бо Ян хварэе на астму.

— Ведаеце, у мяне непрыемнасьці, — азваецца паштальён. — Я прынёс пэнсію — а я адумысна прыношу пад вечар, бо гаспадар звычайна сьпіць па абедзе. Ну і трэба ж, во няшчасьце, гаспадар хіба захварэў. Замкнуўся ў лазенцы і не выходзіць. Я стукваю, грукаю, клічу. Бяз выніку.

— Можаце аддаць яе мне.

Паштальён прыглядаецца да мяне, поўны сумневу.

— А вы хто?

— Сябар. Блізкі сябар. Вы мяне тут ня бачылі?

— Можа, і бачыў. Але гэта вялікая пэнсія, для заслужаных. За мільён злотых пераваліла.

Я заўважаю пад акном тэлевізар. Ён працуе. Вялікі каляровы тэлевізар, які прыслалі Янавы сябры з Захаду, калі на Захадзе яшчэ было што слаць. На экране ў поўным парадзе колераў — ізноў прэзыдыюм зьезду і зноў дзеці. Цяпер дзеці начныя, а ўраньні былі дзеці ранішнія. Начныя дзеці абвязваюць шыі чырвоных вяльможаў чырвонымі хусткамі, хоць вяльможы ўжо абвязаныя ранішнімі дзецьмі. Кожны засядацель прэзыдыюму бярэ сваё дзіця на рукі і цалуе ў вусны. А некаторыя дзеці — гэта ўжо дзяўчаты з грудзямі. Найдзябелейшую дзяўчыну прыставілі да сакратара-госьця. Вочы ў яго ўжо мутныя, бо пасьпеў хапіць у часе перапынку, а яшчэ ў яго фізіяномія пэдзіка, нейкая такая апушчаная, як у пэдзікаў, фізіяномія, але ён мусіць цалаваць у вусны нашае дзіця зь неблагімі цыцкамі. Карцінка ідзе бяз гукі. Нехта вымыкнуў гук, бо паўсюль вымыкаюць гук падчас такіх трансляцыяў.

— Можа, паказаць вам пашпарт? — пытаюся я засмучанага паштальёна, якому карціць пазбыцца грошай, якія абцяжарваюць яго.

— А вы падпішацеся ягоным прозьвішчам?

— Натуральна. Ужо ня раз падпісваўся.

Ён спраўджвае мой пашпарт, пазіраючы на каністру. Каністра, невядома чаму, пераважвае сумневы.

— Пішэце, — кажа паштальён з уздыхам.

Пасьля адлічвае мільён дзвесьце тысяч золотых новымі банкнотамі, старанна сьлінячы пальцы.

— Шкада чалавека, — муркае ён сам сабе. — Даўней гэта быў прыстойны дом. Але як уцякла жонка, гэтая акторка, то пачалі розныя сюды прыходзіць. Маўляў, мастакі. Я ведаю мастакоў. Мой швагер парцяляну клеіць. Пакуль цьвярозы, большага мастака ня знойдзеце, але як дарвецца да гарэлкі, то хавайся ў бульбу. Пералічэце, калі ласка.

Я раблю выгляд, што хутка лічу. Зь пісьмовай машынкi на сталe тырчыць аркуш зь некалькімі радкамі лігараў. Бачу таксама розныя распчатыя рукапісы, няскончаныя малюнкi, нават нотную паперу. Бо Ян займаецца шмат якімі мастацтвамі. Зусім як Леанарда да Вінчы. У малых краінах вялікія мастакі ўсебаковыя. Чым меншы край, тым большая ўсебаковасьць.

— Усё ў парадку, — кажу я і ўсоўваю адну тысячу ў цьвёрдую рэўматычную руку паштовага службоўца.

— Шчыра дзякую, — кажа ён з палёгкай, бо пачуў ува мне чалавека, а такі не паквапіцца на чужыя грошы. — Добрай вам ночы.

Ён выходзіць, а я замыкаю дзьверы на ключ. Колькі ж дзён і начэй я прабавіў у гэтым доме, які быў то заможны, багаты, з каньякамі, ласосямі, дзічынай, а то ўбогі, ледзьве на нагах, з гарэлкай, печанай грудзінкай і варанымі бабамі. Цяпер гэты пакой стаіць перада мной аголены, поўны сораму. Магу зазірнуць у рукапісы, магу адкрыць шуфляду стала, магу схаваць у кішэню грошы.

Ян быў нашым старцам Зосімам. Бо яго сапраўды ніхто ня ведаў маладым. Можа, у яго наагул не было маладосьці. Можа, ён адразу зьявіўся на зямлі сіваватым, сухім сталым дзядзькам з агромністым ілбом, на якім з посьпехам можна зьмясьціць прыстойных памераў навэлу альбо лірычны вясковы пэйзаж. Да Яна прыходзілі па маральную падтрымку, па чарку гарэлкі альбо па камплімент. Ніхто ніколі нічога не прынёс Яну, усе заўсёды нешта ад яго выносілі.

Падыходжу да дзвярэй ванны, далікатна стукваю.

— Яне, гэта я.

Ціша, нават вада не застогне ў трубах.

— Яне, я прыйшоў разьвітацца.

Ванны пакой нібы засыпаны друзам. Адно ззаду за акном гойсае віхор з выцьцём, енкамі, тупаньнем.

Націскаю клямку. Дзьверы зь сярэдзіны не зачыненыя. Адчыняюцца з лагодным рыпеньнем. На краі ванны трапечка агеньчык сьвечкі, спаленай амаль да канца. Вялікія падцёкі стэарыну зьвісаюць аж да падлогі. Пэўна, лямпачка перагарэла ў гэтым доме, што паступова ператвараецца ў руіну.

Наступаю на нейкія анучы, якія валяюцца на падлозе. Толькі цяпер бачу, што Ян ляжыць у ваньне. На ім кашуля, трохі задзёртая, так што пад ёй відаць жалосная сарамота старога чалавека. Абмяклыя рукі датыкаюцца прыкурчаных ног, аблітых нейкай вадкасьцю — можа, лекамі, а можа, недапітай гарэлкай.

І Ян глядзіць на мяне з-пад прымружаных павекаў. Глядзіць, але не рэагуе. Ані цешыцца, ані саромеецца, ані засмучаецца.

— Як маешся, Яне? Адпачываеш? — пытаюся я, каб неяк распружыць гэтае ненатуральнае становішча.

Ён маўчыць, але выразна глядзіць сваімі касымі шчылінкамі проста мне ў вочы.

Я схіляюся над ім:

— Табе кепска?

Ён пярэчыць лёгкім рухам галавы. Я сядваю на край ванны каля сьвечкі, што курэе чорнай сажай.

— Можа, табе трэба дапамога?

Ён нерухома глядзіць на мяне. На шчокі і бараду вылезла белая худая шчэць. Малое полымя ў газавай калёнцы перадражнівае агоньчык сьвечкі. Абое трапечуць, кожнае па-свойму.

— Ведаеш, Яне, мне трэба прыняць страшную пастанову.

Ён пачынае варушыць асьмяглымі вуснамі. Толькі цяпер я заўважаю, што сьцяна ванны за ім аблеплена ванітамі. Нейкаю пачварнаю субстанцыяй з страўніка, напоўненага адно алькаголем.

Я прыслухоўваюся да ягонага шэпту і чую:

— Мы заблукалі ў вялікім лесе нікчэмнасьці народаў і асобных людзей.

— Ясю, чаму ты так бязьлігасна сябе забіваеш, у растэрміноўку на цэлыя гады?

— А ты?

— Я выпрабоўваю лёс час ад часу. Калі прыходзіць найгоршая гадзіна.

— Зямля, татальны распад. Няспынная вечная агонія. Расьцягненая сьмерць. Плянэта сьмерці.

— Яне, мы ўсе зь цябе. Ты карміў нас, прыграваў, вучыў нас адвеку. Што здарылася?

Гэтулькі гадоў я баяўся Яна. Кожны свой учынак я, перш як учыніць, у думках падаваў яму на ўхвалу. Колькі разоў я казаў “так”, колькі разоў я думаў пра Яна, колькі разоў я казаў “не”, колькі разоў я бачыў перад сабой Янаў твар. А цяпер мне ўжо ня трэба баяцца. Ён ляжаў перад мной голы, апаганены, пазбыты людзкасьці. Нават бяз гэтай найжаласьнейшай годнасьці, годнасьці сьмерці.

— Ясю, я хачу падняцца ў апошні палёт, каб упасьці ў ледзяную бездань. Бачыш гэтую каністру? Гэта бэнзын. Пайду да Палацу культуры, бо я ўжо пастанавіў, і там у болі скончу сваё жыцьцё. Я, упаўнаважаны дурных і мудрых, хітрых і наіўных, махляроў і сьвятых. Скажы, ці варта? Ці не шкада майго мізэрнага жыцьця для высокіх ідэяў?

Ён намагаўся праглынуць сьліну. Я падняў ягоную галаву з срэбнымі валасамі, якія ліплі, як мышыная поўсьць.

— Гісторыя, — прашаптаў ён, — гісторыя зблізку агідная, блазенская, дурная. Толькі з адлегласьці яна трагічная, харошая і велічная.

— Што мне рабіць, Янку?

Ён з высілкам узняў павекі, але і цяпер я бачыў толькі часткі чырвоных хворых вочных яблыкаў. Ён глядзеў напружана, нібы пераадольваючы ў сабе жудасны боль. Калісьці ён таксама быў пыхлівы. Пыхлівейшы за ўсіх нас. Рэшткі людзей у маёй краіне ўсё яшчэ чакаюць ягонага слова.

— Нехта мусіць перарваць летаргію, Яне. Дзікім крыкам абудзіць тых, хто дрэмле.

Ён намагаецца хітнуць галавой. У суседзяў спускаюць вадку ў туалете. Малы вадаспад пралятае па трубах каля скроні гэтага старэчы, які ніколі ня быў старым, хоць ніхто ня ведаў яго маладзёнам.

Сам здзіўляючыся сабе, я паднімаю ягоную мокрую брудную руку з надзіва даўгімі пальцамі. Цалую ценку скуру рукі. Рука, калі я яе пускаю, ляціць па сьцяне ваньны, пакуль не знаходзіць свайго месца на задзёртай кашулі каля пахвіны, парослай зеленаватымі валасамі.

— Да пабачэньня, Яне. Маліся, калі здолееш, калі праясьніцца ў цябе розум, калі добры анёл прыйдзе да цябе пад ранак з благой навіной.

Кнот сьвечкі замяніўся ў калюжыну стэарыну. Неўзабаве згасне. Хай гасне.

Я прыкрываю дзьверы ванны, пакідаючы прыстойную шчыліну: хай Ян бачыць свой пакой, сваю камэру сьмяротніка і хай тыя, хто, можа, прыйдзе, знойдуць нашага старца Зосіму.

Хачу яшчэ раз разгледзець і запомніць назаўжды малы сусьвет Яна. Яго кніжкі на ўсіх мовах, кніжкі, якіх ніхто не чытаў, рэкламныя плякаты фільмаў, якія праваліліся ў студыйных кінатэатрах усіх пяцёх кантынэнтаў, палотны карцінаў, якія да сёньня не выстаўляліся на публічны агляд. Пуставатыя сьцены, прызначаныя для ляўраў, якія ніхто зь неба не паслаў.

У гэты момант зазваніў тэлефон, што дзіўна, бо я ня помніў, каб у гэтым доме быў тэлефон. Але ён стаяў пры тэлевізары на падаконьні і настойліва бомкаў.

Я зьняў слухаўку.

— Алё?

— Гэта нумар 8713? — спытаў нехта на ненайлепшай польскай.

— Так, — я зірнуў на кардонку, прычэпленую да кодаба апарату. — Правільна.

— Можна пагаварыць з гаспадаром?

— На жаль, ён цяжка хворы.

— А вы хто?

— Я ягоны сябар.

— Ага, ясна. Гэта Крулік, загадчык аддзелу публіцыстыкі агенцтва “Associated Press”. Я хацеў запытацца, што сёньня чуваць у Варшаве?

— Нічога цікавага. Невялікае сьвяточнае бязладзьдзе.

— Ага, ясна. Гэта як у нас. Невялікае штодзённае бязладзьдзе. Дзякуй. Да пабачэньня.

— Дабранач.

Я паклаў слухаўку. Трэба было сьпяшацца. Старшыня паседжаньня зьезду чытаў прывітальныя тэлеграмы, якія яму падавалі зь вялікага стосу. Неўзабаве прасьпяваюць “Інтэрнацыянал” і паедуць на банкет за кошт нашай партыі.

Але зноў зазваніў тэлефон.

— Алё?

— Зь якім нумарам вы гутарылі? — спытаў нэрвовы, агрэсіўны мужчынскі голас.

— Бог ведае. Я толькі ведаю, што з Амэрыкай.

— Гэта і мы ведаем. Калі ласка, назавеце дакладны нумар, інакш адключым тэлефон і нумар забяром.

— А адключайце і засуньце яго сабе ў адно месца.

— Куды-куды?

— Туды-туды.

У мэмбране нешта пранізьліва заскрыгатала, а я паклаў слухаўку. За акном безь фіранак, за голай шыбай, пазначанай аспаватымі сьлядамі ад кропляў дажджу, ціхенька скурчыўшыся, ляжаў горад. Калі б ставала моцы зроку, я б мог убачыць Жалібаж і Бяляны, вялікі абшар марных, крыва пабудаваных дамоў і зьдзічэлай зеляніны. Бо гэтае места стагодзьдзямі будавалі пад бізуном і гэтае места падпальваў кожны, хто хацеў. Я ня надта люблю гэтае места, ня так моцна, як тыя зграі лёкайскіх мастакоў, што любяць моцна, да шаленства, любяць за грошы, выцягваныя з сентымэнтальных жыхароў, якія мусяць любіць сваё места, бо ім больш няма чаго любіць, і за грошы, выцягваныя з хітрай партыі, якая атаясамілася зь месцам, дзяржавай і Богам.

Недзе там, у бездані ночы, памірае Ўкраіна, канае Літва, выпускае апошні ўздых Беларусь, у далёкае падарожжа да Магамэтавага раю адыходзіць Татарыя. Недзе там, на балотах, на багнах малой, як атам, зямлі паміраюць людзі і канаюць заўчасна нешчасьлівыя народы. Міжзорны звон б'е на вечаровую імшу. Сэрца космасу б'е ў званы.

Спускаюся ўніз, дзе ля ўваходных дзвярэй чакаюць мяне Тадак і Пікусь.

— Сканчаецца яшчэ адна бясконцасьць. Мінае чарговая вечнасьць, — вітае мяне цытатай паджылы хлапчук з Старагарду. — Але ж мы скалелі. Бачыце, што робіцца?

Бачу, і ня веру сваім вачом. Зь неба падаюць рэдкія камякі сьнегу. Пасья сьпякотнага душнага дня надыходзіць кароткая начная зіма. Пікусь ганяецца за сьняжынкамі, што павольна падаюць, нагадваючы яму вясёлыя сабачыя Каляды.

Тадак канфідэнцыйна прысоўваецца да мяне, нясьмела бярэ мяне за рукаво.

— Я ведаю, — шэпча з жахам, — я ўсё ведаю. Вы хочаце зрабіць сабе сьмерць з прычыны нястачы посьпеху.

Недзе на суседняй вуліцы нешта павалілася з магільным грукатам. Але, на шчасьце, без ахвяраў, бо не чуваць людзкога крыку.

— Я за вас адпомшчу.

Я моўчкі ўваходжу ў цагляную загарадку для сьмецьцевых кантэйнэраў, якіх ніхто ўжо не вывозіць. Пад пірамідай сьмярдзючых адкідаў знаходжу здаровую цагліну.

— Тадак, можна цябе на хвілінку?

Зацікаўлены паэт з Старагарду даверліва ўваходзіць у гэтую сьмярдзючую крэматорыю. Я стаўлю каністру ўбок, бяру Тадка за мокры каўнер куртачкі.

— У чым справа? — ён спрабуе вызваліцца ад майго захвату.

— Ведаеш што, ведаеш што, — задумліва кажу я, — я ўрэшце надумаў забіць цябе. Можаш крычаць колькі ўлезе. Ніхто нават у акно не зірне. У мяне грубая цагліна. Добрая варшаўская прылада для аглушэньня. Перарвём тваё марнае жыцьцё навукова.

— Вы жартуеце. Вы любіце забіваць у аповесьцях.

— Не, Тадку, не жартую. Досыць уявы, досыць фікцыі. Зьдзейсьнім звычайнае, банальнае злачынства.

— Бачыце, я не крычу, не хапаю вас за горла. Вы рэпэтуеце.

— Не. Глядзі, падымаю цагліну ўгору, зараз разаб’ю твой рабаціністы лоб. Пабачым, як гэта выглядае ў жыцьці, напраўду.

Тадак глядзеў бяз страху на шчарбатую цагліну, якую я трымаў у яго над галавой:

— Мне вельмі хочацца, страшна хочацца выпрабаваць лёс. Аж нейкія дрыжыкі пайшлі па сьпіне. І пасья адразу ж спаткаемся, добра? Буду чакаць вас за пяцьдзясят кілямэтраў дакладна па-над шпілем Палацу культуры, там, дзе, пэўна, канчаецца нашая атмасфэра, нашая мілая земнасьць. Але вы гэтага ня зробіце, бо дзьве тысячы гадоў таму адзін арамеец сказаў сваім лютым сучасьнікам: “Не забівай у ахвяру ягнё, суседа альбо свайго брата, складзі ў ахвяру самога сябе”. Ува мне ёсьць сем атамаў Антыхрыста, але ў вас прынамсі семдзясят сем.

— Глядзі, Тадку, як лёгка забіць чалавека. Праз паўгоду ў рамках суботніку цябе б вывезьлі разам зь сьмецьцем у прыгарадны лясок, дзе растуць апошнія паганкі і апошнія атрутныя травы. Як лёгка перарваць чужое жыцьцё.

— А сваё ўласнае?

Ён узяў з маёй рукі гэтую цагліну, узважыў на далоні.

— Забяру з сабой на памяць. Гэта будзе мой талісман. Кавалак пятлі. Можа, вы галодны? У мяне ёсьць два кавалкі цукру.

— Што ты вярзеш?

— Вам трэба выцерці хусткай твар. Але няма хусткі.

— Гэта была апошняя станцыя нашых пакутаў?

— Так. Перад намі ахвярны алтар, — ён паказаў рукой на белы, задуменны, высокі аж да неба іканастас Палацу.

— Чаму я цябе не забіў, калі мог забіць?

— У мяне няма ў кішэнях сярэбранікаў. Маім ганарарам будуць пяць старонак прозы, калі па дарозе не ўкрадуць тэмы. Ведаеце, як гэта сёння бывае. Я працую ў поце чала ад ранку, вяду вас, нібы сьляпца, да наканаванья, а ў апошнюю хвіліну выскачыць якая спрытная манда і падбярэ галоўную думку, апошняе пасланьне, усю мэтафару.

— Тадку, дарую табе жыцьцё.

— Добра, добра. Ужо пара. Нельга спазьняцца.

Мы хуткім крокам рушылі нацянькі ў бок Палацу Культуры. Мне давалося пашукаць у кішэнях ліхтарык, каб сьвяціць на гэтым бездарожжы. Пікусь тактоўна счакаў нашыя разборкі і цяпер жвава бег перада мной, выбіраючы бясспечную дарогу. Сьнег усё болей гусьцеў.

Тады да нас зьвярнула нейкая зьбянтэжаная кабеціна:

— Ці вы ня ведаеце, дзе тут збор паломнікаў да Чанстаховы?

Голас падаўся мне знаёмым. Я на кароткае імгненьне пасьвяціў ёй у твар. Пабачыў вялікую галаву, усю пакорпаную энэргічнымі зморшчынамі, з размазанай на ўсе бакі яскравай памадай.

— Непадалёк, пані Госю. Трэба пайсьці направа, туды, дзе тыя недабудаваныя выскоткі.

— А, гэта вы, — сказала яна безь здзіўленьня. — Ладная забава, нічога ня скажаш. Гэты хам мяне згвалціў. Я зганьбаваная. За мае ўласныя грошы.

— Але ксёндз, які вядзе паломнікаў, таксама выглядае падазрона.

— Нічога. Ксёндз, можа, і фальшывы, абы каята была праўдзівая. У вас нейкая акцыя пад Палацам?

— Хто гэта вам сказаў?

— Ужо ня помню. Бедная мая галава. Гэтулькі прыкрасьцяў адразу. А вы ведаеце, які там шлях да Чанстаховы? Палова дарогі — пустыня, што засталася пасья паразрываных кар'ераў. Панізілі грунтовыя воды, зруйнавалі экалёгію, паўсюль выдмы і дзікія сабакі. Даўней туды было тыдзень ісьці, а цяпер, можа, нават да Новага году будзем паломнікаваць. Я збанкрутую.

— Памалецеся, калі ласка, і за маю душу.

— Ня ведаю, ці адкуплю сваю. А гэты хам, а які ж здаровы. Ледзь жывая выйшла.

Яна адышлася, не разьвітаўшыся, праклінаючы кухара-палкоўніка. Пікусь хацеў быў забрахаць, але перадумаў. Толькі ашчэрыў свае ня надта прыгожыя зубы і гыркаў, гледзячы ў цемру.

Абы каята была праўдзівая. Вось насоўваецца зь цемры Палац культуры, сьвеціць, як месяц, чужым сьвятлом пражэктараў. Набліжаецца да нас, ідзе да нас празь лятучыя аблогі завеі. Я ўжо бачу ўмантаваныя ў атык над Заляй кангрэсаў сталёвыя слупы, вялікі палісад дзеля абароны дэлегатаў ад неспадзяванага паданьня вялікіх блёкаў пясчанікавае абкладкі. А на гэтым палісадзе расьцягнулі агромністую вясёлку з каляровых лямпачак, якая трымае на сваёй дузе крывавы надпіс “Мы збудавалі сацыялізм”.

Яшчэ магу ўцячы ў мышыную дзірку. Яшчэ маю апошнюю хвіліну часу. Схавацца ў якую дзірку, прыкладам, у Старагардзе, зьмяніць прозьвішча, уступіць у партыю, стварыць новую сям’ю. Уратаваць колькі гадоў для Надзежды, альбо Надзеі. Але акурат тады я страчу яе. Яна памрэ ў мяне на руках альбо ў мяне ў думках. Надзежда зь вялікімі грудзьмі, стэпавы эліксыр жаночкасьці, добрае супакаеньне, аб якім я тужыў усё жыцьцё. Бо толькі цяпер я раптам зразумеў, што гэта, гэты таямнічы фэміністычны элемент, які нясуць з нутра космасу сонечныя вятры. Я спаў з паўбабамі-паўмужыкамі, песьціў бялковыя муляжы, кахаў бесьцялесныя біялягічныя манэкены. Я хацеў бы пакласьці галаву на ўлоньне Надзеі і заснуць назаўжды.

Перада мной той самай сьцяжынай ішлі на вогнішча будысцкія манахі, адзін чэх, нейкія літоўцы. Перада мной ішлі гэтай распаленай сьцежкай людзі розных расаў, моваў, рэлігіяў. Чаму адзінотнае самагубства — жалюгодны грэх? Чаму публічнае самагубства ў велічы рытуалу — узьнясеньне на неба? Чаму самотная сьмерць ад уласнай рукі ёсьць грэшным парушэньнем боскіх законаў, а сьмерць на вачох блізкіх — пераможным выклікам пану Богу?

Дзе вы, пакутныя душы, што немачна суправаджаеце нас у гэтай зямной мітусьні? Я гутару з вамі ад ранку, тку аповесьць, якая будзе памнажэньнем паўтораў. Паўтараюся мімаволі, бо няволя паўтараецца штодня. Я занудзіў і вас, таму вы моўчкі чакаеце кульмінацыі, калі я ўвайду ў кола грэшных пакутных душаў, якія нікога ня страшаць па начох, якіх ніхто жывы не палюхаецца, якія ніколі яшчэ не ўстрымалі жывога ад злачынства.

Я не стварыў за сваё жыцьцё паважнай, эпічнай, аб’ектыўнай, усёабдымнай, шматзначнай і зьмястоўнай прозы, як Бібліі ці Караны. Мяне мой час прымушаў да манатоннасьці, да аднастайнага плаксівага мармытаньня, да агіднай гістэрыі, да мітусьлівай балбатні, да аднабоккіх скаргаў, да непрывабнай брыдоты. Прымушаў мяне, безыменнага літаратара, невядомага чалавека, дасканалую пасярэднасьць эпохі заняпаду, пасярэднасьць зь неўтаймаванымі амбіцыямі.

Чакай, спыніся. Ці не шкада хоць бы гэтых некалькіх месяцаў ці пары восеньскіх дзён, якія можа падарыць табе кон? Гадзінаў, прасякнутых надзеяй, а нават

нястачай надзеі, бо нястача надзеі таксама ёсьць панураю адменаю надзеі. А раптам здарыцца нешта, чаго Зямля чакае мільёны гадоў?

Мы ўжо на пляцы Дэфілядаў. Перад намі вышчарбленая калянада Залі Кангрэсаў. Вакол яе расстаўленыя пражэктары, скіраваныя на рад уваходных дзвярэй, альбо, можа, на тую каменную плятформу, што чакае мяне, як родная зямля. Бачу дзьве камэры, падобныя да кулямэтаў, гатовых да расстрэлу. А пасярод лягеру апэратараў стаіць Булат у вялікім кажусе. Ён адклаў ад’езд у Амэрыку, і слухна зрабіў. Будзе здымаць выхад дэлегатаў, а здыме маю сьмерць. Гэтыя пару дзясяткаў мэтраў стужкі з кадрамі сьмерці чалавека зробіць яго несьмяротным.

Заўважаю маіх блізкіх. Надзежду з валасатым хлопцам, Рышарда Шміта, пахмурнага Чабана, зь якім я пасварыўся, калі на дварэ яшчэ было лета, заўважыў таксама таго бадзягу з майго раёну, мужчыну неакрэсьленага веку, з лысым чэрапам, з шырокай барадой, з пастухоўскім кіем у руцэ. Дацэнт Эдвард Шміт, мыкаючы ад асалоды, балбоча сярод натоўпу, што апошнім часам уваходзіць у паўсюдны звычай. Потым усе стаяць у ажурным паўколе разявакаў, сярод актыву дэманстрантаў, сярод дэлегацыяў соннай грамадзкасьці, сярод рухавых, як верабейчыкі, дзяцей. А перад гэтай грамадзкасьцю выстаўленыя колькі манітораў, якія транслююць паседжаньне зьезду. Якраз уздымаецца прэзыдыюм, за ім заля. Няроўнымі галасамі зацягваюць “Інтэрнацыянал”. Наш сакратар сплятае руку з рукой найвышэйшага сакратара, які кіруе ўсім сьветам.

Але хто сапраўды кіруе ўсім сьветам? Бо я нявольнік, нявольнік наш сакратар і нявольнік гэты ўладар імперыі з крыху апушчаным калмыцкім тварам. Намі і ўсім сьветам кіруе палітычнае бюро вампіраў, ячэйка прывідаў, чразвычайка грэшных парэшткаў Сталіна, Дзяржынскага, Жданава, Берыі і ўсяе рэшты, схаваных у магільным мораку.

Нехта абдымае мяне ззаду. Гэта Чабан. Нічога ня кажучы, цалуе мяне ў плячо, як некалі цалаваліся палякі. Трасе мяне, адубелага ад холаду, і адыходзіць убок. Падбягае Надзежда. Пачынае ўсхліпваць, чапляючыся за маё рукаво.

— Ня трэба плакаць. Цяпер ужо нават нельга, — кажу я.

Енк “Інтэрнацыяналу” прабіваецца праз муры аж да нас. Гучыць як скарга жыўцом замураваных людзей.

— Я пайду з табой. Можа, табе будзе лягчэй, — шэпча празь сьлёзы Надзежда.

— Не, ты застанься. Нехта мусіць застацца. Возьмеш Пікуся. Пса-вандроўніка. Ён ужо ўсё пра мяне ведае.

Падыходзіць той маладзён, зарослы, як апостал Ян Хрысьціцель.

— Калі ласка, адкрыйце запясыце, — загадвае ён.

— А навошта? Пакіньце мяне цяпер у спакоі.

— Марак замяняе Галіну. Яе папаўдні арыштавалі, а яго выпусьцілі, — шэпча Надзежда.

Перш чым я пасьпеў запратэставаць, ён падцягнуў рукаво і засадзіў мне пад скуру голку. Я нягучна крыкнуў, а ён ужо прыляпваў сьлед ад уколу мокрым тампонам.

— Абязбольвальны сродак, — паведаміў ён.

— Гэта ўжо другі ўкол сёння.

Яна бярэ маю руку. Цалуе халоднымі вуснамі ранку. Стой, спыніся. Ці не шкада гэтага марнага сьвету? Ці не шкада штодзённых жыцьцёвых няўдачаў, няўдалых каханьяў, вечнага страху перад няведамым?

— Ува мне сядзяць усе пакутныя душы, — шэпча ззаду Тадэк. — Вы шукаеце іх. Чакаеце іхнага знаку. Гэта я, гэта я. Як рыпеньне падлогі ўночы, як месяцовая здань, як здушаны крык у страшным сьне.

На маніторах уся заля, сплеченая ланцугом рук, пяе песьню, якая некалі, у маладосьці, была прыгожай, а пад старасьць гучыць як плач нявольнікаў. І наш сакратар пяе, але нібы млявей ад іншых, робіць перапынак, пазірае назад, глытае сьліну, урэшце пускае руку савецкага сакратара, пускае сваё апірышча і пачынае валіцца тварам дагары, проста на другі рад прэзыдыюму, і вось ужо непрытомна ляціць пад стол зь мёртва вытарчанымі вачыма. Але ззаду яго падхапляе пільны начальнік асабістай аховы, вялікі дзядзька з тварам вепрука і надзіва тонкім ды сьпічастым носам, нібы хто доўга цягнуў яго за гэны орган. Хапае пад рукі, падскокваюць іншыя, па кароткай валтузьні цягнуць яго за кулісы. Але па дарозе перадумваюць, сядзяць у вольны фатэль, і тут карцінка залі зьнікае, а зьяўляецца застаўка зь дзвюма чырвонымі птушачкамі, адна зь якіх мае белы хвосьцік.

— Ён таксама ўрэшце прымлеў. Усе млеюць, — азваецца Рысік Шміт. — Слухай, стары, каб не было непаразуменьняў. Помніш, што казаў Эдвард пра гэтую маю рэжымную кніжку, зь якой я жыву і апазыцыя жыве? Гэта мая кара, штраф, прызначаны злоснай дзяржаве, кантрыбуцыя, спагнаная нявольнікам з прыгнятальніка.

Нехта зь зьбянтэжаных глядачоў пачынае скандаваць тонкім голасам:

— Польша! Впер'ёд! Польшча! Наперад!

— Пара ўжо, — шэпча Чабан.

— Не, не, — мяне засланыя мая Надзея.

Яна распачна плача, а я гладжу яе па мокрых валасох, якія ўдзень чырванаватыя.

Сьнег сыплецца, нібы хоча ўлагодзіць, зьнячуліць, усоніць. Чорнае места глядзіць на мяне невідучымі вачыма. А ўсё-такі гэта маё места. Яно мяне мучыла, і я яго не бярог. Места нявінных грэшнікаў, падобных да грэшнага мяне.

*Калі ступлю нагой у магілу,
Як знак пашаны да мяне,
Хай тыя, да каго я меў агіду,
Не панясуць мой прах у труне.*

Так напісаў да мяне перад сьмерцю мой сябар, мой апякун, мой хросны бацька паэт Антоні С. Яго несьлі самыя блізкія, і я яго нёс. Улезу да вас сілком, троху заўчасна, як прымеце мяне, сябры? Увайду да вас абсмалены, з страшнай плямай сьмяротнага граху на чале. Божа, зь любові да Тваіх законаў парушу гэты Твой найсьвяцейшы закон.

Каністра арошаная сьнегам, як слязьмі. Запалкі ў дрыготкай руцэ. Зьвініць у галаве. Вадаспад рассыпаных думак, люстраныя водбліскі падзеяў, сьпеў як энк, энк як песьня.

Запальваюцца ўсе агні ў паўколе калянады. Агенты пачынаюць адчыняць цяжкія дзьверы ў пекла альбо неба. Зрушыліся кінакамэры, міргаючы чырвонымі вочкамі кантрольных лямпачак.

Моцна цалую Надзею ў вусны, якія адкрываюцца ў бязгучным плачы. Хачу закрыць іх сваім ротам, каб змоўклі і не нагадвалі пра недакончанае жыцьцё, недакончаныя мроі, недакончаныя каханьні.

Бачу краем вока, што Тадак уклечыў у расталым сьнезе. Пікусь гойсае, вагаючыся, хоча бегчы за мной, але нейкая раптоўная мудрасьць кажа яму застацца спаміж жывых. Рышард Шміт апусьціў галаву, камякі неспадзяванага сьнегу сыплюцца яму за каўнер. Чабан уздымае руку, нібы даючы знак, а можа, бласлаўляючы.

— Бывай, Надзею. Калі не па мне, дык па кім з наступных паэтаў, работнікаў ці студэнтаў прыйдзе раптоўная свабода, як нечаканы пачатак лета.

— Я кахала цябе ўсё жыцьцё.

— І я цябе, мілая, буду кахаць так доўга, як здолею.

Азарэньне азарэньнем. Так, бачу, помню ўчарашнюю ноч. Неспадзяваная сьветліня на парозе восеньскай ці летняй ночы. Раптоўная, усёабдымная пэўнасьць, што гэта мы, людзі, гэтая рака біялягічнай матэрыі, якая плыве зь ніадкуль у нікуды, што гэта мы стварылі Бога. Не за сем дзён, але за вякі ледавікоў і тропікаў, за вякі нараджэньня кантынэнтаў і высаханьня мораў, за вякі разьвіцьця паўкуляў мозгу і адміраньня шчэлепаў, за злыя і добрыя вякі, за ўяўленья і дагэтуль пакрытыя таямніцай эры, за ўсю нашу людскую вечнасьць — з высілкам, з болем, з пакутай стварылі нашага Бога, Бога міласэрнасьці і добра, каб ён бараніў нас ад зла сусьвету, космасу ці, прынамсі, гэтага блакітнага неба, якое б'е нас перунамі. Каб ён бараніў нас ад нас.

Бог існуе. Бог, вылеплены з нашых электрамагнітных ці якіх іншых хваляў, хваляў, выпраменьваных нашымі пакутамі, нашай распаччу, нашым гневамі. Бог проці іншых Багоў.

Наш Бог мацнее, апаноўвае найдалейшыя галяктыкі, урэшце запануе над усім сусьветам, нашым сусьветам, бо мы нічога ня ведаем пра іншыя сусьветы, і зробіць нас абраным родам з заповітнай зямлі. Бог міласэрнасьці. Бог людзей.

Я пачынаю павольна ісьці да каменнай плятформы над невысокімі сходамі. Ногі цяжэюць, і галава цягне да зямлі, зь якой я некалі паўстаў і да якой мушу вярнуцца сваёй воляю. Людзі, дадайце мне моцы. Людзі, дадайце моцы кожнаму ў сьвеце, хто ў гэты час ідзе разам з мной на самаспаленьне. Людзі, дадайце моцы. Людзі...

*Пераклаў з польскай Алесь Пяткевіч
пры ўдзеле Валера Булгакава*

*наводле Tadeusz Konwicki. Mała Apokalipsa.
Warszawa: Niezależna Oficyna Nowa, 1996.*

Заўвагі

POW — Polska Organizacja Wojskowa (Польская вайсковая арганізацыя) — тайная вайсковая арганізацыя, створаная з ініцыятывы Ю. Пілсудскага ў кастрычніку 1914 году ў Варшаве, аб'яднала Polskie Drużyny Strzeleckie і Związek Strzelecki. Дзейла ў Каралеўстве Польскім, пасля — таксама на Галіччыне, Украіне, Расеі, Летуве. Спачатку галоўнай мэтай POW было ажыццяўленне выведча-дыверсійнай дзейнасці супраць Расеі; у 1915—1917 гадах, пасля намецкай акупацыі Каралеўства Польскага, перайшла на напаяўлегальны стан; у 1915 г. частка чальцоў POW уступіла ў I Брыгаду легіёнаў польскіх. Заняла варожую пазіцыю ў дачыненні да кастрычніцкага перавароту ў Расеі; удзельнічала ў перайманні ўлады ў Галіччыне і раззбраенні немцаў у Каралеўстве Польскім. Галоўнакамандуючы — Ю. Пілсудскі, а пасля ягонага арышту (ліпень 1917) — Э. Рыз-Сьміглы.

AK — Армія Краёва — канспірацыйная вайсковая арганізацыя, падпарадкаваная польскаму эміграцыйнаму ўраду ў Лёндане. Узнікла 14 лютага 1942 г., распушчана 19 студзеня 1945 г.

ZWZ — Związek Walki Zbrojnej (З'вяз зброянай барацьбы) — канспірацыйная вайсковая арганізацыя, створаная польскім эміграцыйным урадам на пачатку 1940-га. Галоўнай мэтай прызнавалася дыверсійна-сабатажная дзейнасць. Галоўнакамандуючы — ген. К. Сасноўскі (з чэрвеня 1940). У 1942 годзе перайменавана ў Армію Краёву.

Тут намёк на Тадэвуша Рэйтана (1742—1780), удзельніка барскай канфэдэрацыі (1768—1772), у 1773 г. дэпутата Сойму ад Наваградчыны. Рэйтан рэзка пратэставаў супраць стварэння на сойме канжэдэрацыі пад кіраўніцтвам князя А. Паніньскага, дзякуючы якой стала магчымым зацвярджэнне дамовы аб першым падзеле Рэчы Паспалітай і прыняцце навязанага Польшчы краінамі-агрэсарамі дзяржаўнага ладу. Калі на прапанову старшыняванага Паніньскага дэпутаты скіраваліся да выхаду, Рэйтан кінуўся на парог, стараючыся загарадзіць дарогу тым, хто выходзіў (пакіданьне залі паседжаньняў азначала згоду дэпутатаў на прызнаньне канфэдэрацкіх пастановаў). У 1775 г. пасля заканчэння сойму страціў розум і неўзабаве зрабіў сабе сьмерць.

Тут алюзія на радкі з "Пана Тадэвуша" (Частка 1, Гаспадарка):

Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała,
Gdzie panieńskim rumieńcem dziecielina pała,
A wszystko przepasane jakby wstęgą, miedzą
Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą.

(У беларускім перакладзе Язэпа Семяжона):

Дзе ў ярыне сьвірэпа — россыпам бурштыну,
На ўзьмежках дзяцельнік — румянамі дзяўчыны,
А ўпрокідку ў палетках, быццам вартаўнічкі,
Стаяць і ціха шэпчуцца ігрушы-дзічкі.